

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
С. ТОРАЙҒЫРОВ АТЫНДАҒЫ
ПАВЛОДАР МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ПАВЛОДАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ С. ТОРАЙҒЫРОВА**

**АКАДЕМИК Қ. И. СӘТБАЕВТЫҢ
120 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
ЖАС ҒАЛЫМДАР, МАГИСТРАНТТАР,
СТУДЕНТТЕР МЕН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
«ХІХ СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ, МАГИСТРАНТОВ,
СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ
«ХІХ САТПАЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ»,
ПОСВЯЩЕННОЙ 120-ЛЕТИЮ
АКАДЕМИКА К. И. САТПАЕВА**

ТОМ 15

**ПАВЛОДАР
2019**

ӘОЖ 378
КБЖ 74.58
Ж66

Редакция алқасының бас редакторы:

Ахметова Г.Г., филос.ғ.к., С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ректоры

Жауапты редактор:

Ержанов Н.Т., б.ғ.д., профессор, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің Ғылыми жұмыс және инновациялар жөніндегі проректоры

Редакция алқасының мүшелері:

Абишев К.К., Ахметов Қ.Қ., Бегімтаев Ә.И., Бексейітов Т.К., Испулов Н.А., Кислов А.П., Кудерин М.Қ., Эрнзаров Т.Я., Бергузинов А.К., Муқанов Р.Б., Каюмова М.С., Мажитова А.Ә.

Жауапты хатшылар:

Агибаева А.Ж., Азербайев А.Д., Акимбекова Н.Ж., Аманбаева С.Б., Аманжолов С.К., Аубакиров А.М., Әмірғалы М.А., Биль Т.Ю., Еликпай С.Т., Жаябаева Р.Г., Жуманбаева Р.О., Зарипов Р.Ю., Звонцов А.С., Кабжанова Г.А., Камашев С.А., Коспаков А.М., Кривец О.А., Куанышева Р.С., Мапитов Н.Б., Молдабаева С.К., Мошна Н.И., Мусабекова Н.М., Мусаханова С.Т., Мусина А.Ж., Мустафаева Н.Б., Огузбаев А.Е., Ордабаева Ж.Е., Рахимжанова Г.Х., Самсенова Г.С., Султанова Г.Ш., Талипов О.М., Титков А.А., Ткачук А.А., Тулкина Р.Ж., Туртубаева М.О., Чидунчи И.Ю., Ысқақ Б.Ә.

Ж66 «XIX Сәтбаев оқулары» жас ғалымдар, магистранттар, студенттер мен мектеп оқушыларының : халықар. ғыл. конф. мат-дары Академик Қ. И. Сәтбаевтың 120 жылдығына арналған. – Павлодар : С. Торайғыров атындағы ПМУ, 2019.

ISBN 978-601-238-907-4
Т. 15 «Жас ғалымдар». – 2019. – 364 б.
ISBN 978-601-238-922-7

Жинақ көпшілік оқырманға арналады.
Мақала мазмұнына автор жауапты.

ӘОЖ 378
КБЖ 74.58

ISBN 978-601-238-922-7 (Т. 15)
ISBN 978-601-238-907-4 (жалпы) © С. Торайғыров атындағы ПМУ, 2019

**С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ректоры,
филос.ғ.к., Г. Ахметованың алғы сөзі**

Құрметті «Сәтбаев оқуларына» қатысушылар!

Сіздерді игі дәстүрге айналған «XIX Сәтбаев оқулары» халықаралық ғылыми конференциясының ашылуымен құттықтаймын!

Бүгін қазақтың бағына біткен біртуар ғалым Қаныш Сәтбаевтың ізін басқан жастарға қош келдіңіздер дейміз! Ғылыми шараны халықаралық деңгейде ұйымдастыру біз үшін зор мәртебе, үлкен мақтаныш!

2001 жылдан бері өткізіліп келе жатқан «Сәтбаев оқуларының» мақсаты – асыл азамат, ірі тарихи тұлға, академик, ғалым Қаныш Сәтбаевтың еңбегін жастарға таныту, сол арқылы үлгі, өнеге көрсету.

Қ. И. Сәтбаев – туған халқының нұрлы болашағы үшін білімнің күдіреті арқылы күресе білген бірегей тұлға. Қазақ ғылымының қарашанырағы Ұлттық академиясында қыруар ғылыми зерттеулер жүргізді. Ол кісі соғыстан кейінгі қиын-қыстау кезеңде қазақ Академиясын өзі бас болып құрып, ғылымның бастауында тұрды.

Қазақстан ғылымы үшін Қаныш Имантайұлы Сәтбаевтың есімі қастерлі де қымбат. Жасынан зеректік танытқан Қаныш аға өзінің бар ғұмырын ғылымға арнау туралы шешім қабылдағанда ол тек биік мақсаттарды көздеген еді. Қазақстанда геология мектебін қалыптастырып, жер асты қазба байлықтарын ел игілігіне жаратуы, осы салада көптеген ізбасар шәкірттерді тәрбиелеп шығуы өз алдына бір төбе. Жалғыз геология ғана емес, басқа ғылым салалары бойынша да талай азаматтардың ізденіс жолына түсіп, ғалым болуына өзінің ағалық және әкелік қамқорлығын көрсетті. Оның бүкіл өмір жолы, еліне сіңірген еңбегі, жасаған қызметі кейінгі жастарға үлгі-өнеге болды.

Жастарды ғылымға баулып, білімін шыңдау – біздің парыз. Оқу ордамызда он тоғызыншы мәрте өткізіліп отырған халықаралық ғылыми конференция Қаныш Сәтбаевтай асыл ағамыздың ізбасарларына даңғыл салып, ғылымдағы игі дәстүрлерді жаңғырта түседі деген сенімдеміз. Өңіріміздегі білімнің қарашанырағы – С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті қашан да дарынды, білгір, зияткер де қабілетті жастарды қолдауға дайын.

Әрине, мен конференция қатысушыларына нәтижелі диалог құруларына, оның нәтижесі Қазақстандағы зерделенетін мәселелердің жай-күйі мен келешекте жақсы түсінуге мүмкіндік беретін нақты ғылыми қорытындылар шығаратынына жүректен тілектеспін.

**С. Торайғыров атындағы
ПМУ ректоры**

Г. Ахметова

1 Секция. Интеллектуалды және мәдени-рухани даму
1 Секция. Интеллектуальное и культурно-духовное развитие

1.1 Қазіргі кезеңдегі білім беру үрдісінің барысы. Педагогика

1.1 Современный образовательный процесс. Педагогика

**ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВАЖНОСТИ
 ИЗУЧЕНИЯ РУССКОГО ЖЕСТОВОГО ЯЗЫКА**

ОСПАНОВА Л. Н.

учитель, Специальная общеобразовательная школа-интернат № 1
 для детей с нарушением слуха и речи, г. Павлодар

Жестовый язык, реже язык жестов – самостоятельный, естественно возникший или искусственно созданный язык, состоящий из комбинации жестов, каждый из которых производится руками в сочетании с мимикой, формой или движением рта и губ, а также в сочетании с положением корпуса тела. Эти языки в основном используются в культуре глухих с целью коммуникации.

Использование жестовых языков людьми без нарушения слуха вторично, однако довольно распространено [1, с. 25].

Одним из главных неправильных представлений о жестовых языках является представление, что они каким-то образом зависят от словесных (звуковых и письменных) языков или произошли от них, что эти языки были придуманы слышащими, однако это не так. Также, часто за жестовые языки принимается дактилирование букв (на самом деле используется в жестовых языках в основном для произнесения имён собственных, географических названий, а также специфичных терминов, взятых из словесных языков), калькированная жестовая речь или жестовое артикулирование, используемая слышащими для передачи информации жестами грамматически идентично словесному языку. На самом же деле, жестовые языки почти полностью независимы от словесных и они продолжают развиваться: появляются новые жесты, отмирают старые - и чаще всего это мало связано с развитием словесных языков. Количество жестовых языков в стране не связано с количеством в ней словесных языков. Даже в одной стране, где присутствуют несколько словесных языков, может быть единственный общий жестовый язык, и в некоторых странах даже с одним словесным языком могут сосуществовать несколько жестовых [2, с. 115–120].

Возможно, рассказ о подобных занятиях вызывает недоумение: как можно изучать язык, не будучи его носителем, не владея им практически?. Среди приблизительно 6000 звучащих языков, существующих в мире, лишь немногие являются хорошо изученными и описанными. Огромная масса других языков описаны лишь фрагментарно. В настоящее время насущная задача лингвистики – описание таких языков – как правило, с малочисленным населением, проживающим в труднодоступных местах. Такие языки часто изучаются методами так называемой полевой лингвистики. Полевой лингвист направляется в ту местность, где распространен данный язык, и его задача – достаточно быстро получить информацию о грамматике и словаре данного языка. Происходит частичное овладение языком в процессе работы, однако оно не является ни целью, ни предпосылкой успешной работы. Научные сведения о языке получают, как правило, через двуязычного переводчика, владеющего и исследуемым языком, и языком-посредником (русским, английским и т.д.). Поэтому в попытках начать научное изучение языка, не имея предварительного практического владения этим языком, в принципе нет ничего странного или неправильного [8, с. 115–126].

С лингвистической точки зрения жестовые языки являются настолько же богатыми и непростыми, как и любой звуковой язык, несмотря на всеобщее отношение к ним как к «ненастоящим» языкам. Профессиональные лингвисты проводили исследования, в ходе которых было обнаружено, что жестовые языки обладают всеми компонентами, характеризующими их как полноценные языки.

Жесты условно-схематичны, иногда придумываются на лету, необязательно имеют визуальную связь с обозначаемым словом (то есть также как и обычные языки неоматопеичны). Также, они не являются визуальной интерпретацией обычных языков; они обладают своей грамматикой, могут быть использованы для обсуждения самых различных тем: от простых и конкретных до возвышенных или абстрактных.

Слова жестовых языков, как и слова обычных языков, состоят из элементарных, не обладающих смыслом компонентов – хирем (аналогия в обычных языках – фонемы). Жест может состоять из 5 элементов, объединённых в акроним HOLME по первым буквам английских слов:

- Handshape (форма руки),
- Orientation (ориентация ладони),
- Location (местоположение руки, артикуляция),

- Movement (движение),
- Facial Expression (мимика, иногда: неручные маркеры)

[3, с.120–129]

В своей статье я хотела бы остановиться на трех аспектах полезности лингвистического изучения РЖЯ: полезности для лингвистики, для сообщества глухих, и для общества в целом.

Что полезного может дать изучение РЖЯ для лингвистической науки? В лингвистике традиционно существует представление о том, что форма языка – звук. В последнее время становится ясно, что это представление является очень узким и искажающим действительность. Даже в звучащих языках коммуникация сопровождается визуальным каналом передачи информации. На визуальном канале основаны жесты, сопровождающие устную речь, мимика и так называемый «язык тела» (в частности, позы, принимаемые говорящим). Все эти коммуникативные элементы играют большую роль и могут менять значение вербальных элементов – например, если человек делает комплимент с недовольной гримасой. Лингвисты все больше начинают интересоваться визуальными элементами и их взаимодействием с вербальным компонентом.

Тем более важен визуальный канал для тех языков, для которых звуковой канал исключен – то есть для жестовых языков. Следует признать, что существует два типа языков, различающихся по информационному каналу: звучащие языки и жестовые, или визуальные, языки. (Также требует изучения феномен тактильной коммуникации, используемой людьми, для которых недоступен ни звуковой, ни визуальный канал, т.е. слепоглухими.) [4, с. 13–15]

В настоящее время широко обсуждается гипотеза о том, что первоначально, при формировании вида *Homo sapiens*, человеческий язык был жестовым, и лишь на более позднем этапе развились языки звучащие. В целом можно сказать, что лингвистика, не учитывающая и напротив учитывающая существование жестовых языков, дает соответственно плоское и объемное изображение языковой реальности. Полный учет жестовых языков как второго равноправного типа языка позволит в будущем более точно понять реальность человеческих языков и п. Пример из работы Прозорова и Кибрик 2007. Этот пример связан с процессом референции. Когда человек о чем-либо говорит, он, как правило, упоминает людей или предметы – это и называется референцией. В русском языке упоминание объектов или лиц, присутствующих в окружающем

физическом пространстве, может осуществляться посредством местоимений, и такие местоимения часто сопровождаются указательными жестами. Например, если я хочу направить внимание собеседника на некоторое лицо, я могу сказать Позови его, одновременно выполняя указательный жест. В РЖЯ в качестве местоимений выступают сами указательные жесты [6, с. 162–179]

Далее, в РЖЯ возможны указания на элементы воображаемого пространства. В исследовании, проведенном Е. Прозоровой, были собраны пересказы небольшого фильма; носители РЖЯ сначала посмотрели этот фильм, а потом должны были рассказать его содержание. В фильме есть эпизод про человека, который появился на экране и ведет в направлении наблюдателя козу на веревке. Рассказчик, пересказывающий на РЖЯ этот эпизод, показывает, где располагался данный человек относительно наблюдателя, а затем пользуется этим местом в своем «жестовом пространстве» для упоминания человека с козой. То есть рассказчик конструирует вокруг себя пространство, он помнит расположение предметов в реальности и аналогично располагает их в жестовом пространстве. Адресат также понимает, где расположен какой из участников, и это позволяет рассказчику быстро и экономно упоминать ранее введенных участников событий [5, с. 135–148].

Этот способ референции практически неизвестен в лингвистике. Таким образом, исследование РЖЯ позволяет констатировать принципиально новый тип референции. Интересно, что обнаружение этого явления имеет последствия и для понимания звучащих языков: выясняется, что при жестикуляции конструируемое пространство в звучащих языках тоже используется, хотя и не играет такой роли, как в языках жестовых. Этот пример наглядно показывает пользу от изучения РЖЯ для лингвистики в целом.

Какая польза может быть от деятельности лингвистов для сообщества глухих? Насколько мне известно, пользователи РЖЯ часто не осознают того факта, что этот язык эквивалентен звучащим языкам. Если РЖЯ становится уважаемым и нормальным предметом научного анализа, то это должно позволить самим носителям РЖЯ взглянуть на него по-новому, как на полноправный язык. Это произошло в Америке в 1960–70е годы. В нашем обществе процесс признания РЖЯ сталкивается с трудностями, но тоже неизбежно будет происходить.

Язык, который является предметом исследования, легче может стать предметом преподавания, изучения, как любой из языков или

любой иностранный язык. Признание РЖЯ в научном контексте может повлечь его признание и в других контекстах.

В ходе научного изучения от работы профессиональных лингвистов может быть и более непосредственная, конкретная польза для носителей языка. Современные научные знания о структуре языка могут быть использованы для составления современных словарей и грамматик. Хотя словарь и грамматика РЖЯ частично описаны, ясно, что в этом деле еще многое предстоит сделать, и будет гораздо лучше, если в этой работе будут помогать подготовленные, квалифицированные лингвисты.

Общество официально признает равноправие малых и больших языков. В Конституции указывается, что даже языки, на которых говорит несколько тысяч или сотен людей имеют право на существование и должны обеспечиваться поддержкой общества. Хотя это происходит с большими перебоями, но все же малые языки такую поддержку в какой-то степени получают. А РЖЯ, которым пользуются сотни тысяч людей, официально не признается. Тем самым нарушается принцип языкового равноправия. РЖЯ является родным, материнским, языком очень многих граждан, и этот факт должен быть взят за основу при выработке юридических принципов, общественных норм и педагогической практики [7, с 235–240].

Я считаю, что лингвисты могут повлиять на людей, формирующих эти подобные общественные нормы. В результате жестовые языки были признаны официально не только в крупных, развитых странах, но и в ряде стран, которые обычно не включаются в эту категорию (такие, как Словакия, Венесуэла, Уганда).

Я думаю, что взаимодействие сообщества глухих с лингвистами – это позитивный процесс, в котором не может быть проигравших. Необходимо организовывать и строить более тесное сотрудничество между заинтересованными лингвистами, сурдопедагогами и носителями. Молодым лингвистам, которые начинают заниматься этой областью, не имея исходной базы, приходится достаточно непросто. Понятно, что контакты с носителями РЖЯ не всегда завязываются легко. Хочется верить, что это взаимодействие будет развиваться и лингвистам будет оказана поддержка со стороны сурдопедагогов. В будущем, надеюсь, увеличится количество профессиональных лингвистов – носителей жестового языка. Это еще одно важное направление для размышлений.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Зайцева Г.Л. 1991. Дактилология. Жестовая речь. М.: Просвещение. С.191
- 2 Зайцева Г.Л., изучения системы жестового общения глухих. - Дефектология, 1987, С.192
- 3 Комарова А.А. 2007. Особенности сообществ глухих. В сб.: Современные аспекты жестового языка (сост. А.А.Комарова). М. С. 120-129.
- 4 Прозорова Е.В. 2004. Морфологическая сложность глаголов в РЖЯ. Курсовая работа. МГУ им. М.В.Ломоносова. С. 24
- 5 Прозорова Е.В. (2005) Как ментальные процессы концептуализируются в РЖЯ. Курсовая работа. МГУ им. М.В.Ломоносова. С.158
- 6 Прозорова Е.В., Кибрик А.А. 2007. Сопоставление процесса референции в звучащих и жестовых языках. В сб.: Современные аспекты жестового языка (сост. А.А.Комарова). М. С. 162-179.
- 7 Гейльман И.Ф. Специфические средства общения глухих. Дактилология и мимика, ч.1-4 [Словарь].Л., 1975-1979 С. 330
- 8 Беликов В.И. Жестовые системы коммуникации (обзор). - В кн.: Семиотика и информатика, вып. 20. М., 1983 С. 127

ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ ДЛЯ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТОВ ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОГО ЦИКЛА

ПЕШКОВА В. Е.

магистр, учитель, СОШ № 1 имени Н. Г. Чернышевского, г. Семей

Современное содержание образования направлено на развитие функциональной грамотности учащихся. Важное место в педагогической деятельности занимает тесное взаимодействие общеобразовательных школ и высших учебных заведений, что реализуется через научную грамотность будущих специалистов.

При подготовке будущих педагогов в колледжах и ВУЗах, кроме педагогической практики, необходимо также уделять особое внимание научной деятельности студентов. Также нужно серьезно пересмотреть систему научной работы будущих специалистов, и включить её в учебный процесс как естественную составную часть.

Умение самостоятельно проводить исследования и принимать грамотные решения можно достичь только в научной деятельности.

В образовательных учреждениях при организации целостного педагогического процесса учитывается единство урочной и внеурочной деятельности учащихся. Для успешной реализации целей обучения и воспитания в школах активно внедряются инновационные методики и технологии образования: информационно-коммуникативные технологии, технологии развития критического мышления, исследовательские и проектные методы, игровые технологии, технологии проблемного обучения.

Двадцать первый век бросает вызов всему, что нас окружает. В настоящее время очень быстро меняются и совершенствуются технологии, и, чтобы быть в курсе всех изменений, нужно постоянно учиться. Обучение сопровождает человека на протяжении всей его жизни. Известные американские педагоги и тренеры по обучению учителей Гордон Драйден и Джаннетт Восс в своей книге «Революция в обучении» отмечают то, что действующую модель образования должна заменить модель индивидуального подхода к обучению. Будущая модель обучения должна основываться на принципах познавательной психологии: совершение самостоятельных открытий, активное участие в процессе обучения [1].

Президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев в Послании народу Казахстана от 27 января 2012 года отметил, что «образование должно давать не только знания, но и умения их использовать в процессе социальной адаптации» [2]. Глава государства в своем выступлении делает акцент на необходимость развития функциональной грамотности учащихся. Н. А. Назарбаев выделил следующее: «Чтобы стать развитым конкурентоспособным государством, мы должны стать высокообразованной нацией. В современном мире простой поголовной грамотности уже явно недостаточно. Наши граждане должны быть готовы к тому, чтобы постоянно овладевать навыками работы на самом передовом оборудовании и самом современном производстве. Необходимо также уделять большое внимание функциональной грамотности наших детей, в целом всего подрастающего поколения. Это важно, чтобы наши дети были адаптированы к современной жизни» [3].

Под «функциональной грамотностью» понимается способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. Функциональная грамотность есть уровень знаний, умений

и навыков, обеспечивающий нормальное функционирование личности в системе социальных отношений, который считается минимально необходимым для осуществления жизнедеятельности личности в конкретной культурной среде [4].

На сегодняшний день главными функциональными качествами личности являются инициативность, способность творчески мыслить и находить нестандартные решения, умение выбирать профессиональный путь, готовность обучаться в течение всей жизни. Все данные функциональные навыки формируются в условиях школы.

Одной из стратегических целей образования в современной школе является воспитание творческой личности. Но самое главное для развития и реализации творческих способностей учащихся необходима целенаправленная систематическая деятельность педагогов.

Традиционно образовательный процесс связан с передачей-получением информации, отработкой репродуктивных навыков. Монотонный, из урока в урок повторяющийся, алгоритм проведения занятий приводит к снижению познавательного интереса у детей в изучении различных предметов. Одна из основных задач учителя – поиск новых методов, приемов обучения. Частично это помогают решить занимательный материал, инновационные технологии, новые формы обучения, что позволит увлечь учащихся разных возрастов, снять на уроке напряжение и скованность, дать возможность ученикам использовать полученные знания на практике.

Учителю необходимы организаторские навыки и умение удержать в поле зрения как можно большее число учеников, желательно всех. Кроме того, важно научиться оценивать сложность задаваемых вопросов, и если учитель хочет активизировать учащихся, то следует задавать вопросы, на которые они смогут ответить, т.е. вопросы должны быть доступны индивидуальному уровню учащегося. В дальнейшем такой организованный диалог может стать этапом к последующему монологическому ответу.

С целью формирования естественнонаучной грамотности на уроках необходимо использовать задания, направленные на формирование практико-ориентированного мышления, умения применять знания на практике, в различных урочных, внеурочных, учебных и жизненных ситуациях. При разработке учебных заданий необходимо ориентироваться на примерные задания международных исследований PISA, TIMSS [5].

В свете перехода государства на новую модель образования учителю необходимо использовать в своей практике преподавания и обучения семь модулей Программы повышения квалификации педагогических работников Республики Казахстан: 1. Новые подходы в преподавании и обучении; 2. Обучение критическому мышлению; 3. Оценивание для обучения и оценивание обучения; 4. Использование информационно-коммуникационных технологий в преподавании; 5. Обучение талантливых и одаренных детей; 6. Преподавание и обучение в соответствии с возрастными особенностями учеников; 7. Управление и лидерство в обучении.

Учитель, который применяет семь модулей на своих уроках, развивая функциональную грамотность у учащихся – это «современный учитель», так как этот педагог хорошо знает свой предмет, методiku преподавания, владеет информацией о психолого-физиологических особенностях детей, любит каждого ребенка, уважает его как личность, и постоянно самосовершенствуется.

Функциональная грамотность выступает как способ социальной ориентации личности, интегрирующий связь образования с многоплановой, многоаспектной человеческой деятельностью. В современном, быстро меняющемся мире, функциональная грамотность становится одним из базовых факторов, способствующих активному участию учащихся в образовательной, социальной, культурной, а затем общественно-политической и экономической деятельности, а также обучению на протяжении всей жизни. В связи с поставленной перед современной школой целью формирования функциональной грамотности, для предметов естественнонаучного цикла, в первую очередь таких ее аспектов как естественнонаучная грамотность, необходимо обеспечить возможность целенаправленного их формирования. Большое значение для этого имеют новые вводимые в средней и старшей школе курсы естественнонаучных дисциплин [6].

Главное отличие современного содержания биологического образования – вариативность и разноуровневость. Идеи, определяющие новые подходы к преподаванию – гуманизация образования, развитие личности ребенка, его эмоционально-волевой и интеллектуальной сфер. В сегодняшнее время перед учителем стоит главная задача – не только развивать учащихся, но и создавать условия для их развития [7].

В обучении играет важную роль особый вид интереса – интерес к познанию, или познавательный интерес. Его область –

познавательная деятельность, в процессе которой ученик овладевает содержанием учебных предметов и необходимыми умениями и навыками с целью получения образования. Возникновение познавательного интереса зависит в первую очередь от уровня развития ребенка, его опыта, знаний, той почвы, которая питает интерес, а с другой стороны, от способа подачи материала. Великие педагоги-классики всех времен подчеркивали первостепенное значение в обучении интереса, любви к знаниям. Интересное обучение не исключает умение работать с усилием, а, наоборот, способствует этому. Поэтому, одной из важнейших задач педагогов должно быть – выявление имеющихся интересов, развитие и воспитание интереса к знаниям у учащихся [8].

Коренное улучшение качества урока, продуманное чередование видов работы и умелое применение активизации познавательной деятельности учащихся – все это основные условия успешного решения задач, поставленных перед школой. Педагогическая теория приобретает действенную силу только тогда, когда она воплощается в методическое мастерство учителя и стимулирует это мастерство. Поэтому система методических средств и приемов активизации познавательной активности школьников нуждается в практическом освоении каждым учителем, в выработке соответствующих умений и навыков.

Современный этап развития образования обеспечивает лично ориентированный подход. Лично ориентированное обучение основывается на жизненном опыте учащихся и необходимо для его обогащения. Чтобы достичь высоких результатов в обучении, нужно научить детей мыслить, решать проблемные ситуации, используя для этого знания из разных областей наук.

Класно-урочная система предполагает массовую передачу знаний, умений, навыков учащимся. В современных условиях необходимо сделать акцент на воспитании свободной личности, творчески развитой, умеющей мыслить самостоятельно. Этого можно добиться, используя в школах проектную и научно-исследовательскую деятельность учащихся. Основной акцент здесь делается на самостоятельное добывание знаний, постановку опытов, проведение исследований [9].

Учитель, являясь научным руководителем учащихся, должен координировать, контролировать весь процесс выполнения исследовательской работы, помогать в поиске необходимой информации. Кроме того учитель должен постоянно поддерживать обратную связь с ВУЗом, обращаться к научным консультантам,

использовать лаборатории для проведения экспериментов вместе с учащимися.

Успех выполнения исследовательской работы напрямую зависит от уровня подготовки самого учителя. Поэтому важным моментом в подготовке будущих специалистов в ВУЗах является научная грамотность студентов, умение правильно выполнять научно-исследовательские проекты. Сама современная профессия носит поисковый, исследовательский характер. Научная работа является продолжением и углублением учебного процесса, одним из важных и эффективных средств повышения качества подготовки специалиста с высшим образованием.

Целями научной работы студентов выступают переход от усвоения готовых знаний к овладению методами получения новых знаний, приобретение навыков самостоятельного анализа различных явлений с использованием научных методик. Высокий научный уровень студентов, умение самостоятельно проводить исследования и принимать решения – это одни из главных требований к выпускникам высших учебных заведений. Модернизация страны опирается на модернизацию отечественного образования.

В информационном обществе существенным образом повышаются требования к качеству подготовки специалистов. Выпускник ВУЗа должен быть компетентным в своей области, способным самостоятельно принимать грамотные и ответственные решения. Помимо высокой профессиональной компетентности специалист должен: в совершенстве владеть современными информационными технологиями и активно внедрять их в свою работу; непрерывно повышать уровень своей квалификации, потому что знания в настоящее время очень быстро устаревают; успешно ориентироваться в других областях науки и техники; быть в целом высокообразованным человеком, владеющим несколькими языками, знающим искусство, историю, философию и литературу.

Основная цель модернизации казахстанского образования – обеспечение современного качества образования на основе сохранения его фундаментальности и соответствия актуальным и перспективным потребностям личности, общества и государства.

Научная деятельность на различных факультетах в ВУЗах должна занимать важное место в процессе обучения студентов. Преподаватели должны активно вовлекать студентов в проведение научных исследований, а студенты, в свою очередь, должны осознавать роль и важность научной работы, и сами должны

принимать участие в научной деятельности. Занимаясь научными исследованиями, студенты приобретают опыт самостоятельной работы, грамотно и быстро ориентируются в сложных ситуациях, находят верные решения сложившихся проблем. Учебная деятельность должна быть неразрывно связана с научными исследованиями студентов.

В своей педагогической работе я часто использую информационные средства для повышения качества обучения, развития интереса к предмету. Самые разнообразные методы и формы работы с детьми использую и во внеурочное время. Традиционными являются ежегодные предметные недели по биологии. Ученики с удовольствием принимают участие в школьной олимпиаде, в мероприятиях, посвященных празднованию Дня птиц, в орнитологических акциях, в экологических мероприятиях.

Результативность работы: высокий уровень познавательного интереса к предмету; различные формы проведения уроков активизируют познавательную деятельность учащихся; отсутствие неуспевающих по предмету; повышение качества знаний по биологии; успешное участие учащихся в конкурсах, олимпиадах, научных конференциях городского, областного, республиканского и международного уровней; сотрудничество с заинтересованными организациями: Областной детский биологический центр, Государственный университет имени Шакарима г. Семей (кафедра биологии), КГБОУ Бийский лицей-интернат Алтайского края.

Коренное улучшение качества урока, продуманное чередование видов работы и умелое применение активизации познавательной деятельности учащихся – все это основные условия успешного решения задач, поставленных перед школой. Педагогическая теория приобретает действенную силу только тогда, когда она воплощается в методическое мастерство учителя и стимулирует это мастерство. Поэтому система методических средств и приемов активизации познавательной активности школьников нуждается в практическом освоении каждым учителем, в выработке соответствующих умений и навыков.

Биология тесно связана с другими науками и иногда очень сложно провести грань между ними. Как общеобразовательный предмет, относящийся к естественно-математическому циклу, биология трудна для изучения учащимися. Чтобы повысить интерес к этому предмету и облегчить процесс его усвоения, можно использовать различные формы внеклассной работы с учащимися,

в том числе и научное общество учащихся. Уже с 5 класса мы стараемся привлечь ребят к выполнению научных проектов, к участию в городских массовых мероприятиях с целью эколого-патриотического воспитания. Ребята выполняют научные работы, консультируясь с преподавателями кафедры биологии ГУ имени Шакарима города Семей.

Научно-исследовательская деятельность учащихся по биологии углубляет их знания, помогает установить связь биологии с жизнью, выявить склонности и дарования учащихся, развивает их творческую самостоятельность, умение работать с книгой, способствует правильной постановке эксперимента, умению обобщать полученные результаты исследований и рассказывать о них, выступая с сообщениями.

Важно отметить, что в процессе научно-исследовательской деятельности учащихся по биологии не только формируются знания и навыки выполнения лабораторных и практических работ, навыки организации экспериментов, но и создается возможность качественного понимания основных законов и закономерностей изучаемых наук. Научная работа по биологии открывает учащимся пути самостоятельного ее изучения, развивает умения пользоваться учебными пособиями, дополнительной литературой для самостоятельного повышения уровня своих знаний.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 101 педагогическая идея. Как создать урок / В.И. Садкина. – Ростов н/Д: Феникс, 2014. – 87 с.
- 2 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 27 января 2012 г.
- 3 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана от 14 декабря 2012 г.
4. Новый словарь методических терминов и понятий. – М.: Издательство ИКАР. Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. 2009.
- 5 Об особенностях преподавания основ наук в общеобразовательных организациях Республики Казахстан в 2015-2016 учебном году. Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015. – 232 с.
- 6 Особенности формирования функциональной грамотности учащихся старшей школы по предметам естественнонаучного

цикла. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 48 с.

7 Сонин Н.И. Биология. 6 класс. Лучшие нестандартные уроки: Пособие для учителя. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 160 с.

8 Петровский А.В. Общая психология: Учебник для студентов пед. институтов. – Москва: Просвещение, 1986. – С. 283.

9 Пидкасистый П.И. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей. – М.: Педагогическое общество России, 2004. – С. 262–280.

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА У УЧАЩИХСЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

ПИГОВАЕВА Н. Ю.

доктор PhD, ассоц. профессор, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ОРМАНШИНА К. Т.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

К сегодняшнему дню значительно изменился статус иностранного языка в Республике Казахстан. Вхождение в мировое сообщество, экономическая и социокультурная ситуация в стране обеспечили огромный спрос на знание иностранных языков, создали мощную мотивационную базу для их изучения. На сегодняшний день знание иностранных языков уже не роскошь, а необходимость. Возможностей для их изучения предостаточно, не говоря уже о методиках преподавания. Несмотря на это возникает множество вопросов, препятствующих успешному овладению языками.

Мотивация лежит в основе любой человеческой деятельности. В школьном возрасте основным компонентом учебного процесса является учебная мотивация, которая имеет свои особенности на разных возрастных этапах. Проблема мотивации учебной деятельности является одной из центральных, так как именно от наличия интереса к изучению иностранного языка у школьника зависит результат обучения.

Мотивация является средством, вызывающим целенаправленную активность, определяющую выбор средств и приемов на уроке иностранного языка, их упорядочение. Формирование мотивов учения - это создание в школе условий для появления внутренних

побуждений к учению, осознание учениками их дальнейшего саморазвития.

Как показывает практика, учителя сталкиваются с мотивационно-эмоциональным дефицитом значительного числа учащихся. Современные психолого-педагогические исследования ставят результативность обучения в прямую зависимость от мотивации, причем устойчивая положительная мотивация способна играть роль компенсирующего фактора даже при недостаточно высоких способностях у учащихся. Мотивация как достаточно гибкое образование подвержена изменениям в зависимости от социально-экономической ситуации в стране, поэтому проблема ее формирования всегда остается актуальной и требует постоянного изучения.

Существует много способов стимулирования учащихся к изучению английского языка.

1 Создание атмосферы энтузиазма, оптимизма и веры детей в свои способности и возможности.

Создание мотивации к изучению иностранного языка и к общению невозможно без создания в классе атмосферы оптимизма и веры детей в свои способности и возможности. Необходимо воспитывать в детях чувство оптимизма, для этого учителю необходимо представлять собственный пример оптимистически настроенного к ученикам. Уже на первых уроках учитель должен постараться добиться дружеской и теплой обстановки в классе. Крайне важно и необходимо научить учеников ставить им перед собой цели и задачи, выявить проблемные задания, а также составить план, необходимый для достижения поставленных целей, обеспечивая необходимые опоры для того, чтобы предусмотреть успешный результат. Нужно обращать внимание на настойчивость и затраченные детьми усилия на выполнение задания, а не на конечный результат само по себе.

2 Переписка учеников с их сверстниками – носителями языка

Переписка учеников с их американскими сверстниками – ненавязчивый вариант, который действительно работает на многих школьников. Кроме основной информации о культуре, образе жизни, истории, которую учащиеся получают от их друзей, у них появляется возможность практики английского с носителями языка. Понимание смысла и перевод письма, написанного грамотным американским школьником, представляет немалую сложность для наших школьников, а это мотивирует их на изучение английского

языка. Переписка помогает повысить речь наших учеников, т.к., читая и переводя письма своих сверстников, они обращают свое внимание на то, что одну и ту же мысль мы часто выражаем с ними по-разному. Переписка расширяет запас лексики. Они получают наиболее актуальную для них лексику от своих сверстников, которая обычно характеризуется высокой частотностью. К сожалению, этот метод не всегда возможно использовать на уроках, так как переписка может не состояться из-за разницы во времени или же собеседник может быть отключен.

3 Встречи и дискуссии с носителями языка

Встречи и дискуссии с носителями языка – еще один стимул, который повышает интерес учащихся к изучению английского языка. Дискуссии проходят на заданную тему, обычно подбирается тема, интересующая данную возрастную категорию учащихся, так же разговор может проходить в режиме «вопрос – ответ», где можно задать вопрос на любую тему. Во время дискуссий у учеников есть возможность попрактиковать речь с носителями языка, а также оценить свой уровень владения английским языком. Это может мотивировать многих учеников к углублению своих знаний английского языка. Для тех учащихся, которые уже владеют устной речью, есть возможность развивать умение четкого и ясного выражения своей мысли и аргументированного отстаивания своей точки зрения в дискуссии. Это очень хороший метод мотивирования учеников, каждый учитель хотел бы использовать этот метод на практике.

4 Просмотр фильмов и мультфильмов на английском языке

При просмотре фильмов и мультфильмов на английском языке, ученики автоматически запоминают повторяющиеся фразы, а также понравившиеся им фразы. Кроме того, так они создают для себя искусственное погружение в языковую среду.

Учащиеся просматривают фильмы на английском языке с английскими субтитрами, так как это является самым эффективным вариантом просмотра фильма на английском языке для запоминания и изучения английских слов и выражений. Однако необходимо правильно подбирать фильмы по уровню владения учащимися языком.

Для того, чтобы «активировать» фильмы после просмотра, необходимо так же выписать ученикам несколько полезных фраз и словосочетаний чтобы ученики запомнили их и могли использовать на практике. А на дальнейших занятиях их несколько раз

практиковать, повторять. Такой тип мотивации удобно использовать на дополнительных уроках.

5 Использование различных типов работы

Использование различных типов работы – креативная методика преподавания иностранных языков, способствующая повышению мотивации учащихся при изучении иностранных языков. Во время урока можно использовать групповую или парную работу. Ученики в такой момент могут помочь друг другу выполнить, заданное задание и объяснить некоторые моменты урока. Еще один фактор, это то что необходимо постоянно менять их партнера, таким образом, эта технология улучшает коммуникацию и способность принятия решений внутри группы.

6 Применение новых информационных технологий

Использование новых информационных технологий в преподавании является одним из важнейших аспектов совершенствования и оптимизации учебного процесса, обогащения арсенала методических средств и приемов, позволяющих разнообразить формы работы и сделать урок интересным и запоминающимся для учащихся.

Современный учитель должен эффективно применять информационные и коммуникационные технологии в учебном процессе. Некоторые технологии используются почти всеми учителями.

Например:

а) среди учителей широко используется презентации, это не стало исключением и для учителей английского языка. Они удобны и для учителей, и для учеников. В презентацию кроме текста может вставить таблицы, графики, рисунки, музыку и даже видео.

б) компьютерное тестирование. Этот способ контроля вызывает определенные эмоции учащихся, являясь нетрадиционным видом контроля знаний.

в) эффективным способом повышения интереса учащихся к изучению английского языка является использование на уроках электронных учебников и пособий. Они, как следствие, повышают наглядность и увлекательность урока, визуализируют урок с помощью мультимедийных элементов, которые, в отличие от плакатов, можно корректировать по мере необходимости.

д) интернет ресурсы – так же являются одним из эффективных способов изучения английского языка. Интернет ресурсы повышают

интерес с помощью познавательных материалов, презентаций и видео ресурсами.

7 Внеурочная деятельность

Данный вид деятельности помогает преодолевать трудности в обучении и самоутверждении учащихся, поскольку позволяет им раскрывать свои возможности и способности. Ученики могут нарисовать плакат или участвовать во внутри школьных конкурсах, состязаниях и т.д. Во время внеурочной работы ученики могут развивать свою творческую и познавательную активность, реализовывать свои лучшие личностные качества, т. е. демонстрировать те способности, которые зачастую остаются невостребованными на уроках. Все это создает благоприятный фон для достижения успеха, что, в свою очередь, положительно влияет на учебную деятельность.

8 Олимпиады

Участие в олимпиадах является эффективным способом обучения, самореализации и повышения образовательного уровня школьников. Олимпиады мотивируют учащихся на проверку своих знаний, на самоутверждение, на подготовку к экзаменам, на раскрытие своего творческого потенциала. На сегодняшний момент существуют разнообразные олимпиады: дистанционные, интернет олимпиады, интеллектуальные игры могут быть как платными, так и бесплатными. Участие в дистанционных олимпиадах ведет к углубленному изучению школьных предметов, выявляет школьников, интересующихся английским языком и желающих продолжить интенсивное изучение английского языка в дальнейшем.

9 Музыка

Музыка это – один из наиболее мощных способов воздействия на чувства и эмоции учащихся. Музыка и песня могут оказать неоценимую помощь в изучении английского языка. Песня вызывает большой прилив энтузиазма и представляет собой приятный и, в то же время, стимулирующий подход в изучении культуры иноязычных стран. Песни зачастую не забываются, в отличие от грамматических структур, которые учащиеся могут забыть по окончании урока, песни могут жить долго и стать частью чьей-либо культуры.

10 Художественный перевод стихотворений.

Художественный перевод стихотворений формирует мотивационные потребности учащихся разного уровня знаний.

Однозначно творческие работы повышают интерес учащихся к изучению языка. В результате работы с рифмованными текстами у учеников активизируется познавательная деятельность, что способствует их самореализации. Бесспорно, что при такой работе расширяется филологический кругозор учащихся и соответственно запас лексических единиц. Учащиеся учатся правильно работать с материалом и воспринимать, а также красиво переводить их. Ведь главным правилом перевода является не переводить слово в слово. Этот метод мотивации удобно использовать в старших классах.

11 Игра

Игра является самым сильным мотивирующим фактором, который удовлетворяет потребность учеников в новизне изучаемого материала и разнообразии выполняемых упражнений. Игра дает широкие возможности для активизации учебного процесса. Эффективность обучения здесь обусловлена в первую очередь взрывом мотивации, повышением интереса к предмету. Она эффективна как в младших, так и в старших классах.

Игра мотивирует речевую деятельность, так как ученикам в процессе игры необходимо что-то сказать, спросить, выяснить, доказать, чем-то поделиться с собеседником. Игра активизирует стремление ребят к контакту друг с другом и учителем, создает условия равенства в речевом партнерстве, разрушает барьер между учителем и учеником. Игра дает возможность робким, неуверенным в себе учащимся говорить и тем самым преодолевать барьер неуверенности. В игре каждый получает роль и должен быть активным партнером в речевом общении.

Задача учителя в целях мотивации учащихся - активизировать познавательную деятельность учащегося в процессе обучения английским языком. Нашей основной задачей для формирования мотивации изучения английского языка является поиск и создание эффективных методик, которые будут способствовать повышению уровня мотивации к изучению языка. Так же нужно стремиться разнообразить материал, способствующий развитию памяти и навыков устной речи.

Подводя итоги, актуальность темы может быть аргументирована важностью проблемы и в тоже время её недостаточной разработанностью для применения в условиях учебного заведения. В заключение хочется отметить, что существуют несколько видов формирования мотивации учащихся к изучению языка. Учителю необходимо постараться испробовать все. Ведь не испробовав,

никто не может сказать какой метод эффективнее, какой нет. Так же учителю не стоит постоянно использовать один и тот же метод несколько раз подряд, даже если он нравится учащимся и у них это очень хорошо получается, так как учащиеся могут потерять интерес через какое-то время к однообразию заданий.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Бреслав Г. М. Психология эмоций. – М.: Смысл, 2004
- 2 Комарова, Э.П., Трегубова, Е.Н. эмоциональный фактор: понятие, роль и формы интеграции в целостном обучении иностранному языку// ИЯШ, № 6 2000
- 3 Леонтьев А. А. Психологические предпосылки раннего овладения иностранными языками// Иностранные языки в школе. – 1985. № 5
- 4 Маслыко Е. А. Настольная книга преподавателя иностранного языка // Издательство «Высшая школа», 2004
- 5 Филатов В. М. Некоторые аспекты раннего обучения иностранным языкам// Иностранные языки в школе. 1998. № 5

ОРГАНИЗАЦИЯ ДЕТСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТИРОВАНИЯ ВО ВНЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРИМЕРЕ СПЕЦКУРСА «ЭКСПЕРИМЕНТАРИУМ»

РАДЬКОВА И. А.

учитель, Специализированная школа-лицей № 1
для одарённых детей, г. Экибастуз

В настоящее время в рамках обозначенных приоритетных направлений развития образования и науки Республики Казахстан ведется огромная работа по обновлению содержания образования. Основная цель – это формирование и развитие образованной, творческой, компетентной и конкурентоспособной личности, способной жить в динамично развивающейся среде, готовой к самоактуализации как в своих собственных интересах, так и в интересах общества. Сегодняшняя общественная ситуация диктует потребность в выпускнике школы как личности творчески

саморазвивающейся, способной реализовать свои индивидуальные запросы, усваивать новые знания и способы деятельности.

Выбор темы «Организация детского экспериментирования во внеурочное время, как средство развития исследовательской компетенции младших школьников в рамках обновления содержания образования» обусловлен её актуальностью, недостаточной адаптированностью в школьной практике, личностным интересом.

Проблема заключается в том, что большая часть знаний преподносится, в готовом виде и не требует дополнительных поисковых усилий и основной трудностью для учащихся является самостоятельный поиск информации, добывание знаний. Поэтому одним из важнейших условий повышения эффективности процесса во внеурочное время является организация учебной исследовательской деятельности и развитие её основного компонента - исследовательских умений, которые не только помогают школьникам лучше справляться с требованиями программы, но и развивают у них логическое мышление, создают внутренний мотив учебной деятельности в целом. Обществу нужны одаренные люди, и задача общества состоит в том, чтобы выявить, сохранить и развить способности его представителей. Жажда открытия, стремление проникнуть в самые сокровенные тайны бытия рождаются еще на школьной скамье.

Перспективы определения потенциала внеурочной деятельности в формировании исследовательских умений младшего школьника: отдельные принципы, подходы, формы, методы внеурочной работы, их место в воспитательной системе школы разрабатывали в свое время З. В. Артеменко, Р. В. Банчуков, Д. А. Белоусов, Л. К. Голубев, И. П. Иванов, В. А. Караковский, В. С. Селиванов, Н. Л. Селиванова; сущность внеурочной деятельности обучающихся – Д. В. Григорьев, М. Р. Ермашева, Е. В. Михайлова, Г. Н. Мусс, Л. Н. Петрова, Г. В. Складчикова, П. В. Степанов; возможности успешного формирования исследовательских умений на начальном этапе обучения в школе Л. А. Казанцева, А. В. Леонтович, А. И. Савенков).

Однако в педагогике проблема детского экспериментирования и организации исследовательской деятельности младших школьников во внеурочное время с учетом требований обновленного содержания образования и задач, стоящих, в частности, перед начальной школой, до сих пор остается недостаточно разработанной.

Согласно исследованиям Гладковой А. П. в образовательной практике современной начальной школы наблюдается стихийный и бессистемный характер формирования исследовательских умений.

Актуальность исследования определяется социальным заказом на творческую, самостоятельную личность; потребностью школы в разработке педагогических технологий развития умений исследовательской деятельности у младшего школьника во внеурочное время; необходимостью обогащения существующей в начальной школе практики организации детского экспериментирования. Это подвело к выбору темы нашего исследования и к внедрению детского экспериментирования в практику работы во внеурочное время.

Исследовательская работа – дело серьезное и не любит спешки и суеты. Надо учить детей вникать в проблему, воспитывать способность не только предлагать интересные и необычные идеи, но и учиться их разрабатывать.

На всех этапах работы мы, учителя, должны ясно осознавать, что основной ожидаемый нами результат – развитие творческих способностей, приобретение ребёнком новых знаний, умений и навыков. Точнее говоря, мы должны иметь в виду, что в данном случае мы имеем дело не с одним результатом, а, по крайней мере, с двумя. Первым можно считать то, что создаёт ребёнок своей головой и руками – макет, проект, отчёт и тому подобное. Второй, самый важный – педагогический: бесценный в воспитательном отношении опыт самостоятельной, творческой, исследовательской работы, новые знания и умения, составляющие целый спектр психических новообразований, отличающих истинного творца от простого исполнителя.

Для этого нами была разработана и апробирована система занятий спецкурса «ЭкспериментариУм», проверены условия её эффективного функционирования. Ведущими методами явились: наблюдение, педагогический эксперимент, диагностические методы и анализ результатов диагностики уровней развития умения проводить наблюдения, опыты и эксперименты.

Наблюдение – преднамеренное и целенаправленное восприятие внешнего мира с целью отыскания смысла в явлениях. Наблюдение можно без преувеличения классифицировать как самый популярный и самый доступный метод исследования, применяемый в большинстве наук. Постоянно используется наблюдение человеком в повседневной жизни. Оно служит ценнейшим и совершенно

незаменимым источником получения разнообразных сведений о мире. Для того чтобы наблюдение стало возможным, важно иметь наблюдательность - сплав внимательности и мышления. Опыты помогают развивать мышление, логику, творчество ребёнка, позволяют наглядно показать связи между живым и неживым в природе. Важнейшим методом исследования является эксперимент. Это самый главный метод познания и большинства наук.

Исследования предоставляют ребёнку самому найти ответы на вопросы «как?» и «почему?». Элементарные опыты, эксперименты помогают ребёнку приобрести новые знания о том или ином предмете. Знания, полученные во время проведения опытов, запоминаются надолго.

Практика показала, что дети с удовольствием «превращаются» в учёных и проводят разнообразные исследования, нужно лишь создать условия для самостоятельного нахождения ответов на интересующие вопросы. Дети с удовольствием рассказывают о своих открытиях родителям, ставят такие же (или более сложные) опыты дома, учатся выдвигать новые задачи и самостоятельно решать их. Усваивается все прочно и надолго, когда ребенок слышит, видит и делает сам. Вот на этом и основано активное внедрение детской опытно – экспериментальной деятельности в практику нашей работы.

Специальный курс «ЭкспериментариУм» позволит заложить основы для изучения таких предметов, как «Биология», «География», «Химия», «Физика» в начальной школе. Законы физики, биологии, химии основаны на фактах, установленных опытным и экспериментальным путем. Спецкурс представляет собой расширенный и углубленный вариант разделов базового предмета.

Содержательным отличием является принцип спиральности, то есть постепенного наращивания знаний и умений как по вертикали, так и горизонтали (усложнение навыков по темам и по классам). Другой отличительной особенностью является основой развития следующих навыков широкого спектра: функциональное и творческое применение знаний, критическое мышление, проведение исследовательских работ, применение различных способов коммуникации, умение работать в группе и индивидуально, решение проблем и принятие решений.

Основные принципы, положенные в основу составления программы спецкурса:

- углубление и расширение содержания базовых курсов;

- научность;
- практическая направленность;
- личностно-ориентированная направленность;
- деятельностный подход;
- организации коллаборативного обучения, педагогической рефлексии и эффективные формы обратной связи;
- учет возрастных особенностей;
- принцип преемственности.

Настоящая программа предполагает организацию коллаборативного обучения, педагогической рефлексии и эффективные формы обратной связи; которые разворачиваются либо в форме коллективного учебного диалога при активном участии в нем учителя, либо в форме групповой работы учащихся. Данная программа предусматривает овладение продуктивными способами работы с различными источниками учебной информации.

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод, что исследовательская тактика ребёнка - это не просто один из методов обучения. Это путь формирования особого стиля детской жизни и учебной деятельности. Он позволяет трансформировать обучение в самообучение, реально запускает механизм саморазвития. Главное отличие детей, способных принимать участие в опытно-экспериментальной работе, – наличие у них потребности узнавать новое. Опытно-экспериментальная деятельность в начальной школе способствует общему развитию и познавательной активности младших школьников.

Наблюдения за учащимися показывает, что процент детей, у которых данные умения сформированы или частично сформированы, увеличивается по всем исследуемым модулям. Это говорит о том, что описанная методика работы активизирует исследовательское поведение детей.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Бабаева Т.И. У школьного порога.- М.: Просвещение, 1993
- 2.Гин А.А. Приёмы педагогической техники. – 5-е изд.- М.: Вита-Пресс, 2003.
3. оддъяков А.Н. Исследовательское поведение. Стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт.- М., 2000.
- 4 Прохорова Л.Н. Организация экспериментальной деятельности дошкольников.- М.: АРКТИ, 2008.

5 Пичугин С.С. Учебно-исследовательская деятельность младших школьников на уроках математики // Начальная школа.- 2008.- № 6

6 Пержинская Е.В. Как организовать исследовательскую работу в первом классе // Начальная школа.- 2008.- №5.

7 Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках.-М., 1994.

8 Кривобок Е.В., Саранюк О.Ю. Исследовательская деятельность младших школьников.- Волгоград: Учитель, 2009.

9 Савенков А.И. Методика исследовательского обучения младших школьников.- 2-е изд., исправл. и дополн.- Самара: Издательство «Учебная литература», 2006.

10 Савенков А.И. Содержание и организация исследовательского обучения школьников.- М., 2004.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БАҒДАРЛАМА – БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ

РАКИШЕВА Б. Б.

магистр, оқытушы, Б. Ахметов атындағы
Павлодар педагогикалық колледжі, Павлодар қ.

ДЮСЕНОВА А. Ж.

магистр, оқытушы, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

«Еліміздің ертеңі бүгінгі ұрпақтың қолында, ал ұрпақтың тағдыры ұстаздың қолында»

Н. Ә. Назарбаев

Жаңартылған бағдарлама – білім берудің басты негізі. Баяғыда Жапониядағы бір ұстаздан шәкірттері білім алудағы басты мақсат не екенін сұрапты. «Ертең бәріміз тауға серуенге шығайық. Сонда түсіндіремін. Жолға тамақ алындар, бірақ су қажет емес, барған жағымыздан табылар» дейді. Ертеңіне серуенде жүріп, ауқаттанып алғаннан кейін балалар шөлдегендерін айтқаннан соң ұстаз су көзін таба алмай қалғанын мәлімдеп, өздеріне су іздеуге кеңес береді. Түсте кеткен шәкірттері қас қарайғанда оралды. Шөлдерін қандырып, мәре-сәре болып келген шәкірттеріне қарап «Бүгін шаршап-шалдыққандарыңызға қарамастан, өз беттеріңмен ізденіп жүріп, су таптындар. Біздің міндетіміз – сендердің өз беттеріңше еңбектенулеріне жағдай жасау. Ішіңздегі бір-екі бала маған арнайы

су алып келіп, адамгершіліктерін танытты. Ал басты мақсатымыз – жас ұрпақты адамгершілікке тәрбиелеу», деген екен. Жаңартылған бағдарламаның енгізілу себебі қазіргі жас ұрпақты болашақ өмірге дайындау, алдынан келетін кедергілерді өзі шешім қабылдап, шеше алу дағдысын қалыптастыру. Бұл бізге болашақ ұрпақтың жан-жақты және терең ойлана алып, алдын ала дұрыс мақсат қоя алуға әкелетінін дәлелдеуге себеп болады. Бұрынғы жүйе ескірді, заманның ағысына қарай қазіргі ұрпақ бұрынғы бізге қарағанда креативті екендігін айта аламыз. Сондықтан бұрынғы дәстүрлі оқыту ескіргендігін дәлелдейді, яғни мұғалімнің 40 минут оқушыға түсіндіруі және өзі шешім қабылдауы балаға болашақта ештеңе бермейтіндігіне әкелді. Сондықтан оқушы өзіне керекті білімді инемен құдық қазғандай өздерінің күшімен алу керектігін көп зерттеушілер айтуға және дәлелдеп жазуда.

Елбасымыз Н. А. Назарбаев «Дамыған, бәсекеге қабілетті мемлекет болу үшін, біз жоғары білімді ұлт болуымыз керек» дей келе, өскелең ұрпақтың ойлау қабілетін өзгерту керектігін айтады. Ал жаңартылған бағдарлама жас ұрпақты патриоттыққа, адамгершілікке, ынтымақтастыққа, ашықтыққа және жауапкершілікке тәрбиелейді. Осы бағдарлама адам алдында өз ойын айтуға, басқа адамдардың пікірін тыңдай отырып, өзіне қате пікірін өзгертуге, топпен жұмыс істеу арқылы дұрыс қарым-қатынас орната алуға және де өз өзіне есеп бере алуға, еңбектің құнын түсінуге негізделеді.

Жаңартылған білім берудің негізгі ерекшеліктеріне оқу мен ойлау дағдысын, тілдік дағдысын, қарым-қатынас дағдысын дамытуға, логикалық, критикалық, сыни, мәселелік, алгоритмдік, шығармашылық ойлау дағдысын жетілдіруге септігін тигізеді.

Білім берудің жаңартылған жолына жеті модульді енгізу және оны дұрыс сапалы қолдана алуына байланысты. Олар:

1 Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер.

2 Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету.

3 Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау.

4 Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.

5 Талантты және дарынды балаларды оқыту.

6 Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқыту.

7 Білім берудегі басқару және көшбасшылық.

Осы модульдерді оқу процесінде дұрыс қолдана алуы мұғалімнің шеберлігіне де байланысты. Мұғалім міндетті түрде осы

модульдерді ескере отырып сабағын жоспарлап, нәтижелі өткізуі, сабақтың жетістігін көрсетеді.

Айтылған модульдердің бірнешеуіне тоқталатын болсақ

Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету модулі. Сыни ойлау дегеніміз – студенттердің белсенділігін арттыра отырып, өз пікірін дәлелдеуге, шығармашылығын арттыруға, жан-жақты ой елегінен өткізуге, қажет ететін ұғым. Сын ойлау адам өздігінен ойлауы болып саналады. Сыни ойлау – алдына қойылған сұрақтар мен проблемаларды шешуді талап ету. Студенттер өздері ойланып, сұрақ қойып, соның шешімін өзі анықтайды. Сыни ойлау – бұл байқау, тәжірибе, рефлексия немесе дәлелдеу нәтижесінде алынған ақпаратты түсінуге, бағалауға, талдауға және синтездеуге үйрену кейінгі жұмысқа жақсы негіз болады.

Сабақта сыни ойлау моделін қолдануда мына қорытындыға келдім:

- студенттерге дайын білім бермей, өздеріне іздету, сыни тұрғыдан дамыту үшін әр түрлі жағдаяттық және басқа да тапсырмалар беру;

- студенттерде осы стратегия қолдану арқылы қызығушылық пайда болып, талқыға салып, анализ жасап ойларымен бөліседі.

Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау модулі. Әрбір оқытушы бағалау критерийін міндетті түрде білуі тиіс. Енді бағалаудың басты мақсаттарын біліп алуы тиіс. Бірінші мақсат оқуда кездесетін қиындықтарды белгілеу, мысалы, тест әдісін өткізіп алғаннан кейін, оны қайта бағалау кезінде талқылап түзету ретінде қайта жүргізіп өтуге болады. Екінші мақсат сабақта өткен тақырыпқа жеткен жетістігін кері байланыс құру арқылы білу. Үшінші мақсат уәж айту. Ол кері байланыс орнату кезінде бірден көрінеді. Студенттер бір-біріне жетістіктерін айта отырып, өзінің ұсыныстарын береді. Төртінші мақсат болжам және сұрыптау жүргізу. Студенттердің білім мен дағдыларын бағалай келе, оқытушы студенттердің мінез-құлқы мен даму деңгейіне болжам жасайды. Бесінші мақсат стандарттарды бақылау және орындауды жүргізу. Тапсырылған тесттер мен құжаттардың міндетті түрде стандартқа сай келетін құжаттар болуы тиіс. Алтыншы мақсат оқу бағдарламасының мазмұны мен оқу стилін бақылау болып табылады. Бұл алдын ала белгіленген стандарт негізінде жас ерекшелікке сай жасалған бағдарламаның мазмұнын дұрыс қолдана білу болып келеді.

Талантты және дарынды балаларды оқыту модулі. Болашақ жұмысымда осы бағдарламаның идеясын енгізу негізінде әр сабағымда талантты және дарынды студенттерге саралап оқытуды қолдануға әр түрлі деңгейлік тапсырмаларды дайындап қолданамыз. Дарындылық көпшіліктің арасында ол өзінің іс-әрекетімен, бейімділігімен, қабілетімен бірден көзге түседі. Біз ұстаз болашақ жастарды дамытушы, болашаққа жол сермеуші тұлға ретінде, қабілетті анықтай отырып, оны дамытып, дарыту арқасында адам бойындағы дарындылығын анықтай аламыз. Ол үшін өзіміз көп білетін, көп шығармашылықпен айналысатын адам болуымыз тиіс.

Осы бағдарламаны қолдану барысында сабағымды түгелдей өзгеріске ұшырады, Сабағымның басталуынан, аяқтауына дейін студенттер бар ынтасын сала, өздері қызыға отырып жұмыс атқарды. Біз осы 7 модульді қолдану арқылы студенттердің бойындағы басқа қырларына көре алдым. Студенттер жағдаяттық тапсырмалар шешуге, сын тұрғысынан ойлай алуға, бірлесіп жұмыс істеуге, шешім қабылдап, ақпаратты жинап, өндеуге, сабаққа қызығушылық танытулары көрінді. Сабақтың барысында сын тұрғысынан ойлау, оқу үшін бағалау және оқуды бағалау, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, оқыту және оқудағы жаңа тәсілдерді қолдану арқылы мен сабағымды толық түрлендіре алдым. Осы модульдің арқасында сабақ өте қызықты және ерекше өткендігін сабақтың соңында кері байланыс кезінде айтып, әрдайым сабақтарымыз осылай өтсінші деген ұсыныстар түсуде.

«Білімдіден не пайда, білгенін көпке айтпаса, үйреткеннен не пайда, қайырымы қайтпаса» деп атамыз Ахмет Байтұрсынов жырлағандай, мұғалім үнемі кәсіби біліктілігін артып, жаңашылдыққа ұмтылған кезде ғана шығармашылықпен еңбектеніп, жемісін көреді. Мұғалімнің ең басты қабілеті өз тобын басқара алу, адамдармен дұрыс қарым-қатынас орната алу, сонда ол көшбасшы қабілетіне ие болады және өзінің жұмысына жауапкершілікпен қарап, күнделікті өткізетін сабағын алдын-ала ойластырып, дайындап, дұрыс, баланың жас ерекшелігіне сай әдістерді тандап, техникалық құралдар мен дидактикалық материалдарды алдын-ала дайындап баруы керек. Мұғалімнің ізденгіштігі оқушының шығармашылық қабілетін дамытудың басты құралы. Оқушының шығармашылығының дамуы күнделікті мұғалімнің өткізілетін сабағында қалыптасады, яғни оқушы шапшандылыққа, тапқырлыққа, икемділікке үйретеді.

Мұғалім бұл адамның болашағына ерекше әсер ететін адам, сондықтан мұғалімдік мамандықты таңдаған кезде үлкен жауапкершілік алдында тұрғаның білу керек. К.Ушинский: «Мұғалім – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтатқанда, оның мұғалімдігі де жойылады», – деген екен. Себебі қазіргі кезде мұғалім мамандығын көбі таңдағанымен сол мамандық алдында тұрған үлкен жауапкершіліктен қашқалақтайтындары көбірек көрінеді.

«Білімді болу деген сөздің мағынасы – белгісіз нәрсені ашуға қабілетті болу», - деген Әл-Фарабидің сөзіне жүгінетін болсақ, ел ертені білімді ұрпақпен ғана өлшенбек. Сондықтан олар өмірге келгенде ойын арқылы айналасын танып, белгісіз нәрселердің бәрін білуге құштарлық қасиетінің өзін тұншықтырмай адамның осы бір қасиетін дарытып отыру керек. Олар балабақшаға барғанда айналасындағы балалармен ойын арқылы қарым-қатынас жасап, өздерінің бойындағы қабілеттерін көрсете бастайды, осы ойын әрекеті мектепте де жалғасу керек. Бала білімді де ойнай, іздене, қызыға отыра алуы керек, ол үшін мұғалім өз сабағын әсерлі және қызықты, әр түрлі оқытудың формалары жеке, жұптық, топтық және ұжымдық формаларды пайдалана отырып, сабақта өздерінің меңгеруіне жағдай жасауы керек. Ол үшін мұғалім сабағын өткізбес бұрын дұрыс әдіс-тәсілдерді тауып, дискриптор құрастырып, балаға бағыт-бағдарды дұрыс бере алу керек. Бұның дұрыстығын дәлелдеу үшін бала мектепке барғанда сабақтың бір сарындылығы оны жалықтырып, сабаққа деген қызығушылығын тудырмауы адамның болашағына да әсер етеді. Бұл баланың немқұрайлығын тудыруына әкеледі және баланың креативті ойлау қабілетін басып тастайды. Бала балалақшада өте креативті 98 пайыз құраса, мектепке барғанда ол 20 пайыз құлайды екен. Сондықтан білім беру мазмұның өзгерту де осыған байланысты.

«Тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, білім, ар, мінез деген қасиеттерімен озады», - деп Абай Құнанбаев атамыз айтқандай осы заманның өсіп өркендеуіне сол озық білімді адам өз үлесін қосатыны айдан анық. Ондай озық және білімді адамды дайындау үшін мектептегі оқу процесінің алар орны да ерекше. Сондықтан бұрынғы дәстүрлі оқыту процесінен арылып, жаңартылған бағдарламаны еңгізу керек. Ол үшін берілетін пәнде беретін мұғалім шеберлі және оқушымен жақсы тіл табысып, бар сүйіспеншілігін көрсете отырып, берілетін білімді нақты жеткізе алса, онда оның алдында отырған шәкірттерінің озық болары кепіл. Онда бала

ізденуге, қасындағы балаларға білгенімен бөлісіп көмектесуге, және өз ойларын толық айта отырып, өздерінің кеткен қателіктерін бірден дұрыстауға мұғалім бағыт-бағдар беріп отыруы тиіс. Сонда ғана болашақ ұрпақ алдынан кездесетін көптеген мәселелерді қиындықсыз өздері шеше алатындай деңгейге жетеді. Сонда ғана ел өркендеп дами түседі. Яғни жаңартылған бағдарламаның алдына қойған мақсаты – балалын оқыта отыра ой еркіндігі, белсенділігі, іздемпаздығы мен өз қалауынша шешім қалауына дағыдыланатыны сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Қазақстан жолы-2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ», 17.01.2014.
- 2 Н. Ә. Назарбаев «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауы, 2012.
- 3 Мұғалімге арналған нұсқаулық үшінші (негізгі) деңгей. 2012.
- 4 Мұғалімге арналған нұсқаулық (екінші басылым) «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015.
- 5 «Тәжірибедегі рефлексия» жалпы білім беретін мектептердегі педагогика кадрларының кәсіби даму бағдарламасы Тренерге арналған нұсқаулық. 2016.

ЕКІБАСТҰЗДАҒЫ № 25 ҚАЗАҚ ҚЫЗДАР ГИМНАЗИЯСЫ – БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ БІЛІМ ОРДАСЫ

РАХИМБАЕВА А. К.
мұғалім, директордың орынбасары,
№ 25 қазақ қыздар гимназиясі, Екібастұз қ.

Елбасымыз Н. Ә. Назарбаев «Еліміздің ертеңі бүгінгі жастардың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздың қолында» деген сөз білім сапасын арттыру үшін әрбір мұғалім жауапты дегенді білдіреді. Осы жауапкершілікті жан-тәнімен сезініп, жаңа заманның ауыр жүгінен қалыспай, жұмыла көтерген жүктің жеңіл екенін сезіне білген ізгілікті ұяның бірі – 1993 жылы ашылған № 25 қазақ қыздар гимназиясы.

Гимназия – Қазақстан Республикасының педагогикалық іс-тәжірибесінде қазақ қыздарына арналған алғашқы оқу орны. Алғашқы директоры Л. С. Сырымбетова. Одан кейінгі жылдары осы

мекемеде басшылық жасап, дамуына зор үлес қосқан директорлар – Г. К. Сванкулова, Қ. Ы. Адамова, М. М. Айткенова, З. Ә. Мұхаметжанова және гимназияның қазіргі таңдағы директоры С. Д. Избастина.

Еліміздің ертенгі тізгінін ұстар, Отанын ғаламдық дамудың көшінен қалдырмай өрге шығарар азамат тәрбиелеу саласында ұстаздарға аса жауапты қоғамдық міндет жүктеліп отыр. Білім ордасында бүгінде қаншама ұрпаққа білім беріп, тәрбиелеп, сара жолға салған 42 ұстаз еңбек етеді, олардың 38 жоғары білімді, жоғары және бірінші санатты ұстаздар 62 % құрайды. 20 ұстаз жаңа форматтағы курсты аяқтап, оқушыларға өз білімдерін беруде. Гимназияның бүгінгі келбетін мектеп басшыларынан бастап әрбір ұжым мүшелерінің қайраткерлік келбетімен байланыстыруға болады. Оқушылардың білім сапасын жоғары деңгейге көтерудің басты шарттарының бірі – бақылаудың дұрыс жолға қойылуы және нәтижелі жұмыс істеуге қатаң талап етілуі. Екіншіден, білімді де білікті мамандар. Үшіншіден, материалдық-техникалық базаның нығайтылуы.

Білім саласын жаңартудағы басты мақсат Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында белгіленгендей, Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін бүкіл әлемде қамтамасыз ету болып табылады. Жоғары дамыған елдің бәсекеге қабілеттілігі адам мүмкіншілігінің дамуымен байланысты. Ол білім жүйесінің жағдайымен анықталады. Елдің экономикалық өсуінің тұрақтылығы негізінен осы салада қамтамасыз етіледі. Аталған мақсатқа білім жүйесіне жаңа ұйымдастырушылық экономикалық механизмді енгізу, білім саласының өсуін қамтамасыз ету, білім құрылымын, оқытудың мазмұны мен технологиясын жаңарту, білім беру саласына білікті мамандарды жұмылдыру, орта мектептің жаңашыл әлеуетін көтеру арқылы жетуге болады. Жақсы білім мекемесіне әрқашанда қалыптасу мен даму үрдістері тән.

Қазіргі заман мектебіне кеңінен және жаңаша ойлайтын менеджер қажет. Жаңашыл менеджердің негізгі міндеті тиімді іс-әрекет болып табылады. Менеджердің шеберлігі – кез келген жұмысты өзі жасамай, басқа адамдарды жұмылдыру арқылы жұмыс жасау. Қызметкерлердің мақсаттарына жету үшін жасаған іс-әрекеттеріне қолдау көрсеткенде ғана жалпы құндылықтары мен мақсаттары біріккен біртұтас ұжым қалыптастыруға болады. Басқару бұл – белгілі бір жүйеге керекті мақсат, нәтижеге жетуге әсер ету. Бүгінгі күні гимназия жаңашыл тәртіпте жұмыс атқаруда. Жаңаша көзқараспен, заман талабына сай өз жұмыстарына

жауапкершілікпен қарап, әріптестерінен де соны талап етіп, оқушының бойындағы талант пен дарындылықты ұштай білген, гимназия директорының орынбасарлары болып қызмет атқарған ұстаздар – Г. Хамитова, Қ. Сұлтанбекова, Б. Сағындықова, Ж. Рамазанова, О. Аушақимова, А. Жангуровала, Г. Сейіловалар болса, қазіргі күні осы жұмысты абыроймен атқарып келе жатқан Қ. Жұмаділова, Ә. Скокова, Г. Акшолокова, Е. Адилова, Г. Аубакирова, А. Рахимбаеваның гимназияның жаңаша биіктерден көрінуіне қосар үлестері әлі де мол. Ұстаздар еңбегінің нәтижесінде гимназия оқушылары әр жыл сайын республикалық «Тарих ата» олимпиадасында, облыстық пән олимпиадаларында, халықаралық, республикалық, облыстық оқушылардың ғылыми жобалар сайысы мен «Зерде» ғылыми жобалар жарысында, КАТЕV ұйымдастырған қазақ тілінен «Жарқын болашақ» олимпиадасында, облыстық жастардың жергілікті қауымдастығының қоғамдық маңызды проблемаларын шешу мақсатындағы ұйымдастырылған әлеуметтік жобалар сайысында, инновациялық идеялар, шығармалар сайысы мен оқуларда, ақындар мүшайрасында, халықаралық ғылыми практикалық конференциялар мен оқуларда, «Табиғат және адам», «Су-тіршілік көзі» интеллектуалдық сайыстарда үнемі жүлделі орындарға ие болып, облыстық және республикалық жоғары оқу орындарының грант иегерлері атануда. Осының бір айғағы ретінде 2013–2014 оқу жылындағы облыстық ғылыми жобалар сайысында гимназия оқушыларының командасы «Ең үздік білім мекемесі» номинациясына, КИО олимпиадасында ІІІ орынға ие болса, 2 оқушы Халықаралық Л. Толстой оқуларының дипломанттары, 5 оқушы халықаралық Ломоносов атындағы турнирдің жеңімпаздары атанды.

Басқару іс-әрекетінің процесі гимназияда жүйе ретінде қарастырылады, оның негізгі элементтері – жоспарлау, жүзеге асыру, тексеру және түзету. Мектептің тұжырымдамасына, даму бағдарламасына сәйкес басқару кезеңінде, біріншіден, жан-жақтан ақпарат жиналып, талдау жүргізіледі. Негізгі проблемалар анықталып, тақырыбы және мақсаты белгіленеді. Мақсат – іс-әрекеттің бағыты, ал басқару мақсаты - бұл күтілген нәтиже бейнесі. Осы нәтижеге жету үшін жоспар әзірленіп, керекті іс-шаралар ұйымдастырылып, жүзеге асырылады. Қол жеткізген нәтижелерге талдау жүргізіледі. Күтілген нәтижеге қол жеткізілмесе, жоспар мен мақсаты қайта қаралады және оларға түзетулер енгізіледі. Стратегиялық міндетті шешу және күзінеттілік үйлесімін қолдану гимназияны басқаруда бағдарламалық іс-шараларды іске асыру

есебінен қамтамасыз етіледі. Бұның негізгі бағыты болып білім үрдісін басқарудың әбден жетілуі, педагогикалық технологияларды тиімді түрде қолдану, қоғамдық және оқушының өзін-өзі басқару формаларын, мектептің қамқорлық кеңесін әр түрлі бағдарламалар мен жобалау қызметтеріне енгізу болып табылады. Гимназиядағы оқу-тәрбие үрдісін басқару жүйесінің тағы бір ерекшелігі мектепті басқаруда ата-аналар да қатысады. Мектепте ата-аналардың қамқоршылық кеңесі жұмыс жасайды.

Кеңес жұмысының мазмұны мен қызметі мемлекеттік нормативтік құжаттармен және мектептің жарғысымен айқындалады. 2009 жылы қамқоршылық кеңестің қолдауымен «№25 қазақ қыздар гимназиясының даму қоры» қоғамдық қоры ашылды. Бұл қоғамдық қор кеңес білім ұйымдарын алқалық басқарудың бір түрі болып табылады. Материалдық-техникалық базаны нығайту мақсатында «Қамқоршылық кеңестің» қолдауымен компьютер, оргтехника алынды, жиһаздар жаңартылды, үздік нәтиже көрсеткен оқушылар мен мұғалімдерге, сыныптарға материалдық қолдау көрсетілді.

Гимназия «ашық мектеп» аясында жұмыс жүргізуде. Мектептің газеті мен сайты бар, ол бір неше бөлімнен құрылған, соның ішінде виртуалдық қабылдауы жұмыс жасауда және E-sabak.kz. КҮНДЕЛІК онлайн журналы бар.

Оқу жылы аяқталғанда, ата-аналарға оқу-тәрбие жұмыс жүйесінің нәтижесі бойынша баяндама жазылып, слайд-шоу, шығармашылық кеш түрінде есеп беріледі. Осы жұмыстардың арқасында кері байланыс орнатылып, бар кемшіліктер мен проблемаларды тез жоюға коррекция жұмысы жүргізіледі.

Қазақстандағы білім беру жүйесін жаңалау үрдісінде, әлемдік білім беру тенденциясын дамытуда бағалау жүйесін заманға сай реформалау қажеттілігі анықталды. Қазақ қыздар гимназиясы оқушылардың оқу жетістіктерін бағалау жүйесін енгізуде эксперимент жүргізіп келеді. Аталған проблема бойынша үнемі жүргізілетін семинарлар ұйымдастырылып, сонымен қатар технологиялық картаға, күнтізбелік және сабақ жоспарларына жаңа бағалау критерийлері енгізілген. Сабақта және сабақтан тыс әрекеттерде 4 критерий бойынша бағалау кеңінен қолданылып, білім, білік, дағдылары, проблеманы шеше алу, ақпараттық және коммуникативтік құзыреттіліктері іске асырылады. 1-деңгей-минималды (1 – 3 ұпай), 2-деңгей - қанағаттанарлық (4-6 ұпай), 3-деңгей - жеткілікті (7 – 9 ұпай), 4-деңгей - жоғары (10 – 12 ұпай) [6]. Гимназия мұғалімдері ашық, жабық түрдегі тесттер, практикалық-эксперименталды жұмыстар, зерттеу және шығармашылық,

логикалық-құзіреттілік тапсырмалар жасауда. Бұл жасалымдар білім алушылардың оқу жетістіктерінің деңгейін анықтайтын өлшеуіштері болып табылады. Білім нәтижесін анықтауда әр оқушыға жеке білім маршруты жасалады. Жеке білім траекториясын іске асыру дәрежесі, оқудағы ілгерілеуінің айқындалуы, зерттеу-жобалау әрекетінің барысы, әрекет тәсілдерінің қалыптасуы, құзіреттілік негіздері, тұлғаның дамуы, рефлексия жасау қабілеті білім алушылар портфолиосында жинақталады. Портфолио оқу нәтижелерін жүйелі де үзіліссіз бағалау және өзін-өзі бағалау мақсатына бағытталған форма ретінде қаралып, портфолионың: жеке нәтиже портфолиосы, жобалау әрекеттерінің портфолиосы, пәндер бойынша портфолио сияқты түрлері практикада қолданылады. Жүргізіліп жатқан шаралар білім беру саласын басқаруда және бақылау процесіне жаңашылдық енгізуге мүмкіндік береді. Бұл мектептің әрекетін барлық деңгейде уақытылы және дәлелденген басқару шешімдерін қабылдауға жетелейді.

Құзіреттілік үйлесімінде басқарушының зейіні білім кеңістігінің субъектілерінің біріккен әрекеттерінің диагностикасына, педагогтың кәсіптік функциясын орындауына, теориялық және практикалық дайындығына назар аударылады. Құзіреттілік мұғалім әрекетін бейнелейді, сондықтан кәсіби құзіреттілігінің деңгейін көрсететін критерийлерін жасау қажет. Мысалы: пәндік құзіреттілік, психологиялық құзіреттілік, жанашылдыққа дайындық және басқалар. Мұғалім – білім беру үрдісінде негізгі субъект, оның кәсіби шеберлігі мен пәнін терең білуі – оқушы бойындағы құзіреттіліктің даму көзі [5]. Оқушы бойында негізгі құзіреттіліктерді дамыту мақсатында гимназия ұстаздары қазақ тілі, орыс тілі, ағылшын тілі, биология, география, физика, тарих, математика пәндері бойынша тапсырмалар жинағын құрастырып, рецензиялады. Қазақ қыздар гимназиясында білім сапасын арттыруда оқушыларға арналған бейіндік және бейіналды модель жасалған. Бейіндік оқыту жекелеген пәндерді тереңдетіп оқытудың синонимі емес, ол ең алдымен, жоғары сынып оқушыларының сапалы түрде болашақта өмірлік траекториясын таңдауы болып табылады. Бұл модель белгілі бір оқушы мен ата-аналардың әлеуметтік білім тапсырысына бағытталған. Оқушылардың білімге деген қажеттілігін және жеке ерекшеліктері мен мүмкіншіліктерін ескеретін жеке оқу жоспары бар.

Оқу жоспарының вариативтік бөлімінен арнайы курс, факультативтер және элективті курстар енгізілген: «Риторика», «Психология», «Ырғақ», «Таным мәдениеті», «Зерттеу және

жобалау», «Елтану» және т.б. Бейіндік оқытуды қамтамасыз ету үшін гимназия ұстаздары оқу-әдістемелік кешенмен жинақталған 30 авторлық бағдарламалар жасады. Гимназия іс-әрекеті қазақ қыздар тәрбиесінің ерекшеліктерін ескере отырып, жеке тұлғаның шығармашылығын, танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған. Оның дәлелі ретінде жыл сайын ұлттық бірыңғай тестілеу нәтижесі бойынша қала деңгейінде бірнеше жылдар бойы I орынға ие болып, облыс көлемінде «50 үздік мектеп» қатарына енді. ҰБТ қортындысы бір жылдық еңбектің нәтижесі ғана емес, бала мектеп табалдырығын аттаған күннен бастап берілген жүйелі білімнің нәтижесі.

Оқушыларға мектеп бағдарламасы деңгейінде ғана білім беріп қоймай, оларды білім әлемінің тереңіне жетектеп, тұнығынан сусындатқан мұғалімдер еңбектері ерекше. Бұл ұстаздардың шәкірттері тек ҰБТ-де ғана емес, түрлі облыстық, республикалық, халықаралық білім сайыстарында жүлдегерлер атанып келеді. Мұғалімдер өмір ағымына ілесе алатын, заман талабына сай ұрпақты тәрбиелеумен қатар өз білімін үнемі толықтырып отырады және білікті мамандарымыз - облыстық, республикалық, халықаралық «Дарынды балаға – талантты ұстаз», «Ең үздік шығармашыл ұстаз», мұғалімдер арасындағы пән олимпиадалары тәрізді түрлі сайыстардың жүлдегерлері. Соңғы жылдары мұғалімдер құрастырған «Білім берудегі жаңа көзқарас: әдістеме мен жаңашыл әдістер» атты ғылыми – практикалық конференция материалдары, «Математика пәнінен ҰБТ дайындаудың оқу әдістемелік құралы», «Жас дарын әлеміне саяхат», гимназияның 20 жылдық мерейтойына арналған «Тағылымы мол білім ордасы» атты кітаптар және «Мектебім – әнім, гүл бағым...» атты журнал баспадан шығарылды. «Гимназия ұстаздарымен оқушылары Республикалық «Дарынды балалар – Қазақстанның болашағы», «Қазақстанның үміт артарлары», «Шәкірт жүрегіне жол тапқан ұстаз» атты энциклопедияларына енді.

Биология пәні мұғалімі О. Аушақимова 2014 жылы Астана қаласында өткен Халықаралық «XXI ғасыр білім беру саласындағы жаңа технологиялар ғасыры» атты ғылыми-практикалық конференциясына қатысып, «Ыбырай Алтынсарин» атындағы алтын медальмен марапатталды және Халықаралық ұстаздар Одағының мүшелігіне қабылданды. Орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі О. Байшуақова Халықаралық әлем халықтарының ғылыми конференциясына шығармашылық жұмыстарымен сырттай қатысып, ЮНЕСКО-ның дипломаты атанды. Ә. Скокова,

Г. Ақшолоқова, Ж. Рамазанова, Қ. Жұмаділова, Б. Сағындықова сынды мұғалімдер Халықаралық деңгейдегі «Лучшие люди: Лучшие в образовании» атты энциклопедияға енді.

Гимназия оқушыларын ғылыми-зерттеу жұмыстарына баулу мақсатында мектеп әкімшілігі мен жоғары оқу орындары арасында келісім шарттар жасалған. Павлодар қаласының жоғары оқу орындарының профессорлары А. Бейсембаев, Қ. Ергалиев гимназия мұғалімдерімен бірлесе отырып, оқушыларды пәндік олимпиада, ғылыми жоба жарыстарына дайындауға ақыл-кеңестерін беріп, өз бойындағы білімдерімен сусындатуда. Осы жұмыстың нәтижесі оқушылардың интеллектуалдық сайыстардан облыс, республика, халықаралық деңгейде алған жүлделі орындары және оқушылардың сапалы білім алумен қатар рухани байлығын молайту мен жетілдіруге бағытталған гимназиядағы жүргізілетін үйірме жұмыстары, авторлық бағдарламалар өз нәтижелілігін көрсетуде. Атап айтсақ, «Бозторғай» хоры, «Еркетай», «Назерке» домбырашылар оркестрі, «Наз» би тобы, «Дебат», «Жас дарын» үйірмелері қала, облыс, республика, халықаралық деңгейлерде үнемі жетістіктерге ие болуда.

Білім мен тәрбие беруде гимназияның миссиясына сай ең басты ерекшелігі - түлектердің бүгінгі күні өмірден өз орындарын тауып отырғаны. Біздің анықтауымыз бойынша түлектеріміздің 85 %-ы – отбасылық өмір құрып, барлығы да бір-бір отбасының берекесі, жанұясының қаймағын бұзбай, болашақ ұрпақтың бойына ең құнды рухани-адамгершілік қалыптастыратын қоғамның басты тірек-арқауы – АНА деген абыройлы атқа ие болып отырған жандар. Бұл – көңілге қуаныш ұялататын мәселе.

Қорыта келгенде, мектептегі сапаны жаппай басқара отырып, әрбір оқушы мен мұғалімнің одан әрі қарай дамуы үшін жеке тұлғаға бағытталған тәсілдерге сүйену қажет. Заманауи мектеп – бұл үнемі өзгере отырып дамитын педагогикалық үрдіс, жаңару үстінде болатын мектеп екендігін жадымызда ұстау керек. Үнемі жаңару принципі оқу-тәрбие үрдісін, сапаны жаппай басқарудың негізгі ережесі болып табылады.

Сонымен, тәрбие – тұлғаны қалыптастыруға мақсатты бағытталған үрдіс. Тәрбие – бұл өмірлік шығармашылық. Сондықтан мұнда бала бейнесі, яғни, жеке тұлға бейнесі маңызды. Бүгінгі оқушылар – еліміздің ертенгі болашағы Халықаралық, республикалық, облыстық, қалалық білім мен өнер сайыстарында, интеллектуалдық марафондарда шәкірттеріміз биік белестерден

көрінісінде. Дарынды, өнерлі, талантты қыздар шығармашылығы білікті ұстаздар жетекшілігімен шыңдала түсуде. Білім мен тәрбиенің бұтақ жайған бәйтерегіндей болған республикамыздағы тұңғыш қыздар гимназиясы жеке тұлғаның қалыптасуына, оның жан-жақты үйлесімді дамуына, ізгілендіру, демократияландыру, толеранттық, ынтымақтастық, күзиреттілік деген адами құндылықтарды оқушы бойына сіңіруге мол үлес қосуда.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Аймауытов Ж. Бес томдық шығармалар жинағы. 2-том. - Алматы: Ғылым, 1999. -110-290 бет
- 2 М.Шаханов «Эверестке шығу» - Алматы: Атамұра, 2003
- 3 Сарбасова Қ.А. Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» еңбегінің тарихи-педагогикалық мәні // Қазіргі кезеңдегі тұлғаның үйлесімді дамуына қатысты өзекті мәселелер: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Астана: ҚазМАТУ баспаханасы, 2007. – Б.32-35.
- 4 Интернет ресурс: www.kyzdar-alippesy.kz

ЗНАЧЕНИЕ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОГО ИСКУССТВА В ЭСТЕТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ

РЫСПАЕВ Т. Г.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар.

ПИГОВАЕВА Н. Ю.

доктор (PhD), ассоц. профессор, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

О эстетическое значение танца рассуждали древнегреческие философы и писатели – Платон, Аристотель, Плутарх, Лукиан, составил целый трактат «О танце», который дошел до наших дней [1]. В настоящее время важны труды ученых (Г. Арзамовой, Г. Баталиной, В. Вульфа, Н. Витковской, Д. Джоли, Н. Калашниковой, Л. Коваль, Е. Квятковского, Б. Лихачева, Н. Мирецкого, Б. Неменского, Т. Ротерса, И. Смольянинова, Щербо и др.), посвященные вопросам эстетического воспитания детей в системе школьного образования. Особенно значимыми для развития современной педагогической науки является концепция эстетического воспитания И. Зязюн и А. Семашко, М. Опанашука, Л. Масол, содержание которых раскрывает функции и принципы организации эстетического воспитания личности ребенка в

современных средних общеобразовательных учреждениях. Процесс эстетического воспитания школьников путем приобщения к искусству исследовали выдающиеся педагоги прошлого: А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинский, К. Ушинский и др. В научных исследованиях современных ученых (В. Бутенко, А. Комаровской, Н. Миропольский, А. Олексюк, А. Сапожник, Л. Сбитнев, Т. Турчин, Г. Шевченко) подчеркивается важная роль искусства в эстетическом развитии личности ребенка.

В современном мире хореографическое искусство захватывает детей с самого детства. Хореография – это мир красоты движения, звуков, световых красок, костюмов, то есть мир волшебного искусства. Увидев это хотя бы раз в живую выступления профессиональных танцоров, их яркие костюмы, пыл в их глазах, дети увлекаются и стремятся увидеть выступления еще.

Воспитание всесторонне и гармонически развитой личности – одна из основных задач педагога. Хореографическое искусство с каждым годом играет все большую роль в духовной жизни подрастающего поколения, расширяет диапазон идейно-эмоционального воздействия на нравственно-эстетический облик подростков.

В современных школах-студиях хореография выполняет в учебно-воспитательном процессе несколько функций: это и предмет обучения (в широком смысле слова), и предмет воспитания подрастающего поколения, в процессе которого формируется отношение к жизни, коллективу и самим себе, их вкусы, их идеалы, ценности и т.д.

Хореография, как вид искусства выполняет определенные социально-культурные функции. Среди разнообразных функций социальной культуры в качестве основных выделяются следующие:

- гуманистическая (развитие творческого потенциала человека);
- социально-информационная (аккумуляция, хранение и передача социального опыта);
- коммуникативная (социальное общение);
- образовательно-воспитательная (социализация личности, ее приобщение к знаниям и культурному наследию)
- регулирующая (ценностно-нормативная регуляция социального поведения);
- интегрирующая (объединение людей, развитие у них чувства общности, поддержание стабильности общества) [2].

Основная социально-культурная функция хореографического искусства – эстетическая, которая лежит в своеобразии хореографического искусства.

Хореография – средство эстетического воспитания широкого профиля, ее специфика определяется разносторонним воздействием на человека. Решая те же задачи эстетического и духовного развития и воспитания детей, как музыка, танец дает возможность еще и физического развития, становится особенно важным при существующем положении со здоровьем подрастающего поколения.

Тренировка тончайших двигательных навыков, которые проводится в процессе обучения хореографии, связанные с мобилизацией и активным развитием многих физиологических функций человеческого организма: кровообращением, дыханием, нервно – мышечной деятельности. Понимание возможностей своего тела способствует воспитанию уверенности в себе, предотвращает появление различных психологических комплексов [3], целесообразно и актуально будет рассмотреть вопрос обучения хореографии как средства эстетического воспитания младших школьников.

Сегодня можно с полным основанием говорить о реальной опасности отчуждения школьников от подлинной культуры, настоящего искусства. Преимущественный интерес к его развлекательной стороне сопровождается поверхностным восприятием, непониманием условности и специфики его образного языка.

Как показывают исследования, наиболее успешно художественно-эстетическая культура школьников формируется в условиях взаимодействия всех видов искусств.

Отметим, что в комплекс искусств входит и хореография, воспитательный потенциал которой достаточно высок. При этом хореография, прекрасно коррелирует с возрастной спецификой развития подростков: имеется ввиду стремление к красоте, требования к внешности других и собственной.

Например, в условиях современной дискотеки индивидуальный танец стал для подростков своеобразной формой социальной адаптации. Он позволяет мгновенно «выплеснуть» свои эмоции, не только погрузиться в круг непосредственного и опосредованного общения, но и самоутвердиться, «вписаться» в ритмопластический портрет поколения сверстников, почувствовать свою общность с окружающими, с миром. Неслучайно в иерархии художественно-

эстетических видов деятельности после кино и современной музыки школьники выбирают хореографию. В то же время эмпирическое изучение эстетического воспитания в школах показало, что процент занимающихся хореографией школьников снижается к подростковому возрасту.

На современном этапе все еще характерно высказывание Б. Т. Лихачева: «Мы почти совсем не учим школьников быть авторами: писать литературно-художественные произведения, сочинять музыку и т.п...» На житейском уровне – дома, в семье - дети показывают высокий уровень творческой активности: они поют, танцуют, мастерят и т.п. При этом активизируется стремление школьников занять авторскую позицию в творческо-эстетической деятельности, что значит «целенаправленно преобразовывать впечатления жизни, чтобы в единственной выразительной форме воплотить ценности эстетического переживания» (А. А. Мелик-Пашаев). В то же время, в школьной обстановке дети зачастую закрепощаются: стесняются, скрывают свое желание творить, не получая одобрения педагогов. Иногда робкие предложения ребенка выступить с собственным сочинением не находят отклика у воспитателей, так как кажутся им «непрофессиональным», «неэстетичным» продуктом. Действительно, стремление к самовыражению, с одной стороны, и недостаточность владения художественным языком искусства и неразвитый эстетический вкус, с другой, не позволяют школьникам публично представлять свои таланты.

Хореография – это один из самых богатых источников эстетического воздействия на ребенка. Прежде всего, он формирует художественное «Я» ребенка, влияет на правильную осанку, знакомит с основами актерского мастерства, этикета, манеры поведения. Благодаря ритмичности движений развивается воображение детей, их творческая активность. Танец последовательно соединяет движения рук, ног, головы и всего корпуса. Под разные ритмы, которые фиксируются в танцевальных па, позах, жестах, мимике создается пластический рисунок с помощью музыки, песни, пантомимы, драматургии [4].

Занятия хореографией способствуют физическому развитию детей и обогащают их духовно. Это гармоничное занятие привлекает и детей, и родителей. Ребенок, обладающий балетной осанкой, захватывает окружающих. Но ее формирования – процесс длительный, требующий многих качеств от детей.

Дисциплинированность, трудолюбие и терпение – те свойства характера, которые необходимы не только в хореографическом классе, но и в быту. Эти качества годами воспитываются педагогами-хореографами и определяют успех во многих делах. Чувство ответственности, так необходимое в жизни, движет детей, занимающихся хореографией, вперед. Нельзя подвести рядом стоящего в танце, нельзя опоздать, потому что от тебя находятся в зависимости другие, нельзя не изучить, не выполнить, не доработать.

Аккуратность в хореографическом исполнительстве, опрятность формы в хореографическом классе переносятся и на внешний вид детей в школе. Они выделяются не только своей осанкой, но и прической, чистотой и элегантностью ношения обычной одежды. Воспитание этикета является одной из сторон на занятиях по хореографии. Приятно видеть, что дети хореографического класса никогда не пройдут впереди старшего, мальчики подадут руку при выходе из автобуса, сумки и портфели девочек – в руках у мальчиков. Внимание и забота о других – необходимое качество в характере детей, и занятия хореографией решают эти задачи. Хореографическое искусство у ребенка является дополнением и продолжением его реальной жизни, обогащая ее. Занятия этим искусством приносят ему такие ощущения и переживания, которых он не мог бы получить из любых других источников.

Творческая личность – важнейшая цель как всего процесса обучения, так и эстетического воспитания. Без него, без формирования способности к эстетическому творчеству, невозможно решить важнейшую задачу всестороннего и гармоничного развития личности. Совершенно очевидно, что каждый педагог посредством эстетического воспитания готовит детей к преобразовательной деятельности. Педагог – хореограф должен сформировать, развить и укрепить у детей потребность в общении с искусством, понимание языка, любовь и хороший вкус к нему. Ценность хореографического искусства как средства эстетического воспитания состоит в том, что оно часто изображает те стороны действительности, увидеть которые человек не способен. И, несмотря на то, что в наше время танцевальное искусство остается одним из самых популярных и распространенных форм эстетического воспитания, общество, заботится о культуре людей, пытается наиболее полно использовать для этой цели различные формы и методы.

ЛИТЕРАТУРА

1 Гончаренко Ю.В. Эстетическое воспитание учащихся начальных классов в процессе хореографической деятельности: автореф. дисс... на соиск. уч. степ. канд. пед. наук. – Луганск: Восточноукраинский национальный университет им. В. Даля, 2009. – 20 с.

2 Андреева И.М. Театральность в культуре. – Ростов н/Д., 2002. – 344 с.

3 Барабаш О.В. Организация хореографического воспитания в общеобразовательных учебных заведениях // Научные интернет-конференции. [Электронный ресурс]. – URL: <http://intkonf.org/barabash-ov-organizatsiya-horeografichnogo-vihovannya-v-zagalnoosvitnih-navchalnih-zakladah/>

4 Хореография в общеобразовательной школе // ГенДокс – учебные материалы. [Электронный ресурс] – URL: <http://gendocs.ru/v15816/?cc=1>

ЭТНОКУЛЬТУРНОЕ И ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ И МОЛОДЁЖИ

САВОРОВСКИЙ Ю. В.

учитель, Школа-лицей № 8 для одарённых детей, г. Павлодар

Исходя из главной задачи программы «Мангілік ел» – воспитание нового человека, человека труда, способного выжить в современных условиях – учитывается место предмета истории в системе школьного обучения и воспитания подрастающего поколения. История как предмет школьного преподавания должна прежде всего вооружить учащихся такими знаниями исторического прошлого и таким пониманием исторического процесса, которые помогли бы учащимся сформировать мировоззрение, без которого невозможен современный патриот.

Учитель поступит правильно, если обратит внимание детей на историческую преемственность явлений культуры в истории страны, выявит те перемены, которые происходили в её культурной жизни в различные исторические периоды. Но для этого нужно определить само понятие культуры, его основное содержание.

Понятие культуры включает в себя три элемента:

– Материальную культуру – способ производства материальных благ;

– Духовную культуру – науку, философию, искусство, литературу, просвещение, складывающихся на основе производственных отношений и характеризующие мировоззрение данной эпохи;

– Быт как уклад частной и общественной жизни определённой эпохи, страны, социальной группы, отражающий в себе и материальную культуру и идеологические формы сознания [1, с. 37, с. 134–135].

На уроках истории Казахстана достаточно подробно разбирается вклад кочевых народов, проживавших на территории Казахстана в культуру казахского народа и в мировую культуру в целом. Раскрывая материальную культуру казахов учащиеся сталкиваются с гениальным изобретением кочевников, которое нашло отражение даже в легендах древней Греции – юртой. Это лёгкое сборно-разборное жилище было незаменимо при сезонной смене пастбищ; в одежде кочевников были поровну представлены продукты животноводства (шерсть, шкуры, кожа), влияние климата, удобство и изящество – то есть всё то, чего не хватает сегодняшней моде, больше направленной на внешний эффект, чем на прагматичность и комфорт; в ювелирном искусстве степные мастера достигли высокой степени совершенства, создавая свои шедевры с использованием трёх стилей ювелирного мастерства: зернь, тиснение, инкрустация. Ярким свидетельством тому служит Каргалинская диадема.

Вооружение степных воинов было ориентировано на ведение конного боя и было усовершенствовано до такой степени, что лошадь и воин – всадник были как-бы одним целым. Пластинчатый доспех сарматских воинов-катафрактариев получил распространение едва ли не во всём мире. То же самое – круглый щит для удобства конного боя. Но особое место в арсенале кочевников занимал составной тяжёлый лук, стрела которого длиной около одного метра пробивала доспехи тяжёлых конников на расстоянии до трёхсот метров. Стрельба из лука – это особая культура, отражённая в истории Японии и средневековой Англии. Мальчик-кочевник уже в пять лет охотился с луком на сусликов, попадая им в глаз, чтобы не попортить шкурку. Промах на охоте для кочевника означал голод для семьи в тяжёлые времена джута, промах в бою – смерть.

Слово учителя на уроке добавляет этим фактам яркости, захватывает учеников, развивает их воображение и самое главное – заставляет осознать величие своих предков, которые смогли

создать поистине шедевральные произведения искусства, многие из которых дошли до нас и успешно применяются по сей день. Такие уроки воспитывают чувство национального самосознания, гордости за свою страну, требуют сохранить историческое наследие, преумножить его и передать по наследству своим потомкам.

Говоря о культуре кочевников нельзя не сказать об оседло-земледельческой культуре, которая в Казахстане была представлена в Присырдарьинском регионе и в Семиречье. Говоря о развитии древнего Казахстана надо упомянуть о том, что он включал в себя два микрокосма: кочевой животноводческий и оседло-земледельческий. Всё дело в том, что через юг и юго-восток Казахстана, Присырдарьинский регион и Семиречье, богатые пресной водой, травами и плодородными землями, проходил Великий Шёлковый путь. И на этих богатых землях были основаны города, вошедшие в историю как центры ремесленного производства, торговли, науки и культуры – Отрар (Фараб), Тараз, Испиджаб, Туркестан (Яссы), из которых вышли великие учёные и писатели своего времени, чьи труды актуальны и по сей день: Аль - Фараби, Ходжа Ахмед Йассауи, Ахмед Иугнеки.

Говоря о науке и культуре нельзя не отметить позитивного влияния ислама на культуру Степи. Ходжа Ахмед Йассауи дал казахскому народу симбиоз ислама с Тенгрианством и никто из исламских иерархов никакого святотатства в этом не усмотрел. В таком виде ислам в казахстане существует до сих пор. Благодаря арабскому языку и алфавиту, проникшими в Казахстан с исламом, местное население получило возможность учиться в мусульманских школах-медресе и арабских университетах Дамаска, Кордовы, пользоваться знаменитой Александрийской библиотекой, где частым посетителем был Аль-Фараби, который там познакомился с выдающимися произведениями античной литературы, в частности греческой, переведёнными на арабский язык. Арабская наука и культура оказали глубокое влияние на Аль-Фараби, сформировав его как учёного-философа, врача, математика и географа.

Именно на опоре на выдающиеся достижения предков должно строиться воспитание подрастающего поколения. Но рассказ учителя не должен быть ни высокопарной «сказкой», ни сухим перечислением фактов. Необходимо обязательно проводить параллель истории с современностью, рассказывая о достижениях в ремесленном искусстве. Дети уже подсознательно готовятся к производительному труду во благо отечества, они замотивированы

тем, что хотят быть похожими на своих знаменитых предков, а имея здоровые амбиции, превзойти их. Вырастить Человека труда – вот благородная задача учителя и такие уроки крайне важны в воспитании Человека через героину исторического прошлого.

Однако, говоря о этнической культуре казахов нельзя замыкаться в ней, ведь мы живём в современном, быстро меняющемся мире. Надо брать всё самое лучшее в культуре других народов – Европы и России, стран Дальнего Востока (Японии, Китая, Кореи), США. Активно учиться, впитывать самое необходимое не теряя своей культуры, а адаптируя её к сегодняшним потребностям.

Поликультурализм строится на уважении к другим культурам, чьи нравственные основы отличны от наших. Но ни в коем случае нельзя противопоставлять свою культуру другим, возвеличивая её, незаслуженно ставя её выше других. Мир уже проходил через такие эксперименты. Греки горделиво возвысились над миром, считая другие народы варварами не только из-за непонятного им языка и были завоёваны «варварами» – римлянами. Римляне тоже не избежали этой болезни и в 476 году Римская империя пала под ударами тех самых варваров. Вопрос «избранности» отдельно взятой культуры актуален и в наше время. В 20-м веке, в Германии Адольф Гитлер пытался поставить Германию «превыше всего», а другие страны обречь на прозябание. Из-за подобного «культурного эксперимента» мир превратился в бойню, уничтожив 50 миллионов человек. К сожалению, некоторые страны пытаются с переменным успехом навязать остальному миру свою культуру, но ник чему хорошему это не приводит. В современной Европе политика поликультурализма по-европейски привела к тому, что европейцы стали постепенно утрачивать своё национальное самосознание и народный суверенитет. Теракты, совершённые в Европе с 2015 по 2017 год (последний в Лондоне, 22 марта 2017 года) подтвердили, что нельзя строить симбиоз культур на подчинении одной, европейской культуре.

Эталонный симбиоз культур, подлинный поликультурализм, сформировался в Казахстане. Наша страна приютила, дала кров и надежду представителям многих народов, населявших Российскую империю, а затем Советский Союз. Совместная борьба против немецко-фашистских захватчиков, лишения, тяжёлый труд в тылу, затем объединёнными усилиями восстановление народного хозяйства сплотили нации, они взяли друг от друга всё самое лучшее. Теперь культура казахов стала частью русской

культуры, что особенно проявляется в праздники. Русский народ с воодушевлением празднует Наурыз, с уважением относясь к обычаям и традициям казахского народа, учитывая это в повседневной жизни и на производстве.

Мы все должны чётко осознавать – взаимопроникновение культур, подлинная дружба народов – это ценнейшее наследство, переданное нам нашими предками и мы должны не разрушив его, не промотав, передать своим потомкам. Именно эта догма должна прививаться современному подрастающему поколению, которое призвано строить будущее Казахстана.

ЛИТЕРАТУРА

1 Стражев А.И. Методика преподавания истории. – М.: Издательство «Просвещение», 1964 г. – 285 с.

ЕЛ БОЛАШАҒЫ – ДАРЫНДЫ ҰРПАҚ

САНИКЕЙ З.

мұғалім, Қызылжар ЖОББМ, Павлодар облысы, Ертіс ауданы

Қазақстан Республикасы Президенті: «Бүгінгі егеменді еліміздің болашағы - дарынды жастар. Бізге керегі – шын дарындар. Нарық қол-аяғымызды қалай қыспасын мемлекет өзінің талантты ұлдары мен қыздарын, тарланбоз жүйріктерін қолдауға, қорғауға міндетті», - деп еліміздің болашағы жастарға үлкен мән берген. Елбасымыз айтқандай, дарынды балалардың болашағы үшін білім беру саласында көптеген игілікті істер атқарылуда. Білім беру саласының алдында: қабілеті жоғары, дарынды оқушыларды анықтап, оларға қолдау жасау арқылы Қазақстан Республикасының интеллектуалды потенциалын қалыптастыруға үлес қосу міндеті тұр. Бұл – қоғам мүддесінен туындап отырған әлеуметтік сұраныс. Бұл сұраныс педагогикалық және психологиялық үрдістер арқылы жүзеге асады. «Әр оқушыны жан-жақты жетілдіру үшін оны жан-жақты зерттеу керек». Бұл – ұлы педагог К. Д. Ушинскийдің тұжырымды ойы. Зерттеу арқылы әр тұлғаның бойындағы ерекше психологиялық қасиеттері айқындалады.

Дарынды балалармен жұмыс істеу дарындылықты айқындаудан басталады. Ол үшін алдымен бала бойындағы қабілеттілікті, бейімділікті тани білуіміз қажет. Ғылыми зерттеулерде баланың

әр кезіндегі қабілеті, белгілі бір іс-әрекетке бейімділігі жас кезінен белгілі бола бастайтыны дәлелденген. Бейімділік – бұл адамның белгілі бір іс-әрекетпен айналысуға бет бұрысы, оянып келе жатқан қабілетінің алғашқы белгісі. Ал қабілет – іс-әрекеттің белгілі бір түрін ойдағыдай нәтижелі етіп орындауда көрінетін адамның жеке қасиеті. Қабілет-дәреже әр адамда әр түрлі деңгейде болады. Іс-әрекетті шығармашылықпен орындау мүмкіншілігін қамтамасыз ететін қабілеттің түрін дарындылық деп атайды. Оқушылардың субъект ретінде дамуы және қалыптасуы үшін оның зерттеу – ізденушілік жұмыстарға үйренуі танымдық іс-әрекетінде маңызды орын алады. Адам өмірі үшін зерттеу – ізденушілік дағдылар тек ғалымдарға ғана емес, адамға кез-келген салада жұмыс жасағанда керек. Жеке тұлға бойындағы негізгі дағды ретінде ізденушілік қасиеттің қалыптасуы қазіргі заман адамының стилі болуы қажет. Оқушыны зерттеу іс - әрекетіне үйрете отырып, оның субъектілігін қалыптастыратын қасиеттерін дамыту [1, с. 15].

Дарындылық – табиғаттан берілетін ерекше қабілет. Өмір сүретін орта, берілетін білім мен тәрбие осы ерекше қабілеттің одан әрі дамуына көмектеседі немесе оны мүлде өшіреді. Дарындылық – көпқырлы. Ағылшын ғалымы Ж.Рензуллидің анықтамасы бойынша: «Дарындылық – бала бойындағы интеллектуалдық қабілеттің, шығармашылық қабілеттің және табандылықтың болуы». Дарынды деп өз қатарларынан ерекше дамыған немесе ерекше бір музыкалық, көркемдік, спорттық зейіні, қабілеті бар балалар; ғылыми тілде оларды вундеркиндтер деп те атайды.

Дарындылықты анықтау - өте күрделі үрдіс. Ол психологиялық - педагогикалық шаралар арқылы жеке тұлғаның болашақтағы табыстарын үздіксіз бақылау мақсатында жүргізіледі. Дарынды оқушыларды анықтау үшін өзара тәуелді үш көрсеткішке назар аударылады: дарынды оқушының ішкі сезімі жағынан ерекшелігі, денебітімдік тұрғыдан ерекшелігі және әлеуметтік тұрғыдан ерекшелігі.

Дарынды оқушының ішкі сезімі жағынан өзгешелігі: дарынды оқушы толыққанды, аңғарлы болады; өзінің қабылдау мүмкіндігімен ерекшеленіп, өзін қоршаған ортаға өте сезімтал келеді. Ол бірнеше үрдісті қатар бақылап, қабылдауға бейім тұрады және оны белсенді түрде зерттеуге әуес болады; құбылыстар мен заттар арасындағы байланысты қабылдап, оған лайықты қорытынды жасай алады және оған өз қиялы арқылы балама жүйе жасауға қабілетті келеді; есте сақтау қабілеті жоғары болады; сөздік қоры мол, бұл оның не

нәрсені еркін де нақты баяндауына мүмкіндік береді; логикалық ойлау қабілеті жоғары; табандылық басым; қиялы кең болады.

Әлеуметтік тұрғыдан ерекшелігі: дарынды бала әділетсіздікке төзімсіз болады, жоғары моральдық қасиеттерге ие; алдына қойған мақсатқа ұмтылу белсенділігі жоғары болады; өзіне өзгелердің және қоршаған әлеуметтік ортаның назар аударуын қалайды; жағдайларға байланысты іскерлік қатынасы мен өз басы қажеттілігі, үлкендерден қалыспау, әлдебір нәрсені бірдей атқаруға деген құштарлығы басым келеді [2, с. 63].

Дарындылықты анықтаудың 2 кезеңі бар. Оның 1-ші кезеңі – анимистикалық кезең. Бұл ата-ана мен мұғалім анықтаған, оқушының қандай да бір іс-әрекетке қабілеттілігі. Ол тесттер алу арқылы айқындалады. Дарынды оқушыны анықтау баланың даму динамикасымен байланысты екенін практикалық зерттеу кезеңінде ескерген жөн. Сауалнама беттерін толтырудағы ата-аналардың өз балаларының қабілеттерін асыра бағалауы негізгі фактор емес, ол нақты жауапқа нұқсан келтірмейді.

Психология ғылымы қабілеттілікті жалпы, арнаулы, практикалық деп үшке бөледі. Қабілеттің бұл түрлері бірін-бірі жоймайды, қайта бір-біріне байланысты дамиды. Жалпы қабілеттілік – жеке тұлғаның өз ойын жаңа мақсат, міндеттерді орындауға саналы түрде бағыттауы. Арнаулы қабілеттілік – белгілі бір бағытта ерекше дағды таныта білуі. Практикалық қабілеттілік – өмірден алған білімін шығармашылықпен пайдаланып, бір деңгейден екінші деңгейге көшірілуі. Баланың бойындағы осы қабілеттерді алдымен ата-анасы байқайды.

Ерекше қабілеттер жиынтығы – дарындылықты анықтаудың 2-кезеңі: диагностикалық кезең. Бұл – педагогикалық және психологиялық тесттер мен түрлі әдістемелер арқылы жүргізіледі. Ол баланың психологиялық ерекшеліктері мен шығармашылық мүмкіншілігін бағалаумен сипатталады [3, с. 25].

Дарындылық үш бағытта анықталады: интеллектуалды дарындылық, шығармашылық дарындылық, лидерлік дарындылық. Интеллектуалды дарындылық баланың ойының ұшқырлығымен ерекше есте сақтау қабілетімен, байқағыштығымен айқындалады. Интеллектуалды дарындылығы бар бала қиналмай-ақ және талаптанып оқиды, өз ойын жүйелі жеткізе алады. Ол әр істе өз біліміне сенімді болады. Оны қиын тапсырмалар қызықтырады. Шығармашылық дарындылық баланың өз қызығушылығы, өмірлік ұстанымымен айқындалады. Ол көбіне тәуелсіз, өзі әрекет жасайды

және ісінің нәтижесін көре алады. Нақты жағдайлардың шешімін таба біледі, көркем өнер оқулары мен ойындарға бейім келеді. Лидерлік дарындылыққа жаңа жағдайларға жылдам қалыптасу, өзге балалардың оны таңдауы, ойындар мен шараларды басқара алуы, үлкендермен және құрбыларымен қарым-қатынасқа оңай түсуі, жауапкершілік сезімнің басымдығы тән.

Көрнекті психолог Л. С. Выготский «баланың кешегі күнгі дамуына емес, ертеңгі күнгі дамуына қарау керек деп ескертеді». Бала дамуының дербестік, шығармашылық таным әрекеті, логикалық ойлау дәрежесі сияқты негізгі белгілерін біліп, жеке дара жұмыстар жүргізу арқылы белгілі бір нәтижелерге қол жеткізуге болады. Баланың оқуы мен психикалық дамуының бастапқы негіздері бастауыш сыныптарда қалыптасатындықтан, әр тұлғаның бойындағы қабілет, дарынды ашу арқылы оның мүмкіндігін дамыту керек [4, с. 110].

Сонымен, дарындылықты дер кезінде анықтап, оны дамыту үшін және болашақта кездесетін проблемалардың алдын алу үшін балаларды еңбекке, уақытты бағалауға тәрбиелеуіміз керек.

Дарынды балалармен жүргізілетін жұмыс түрін жүйелі, орынды ұйымдастыру әр ұстаздың бала жанын дұрыс түсініп, үлкен педагогтік шеберлік көрсеткенінде ғана нәтиже береді. Сабақта, сабақтан тыс жұмыстарда оқушының белсенділігіне, тапқырлығына, түсіндірілген тапсырманы мұқият орындауы мен жауапкершілігіне, жанындағы жолдастарымен тез тіл табыса білуіне, сөйлеу шеберлігіне, сөздік қорының мөлшеріне баса назар аудару қажеттілігі туындайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы.- Алматы: Рауан, 1998. - 415б.
- 2 Артемьева Т.И. Методологический аспект проблемы способностей.- Москва: Наука, 1977.-177 с.
- 3 Омарова Р.С. Білім берудің жаңа парадигмасы жағдайында оқушылардың шығармашылық қызығушылық қалыптастырудың дидактикалық негіздері // Педагогика ғылымдарының докторы дәрежесін алу үшін дайындаған авторефераты.-Түркістан.-2008.- 50 б.
- 4 Бабаева Ю.Д. Динамическая теория одаренности. Основные современные концепции творчества и одаренности.- Москва, 2009.- 150 с.

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК ОҚЫТУ ОҚУ МЕКЕМЕЛЕРІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚУДА САБАҚҚА ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АРТТЫРУ

САРСЕНБАЕВА Б. Г.
п.ғ.к., ПМПУ, Павлодар қ.
АУБАКИРОВА Г. С.
магистрант, ПМПУ, Павлодар қ.

*«Оқуға деген қызығушылық
тек табыстан туған шабыт бар
жерде ғана болады». Ұлы педагог*

В. А. Сухомлинский

Оқытудың мәні - әлем туралы білім, тәрбие мәні - әлеуметті және мәдениетті құндылықтар, адамгершілік нормалар мен қатынас екенін біз білеміз. Педагогикалық қолдаудың мәні – тұлғалық таңдау, өзін-өзі табу. Жеке тұлғаға арналған педагогикалық қолдаудың мазмұны – адамды алда көздеген нәтижелерден алшақтататын кедергілерді жеңу жолдарын қамтиды.

«Бала жақсы оқу үшін, оның оқу үлгерімі жақсы болу тиіс. Бірақ бұл парадокста педагогикалық істің маңыздылығы бар. Оқуға деген қызығушылық тек табыстан туған шабыт бар жерде ғана болады», – деген ұлы педагог В. А. Сухомлинский. Табыс – оқытудың ең маңызды және әсерлі дәлелі. Әр білімалушы табысты, делелді, мұғалімдермен және ата – аналармен қолдаулы болу тиіс. Тек ынтымақтастық пен әсерлі қолайлық табысқа сенімділік береді.

Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінің рөлі қоғамның даму үрдісіне қарап артады. Мемлекеттің жаңа талаптары ТжКО жүйесіне жаңа басымдықтар мен міндеттерді қойып жатыр. Бұл ретте, кәсіби біліктілігі, құзіреті жоғары мамандарды даярлау басты басымдық ретінде белгіленген.

Бүгінде мемлекеттік тілді білу әр азаматтың барлық сала қызметкерлерінің бәсекеге қабілеттілігі мен мансаптық тұрғыдан өсуінің факторы болып табылады.

Қазақ тілі мұғалімдерінің алдында болашақ мамандардың тіл білу деңгейін арттыруға бағытталған маңызды міндеттер тұр.

Жүргізілген сауалнама нәтижелері, студенттердің қазақ тілін оқудың маңызды еместілігін, болашақ мамандықтарында оның қажеті болмайтынын және ынталарының төмендігін

көрсетті. Дәлелдеменің бірі олардың жиі қоятын сұрақтары: «Біз аспазшыларға қазақ тілін оқып білу не үшін қажет?».

Көбінесе оларға жалпы білім беру пәндері аса маңызды емес, осының салдарынан – жалпы білім беру пәндері бойынша үлгерімдері төмен көрсеткішінде.

Сондықтан маған қазақ тілі пәнінің мұғалімі ретінде, студенттердің пәнге деген көзқарастарын нығайту, қызықтыру және ыңдаландыру өте маңызды. Сонымен қатар оларды қызықтыратын арнайы пәндерді қазақ тілі сабақтарында да оқып білуге болатынын көрсетіп дәлелдеу

Қазақ тілін олардың болашақ мамандықтармен тығыз байланыстырса, онда оның қажеттілігін мойындап, өзектілігін түсінеді.

Өз жұмысымның барысында өзіме қойған мақсатым: Оқытуда кәсіби бағдарды жүзеге асыру арқылы, қазақ тілінің оқыту әдістемесін жетілдіру.

Мақсатымның негізінде жұмыс барысында келесі зерттеу міндеттері қойылды:

- біріншіден: Оқытудың теориясы мен практикасында кәсіби бағдарлау мәселесінің жағдайын танып білу.
- екіншіден: зерттеу жұмыстың бағдарламасын әзірлеу және негіздеу.
- үшіншіден: «Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығының білім алушыларына факультативті курсты ұйымдастыру;
- Төртіншіден: электрондық кітапты құрастыру»;
- бесінші: Ұсынылған әдістеменің тейімділігін эксперименттеп тексеру.

Зерттеу жұмысым 2018 жылдан басталды 5 кезеңнен тұрады.

Бастапқы кезеңде «Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығы бойынша арнайы пәндердің оқу жұмыс бағдарламасының және мазмұнын, қазақ тілі пәні бойынша оқу материалдарын іріктеу және сараптау жұмысын жүзеге асыру.

Келесі кезеңнің қарастыратын сұрағы: Қазақ тілінің кәсіби цикл пәндерімен пәнаралық байланысының қалай жүзеге асыру? Оларды іске асыру үшін қандай әдістер мен формаларды пайдалану? Белсенді әдістерді іздеу барысында, өзіме аса ұнағаны және оқу сабақтарын жүзеге асыруға – біріктірілген және бинарлы оқыту формаларын қолдану болды.

Бұл формаларды кәсіби мазмұнды сабақтарында қолдану эксперименталды болғанмен білім алушылардың қызығушылығын арттыру өте тиімді.

Қазақ тілі мен арнайы пәндердің байланысын Кәсіби бағытталған мәтіндер мен мамандыққа қатысты сұрақтарды қолдану арқылы қарастырады.

Қазақ тілі мен тамақ дайындау технологиясының байланысын көрсететін мысалдарды келтіру.

Мысалы, Кроссенс деген жаңа әдісті қолдану. Ол әдісте тамақ дайындау технологиясы мен қазақ тілінің байланысы көрсетілген. Бұл әдісті сабақтың бастапқы кезеңінде тақырыпқа шығуды ұйымдастыру үшін қолданамын. Сондай ақ тамақ дайындау технологиясы, жабдықтау және қазақ тілі сабақтары бойынша интегралды «Ерекше аспаздық саяхат» атты сабақтан тыс шарасын өткізу.

Сол себепті мен қазақ тілі бойынша білімдерін тереңдетіп оқыту мақсатында «Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығының студенттеріне арнап факультативті курстың жұмысын бастадым.

Кәсіби бағытталған жобаларды іске асыру факультативті курс жұмысының бір формасы. Ең алғашқы іске асырылған жобамыздың бірі «Рецептер жинағы». Оның мазмұнына студенттер үшін дәмді және тез жасалатын рецептер енгізілген. Көбінесе соның ішінде енген рецептердің авторлары білім алушылардың өздері. (Бұл жинақ Сіздердің алдарыңызда назарларыңызған ұсынған).

Келешекте мансаптың өсуі үшін мемлекеттік тілді меңгерудің маңызы зор. Бүгінгі күні кез келеген мекемелерде іс жүргізу құжаттары мемлекеттік тілді білуді қажет етеді, сонымен қатар бизнес жобаларда да. Біздің білім алушыларымыздың көбі таңдалған мамандықтары бойынша болашақта жалғастыру ықыластары болғандықтан. Менің «Қазақ тілі және әдебиеті» мамандығы бойынша екінші жоғары білімім факультативті курс шеңберінде олармен мемлекеттік тілде бизнес жоспарын құруды ұйымдастыруға мүмкіндік берді.

Электронды оқулық

«Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығы бойынша кәсіби қазақ тілі пәнінен сабақтарды жоспарлау кезінде оқу әдебиеттерінің жоқтығы мәселесімен кездестім. Бұл мәселені шешу үшін ТЖКО оқу мекемелерінде кәсіптік қазақ тілі пәні бойынша электронды оқулығы құрастырылды.

Білім алушылар бұл тақырыптарда:

- кәсіби мазмұнды мәтіндер және оларға тапсырмалар;
- кәсіби тақырыптағы бейне тапсырмалар
- кейбір көкеністердің тарихи мәліметтерін;
- анықтамалық ақпараттар;
- бөлім бойынша білімдерін тексеру үшін тесттер
- және сөздік

Электронды оқулыққа білім алушылардың өздері әзірлеген кәсіби бағытталған бейне баяндары енгізілген. (Солардың бірі).

Бұл бейне баянды көріп болғаннан кейін олар осы бейнеге қатысты тапсырмаларды орындау қажет.

Сараптау тобының жалпы кәсіби, арнайы және Қазақ тілі пәндері бойынша олардың білім сапаларының артылуы байқалды. Зерттеулік тақырып жұмысы кезінде, «Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандығы студенттерінің аудандық, облыстық, республикалық және халықаралық байқаулар мен конференцияларда қатысып, жоғары нәтиже көрсеткіштері куә.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақ тілі: Учеб. Для 10 кл. Естеств.-матем. направления общеобразоват. шк. с рус. яз. обучения/ Ж. Адамбаева, Ф.Оразбаева., «Мектеп» 2007г.

2 Казахский язык для всех. Алматы: Атамұра, 2004. -720 стр
А.Ш. Бектурова, Ш.К. Бектуров

3 «Сборник рецептур блюд и кулинарных изделий» для предприятий общественного питания А.И.Здобнов «А.С.К.» 1998 г

4 «Технология приготовления пищи» «Феникс», 2012 г. / Москва ПрофОбрИздат 2001г / В.И.Богушева

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ЛАТЫН ҚАРПІНЕ КӨШУГЕ МЕКТЕБІМІЗДІҢ ДАЙЫНДЫҚ ДЕҢГЕЙІ

СЕМБИНА М. С.

мұғалім, Дарынды балаларға арналған № 8 лицей-мектебі, Павлодар қ.

*«Латын әліпбиіне көшу – тіліміздің
жарқын болашағының кепілі.»*

Елімізде болып жатқан түбегейлі өзгерістер қоғамымызға жаңа талаптар қойып отыр. Елбасымыз өзінің 2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан–2050» Стратегиясы қалыптасқан

мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Мемлекет өз тарапынан мемлекеттік тілдің позициясын нығайту үшін көп жұмыс атқарып келеді. Қазақ тілін кеңінен қолдану жөніндегі кешенді шараларды жүзеге асыруды жалғастыру керек. Біз 2025 жылдан бастап әліпбиімізді латын қарпіне, латын әліпбиіне көшіруге кірісуіміз керек. Бұл – ұлт болып шешуге тиіс принципті мәселе. Бір кезде тарих беттерінде біз мұндай қадамды жасағанбыз. Балаларымыздың болашағы үшін осындай шешім қабылдауға тиіспіз және бұл әлеммен бірлесе түсуімізге, балаларымыздың ағылшын тілі мен ғаламтор тілін жетік игеруіне, ең бастысы – қазақ тілін жаңғыртуға жағдай туғызады» – деп латын әліпбиіне көшудің қажеттілігін атап өтті [1]. Осыған байланысты осы латын қарпіне көшу ең маңызды мәселелердің бірі болып табылады.

Мемлекет басшысы Н. Назарбаев латын жазуына көшудің терең тарихи қисыны бар. Олар: қазіргі технологиялық ортаның, қазіргі дүниежүзіндегі коммуникацияның, XXI ғасырдағы ғылым мен білімнің ерекшеліктері деп жазды [2]. 2012 жылдың желтоқсан айында «Қазақстан-2050» стратегиясында мемлекет басшысы 2025 жылы республика латын әліпбиіне көшу қажет екендігін атап өтті. 2017 жылдың сәуір айында «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мемлекет басшысының бағдарламалық мақаласында Нұрсұлтан Назарбаев үкіметке Қазақстанда біртіндеп қазақ тілін кириллицадан латынға ауыстыруды бастау тапсырмасын берді. Президент 2017 жылдың аяғында ғалымдар және қоғамдастықтың барлық өкілдерімен тығыз қарым-қатынаста жаңа қазақ әліпбиі мен графиканың бірыңғай стандартын қабылдау қажет екендігін атап өтті [3].

Осыған байланысты Республика бойынша орындарында жұмыс комиссиялары құрылуда, олар халық арасында кириллицадан латын графикасына ауысу бойынша түсініктеме береді. Мемлекеттік қызметшілер Мемлекет Басшысының тапсырмасын орындайтын мүдделі тұлғаларының бірі.

Биылғы оқу жылының басында, яғни 2018–2019 оқу жылының 14 қараша күні елімізде латын әліпбиіне негізделген жалпыхалықтық диктант өтті. Бұл негізінен психологиялық дайындық ретінде өткізілген шара екенін бәрімізде білеміз.

Республиканың барлық өңірін қамтыған акциядан біздің мектеп-лицейіміз де шет қалған жоқ. Мектебіміздегі, әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерінің әдістемелік бірлестігі

толықтай қолдап, сонымен қатар лицейдің 15 жастан жоғары, яғни 9-11 сынып оқушылары алғашқы рет латын әліпбиімен жазуға жалпыхалықтық диктантқа толықтай ат салысты. Осы шара алғашқы рет ұйымдастырылғандықтан, барлық оқушылар мен мұғалімдер назарына қазақ әріптерін латын қарпіндегі әліпбиі жазылған парақ қағаздар таратылды. Диктант екі парақ бетінде жазылды. Тақырыбы «Рухани жаңғыру» атты болып, мәтіндегі сөздер саны 70 сөзден құрылды. Осылайша, мектебізде өткізілген акцияға қатысқан әр оқушы мен мұғалімнің сана-сезіміндегі жаңалық ретінде танылып, жаңа әліпбиді меңгеру деңгейін бағалауға мүмкіндік алды. Әр қатысушының өзіндік ой-пікірі қалыптасып, акциядан алған әсері мол болды.

Ал, енді жоғарыда айтылған бастамалардың жалғасы ретінде де, біздің білім ошағымызда – «Дарынды балаларға арналған № 8 лицей-мектебінде» ММ 2018–2019 оқу жылында алғашқы рет, мектеп басшысы Бабыкова Гаухар Қабдырқызының қолдауымен 1 «Ә» қазақ сыныбында «Латын қарпін үйренейік» атты үйірмесі ашылды. Сыныпта 19 оқушы, оның ішінде 10 қыз бала, 9 ер бала оқиды. Үйірменің арнайы бағдарламасы құрастырылды, латын қарпін үйренейік үйірмесі аптасына 1 рет жүргізіледі.

Үйірменің жетекшісі Сембина Мәдина Сансызбайқызы Павлодар облысының «Ана тілі» орталығында «Латын қарпінде жазу» курсына аяқтап, жоғары айтылған үйірмесі өз жұмысын бастады.

Айта кететін жәйт, лицейдегі оқушылардың ата-аналарында балалардың латын қарпін үйренуге кірісетіні ата-аналар жиналысында хабарлама жасалды. Әрине, жиналыста естіген ата-аналар үшін бұл жаңалыққа деген көп сауалдары туындады, бірақ балалар үйірме сабақтарында қазақ әріптерін латын қарпінде жазуды үйренуді бастап, оқушылар латын қарпін үйренуге қызығушылықтарын таныта бастады. Ең алғашқы латын қарпін үйрену сабағында 1 «Ә» сынып оқушылары өздерінің аты-жөндерін латын қарпінде жазуды үйренді. Бірте-бірте әр сабақта латын әліпбидің қыр-сырын біліп келуде. Талай асулар әлі алда, демекші елбасымыздың саясатын қолдау мақсатында үлкен жол осындай кішкентай қадамнан бастау алатынына көзіміз жетіп отыр. Келісі оқу жылында да бұл үйірме өз жалғасын табатынына көміл сенеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 «Қазақстан – 2050» стратегиясы: Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты: Болашаққа бағдарланған даму бағыттары, Қазақстан Республикасының Президенті – елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан.

2 Мемлекет басшының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы, 12 сәуір, 2017 ж.

3 «Латын қарпін үйренейік» курсы авторлық бағдарламасы, Павлодар, 2018 ж.

БАСТЫ МАҚСАТЫМЫЗ – БАЯНДЫ БІЛІМ БЕРУ

СЕМЕНОВА А. А.

мұғалім, Северный ЖОББМ, Павлодар облысы,
Ертіс ауданы, Северный ауылы

«Біздің мақсатымыз – өзгермелі әлемдегі жаңа жағдайларда тек тірі қалу емес, сондай-ақ бұрынғы табыстарымызды нығайта, осы жаңа әлемге өзіміздің ықпал ету мүмкіндігімізді кеңейте отырып, дамуымызды жалғастыру» деп Елбасымыз айтқандай білім беру жүйесінде әлемдік деңгейге жету үшін жасалынып жатқан талпыныстар оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, терең, білімді, ізденімпаз, барлық іс-әрекеттерінде шығармашылық бағыт ұсынып, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлға тәрбиелеу ісіне ерекше мән берілуде.

Демек, мектептегі оқу үрдісі оқушылардың танымдылық белсенділігін арттырып, шығармашылық әрекетінің дамуына жол ашуы қажет.

Қазіргі жаңа оқыту технологияларының алдына қойған мақсаты бірінші орынға оқушының баянды білім алуын, білігі мен дағдысын емес, оның жеке тұлғасын білім арқылы дамыту.

Білім беру жүйесінде әлемдік деңгейге жету үшін оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, терең, білімді, ізденімпаз, барлық іс-әрекеттерінде шығармашылық бағыт ұсынып, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын жеке тұлға тәрбиелеу ісіне ерекше мән берілуде.

Осыған орай, Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында оқушылардың үнемі өзгерістерге бейім болуы мен жаңа білімді

меңгеру қабілетін дамытуды басым бағыты ретінде айқындады. Бүгінгі күні әлемдегі барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесіне ұмтылуда. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі экономикасының дамуына қатысты болса, ал оның дамуы мемлекет азаматтарының білімділігі мен біліктілігіне байланысты. Сондықтан, жаңартылған білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамыту тиіс.

Мемлекетіміздің білім беру үдерісіне енеген жаңартылған білім беру бағдарламасы заман талабына сай келешек ұрпақтың сұранысын қанағаттандыртын тың бағдарлама болды. Оқытудың парадигмасы өзгерді.

Білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды.

Осы мақсатта, жаңартылған оқу бағдарламаларын сынақтан өткізіп, оқу үдерісіне сатылай енгізіп, оқу-әдістемелік тұрғыдан қолдау көрсетіп, «Назарбаев зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының тәжірибесін таратып, жаңартылған білім беру мазмұны және жаңа оқу бағдарламалары бойынша біліктілікті арттырудың жаңа бағдарламалары жасалынып, жаңартылған білім беру мазмұнын сынақтан өткізу және ендіру мәселелері бойынша мұғалімдерге арналған конференциялар мен оқыту семинарлары ұйымдастырылып, педагогтардың біліктіліктері арттырылуда.

Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты болмақ. Осы негізде, өз сабақтарымда оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отырумен қатар жаңа технологияларды меңгеріп, оны тиімді қолданып, оқушының өздігінен білім алуына қолайлы білім беру ортасын ұйымдастыра отырып, сын тұрғысынан ойлап, АКТ-ны қолданып, коммуникативті қарым-қатынас орната отырып, жеке, жұппен және топпен жұмыс жасау дағдыларын қалыптастыруға жұмыстар жасап келемін.

Әрбір сабағына аса жоғары жауапкершілікпен қарап, елімізде орта білім беру мазмұнын жаңарту шеңберінде білім беру үдерісінің құрылымы мен мазмұнына өзгерістер енгізілгені жайындағы жаңалықты оқушыларға жеткізуде, Жаһандану заманында жас ұрпақтың жаңаша ойлау қабілетін, белсенділігін арттыру, білімге деген құштарлығын ояту, өмірінде оны қолдана білу, отансүйгіштік қасиетін одан әрі дамытуға бағыттау – ұстаздың басты міндеті деп біліп, бастауыш сынып сабақтарымда, оқушылардың ізденуін қадағалап, білім дағдысын толықтыруға бағытталған сабақ өткізу әдістерінің бірі және оқушының өздігінен білім

алуына жетелейтін тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану менің басты мақсатым болып табылады. Сабақта жаңа оқу материалдарындағы оқиға мен құбылыстарды оқушылардың өздері байқап, талдауына жағдай жасай жасап, оқушыларға өзінің ой еңбегін қажет ететін тапсырмаларды орындауы арқылы қол жеткізуіне жетелеймін, бағдар беремін. Әр оқушының өз ойына шек келтірмей жауап беруіне дағдыландырып, оқушы бойындағы танымдық қабілетінің шығармашылық ойлау жүйесінің дамуына, практика кезінде өз сабақтарымда тиімді әдіс-тәсілдерді қолданамын [1].

Жалпы өзімнің іс тәжірибемде жеке тұлғаға бағытталған білім беруді жүзеге асыру үшін, мына мақсаттарды орындауға тырысамын. Ол: іс-әрекет үшін қолайлы ахуал туғызу табыс жағдайын қалыптастыру;

Күнде сабақтың басында, сабақты бастамас бұрын оқушылар тарапынан қызығушылық, сабаққа деген ынтасын туғызып, сабаққа деген жақсы көңіл-күй қалыптастыру негізінде ҮНТҮМАҚТАСТЫҚ АТМОСФЕРАСЫН орнатамын. Бұл орайда, оқушының жас ерекшелігі ескеріліп;

«Үш қол», «Сағат бойынша дос», «Досыма хат», «Ұшқан тілектер» және т.б. сияқты әдістер арқылы сабақта сенімді, ынтымақтасқан орта қалыптастырамын. Оқу материалы мен оны ұсынуда оқушының тұлғалық тәжірибесі мен ерекшеліктерін ескеру;

Сабақ барысы, әр оқушының білімді игеруіне сәйкес материалды таңдап, оны тиімді игеруіне қолайлы әдісті таңдаумен анықталады.

Бұл негізде, оқушының тақырыпты өзіндігінен меңгеруі үшін, тек меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар, мәселе тудыра отырып сабақтың мақсатын анықтату негізінде; «Кейс стади», «Зерттеушілік конференция», «Ментальді карта», «Джиксо», «Тұжырымдаламалық карта» және т.б. сияқты әдістер арқылы сабақты оқушылардың өзіндіктерінен меңгеруіне жағдай туғызып, жетелеймін. тапсырмалардың әртүрлі деңгейлік сипаты;

Сабақ барысында, әр оқушының тапсырманы орындау деңгейін анықтап, Блум таксономиясымен дайындалған сараланған сұрақтар мен деңгейлік тапсырмалар дайындаймын.

Оқу материалын таңдау мен орындауда таңдау мүмкіндігін беру;

Кей кездерде оқушылардың көңіл-күйлеріне қарай оларға тапсырманы орындауға мүмкіндік беру, олар өздеріне ұнайтын,

өздері мүдірмей орындайтын тапсырмаларды тандай алады. Мұндай кезде сыныпта максималды тәуелсіздік атмосферасы орнайды. Бұл жердеде Блум таксономиясы негізінде дайындалып, «Дауыстап ойлау», «Менің пікірім», «Стикердегі сұрақ» және т.б. әдістерін қолданамын.

Сабақта әр оқушыны қандай жағдай болмасын қолдап, қолпаштап, оқуға деген қызығушылығын туғызу мақсатында көтермелеу арқылы тиімді кері байланыс жасау. Бұл орайда кері байланыстың төрт түрін қолданамын

- Ауызша сұрақ арқылы кері байланыс жасау;
- Жазбаша сауалнама арқылы кері байланыс жасау;
- Графикалық түрде кері байланыс жасау;
- Қозғалыспен кері байланыс жасау;

Міне, осындай әдістерді сабақ барысында жүйелі түрде қолданып, оларды оқушының қабылдауы мен игеруіне сәйкес орынды үлестіріліп отырса он нәтижеге жетуге болатынына кәміл сенімдімін.

Сонымен қатар, сыныптастарының және мұғалімінің берген кері байланысы оқушыны қалыптастыруға, оқу мақсаттарына жетуге үлкен көмегін тигізетінін ескеріп, өз сабақтарымда оқушылар үшін және мұғалім үшін тиімді кері байланыстардың берілуін басты назарда ұстап, кері байланыс жасаудың әртүрлі әдістерін қолданып келемін [2].

Қорыта келгенде, оқушылардың шығармашылығын, ізденушілігін дамытып, өздігінен білім алып, функционалды сауаттылығын арттыруда, әрқайсысына жеке тұлға ретінде қарап, олардың өздеріне деген сенімін, білімге ынтасын арттыруға үлесімді қосудамын.

Оқушыларды заманауи әдіс – тәсілдермен оқытып, ой – өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асыра білуі керек. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену

Мәңгілік Ел болашағы – өсіп келе жатқан өскелең ұрпақтың қолында, сондықтан да оларға баянды білім берумен бірге ұлттық рухани-адамгершілік құндылықтарды да дарытып, қазақ халқының бай мұраларын бойларына сіңіре тәрбиелеу мен қатар үздіксіз, сапалы баянды білім беру біздің міндетіміз.

Ұлы ағартушы Ахмет Байтұрсыновтың «Ұстаз үздіксіз ізденгенде ғана, шәкірт жанына нұр құя алады», – деген сөзі

ізденімпаз, жаңашыл ұстаздарға арналғандай. Мұны әрбір мұғалім жадында сақтауы тиіс.

«Мемлекет басшысы өзінің «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында қоғамдық сананы жаңғырту қажет екенін жариялады. Уақыт үрдісіне сай сананы өзгерту – бұл бірінғай Ұлт пен жауапкершілігі жоғары адамдарды қалыптастыру, әлемнің дамыған 30 елінің қатарына ену. Біздің ортақ мақсатымыз – білімді, денсаулығы мықты қазақстандық патриотизм рухында тәрбиеленген жас адамды қалыптастыру. Жастар сананы өзгертудің, ашықтық пен прагматизмнің қозғаушы күшіне айналуы тиіс. Олар туған тілдеріне, туған әдебиетке, мәдени мұраға адал болып, өз елінің шынайы патриоты бола алады. Балаларымыздың, қаламыздың, еліміздің болашағы сіздерге байланысты, құрметті ұстаздар! Алматыда білікті және дарынды мұғалімдер жұмыс істейді. Мен Сіздердің барлықтарыңызға барынша қиын әрі өте жауапты еңбектеріңіз үшін алғыс айтамын. Нағыз мұғалім – балдырғанның бойына білім шырағын, өзіне деген сенім мен үміт отын жағатын қасиетті жан. Тек мұғалім ғана адамның бойына жақсылық нышандарын сеуіп, болашағына жол ашады. Мұғалімдер өз болашақтарына прагматикалық тұрғыдан келуді жастардың бойына сіңірулері тиіс. Елбасының «Рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласына сай барынша жақсы өмір сүруге, білім мен салауатты өмір салтына, кәсіби жетістікке ұмтылу – тәрбиедегі прагматизм болып табылады»

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтамен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек. Жаңа, тез өзгермелі, білімді де білікті, тың серпіліске, өзгеруге дайын және жаңа талап межесінен көріне алатын шығармашыл да кәсіби шебер мұғалімдерді қажет етіп отырғанына көзіміз жетті. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты екенін терең түсіндік. Мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың

оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға болуы керек. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр. Оны қанағаттандыру үшін қазіргі заманның мұғалімі жаңашыл, икемді, өзгерісті тез қабылдай алатын, жан-жақты, жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы керек [3].

Сөзімді қортындылай келе; жанартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын күүдіретті деп санайтын білімді тәрбиешілер мен мұғалімдер ғана жұмыс істей алады. Үйренгеніміз де, үйренеріміз де көп Үнді халқының тарихи тұлғасы Махтама Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» деген ілімін негізге ала отырып, оқушы бойындағы қабілетті жетілдіріп, оқушыларды болашаққа жетелеп, жақсы істі бастағалы отырмыз. Жаңартылған білім – болашақтың кепілі.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Мұғалімге арналған нұсқаулық үшінші (базалық) деңгей 2012 жыл
- 2 Қазіргі мектепті басқару. Алматы 2018 жыл
- 3 Оценивание учебных достижений учащихся Методическое руководство 2012г

ТЕХНОЛОГИИ БЫСТРОГО ПРОТОТИПИРОВАНИЯ В ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

СТОЯНОВА М. Я., ЗАСЕДАТЕЛЬ В. С.

ст. преподаватели, кафедра «Общей и экспериментальной физики»,
Национальный исследовательский Томский государственный
университет, г. Томск, Российская Федерация

Технологии быстрого прототипирования в последние годы развиваются очень активными темпами и внедряются во многие сферы современной жизни. Они обладают большим потенциалом для их применения в образовательном процессе учебных заведений всех уровней образования. Данные технологии могут не только стать в будущем предметом изучения, но и позволят развивать новые

формы обучения, исследовательские методики, новые компетенции учащихся и преподавателей.

Технологии формирования объектов без механической обработки развиваются с 80-х гг. XX в., но наиболее широкое распространение они получили с развитием технологии быстрого прототипирования (3D-печати) и появлением соответствующих печатающих устройств (3D-принтеров). Суть этих технологий заключается в том, что объект формируется из отдельных слоев, которые создаются по компьютерной модели. На сегодняшний день существуют проекты по оснащению 3D печатающими устройствами школ и других образовательных учреждений [1], широко в литературе описана технологическая составляющая этих устройств, но исследования, направленные на создание методик обучения с их помощью, начали появляться совсем недавно [2]. Это стало возможным благодаря простоте современных персональных устройств, которая позволяет использовать их в школе начиная с 5 – 7 классов. Еще более широкое применение они могут найти в вузе, где учебная деятельность тесно связана с исследовательской. На сегодняшний день существует множество технологических решений 3D-печати, которые служат не только для создания промышленных прототипов и заготовок, но и готовых изделий. Выбор технологии осуществляется, как правило, кругом решаемых задач [3]. К основным процессам изготовления можно причислить: стереолитографический (SLA), селективное лазерное спекание (SLS), ламинирование (LOM), послойное наплавление (FDM), струйная печать (MJM, DSPC). Наиболее доступной и простой для внедрения технологией на сегодняшний день является послойная печать расплавленной полимерной нитью (FDM). Основные преимущества таких печатающих устройств:

- простой принцип печати, низкая стоимость устройств и себестоимость печати;
- широкий спектр термопластичных материалов с различными характеристиками, в т. ч. безопасных для здоровья как в процессе изготовления, так и в последующий эксплуатации изделий;
- реализация в виде компактных персональных печатающих устройств;
- отсутствие шумовых загрязнений и отходов производства;
- высокая разрешающая способность (до 20 микрон);
- распечатанные изделия имеют высокие эксплуатационные характеристики и могут применяться как серийные изделия.

Благодаря достаточно простому устройству принтеров на основе FDM-технологии, опыт многих зарубежных исследователей [4] показывает, что даже учителя школы, не будучи специалистами в области информационных технологий, могут собрать 3D-принтер из компонент в течение трех дней при минимальной помощи. Поэтому технология в целом имеет не узкую направленность, а может внедряться в любые направления подготовки: гуманитарное, естественнонаучное, физико-математическое. Каждое из направлений имеет свою специфику, но можно выделить общие для всех направлений области применения 3D-печати:

- объект для развития практических навыков и получения новых компетенций;
- технология или инструмент исследовательской деятельности;
- инструмент для совершенствования учебного процесса и обеспечения электронного обучения [5].

В физико-математическом образовании применении технологий 3D-печати является одним из наиболее перспективных направлений. Здесь они могут использоваться для:

- расширения имеющейся лабораторной базы;
- автоматизации физического эксперимента;
- организации познавательной и исследовательской деятельности учащихся;
- разработки демонстрационных и лабораторных экспериментов.

Реальный физический эксперимент занимает важное место в образовательном процессе, он дает наглядное представление сложного материала, повышает интерес и мотивацию учащихся. Поэтому возможность разработки, создания и внедрения нового лабораторного и демонстрационного эксперимента в образовательном учреждении силами самих преподавателей и учащихся позволит не только выработать новые формы обучения и взаимодействия, но и существенно пополнить базу учебного заведения, а также существенно экономить на обслуживании и ремонте уже имеющегося оборудования. Кроме того, разработка лабораторного и демонстрационного эксперимента может стать основой научных и исследовательских проектов учащихся.

Разработку демонстрационного эксперимента можно разбить на несколько этапов, которые могут выполняться как самими преподавателями, так и учащимися под руководством преподавателей: планирование, разработка виртуальных моделей и их элементов с помощью средств автоматизированного

проектирования, непосредственно 3D-печать необходимых элементов, окончательную сборку и подгонку (оснащение электронными компонентами при необходимости), а также создание методического сопровождения разработанного эксперимента. Средства автоматизированного проектирования являются важной составляющей данного процесса, т.к. позволяют не только разработать виртуальную модель, но и подготовить ее для последующей печати, а также провести необходимую коррекцию еще на этапе проектирования и даже осуществить «виртуальную сборку» и тестирование. На сегодняшний день существует большое количество подобных систем, в том числе бесплатных для изучения в образовательных учреждениях. К ним можно отнести решения от компании Autodesk [6], которые позволяют решать большой круг задач и достаточно просты в освоении. Также, в зависимости от сложности разрабатываемого оборудования, в создаваемом проекте могут применяться различные электронные компоненты и методы проектирования электронных систем. Для школьных и студенческих проектов на данный момент очень популярны программируемые микроконтроллеры (например, ATmega328), и платформы на их основе, которые также позволяют достаточно быстро разрабатывать электронные устройства и комплексное оснащение лабораторных установок [7]. Таким образом, все желающие могут легко подключиться к реализации собственных образовательных экспериментов с использованием технологий 3D-печати. Еще одним важным этапом после создания готового лабораторного или демонстрационного эксперимента является подготовка методических материалов, которая может осуществляться опытными преподавателями, либо включается в исследовательскую деятельность учащихся, проходящих обучение по профилю «педагогика». Методические материалы включают в себя описание демонстрационного эксперимента (или методику выполнения лабораторной работы), пошаговое описание опытов, которые можно демонстрировать с помощью данной установки с описанием рассматриваемых физических явлений, разбор типовых задач, дополнительные методические рекомендации для преподавателей и учащихся, методы контроля. После подготовки методических материалов, готовый демонстрационный эксперимент можно внедрять непосредственно в учебный процесс.

В Национальном исследовательском Томском государственном университете на кафедре общей и экспериментальной физики при

участии преподавателей и студентов (в т. ч. в рамках выпускных квалификационных работ) уже несколько лет ведется внедрение подобной практики. Проектирование и разработка осуществляется с помощью лицензированных облачных программных средств Autodesk Fusion 360, а также Autocad. Для печати используются устройства российского производителя PICASO 3D (PICASO 3D Designer и PICASO X). За это время были успешно разработаны и внедрены лабораторные и демонстрационные эксперименты (разделы физики «Механика», «Оптика», рис.1).

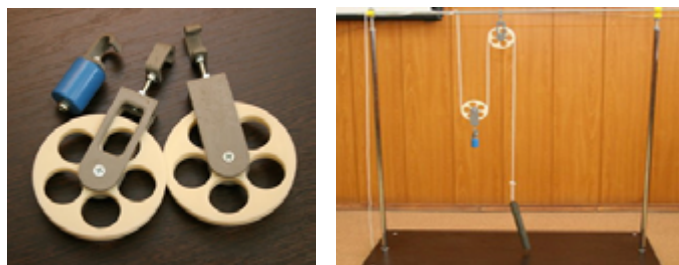

Рисунок 1 – Элементы демонстрационного эксперимента, распечатанные при помощи 3D-принтера и установка в сборе

В качестве основных материалов используется в основном PLA (полилактид) и Watson, как наиболее безопасные в работе и подходящие по своим физическим характеристикам материалы. Работа осуществляется на базе физического кабинета Томского государственного университета и создаваемые таким образом материалы пополняют коллекцию демонстрационных экспериментов. Также опыт активно представляется учащимися на студенческих конференциях [8].

Таким образом, внедрение технологий быстрого прототипирования в образовательный процесс может способствовать не только развитию реального физического эксперимента, повышению мотивации и формированию необходимых компетенций учеников, но и внедрению новых форм образовательного процесса через вовлечение учащихся в проектную и исследовательскую деятельность. Поэтому дальнейшее развитие подобных технологий будет играть значительную роль в модернизации современного образования.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 V. Kostakis, V. Niaros, C. Giotitsas. Open source 3D printing as a means of learning: An educational experiment in two high schools in Greece // *Telematics and Informatics*. – №32. – 2015. С. 118–128.
- 2 Лейбов А.М., Каменев Р.В., Осокина О.М. Применение технологий 3D-прототипирования в образовательном процессе // *Современные проблемы науки и образования*. – № 5. – 2014. С. 93.
- 3 Лысыч М.Н., Шабанов М.Л., Качурин А.А. Обзор современных технологий 3D-печати. // *Современные наукоемкие технологии*. – № 6. – 2015. С. 26–30.
- 4 Open-source 3-D printing technologies for education: Bringing additive manufacturing to the classroom / Schelly C., Anzalone G., Wijnen B., Pearce J.M. // *Journal of Visual Languages and Computing*. – №28. – 2015. С. 226-237.
- 5 Заседатель В.С. Образовательный потенциал технологий быстрого прототипирования // *Интернет-журнал «НАУКОВЕДЕНИЕ»*. – Т. 7. – №5. – 2015. <http://naukovedenie.ru/PDF/220PVN515.pdf> (доступ свободный). Загл. с экрана. Яз. рус., англ. DOI: 10.15862/220PVN515
- 6 Бесплатное программное обеспечение. // Компания Autodesk. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.autodesk.ru/education/free-educational-software> [дата обращения 1.03.2019].
- 7 Горчаков Л.В. Учебный эксперимент с использованием микроконтроллеров Ардуино. // *Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Формирование мышления в процессе обучения естественнонаучным, технологическим и математическим дисциплинам» / Уральский государственный педагогический университет*. – Екатеринбург, 2018. – С. 57–63.
- 8 Малых Д. О. Создание демонстрационных экспериментов по физике методом 3D-печати. // *Материалы Двадцать четвертой Всероссийской научной конференции студентов-физиков и молодых ученых (ВНКСФ-24) / Томск – Екатеринбург*. – Издательство АСФ России, 2018. В. 1. – Т. 1 – С.576.

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

ТАРОЛА Ю. А.

учитель, СОШ с. Шарбакты, Щербактинский район

Активные методы обучения (далее АМО) — это методы, которые побуждают учащихся к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом. АМО способствуют формированию положительной учебной мотивации, развивают творческие способности учащихся, активно вовлекают учащихся в образовательный процесс, раскрывают личностно-индивидуальные возможности учащихся, развивают нестандартное мышление, повышают познавательную активность учащихся, позволяют с большей эффективностью усваивать большой объём материала, развивают коммуникативные качества личности, умение работать в команде, вести совместную проектную и исследовательскую деятельность, отстаивать свою позицию и прислушиваться к чужому мнению, нести ответственность за себя и команду.

На своих уроках я использую активные методы, позволяющие эффективно решать конкретные задачи этапа.

Активные методы обучения обеспечивают решение образовательных задач в разных аспектах: формирование положительной учебной мотивации; повышение познавательной активности учащихся; активное вовлечение обучающихся в образовательный процесс; стимулирование самостоятельной деятельности; развитие познавательных процессов — речи, памяти, мышления; эффективное усвоение большого объема учебной информации; развитие творческих способностей и нестандартности мышления; развитие коммуникативно-эмоциональной сферы личности обучающегося; раскрытие личностно-индивидуальных возможностей каждого учащегося и определение условий для их проявления и развития; развитие навыков самостоятельного умственного труда; развитие универсальных навыков.

Следовательно, активными методами обучения следует называть те методы, которые максимально повышают уровень познавательной активности учащихся, побуждают их к активной мыслительной и практической деятельности в процессе овладения учебным материалом.

К активным методам обучения можно отнести использование игр и игровых ситуаций, введение проблемной ситуации в урок, метод проекта, использование ИКТ и другие. Без игровых действий закрепление в памяти учащихся иностранной лексики происходит менее эффективно и требует чрезмерного умственного напряжения. Игра, как средство, гарантирующее позитивное эмоциональное состояние, повышает трудоспособность и заинтересованность учеников, что отражается на качестве усвоения учебного материала.

Начало урока очень важно тем, с каким настроением и настроением ребенок начинает урок. От этого зависит и его работа, и его успех.

Метод «Комплименты».

Цель: Выяснить настроение, психологическое состояние учащихся, улучшить его, создать ситуацию успеха.

Проведение: Ученикам предлагается выбрать карточку с цветом (orange – happy, glad, green – funny, black – sad). После этого ученики должны поделиться хорошим настроением и сделать комплимент своему соседу по парте.

ИЛИ Учитель спрашивает детей, как они себя чувствуют, и просит их поднять карточку, цвет которой соответствует их настроению. Интерпретация цветов дана на слайде или на доске, например: orange – happy, glad (довольный, радостный) и т. д. После этого учитель говорит, что настроение в группе различное и предлагает улучшить его, сделав соседу по парте комплимент на английском языке.

Метод «Входной билет».

Цель: ввести учащихся в иноязычную среду, мотивировать на работу на уроке.

Проведение: Каждый учащийся, входя в кабинет, должен назвать столько слов по изучаемой теме, сколько он запомнил. От количества произнесенных слов учащийся получает билет в «партер», «ложу» или на «галерку». Поменять место можно только при активной работе на уроке. Заработав определенное количество баллов, ученик может поменять их на лучшее место. Что же касается использования ИКТ на уроках, то незаменимыми бывают рифмовки, песенки, небольшие мультфильмы, которые также повышают мотивацию и улучшают психологическое состояние учащихся, являются незаменимыми при проведении физкультминуток.

Метод «Поздоровайся локтями».

Цель: ввести в иноязычную среду.

Проведение: поздороваться как можно с большим числом членов группы, назвав по-английски свое имя и коснувшись друг друга локтями, что способствует созданию неформальной обстановки в начале урока и установлению контакта между учащимися.

Этап вхождения или погружения в тему (сообщение целей урока).

Существует несколько методов для успешного и комфортного вхождения в тему урока. Все они способствуют развитию логического и пространственного мышления, аналитических способностей, служат развитию эмоциональной сферы.

Метод «Ассоциаций».

Цель: позволяет задействовать образное мышление, память.

Проведение: Первый учащийся получает карточку от учителя и называет ассоциации, которые у него возникают с этим словом. Карточка передается по цепочке до тех пор, пока не вернется к учителю. У каждого ученика есть возможность в быстром темпе высказать свои мысли.

Метод «Угадай тему».

Цель: определить тему урока.

Проведение: учащимся предлагаются фрагменты нескольких паззлов. Необходимо найти недостающие фрагменты у одноклассников, сформировать группы и собрать паззлы. Затем учащимся предлагается угадать тему урока на основании картинок, которые у них получились. Например, у одной группы получилось sun, у другой – cloud, у третьей – rain. Тема урока — «Weather».

Метод «Голоса».

Цель: определить тему урока.

Проведение: предлагает учащимся догадаться, чьи голоса звучат на записи, и определить тему урока.

Метод «Иллюстрация».

Цель: определить тему урока.

Учитель заранее скачивает фильм. После просмотра фильма и обсуждения участники формулируют тему урока и его цели.

Этап формирования ожиданий и опасений учеников (планирование эффектов урока). Целеполагание и учёт потребностей и ожиданий учащихся делают образовательный процесс понятным и желанным для детей. Цели образования становятся целями самих учащихся, приобретают значительный мотивационный потенциал, обеспечивая высокую познавательную активность и самостоятельность, инициативу в процессе изучения новой темы.

Метод «Фруктовый сад».

Проведение: необходимо заранее подготовить два плаката с нарисованными яблоней и лимонным деревом. Учащимся раздаются заранее вырезанные из бумаги крупные яблоки и лимоны. Учитель предлагает детям попробовать определить, чего они ожидают (хотели бы получить) от обучения и чего опасаются. Ожиданий и опасений может быть несколько. К числу ожиданий/опасений относятся формы и методы обучения, стиль и способы работы на уроках, атмосфера в классе, отношение учителей и одноклассников и т. д. Свои ожидания ученикам предлагается записать на яблоках, а опасения – на лимонах. Те, кто записал, подходят к соответствующим деревьям и при помощи скотча прикрепляют фрукты к ветвям. После того, как все ученики прикрепят свои фрукты к деревьям, учитель зачитывает результаты. После озвучивания ожиданий и опасений можно организовать обсуждение и систематизацию сформулированных целей, пожеланий и опасений. В процессе обсуждения возможно уточнение записанных ожиданий и опасений.

Метод «Прогноз».

Проведение: учитель предлагает ученикам сделать свой прогноз на конец урока, предположить, как они будут себя чувствовать, что они будут знать или не знать, что они будут уметь или не уметь делать. Для этого учащиеся выбирают варианты, данные в таблице, или дополняют таблицу своими вариантами. Далее учитель опрашивает детей, которые желают поделиться своими ожиданиями и опасениями.

Метод «Дерево».

Проведение: необходимо заранее схематично нарисовать на доске дерево; приготовить желтые и зеленые листочки с двухсторонним скотчем на обратной стороне. Каждый ученик получает два листочка: зелёный и жёлтый. На зелёном дети пишут, чего они ждут от урока, а на жёлтом – чего опасаются. Готовые листочки, учащиеся сохраняют у себя до конца занятия. В конце урока ребята приклеивают свои листочки на дерево: зелёные – со сбывшимися ожиданиями или жёлтые – со сбывшимися опасениями. Если на дереве окажется больше зелёных листьев, то цели урока достигнуты. Если дерево «пожелтеет», значит, в проведении урока были допущены ошибки.

Этап презентации учебного материала.

Метод «Следопыты».

Цель: направлен на то, чтобы научить ребят работать с различными источниками информации.

Проведение: учитель вывешивает плакат или пишет на доске тему урока. Например, «Faces of London» («Достопримечательности Лондона»). Далее учащимся предлагается вспомнить основные объекты, которые связаны с этой темой: музеи и художественные галереи, исторические здания, королевские дворцы, соборы, парки и т. д. и записать их на доске. Далее переходим к проработке содержания темы.

Этап проработки содержания темы.

Метод «Карусель».

Цель: направлен на раскрытие содержания темы и закрепление полученных знаний. Для использования данного метода необходимо подготовить различные источники информации: вырезки из газет и журналов, материалы из интернета, аудиозаписи, видеофрагменты. Каждая группа собирает информацию об определённых достопримечательностях. Одна группа слушает аудиозапись, находит ответы, записывает на доске. Другая группа выделяет необходимую информацию из текста, третья – из видеофрагмента, четвертая ищет ответы в интернете. Все ответы записываются на доске, дополняя друг друга. Затем полученные результаты озвучиваются и подводятся итоги.

Метод «Хвастун».

Цель: используется для тренировки грамматических навыков в устной речи.

Проведение: необходимо подготовить карточки с названиями временных форм английского языка, возможен также вариант без вспомогательных средств. «Хвастун» вытягивает себе время, в котором он должен придумать предложение. Остальные должны опровергнуть его утверждение (составить отрицательное предложение) или выразить удивление (здать общий вопрос). Если «хвастун» ошибается, тот, кто его поправил, становится «хвастуном».

Метод «Светофор».

Цель: используется для работы с грамматикой.

Проведение: учащиеся поднимают красные и зелёные карточки, выбирая правильные грамматические формы.

Этап релаксации. Если вы чувствуете, что учащиеся устали, а впереди ещё много работы или сложная задача, сделайте паузу!

Иногда достаточно 5–10 минут весёлой и активной игры для того, чтобы встряхнуться, восстановить энергию.

Игра «Мим». Учащиеся по очереди должны изобразить любое время года без слов. Другие должны угадать это время года.

Игра «Отдохни с пользой». Учитель объясняет, например, для закрепления лексики по теме «Цвета», что если он назовёт зелёный предмет, учащиеся должны встать, если красный — сесть, желтый — хлопнуть в ладоши, голубой — подпрыгнуть и т. д.

Этап подведения итогов. Рефлексия.

Для подведения итогов можно использовать метод «ХИМС», где учащиеся по цепочке отвечают: «Хорошо...», «Интересно...», «Мешало...», «Возьму с собой с данного мероприятия...».

Также эффективен метод «Ваш новый компьютер». Каждому участнику образовательного мероприятия выдаётся четыре стикера разных цветов. Учащиеся пишут, что нового они увидели, чему научились, что поняли и какие эмоции испытали. Затем все эти высказывания приклеиваются на символический компьютер на доске. На монитор – что нового увидел, на клавиатуру – чему научился, на системный блок – что понял, на мышку – что почувствовал.

Как показывает практика, особенно ярко запоминается то, что является нестандартным! Активные методы позволяют разбавить скучные и привычные уроки и сделать их интересными и более познавательными. Активные методы и новые современные технологии позволяют подготовить выпускника, обладающего необходимым набором современных знаний, умений и качеств, позволяющих ему уверенно чувствовать себя в самостоятельной жизни, уметь быстро адаптироваться к новым условиям, находить оптимальные решения сложных вопросов.

ЛИТЕРАТУРА

1 Лазарев Т. В. «Образовательные технологии новых стандартов. Часть 1 Технология АМО» Петрозаводск «Verso», 2012 г.

2 Электронная книга «Копилочка АКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ» <http://prazdnik.moi-universitet.ru/metodika/p10645.html/>

3 Козлова В.А. Материалы мастер-класса «Создание интерактивных упражнений на сервере LearningApps. Сайт Методисты.ру Творческая группа Преподавание английского языка, 2014 г.

4 Баландина М. Материалы статьи «АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА». Сайт <http://iyazyki.prosv.ru>

ПРИМЕНЕНИЕ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ТАУКЕШОВА М. А.

преподаватель, Павлодарский технологический колледж, г. Павлодар

Одним из способов стимулирования интереса к литературе являются инновации в области организации учебно-воспитательного процесса студентов с использованием различных современных технологий обучения. Нестандартные подходы к организации занятий по языковым дисциплинам, учитывающие интересы подростков, основанные на самостоятельной исследовательской деятельности.

Особенно эффективным видом современных интерактивных технологий становится интерактивная игра, создающая наилучшие условия развития. Интерактивные игры позволяют изменить и улучшить формы поведения и деятельности субъектов педагогического взаимодействия и способствуют осознанному усвоению этих форм. Одной из них является технология образовательных квестов.

Английское слово quest можно трактовать как «поиск» или даже «приключение». Квест-технологии в образовании основаны на поиске решения для какой-то конкретно поставленной задачи.

Предлагаем урок по изучению творчества Николая Гумилева.

В фойе висят листки с записями слов: поэт, судьба, запрещенный, Тифлис, Царское село, делал себя, памятливая гордость, «Путь конквистадоров», Анна Ахматова (Горенко), «Цех поэтов», акмеизм, «Огненный столп», трагедия.

Учащимся собирают эти листки с данными словами, ищут по интернету сообщение о Н. Гумилеве, раскрывают и дополняют слово, написав 5 – 6 предложений.

Знакомство с творчеством поэта. Определить тему и идею стихотворения.

Учитель читает стихотворение Гумилева «Слово» из сборника «Огненный столп».

В оный день, когда над миром новым
Бог склонял лицо свое, тогда
Солнце останавливали словом,
Словом разрушали города.
И орел не взмахивал крылами,
Звезды жались в ужасе к луне,
Если, точно розовое пламя.
Слово проплывало в вышине.
А для низкой жизни были числа,
Как домашний, подъяремный скот,
Потому что все оттенки смысла
Умно число передает.
Патриарх седой, себе под руку
Покоривший и добро и зло,
Не решаясь обратиться к звуку,
Тростью на песке чертил число.
Но забыли мы, что осиянно
Только слово среди земных тревог,
И в Евангелии от Иоанна
Сказано, что слово это — Бог
Мы ему поставили пределом
Скудные пределы естества,
И, как пчелы в улье опустелом,
Дурно пахнут мертвые слова.

Учащиеся выписывают 6 – 10 слов из стихотворения, зачитывают и дают название этой группе слов таким образом определяем тему, затем задается вопрос: для чего автор взял эту тему и определяем идею стихотворения. В классах со слабой подготовкой делим класс на 3 группы, стихотворение делится на 3 части.

Каждая группа выписывает ключевые слова и определяет тему и идею.

Например, 1-ая группа выписывают слова: слова, ужас, луна. Тема 1-2 строф: слово, идея: слово – это ужас, слово-это луна, противопоставление свету, 2-ая группа выписывают слова: число, скот, добро и зло. Тема: число, идея: число-это не для людей, а скота, который не умеет разговаривать. 3-ья группа – слово, бог, Евангелие. Дети определяют тему: слово, а идея: слово и есть Бог, затем записывают вывод: в этом стихотворении автор размышляет о природе слова. Он противопоставляет два пути познания

мира: логический, необходимый для повседневной жизни, для практических целей, — выражением его является «умное число», и высший, Божественный путь, воплощенный в слове. Гумилев говорит, что именно поэт в современном мире, в котором люди забыли Божественную суть слова, напоминает о ней людям.

Учащиеся делятся на 3 группы, создают презентации, используя возможности интернета: 1 группа – «Николай Гумилев и Анна Ахматова», 2-группа – «Н. Гумилев и эпоха», 3-группа «Творчество Н. Гумилева».

Урок по изучению рассказа И.Бунина «Легкое дыхание». На уроке ставится проблема: Почему погибает Оля Мещерская? Кто виновен в ее смерти?

Задание № 1:

Определить персонаж рассказа, дополнить рисунок, составить портрет героя. В шкафу лежат рисунки:

- 1) на рисунке изображена женщина с вязанием на руках
- 2) рука дамы в лайковых перчатках
- 3) офицер с пистолетом в руке
- 4) мужчина сидит в тарантасе

Задание № 2:

В классе спрятаны предметы (записная книжка, портрет царя, косынка, клубок ниток, женские туфли). Рассказать, как этот предмет связан с персонажем рассказа «Легкое дыхание» и как эта вещь характеризует героя.

Задание № 3:

В классе в разных местах лежат листочки со словами: легкомыслие, доброжелательность, жестокость, ревность, заботливость, равнодушие, беспечность, озлобленность, безвыходность, отчаяние, ранимость, безответственность.

Каждый ученик зачитывает одно слово и «приставляет» одному из героев рассказа и объясняет свой выбор.

Задание № 4:

1-ая группа готовит презентацию на тему: «Какие трудности могут встречаться на жизненном пути у девушек от 15 до 18 лет. Как их преодолеть?»

2-ая группа готовит презентацию на тему: «Неразделенная любовь. Найти выход».

3-я группа готовит презентацию на тему: «Наши жизненные ценности».

В коридорах колледжа висят листочки, на которых записано:

№ 1. «В эту зиму она как будто сошла с ума...».

№ 2 «Теперь я знаю, что нужно делать...».

№ 3. «Знаешь, я чувствую, что у меня легкое-легкое дыхание...».

Необходимо выбрать одно из высказываний и написать эссе.

Рассмотрим урок по изучению творчества А. П. Чехова

Ребятам предварительно дается задание сделать презентацию

по творчеству писателя.

1-группа: «Смех сквозь слезы»

2-группа: «Тема маленького человека»

3-группа: «В человеке все должно быть прекрасно...»

В фойе колледжа развешаны листы с отрывками из произведений А. П. Чехова. Учащимся необходимо угадать название произведения и, возможно, персонажа.

Задания

«- Я вчера приходил беспокоить ваше -ство, – забормотал он, когда генерал поднял на него вопрошающие глаза, – не для того, чтобы смеяться, как вы изволили сказать. Я извинялся за то, что, чихая, брызнул-с..., а смеяться я и не думал. Смею ли я смеяться? Ежели мы будем смеяться, так никакого тогда, значит, и уважения к персонам... не будет...» (Смерть чиновника)

«...высокий, плотный старик, славившийся не столько сценическими дарованиями, сколько своей необычайной физической силой, «вдрызг» поругался во время спектакля с антрепренёром и в самый разгар руготни вдруг почувствовал, что у него в груди что-то оборвалось. Антрепренёр Жуков обыкновенно в конце каждого горячего объяснения начинал истерически хохотать и падал в обморок, но ...на сей раз не стал дожидаться такого конца и поспешил восвояси. Брань и ощущение разрыва в груди так взволновали его, что, уходя из театра, он забыл смыть с лица грим и только сорвал бороду.

Придя к себе в номер, ...долго шагал из угла в угол, потом сел на кровать, подпёр голову кулаками и задумался...».(Актёрская любовь)

«- Сейчас... Васильичу... Якову Васильичу... Забыл! Такая ещё простая фамилия... словно как бы лошадиная... Кобылин? Нет, не Кобылин. Постойте... Жеребцов нешто? Нет, и не Жеребцов. Помню, фамилия лошадиная, а какая – из головы вышибло...» (Лошадиная фамилия)

«И мысль свою ... также старался запрятать в футляр. Для него были ясны только циркуляры и газетные статьи, в которых

запрещалось что-нибудь. Когда в циркуляре запрещалось ученикам выходить на улицу после девяти часов вечера или в какой-нибудь статье запрещалась плотская любовь, то это было для него ясно, определено; запрещено – и баста. В разрешении же и позволении скрывался для него всегда элемент сомнительный, что-то недосказанное и смутное. Когда в городе разрешали драматический кружок, или читальню, или чайную, то он покачивал головой и говорил тихо:

– Оно, конечно, так-то так, всё это прекрасно, да как бы чего не вышло». (Человек в футляре)

«– Генерала Жигалова? Гм!.. Сними-ка, Елдырин, с меня пальто... Ужас как жарко! Должно полагать, перед дождем... Одного только я не понимаю: как она могла тебя укусить? — обращается Очумелов к Хрюкину. — Нешто она достанет до пальца? Она маленькая, а ты ведь вон какой здоровила! Ты, должно быть, расковырял палец гвоздиком, а потом и пришла в твою голову идея, чтоб сорвать. Ты ведь... известный народ! Знаю вас, чертей!» (Хамелеон).

Учащиеся каждой группы выбирают рассказы и дополняют свои презентации.

В шкафах лежат рисунки к рассказу нужно описать их, раскрывая главные черты характера героев.

«Игра в портреты». По колледжу развешаны пронумерованные портреты поэтов серебряного века.

Задача участников – отгадать, кто изображен на портрете. Дополнительные баллы получают те, кто также указал произведения, созданные этим автором.

Отметим, что по окончании конкурса важно прикрепить к каждому портрету действительные имена авторов.

Преимуществом веб-квестов является использование активных методов обучения, предполагает активное использование информационных и коммуникационных технологий, поддерживает обучение на уровне мышления, анализа, синтеза и оценки, позволяет значительно повысить мотивацию учащихся для достижения наилучших учебных результатов.

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ

ТАШКЕНТБАЕВА М. Х.
мұғалімі, Хамза атындағы № 108 ЖОББМ, Шымкент қ.

*«Дарынды тұлға – халқымыздың
ең қымбат байлығы.»*

Н. Ә. Назарбаев

Жаңа ғасырға біздің еліміз егеменді, тәуелсіз жас мемлекет болып енді. Келер ғасыр жан-жақты терең білімнің, жаңа ақпараттық технологияның, ғаламдастырудың, өнертапқыштықтың, нарықтық экономиканың дәуірі болмақ десек, ел президенті Н. Ә. Назарбаев «Ғасыр мақсаты-қоғамның нарықтық қарым – қатынасқа көшу кезінде саяси экономикалық және рухани дағдарыстарды жеңіп шыға алатын, ізгіленген өмірге икемделген, жан – жақты мәдениетті жеке тұлғаны тәрбиелеп қалыптастыру» – керек екенін айқындап жеткізіп отырғаны баршаға аян. Мұның өзі біздерге, яғни ұстаздар қауымына үшінші мың жылдықтың азаматтарын ұлттық және жалпы адамзаттың құндылықтар негізінде тәрбиелеуге, білімді, жоғары интеллектуалды адамды қалыптастыруға міндеттер қояды. Ал ол үшін мұғалім өз жұмысына жаңаша қарап, жаңа педагогикалық инновацияларды терең меңгеріп, оқытудың жаңа технологияларымен қаруландыру керек [1, 6 б.].

Қазақтың бір туар перзенті Ж.Аймауытов өз кезегінде «Сабақ беру үйреншікті жай шеберлік емес, ол-үнемі жаңадан-жаңаны табатын өнер» – дейді. Сол өнер, тәсіл, шеберлік, әдіс – дегеніміз – ТЕХНОЛОГИЯ. (белгілі істе қолданылатын әдіс жиынтығы, яғни заттың түрін жасаудың, өзгертудің әдісі).

Баланың даралық ерекшеліктерін ескеру қажеттігі туралы белгілі кеңес психологы Л. В. Выготский (баланың жақын маңдағы даму аймағының теориясы), П. Я. Гальперин (ақыл – ой әрекеттерін кезең – кезеңмен қалыптастыру теориясы), А. А. Льеонтьев (оқыту технологиясы) және басқа ғалымдар айтқан болатын.

Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған жолдауында алға қойған мақсаттарды орындау үшін еліміздегі ақылды, ойлы, дарынды жастарымызды шығармашылық потенциалын жан-жақты өсіру қажеттілігі туындайды.

Дәл қазіргі уақытта баланы дарынды және дарыны жоқ деп бөле отырып, біз баланың келешек өміріне жасанды түрде қол сұғып отырмыз. Өйткені баланың бойындағы қайталанбас ерекшелігі өсе келе баланың шын мәнінде талантты болатынына кепілдік бола алмайды. Ең алдымен баланың даму ерекшелігіне көңіл бөлген жөн. Одан кейін міндетті түрде ата-анасымен тығыз байланыс жасап, ол баланың неге бейім екендігін ескеріп, үйден көбірек қадағалауын ескерткен жөн. Ол үшін сабақтарда түрлі қызықты ойындар, шығармашылық тапсырмалар, логикалық жаттығулар пайдаланудың мәні зор.

Жаңа буын оқулықтарын оқытуда мұғалім сабақты тақырып мазмұнына сәйкес әртүрлі формада құрып, оқушының білімі мен іскерлік қабілетін шындай түсуді қажет етеді. Қазақ тілі сабақтарында белгілі бір тақырып аясын кеңейтіп, мемлекеттік тіліміз бен әдебиетімізді, ата тарихымызбен этнография, көркем өнер түрлері мен байланыстыра отырып, сол арқылы оқушыға жан-жақты икемді тәрбие берудің мүмкіндігі мол. Мысалы, 3 сыныпта қазақ тілінен «Ақ құс туралы аңыз» әңгімесін өткізгенде бала санасына жетегіндей түрлі проблемалық сұрақтар қоюға болады. Бұл сұрақтар оқушы ойын тереңнен қозғап, өз ойын ортаға салуға ұмтылдырады. А. Құнанбаевтың мына өлеңінен нені ұқтың?

Туғанда дүние есігін ашады өлең,

Өлеңмен қара жерге кірер денең, – деп неге айтқан?
Оқушыларға осындай сұрақтар мен бірге деңгейлік тапсырмаларды да беруге болады.

1-деңгейде жоғары ойлайтын балаларға: 1. Ш. Қалдаяқов кім?
2. Ш.Қалдаяқовтың әндерін ата? 3. Ән секілді аспанда қалықтайтын қандай құстарды білесің? 4. Аңыз арқылы сазгер нені меңзеп отыр.

2-деңгей оқушыларына: 1. Ақ құс пен қара құс суретін салу.
Қарсы пікір айту. Мысалы, қара құс жақсы. Неге? Қара құсты жақтау.

3-деңгейге: (Мына сөйлемдерді дұрыс құра) 1. Жылап отыр, қара құс, екен, егіл-тегіл болып. 2. Қолыма, түссен, ант, аямаймын, енді, деп, берді.

Тағы да басқа түрлі осындай тапсырмалар барысында баланың шығармашылық, дарындылық қабілеттерін ашуға болады. Мысалы, 1 буыны арқылы: Барды бала қора + ға, Шықты атам дала + ға
Осындай буындар арқылы өлең шығартуға, құрастыруға болады. Мысалы, алма сөзінің ұйқасын табу: 1. Алма, алма.

2. Қалтана салма. 3. Соңымнан қалма.

4 Бұзық болма.

Бұл оқушылар бойындағы ақындық, дарындылыққа жол ашатын бірден-бір жол. Дәл осындай сабақтың әр кезеңінде түрлі шығармашылық жұмыстар көптеп жүрсе, оқушы белсенділігін арттырып, белестерге жетелейді.

Мектепте дарынды балаларды оқыту мен тәрбиелеуде алға қойған мақсаты – жан-жақты, білімді, іскер, өзіндік ойлау жүйесі дамыған, адамгершілігі жоғары, дені сау, бәсекеге барынша қабілетті, дарынды жастарды қалыптастыру.

Дарынды балаларды іздеу, оларды оқыту мен тәрбиелеу қоғам үшін бүгінгі күні өте қажет. Әрбір талантты бала еңбекке бейім, шығармашылық тапқырлықпен еңбек етеді. «Дарынды ұстаздан дарынды шәкірт шығады» демекші, дарынды оқушылардың көп болуы дарынды, шығармашылықпен жұмыс жасайтын ұстаздарға байланысты.

Шығармашылықпен жұмыс істейтін ұстаз – теориялық жағынан білімді, педагогикалық озық үлгілерін жаңашылдықпен дамытып жүрген, үнемі кәсіби шеберлікке ұмтылатын, тәлім-тәрбие ісінен жалықпайтын, баланы өзіне тарта алатын, тәлімгер, шығармашылық ізденістегі адам. Оқушылармен ізденіс жұмыстарын жүргізе отырып, табиғи дарындылығына ықпал ету [2, 352 б.].

Дарынды бала – бұл болашақта жаңа технология шығарушы, әділ саясаткер, рухы биік адам, бұл – ұлттық құндылық. Білікті маман дарынды оқушылармен жұмыс істегенде өзінің мынадай қасиеттерімен ерекшеленеді.

1 Дарындылықты анықтау, дамыту мәселесіне ерекше көңіл бөледі және сол бағытта талмай жұмыс жасай алады.

2 Олар дарынды оқушыға қосымша тереңдетілген бағдарламалар жасай алады және олардың өздігімен жұмыс жасауына, шығармашылық ізденістеріне қажетті кеңес береді.

3 Оқушыға дұрыс бағыт – бағдар беру арқылы оның ғылыми зерттеу жұмысымен айналысуына көмек көрсету керек.

4 Педагогикалық үрдісті диагностикалау жұмысын жүргізе алады және оларды бір-бірімен байланыстыра алады.

5 Дарындылықты анықтауда әртүрлі психодиагностикалық әдістемелерді және оқытудың әртүрлі жаңа технологияларын тиімді пайдалана біледі.

«Бұлақ көрсен, көзінді аш» демекші қазіргі заңдағы өзекті мәселе, ол оқушыларының дарындылық қабілетін танып білу, оны зерделеу [3, 96 б.].

Барлық адамның өзіне тән көркемдік қабілеті болады. Ол психологтардың зерттеуі бойынша «туа біткен» және «келе-келе қалыптасқан» қабілет болып екіге бөлінеді. Дарындылықты данышпандылыққа айналдыру үшін қажымай-талмай еңбектену керек.

Әр ұстаз алдында отырған шәкіртінің табиғи дарынын танып, оны одан әрі дамытуға күш-жігерін жұмсауы керек.

Адамның қабілеті әр түрлі. Біреуі музыкаға, енді біреуі сурет салуға, біреуі спортқа, тағы біреуі поэзияға құмар болады.

Дарынды балаларды оқыту мен тәрбиелеуді ұйымдастырудағы басты міндет-балалардың қабілеттері мен таланттарын жан-жақты аша түсу үшін дарындылықтың ерекшеліктерін анықтау мен айқындау болып табылады.

Дарынды балаларды анықтай-баланың дамуын талдаумен байланысты ұзақ процесс. Дарынды баланы тәрбие беру мен оқыту барысында біртіндеп, сатылып анықтау қажет. Баланың дарындылығын бағалағанда қателесу ықтималдығын барынша төмендету қажет, өйткені ғалымдардың өзі дарындылық атты тан қаларлық құбылысқа тән белгілер күрделі, сан қырлы және кең деңгейлі болғандықтан нақты анықтама бере алмай отыр.

Дарынды балаларды анықтауда кешенді қадам жасау ұтымдырақ болатыны сөзсіз. Бұл тұста кең ауқымды түрлі әдістер қолданылады:

- балаларды бақылаудың түрлі баламалары (шынайы және зертханалық жағдайда, мектептен тыс іс-әрекет барысында);
- баланың отбасылық жағдайы, оның ерте балалық шағынан бергі жетілуі туралы ақпаратты жинаудағы түрлі әдістер (ата-аналармен әңгімеге, сауалнама алу, балалар шығармалары, күнделік жазбалары және тағы басқа);
- баланың іс-әрекетін мұғалімдер, ата-аналар, тәрбиелеушілер тарапынан эксперти бағалау;
- арнайы бағдарламалар бойынша «байқау» сабақтарын өткізу, балаларды арнайы ойын және пәндік-бейімделген сабақтарға қатысу;
- ұйымдық шығармалық іс-шараларды жүргізуде балаларды басты рөлдерге қатыстыру;
- балалардың шығармашылық жұмысының нақты нәтижелерін (суреттер, өлеңдер, техникалық модельдер және тағы басқа);
- түрлі танымдық әр пәндік олимпиадалар, конференциялар, спорт жарыстары.

«Дарын оқушылар» қатарына:

- Өз құрбыларымен салыстырғанда интеллектуалдық қабілеті, оқуға құштарлығы, шығармашылық мүмкіндігі және оны көрсете білу деңгейі жоғары;

- Танымды сұранысы белсенді;

- Ой еңбегіне қызығушылығы жоғары оқушылар жатады.

Сондай-ақ дарынды оқушыларға интеллектуалдық және шығармашылық сферадағы даму шылдамдығының жоғарылығы, ой-өрісінің тереңдігі де тән.

Дарын-адам бойындағы асқан талант, ерекше қабілет. Яғни дарынды бала, асқан таланттың иесі. Дарындылық бала бойындағы асқан алғырлық, зеректік. Табиғи дарынды бала алдымызға қашан келеді күту керек пе, әлде көгенкөз балалардың бойындағы қабілетті ашып, болашақ қоғамның бір-екі, одан да көп тұлғасын дайындау жолында еңбек етуді алдымызға міндет етіп қоямыз ба? Ия, бүгін қоғам алдында тұрған міндет, әрбір ұстаз алдында тұрған міндет. Дарынды балаларды іздеу, оларды тәрбиелеу мен оқыту қоғам үшін бүгінгі таңда ауадай қажет, себебі дарынды адам басқаларға қарағанда қоғамға көп пайда әкелетіні анық. Ендеше сол жұмысымыз нәтижелі болу үшін әрқашан жаңа оқу әдістерін (технология) қолданамыз. Жаңа оқыту әдісі (технология) – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы. Ал педагогтардың жаңа оқыту әдісі дегеніміз – бұл педагогтың мақсатқа қол жеткізу жолындағы қолданылатын барлық қисынды ілім амалдары мен әдіснамалық құралдарының жүйелі жиынтығы. Жаңа оқыту әдісін жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі шәкірттердің бағалауы ерекше орын алады. Баланың ерекше қабілетін байқауда күнделікті сабақта, тәрбие жұмысында, үйірме жұмысында оқушыны үзбей бақылап, рейтинг жүйесімен білімін бағалай отырып, бала бойындағы дарындылықты немесе жүйелі білім алуға қабілетті тұлғаны анықтауға болады. Рейтинг жүйесі бойынша бағалау. Бұл рейтинг жүйесін әр мұғалім өз пәнінің ерекшеліктеріне қарай бейімдеп жасауға болады. Мұғалім оқушының қабілетін сабақ кезінен бастап – ақ байқайды, олай дейтінім, мұғалім оқушының бойынан бір ерекшелікті байқағаннан-ақ тапсырманы күрделендіре түседі, өз бетінше жұмыс жүргізуге бағыт-бағдар беріп отырады. Оқушы тапсырманы орындағанда өзінің бойындағы барлық қабілетін аша отырып, ойланып жұмысын

жалғастырады. Әр мұғалім бала бойындағы дарындылықты ашуды өз сабағынан бастайды [4, 231 б.].

Арнайы дайындықтан өтпеген мұғалімдер дарынды оқушымен жұмыс жүргізгенде төмендегі қиындықтырды кездестіреді:

Диагностикалық әдістерді білмегендіктен, дарынды оқушыны анықтауда төмен нәтижелер көрсетеді;

Дарынды оқушымен жекелей, арнайы жұмыс жүргізілмейді;

Дарынды оқушыларға тапсырма дайындағанда олардың қиындығына, сапасына емес, көптігіне көңіл бөлінеді;

Дарынды оқу оқу жағынан емес, тәрбие жағынан да мұғалімге қиындық туғызады;

Дарынды оқушымен жұмыс жүргізуде ғылыми-зерттеу жұмыстарының қажеттілік деңгейі.

Оқу мекемесінде мектеп басшылар тарапынан дарындылықты дамытуда ғылыми-әдістемелік қолдау көрсетіліп отырған, өзіндік дайындығы бар ұстаз төмендегі қасиеттерімен дараланады:

Дарындылықты анықтау, дамыту мәселесіне ерекше көңіл бөледі, сол бағытта талмай жұмыс істейді;

Қосымша бағдарламалар жасай алады, оқушы шығармашылығын дамытуда, өздігімен жұмыс істеулеріне қажетті кеңестер бере алады;

Жұмысқа қажетті ақпарат және түрлі әдіс-тәсілдерді үнемі тауып, тиімді пайдалана алады;

Педагогикалық үрдісті диагностикалау жұмысын жүргізе алады, одан қорытынды шығарып отырады.

Мұндай мұғалімнің жұмысы үнемі нәтиже беріп отырады!

Мұғалімнің бағыт-бағдарына қойылатын талаптар:

Дарынды оқушымен жұмыстың әлеуметтік қажеттілігін сезінуі;

Оқушымен қарым-қатынастың болуы;

Нәтижелі әдіс-тәсілдерді талмай іздеп, пайдалану;

Дарынды оқушының ата-анасымен тығыз байланыста болуы.

Дарынды балалармен жұмыс істеуде ата-аналарға берілетін кеңестер:

Балаңызға өзінің мүмкіндігін оятып, ашылуына жағдай жасауға мүмкіндік беретін қауіпсіз әрі психологиялық база құрыңыз [4, 420 б.]/

Балаңыздың шығармашылыққа деген ұмтылысы мен қабілетін әрқашан қолдап, демеп тұрыңыз және тәжірибелерінің сәтсіздікке ұшыраған жағдайларында жанашырлық білдіріңіз. Сонымен қатар тәжірибені сынап, жаман баға беруді болдырмаңыз [5, 24 б].

Балаңыздың түрлі түсініксіз ойларына сабырлықпен қарап, бәрін бірден білгісі келетінін және шексіз сұрақтарын құрметтей біліңіз. Шектен тыс немесе қойылмайтын жабайы сұрақтарына мүмкіндігінше жауап беруге тырысыңыз.

Егер бала қаласа, оған өзінің ойларымен жалғыз қалуға, істерімен өзі айналысуға мүмкіндік беріңіз. Өз ісінің «бастығы» болу балаңыздың шығармашылығын тез жетілдіруге жол ашады.

Балаңыздың негізгі адамдық қажеттіліктеріне толық қанағат болуын қадағалап отырыңыз. Яғни, қауіпсіздік сезімі, балаға деген махаббат, қоршаған ортаға және өзіне деген құрмет, әрқашан болуы тиіс.

Балаңызға өзін-өзі жеке әрі дарынды тұлға ретінде құрметтеуді және бағалауды үйретіңіз. Алайда оның мінез-құлқы мәдениеттілік шегінен аспауы тиіс.

Балаңызға барлық сұрақтарға бір мағынада жауап беру мүмкін еместігін, сұраққа толық жауап беру үшін уақыт, ал баланың жағынан шыдамдылық қажет екендігін түсіндіріңіз.

Жаңа ашылу мен зерттеуге бел буған балаңызға жылы-жылы қолдау сөздерін таба біліңіз де, сынау сөзден қашық болыңыз. Балаңызбен жылы қарым-қатынаста болыңыз, бала деген махаббатыңызды аямаңыз, жасырмаңыз [6, 149 б.]/

Дарындылықты дамыту үшін әр кезде арнайы жағдайлар жасалуы тиіс. Сондықтан балаңызды қоршаған ортаның жағымсыз, сын көзқарастарынан сақтай отырып балаңыз үшін керекті жағдай орнатыңыз. Егер дарындылықтың дамуы барысында негативті әсерлер позитивті әсерлерден басым болса, онда балаңыздың шығармашылық энергиясы қажетсіз, тіпті зиянды салаға көшуі мүмкін.

Өзіңіздің балаңыз үшін міндетті түрде өзіне ұқсайтын, жан дүниесі мен мінезі, кем дегенде, қабілеттері мен ойлары бір жерден шығатын, жолдас, серіктес жан дос тауып беріңіз. Бұл бала үшін өте маңызды: ұшқыр ойларын, сырларын мен армандарын бір-біріне айту арқылы олар бойларындағы сенімділік пен қажырлық қасиеттерін нығайтады [7, 380 б.].

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан –2050. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауі.

2 Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі, Алматы, «Санат» -1995. -352 б.

- 3 Жұманкүлов М.И., Қ.Оразбеков Ұстаз психологиясы (метод. құрал), Алматы, 1990
- 4 Ж.Б.Қоянбаев, Р.М.Қоянбаев. Педагогика-2004.- 420 б.
- 5 «Дарын» ақпарат-әдістемелік жинағы, №3, 5. 2004.- 24 б.
- 6 Бөлеев Қ. Болашақ мұғалімдердің оқушыларға ұлттық тәрбие беру әдістері.
- 7 Қ.Жарықбаев. Жалпы психология, Алматы, 2004. -380 б.

ТИІМДІ ОҚЫТУ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТҮЙІНДІ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУЫ

ТЕМИРБАЕВА Д. Д.
гуманитарлық ғылымдардың магистрі, мұғалім,
Alpamys school, Астана қ.

Халықаралық Бакалавриат (The International Baccalaureate) мұғалімнің мақсатын түйінді құзіреттіліктерге үйрету нәтижесі, ІВ мектеп түлегі «үлгісінің» бастауы ретінде көрсетеді. Халықаралық бакалавриат бағдарламасындағы басты нәтиже мектеп түлегінің өз өркендеуіне ғана емес, қоғамның өркендеуіне жеке жауапкершілікпен қарау қабілеті мен дайындығы болып қаралады. Қазіргі уақытта өткен қоғамдағы өмірде қажеті болмаған жеке тұлғаның кейбір қасиеттерінің рөлі ұлғаяды. Мәселен, өзгермелі әлемде тез бейімделу, ғылымның жаңа салаларын меңгеру қабілеттері, түрлі мамандық, мәдениет иелерімен тіл табысу білігі және басқалары. Бұл қабілеттерді «түйінді құзіреттіліктер» деп атайды [1].

Қазіргі педагогика ғылымында төрттен отыз жетіге дейін түйінді құзіреттіліктер саналады. Оның ішінде саяси мен қоғамдық құзіреттіліктер; көпмәдениетті қоғамдағы өмірде қажетті, танымдық және тәжірибелік міндеттерді шешуге байланысты құзіреттіліктер. Бөлінген құзіреттіліктердің саны жалпылау деңгейіне байланысты. Мектептің білім беруіне қарай түйінді құзіреттіліктерді оқушылардың қиын жағдайда өздігінен әрекет ету қабілеті деп түсінуге болады. World Economic Forum ғалымдарының айтуынша, түйінді құзіреттіліктердің дамуы мен өзгеруі саласындағы ғаламдық болжам таяудағы 5 жыл ішіндегі 35% талап етілген түйінді құзіреттіліктер өзгереді [2].

Талап етілу деңгейі бойынша бірінші орынды, 2015 жылдағыдай (зерттеу осы жылы басталды) 2020 жылы да күрделі мәселелерді

шеше алу білігі (Complex Problem Solving) иемденді. Осы құзіреттілік иелеріне 52 % қажеттілік артады.

2020 жылы маңыздылығы бойынша екінші болып саналатын – сын тұрғысынан ойлау (2015 жылы – 4-інші). Болжам бойынша бұл құзіреттілік 10-15 жыл ішінде маңыздылығын жоғалтпайды.

Маңыздылық бойынша 2020 жылы үшінші орынды иеленген – креативтік. Оның маңызы 7 орынға көтеріледі (2015 жылы 10 позицияда болған).

2020 жылы маңыздылығы бойынша төртінші адамдарды басқару құзіреттілігі болып саналады. (2015 жылмен салыстырғанда 1 позицияға төмендеген). Жоғарыда көрсетілген үш құзіреттіліктің маңыздылығы өсіп, техникалық, компьютерлік сауаттылығына қажеттілік көбейгендіктен, аталған құзіреттілік өз позициясын жоғалтпады.

Бесінші – келісімділік, өзара әрекеттестік құзіреттілігі – 2015 жылмен салыстырғанда (2-нші болған) 3 орынға түсіп қалады. Ресей болжамы бойынша бұл құзіреттіліктің маңыздылығы бірқатар жоғары.

Алтыншы орынды эмоциялық интеллект иемдеді. 2015 жылы бұл құзіреттілік мүлде аталмағандығын ескерту керек, бірақ қазіргі кезде көптеген компаниялар өз жұмыскерлері эмпатиясының дамуына қаржы бөледі. Бұл болжамды ресей зерттеушілері де қолдайды.

Жетінші орындағы құзіреттілік – шешімдерді қабылдау және оларды пайымдау – бір позицияға көтеріледі. Қиындыққа толы әлемде шешімдерді тез қабылдау талап етіледі. Шешімдерді қабылдаудың жылдамдығы ғана емес, сапасы да ескеріледі.

2020 жылдың сегізінші құзіреттілігі – клиентке бағдарлану (қызмет көрсетуге бағдарлану, Service orientation). 2015 жылдың тізімінде 7 орында тұр.

Тоғызыншы құзіреттілік 2015 жылға қарағанда 4 орынға төмендеген, ол – келіссөз жүргізу білігі. Жаңа құзіреттіліктердің талап етілуінің өсуімен байланысты деп ойлаймын.

Және, соңында тұрған құзіреттілік – когнитивтік икемділік. 2015 жылы мүлде болмаған бұл қабілет ашық, үлкен, көпнұсқаулы әлем жағдайында маңызды болады. Оны игерген адам өз креативтігін қолданып, қиын жағдайда тез дұрыс шешім қабылдай алады. Осы ақпарат тәжірибелік-эксперименталды ACTION RESEARCH жұмысының жүргізілуіне негіз болды. Жұмыстың мақсаты: тиімді

сабақ жүргізу арқылы The Primary Years Programme (PYP) бірінші сынып оқушыларының түйінді күзиреттіліктерін дамыту.

Білім берудің бастауыш сатысында «күзиреттілік» ұғымын енгізу бір қарағанда ақылға сыйымсыз болып көрінетін шығар. Себебі анықтама бойынша күзиреттілік ұғымы «білім», «білік» және «дағды» (ББД) сияқты ұғымдарды қамтиды. Бірақ бұл ББД-ның жаңаша жай ғана жиынтығы емес. Күзиреттілік оқыту нәтижесін (білім және білік) ғана емес, сонымен бірге ол білімгерлердің шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Күзиреттілік – алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуге қолдана алу қабілеттілігі. Сонымен, оқытудағы күзиреттілік білім беру нәтижесі ретіндегі оқыту сапасын қамтамасыз етеді, ал оның негізі, баспалдағы – бастауыш мектеп, сондықтан бұл кезеңді өтіп кету мүмкін емес.

Тәжірибелік-эксперименталды жұмыс педагогикалық зерттеудің үш кезеңінен тұрады: бастапқы, қалыптастырушы, бақылау кезеңдер. Бастапқы эксперимент шеңберінде оқушылардың түйінді күзиреттіліктерінің қалыптасуы деңгейі өлшенді. Оқушылардың түйінді күзиреттіліктерінің қалыптасуы деңгейін анықтау үшін келесі диагностика түрлері қолданылды:

Оқу-танымдық күзиреттіліктердің қалыптасуы деңгейін диагностикалау (психологиялық-педагогикалық кабинет қызметінің нәтижесі)

Ақпараттық-коммуникативтік күзиреттіліктердің қалыптасуы деңгейін диагностикалау (Г. А. Цукерман бойынша «Рукавички» әдістемесі)

Кесте 1 – Оқушылардың түйінді күзиреттіліктерінің қалыптасуы деңгейін анықтау нәтижесі, 1 тоқсан

Күзиреттілік	Төмен деңгей			Орта деңгей			Жоғары деңгей		
	зейін	ойлау	жады	зейін	ойлау	жады	зейін	ойлау	жады
Оқу-танымдық	22	11	10	19	33	34	7	4	4
Күзиреттілік	Төмен деңгей			Орта деңгей			Жоғары деңгей		
Ақпараттық-коммуникативтік	18			20			10		

Проблема: The Primary Years Programme (PYP) бірінші сынып оқушыларын диагностикалау нәтижесімен дәлелденген қалыптасу деңгейінің төмендігі анықталды.

- қиындықты шешуге дайындығы;
- түрлі әдістер мен оқу-танымдық тәсілдерді қолдануға дайындығы;
- ақпараттық дереккөздерді пайдалануға арналған дайындық;
- коммуникативтік күзиреттілік.

48 The Primary Years Programme (PYP) бірінші сынып оқушысының 37,5% ақпараттық-коммуникативтік күзиреттіліктердің қалыптасуы деңгейінің төмендігін және оқушылардың 30% оқу-танымдық күзиреттіліктің төмендігін көрсетті. Әрине, бұл жерде бастауыш сынып оқушылары жайында сөз қозғалғаны анық, жас ерекшеліктеріне, мамандар құрастырған түйінді күзиреттіліктердің қалыптасуы деңгейіне қойылатын талаптарға сәйкес «түйінді күзиреттіліктердің қалыптасуы» ұғымының өзіндік белгілері бар.

Қалыптастырушы кезеңде түйінді күзиреттіліктерді қалыптастыру үшін тиімді әдіс-тәсілдерді қолдануға жағдай жасалған.

Түйінді күзиреттіліктер мұғалімнің өз іс-әрекеті тәжірибесінде қалыптасады, сондықтан білім беру ортасы баланың қалыптасуына септігін тигізетін жағдайда құрылуы тиіс. Бұл істе көмекші болатын ең сәтті құрал – тиімді оқыту әдістерді енгізу. Мысалы, сабағымда «Проблемалық жағдаяттарды шешу және оны талқылау» атты қызықты әдістемені қолданамын. Ол 1-сынып оқушыларымен қазақ тілі сабағында сәтті өткізіледі. «Біз өзімізді қалай ұйымдастырамыз?» трансдисциплинарлық тақырып аясында, «Мектеп деген не?», «Мектеп қауымдастығы қатысушыларының рөлі қандай?», «Мектепте қандай ережелер бар?» зерттеу бағытында қорытынды сабақ кезінде зерттеу бағыты санына байланысты сынып үш топқа бөлінеді. Әр топ проблемалық жағдаяты бар конверт алады, конверттегі жағдаят талқыланып, белгілі бір шешім табылу керек.

«Біз кімбіз» трансдисциплинарлық тақырыпты оқытуда 1-сынып оқушыларымен шағын дискуссия әдісін қолдануға болады. «Мен түрлі дыбыстар естимін» тақырыбындағы сабақ барысында келесі мақсат пен міндеттер қойылады:

- креативті ойлауды дамыту;
- мәліметті қабылдау үдерісін белсендіру;
- кластер құрастыру білігі.

Түрлі дыбыстар естіген оқушылар сынып бөлмесі ішінде қозғалып, дыбысқа байланысты белгілі бір қимылдар жасайды.

Жұпара жұмыс істеп, адасқан сөздерді дұрыс орналастыру және есту мүшесін күту ережесін таңдау арқылы жабылған құлақпен өткізілген экспериментті талдайды. Кейін топпен «Адамның есту мүшесі. Құлақ. Есту мүшесін күту» тақырыбында кластер жасап, оны қорғайды. Жабылған құлақпен жасалған эксперимент оқу үдерісін жандандырады, танымдық әс-ірекеттерін белсендіреді, сонымен қатар, ең маңыздысы, когнитивтік икемділікті қалыптастырады.

Оқушыларымның ең сүйікті сабақтары – рөлдік ойын сабақтары. Оқушылардың оқу-танымдық құзіреттіліктерінің меңгеру деңгейін байқауға болады. Басында оқушыларды қойылған міндет, жеңуге болатын қиындықтар, кейін жаңалық ашу қуанышы, асуларды бағындыру сезімі қызықтырады.

Оқытуға арналған «Үштік ережесі» әдісі де қызықты. Бұл әдіс бойынша оқушыларға білімді тану мен қолданудан бұрын, оны кемінде үш рет үйренуге мүмкіндік беріледі. Мысалы, математикадағы Үштік ережесі – байланысты табу әдісі. Тіл біліміндегі Үштік ережесі бойынша кітапты кемінде үш рет оқу керек. Атауы «Үштік ережесі» ретінде белгіленсе де, ұлы педагогтер де оны сабақтарында пайдаланған. Сонымен, оқытуға арналған «Үштік ережесі» дегеніміз не? Ол бір, екі, үш деген сияқты.

Үштіктегі бірінші қадам. Оқушылар белгілі бір оқыту тақырыбына алғашқы рет қатысады. Оқушы үнемі жұмысбасты болу керек. Мысалы, бейнересурс қарау ескерілмейді, себебі оқушылар селқос оқиды – жай тындап, бақылап отырады. Сондықтан, жаңа тақырыпты еңгізуден кейін Үштік ережесінің бірінші қадамы ретінде тақырыпты дамытатын қарапайым жаттығуларды пайдалануға болады. Оқушы білім мазмұнымен танысады және осы кезеңде нені үйренетіндігінің басым бөлігі білу мен түсіну деңгейінде қала береді.

Үштіктегі екінші қадам. Осы кезеңде оқушыларда бірінші қадамдағы білімдерін тәжірибеден өткізуге мүмкіндік туады. Оқушылардың тақырып туралы біраз негізгі білімі бар болғандықтан, мұғалім бірлескен оқытудың алуан түрлі стратегияларын қолданады. Оқушылар шығарма немесе ертегілердің ұқсастықтарын топтастырып талдайды, сонымен қатар үшінші дереккөздерді қолданып, екіншісімен салыстырады да алғашқы дереккөздерден алынған мәліметтердің нақтылығын бағалай алады.

Үштіктегі үшінші қадам. Үш қадам ең аз болса да, кейбір кезде оқушыларға оқытуға арналған үштен артық мүмкіндікті пайдалануға болады. Бұл қадамды соңғы қадам деп қарауға

болмайды. Үшінші кезеңде оқушылар жоба негізінде оқыту арқылы ауқымды тәжірибелік оқытуы бар өнімге негізделген қызықты нәрселер алады. Барлық оқу іс-шаралары қиындықтарды шешу (анализ), сын тұрғысынан ойлау (бағалау), шығармашылық ойлауды (жинақтауды) талап етеді.

Бақылау кезеңінде экспериментке қатысушылардың бәріне қайтадан психологиялық-педагогикалық тестілеу өткізілді. Бұл тестілеудің нәтижесі төменде 2-кестеде көрсетілген.

Кесте 2 – Динамика бойынша психологиялық-педагогикалық тестілеудің бақылау нәтижесі, 3 тоқсан

Құзіреттілік	Төмен деңгей			Орта деңгей			Жоғары деңгей		
	зейін	ойлау	жады	зейін	ойлау	жады	зейін	ойлау	жады
Оқу-танымдық	20	9	9	18	33	33	10	6	6
Құзіреттілік	Төмен деңгей			Орта деңгей			Жоғары деңгей		
Ақпараттық-коммуникативтік	10			26			13		

Нәтиже талдауы төмендегідей:

ақпараттық-коммуникативтік құзіреттіліктері жоғары деңгейде қалыптасқан оқушылардың саны 6 %-ға ұлғайды;

ақпараттық-коммуникативтік құзіреттіліктері орта деңгейде қалыптасқан оқушылардың саны 12 %-ға өсті;

ақпараттық-коммуникативтік құзіреттіліктері төмен деңгейде қалыптасқан оқушылардың саны 16 %-ға түсті;

оқу-танымдық құзіреттіліктері жоғары деңгейде қалыптасқан оқушылардың саны 5 %-ға артты;

оқу-танымдық құзіреттіліктері орта деңгейде қалыптасқан оқушылардың саны 2 %-ға кеміді;

оқу-танымдық құзіреттіліктері төмен деңгейде қалыптасқан оқушылардың саны 3 %-ға кеміді.

Өзгеру әсері оқытудың эксперименталдық әдістемесімен байланысты. Сабақ барысындағы ең тиімді құрал – жоғарыда аталған әдіс-тәсілдер. Себебі кез келген сабаққа дайындалуда тапсырма орындау барысында бала шешім қабылдауға, мақсат қоюға, іс-әрекет бағытын анықтауға, сын тұрғысынан ойлауға (бірінші, үшінші, жетінші, сегізінші құзіреттіліктер); топта бірлесе жұмыс істеуге, басқа адамның пікірімен санасу мен қабылдауға (төртінші, бесінші құзіреттіліктер); жұмысқа қажетті ақпараттарды

өздігінен табуға, жоспар құруға, талдай және бағалай білуге, қорытынды жасауға, өзінің және сыныптастарының қателіктерін түзеуге (оныншы күзіреттілік); сонымен қатар оқушы заманауи акпарат құралдары мен акпараттық технологияларды меңгеруге (екінші, оныншы күзіреттіліктер); өзін және өз жұмысын таныстыра алуға, жеке көзқарасын қорғауға, пікірталасқа түсуге, сұрақ қоя білуге, сендіруге (төртінші, алтыншы, тоғызыншы күзіреттіліктер); өз жұмысын орындағанда бала жеке тұлға болуға (бірінші, оныншы күзіреттіліктер) үйренеді. Сыныпта мұғалім – оқушы – ата-ана арасындағы қарым-қатынас барысында басқа да құндылықтар пайда болды. Ата-аналар балаларының оқытуына белсене араласып, жұмысты орындауда көмек беріп, көп уақыттарын бөле бастады.

Жоғарыда көрсетілгендердің барлығы да сабақ барысында тиімді оқыту әдістеріді қолдану қазақ тілі сабақтарында РҮР-дің бастауыш мектеп оқушыларының түйінді күзіреттіліктерінің сәтті қалыптасуына дәлел бола алады. Сонымен бірге, білім сапасының артуына мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Бастауыш мектеп бағдарламасы (РҮР)/РҮР-дің шындыққа айналуы/Халықаралық бастауыш білім беруге арналған оқу бағдарламасының құрылымы/ Making the RYP happen.

2 The World Economic Forum <https://www.weforum.org/>.

ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ БАРЫСЫНДА ТАЛДАУ ЖӘНЕ СИНТЕЗ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДОҒАРЫ ДЕҢГЕЙЛІ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

ТЕМИРОВ Н. Р.

мұғалім, ХББ Назарбаев Зияткерлік мектебі, Павлодар қ.

Қазіргі акпараттық қоғамда табыспен өмір сүру үшін балалар мен жастар мән – жайды түсініп, тәуелсіздік алу мақсатында белсенді, сындарлы оқудың тиімді тәсілдеріне тартылуы қажет. Оқуды дербестендіру және даралау қажеттігі күн санап өсуде, олар оқушылардың әртүрлі топтарына инклюзивті және сезімталдықпен білім алуға мүмкіндік бере алады. Өз кезегінде, мектеп көшбасшыларына педагогикаға өзгеріс енгізу үшін

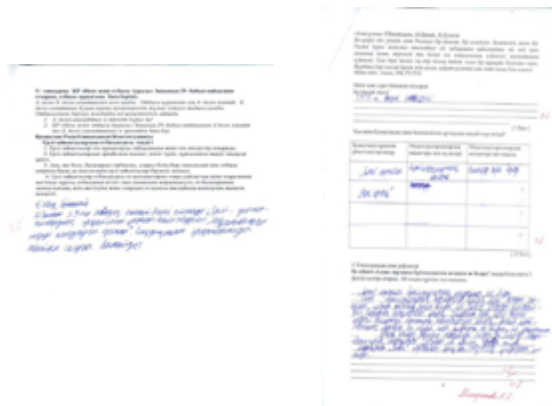
жаңаша оқыту тәжірибесін жүргізуге мүмкіндік алу мақсатында педагогиканың жаңа нысандарын игеруге тура келеді [1].

XXI ғ. әлемнің көптеген елдері білім беру жүйесінде өте белсенді реформалар жүргізіп жатыр. Қазіргі қоғамда кәсіби құзыретті, шешім мен іс-әрекетті таңдауға қабілетті, сыни ойлау дағдыларын меңгерген, алған білімін тәжірибеде қолдана алатын түлектердің қажеттілігі қатты байқалып отыр. Қазіргі күні білім беру саласында оқушыларға өзекті білім беру мен практикалық дағдыларын қалыптастыру тең мәнге ие болғаны мойындалып отыр [1].

Осыған орай, мектепте өзгеріс енгізудің тиімді жолдарын іздеу мақсатында зерттеу жүргізіліп, оның басым жақтары мен дамыту керек тұстары көрсетілген. Мектептегі білім беру үдерісін жетілдірудің негізгі жолы ол – тиімді көшбасшылық екені барша мәлім. Дұрыс бағытталған көшбасшылық оқу үдерісінің нәтижелілігіне, білім сапасының жоғарлығына тікелей әсер ететіні сөзсіз. Менің байқағаным, көшбасшылық жеке тұлғаның дамуына ғана емес, сонымен қатар, әріптестермен тың идеялармен бөлісіп, бір - біріне қолдау көрсетіп, ынталандырып, өзара көмектесуге бағытталған. «Дәлелдер мен дәйектер келтіру арқылы оқушылар бойында сөйлеу, ойлау дағдыларын дамыту» проблемалық сұрағы таңдап алынды. Не себепті осы сұрақ? Себебі қоғамдық ғылымдар пәндерінде, жалпы қоғамда орын алған мәселе оқушылардың сөйлеу деңгейінің төмендігі және XXI ғасыр қажет ететін ораторлық қабілеттердің жоқтығы. Осы мәселе төңірегінде жоспар жасалып, шағын зерттеулер жүргізілді. Бір ұстаз бойындағы өзгеріс, сынып көлеміндегі өзгеріс, оқушылар бойындағы өзгеріс, мектеп көлеміндегі өзгеріске талдау жасалынды.

Барлық іс-әрекетіміз оқушылармен байланысты болғандықтан оқушылардан сауалнама және жұмыстары сарапқа салынды. Нақты дәлелдерді талап ететін тапсырмаларды толық жауап бермей қиналған. Бұл күнделікті сабақ барысында дамыту керек мәселе деп білемін.

Бірінші кезекте оқушылардың жиынтық бағаалу жұмысы талданды. Талдау барысында оқушылардың берілген тапсырмаларға дәлелдер мен дәйектер келтіре отырып жауап берулері қиындық тудырғаны байқалды.

сурет 1

Осы мәселені негізге ала отырып сабақ барысындағы оқушылар мен мұғалімдердің іс-әрекеттері және ата-аналардан сауалнама алынған болатын.

Алынған сауалнама нәтижесінде барлық тараптың дәлелдер мен дәйектер қолдану бойынша қойылған сұрақта алаңдайтындарын және дамыту керек екендігін түсіндім.

Кесте 1

	Сауалнама-дағы негізгі сұрақтар					
Мұғалімдер -26	Дәлелдер мен дәйектер келтіру арқылы талдауларды қолдану	Жақсы қолданамын -5	Жиі қолданамын-11		Сирек қолданамын 10	
Оқушылар -60	Тарих сабағында дәлелдер мен дәйектерді қаншалықты жиі қолданасыз?	жиі 24	арасында 24	тақырыпқа байланысты 12	Қосымша сабақтарда - 0	Мүлдем қолданбаймыз - 0
Ата-аналар -25	Балаңыз сізге GAP, PEST, ФОРСАЙТ талдаулары жөнінде айтады ма?	Иә-5	Арасында айтады, бірақ көңіл аудармаймын-2		Жоқ-18	
	Балаңыз үйде дәлелдер мен аргументтер келтіріп сөйлейме?	Иә-5	Арасында-15		Жоқ-30	

Қорытындылай келе, ұстаздармен бірге тәсілдің нәтижесінде біз оқушылардың білімдерін жаңа тәсілдер арқылы кеңейте алдық, талдаудың түрлерін қолдану арқылы өз ойларын негіздей алу дағдылары қалыптасып, оң нәтижелер бере бастады. Әр сабақтан кейін тәлім алушымен алға қойған мақстарымызға мақсаттарымызға жеттік, тақырыптан қалыс қалған оқушылар болған жоқ, сабаққа белсенді қатысып, аргументтер арқылы өз ойларын негіздеу үрдісі орын алды. Бағдарламаның негізгі ойларын нысанаға ала отырып, кіріктіру арқасында оқушылардың өз ойларын ашық жеткізіп, сұрақтарға дәлелдер мен дәйектер келтіре отыры сөйлеуге дағдыландырып, білім алуға құлшыныстары артты. Алдағы уақытта бағдарланың түйінді ойларын өз тәжірибемізде қолданып, әртүрлі деңгейдегі оқушыларды дамытып, жетелеп, тұлға ретінде қалыптастыруына септігімізді тигіземіз.

Зерттеу нәтижесінде келесідей түйіндер жасалынды: ұстаздармен бірге зерттеудің нәтижесінде біз оқушылардың білімдерін жаңа тәсілдер арқылы кеңейте алдық, талдаудың түрлерін қолдану арқылы өз ойларын негіздей алу дағдылары қалыптасып, оң нәтижелер бере бастады. Әр сабақтан кейін тәлім алушымен алға қойған мақстарымызға мақсаттарымызға жеттік, тақырыптан қалыс қалған оқушылар болған жоқ, сабаққа белсенді қатысып, аргументтер арқылы өз ойларын негіздеу үрдісі орын алды. Аталмыш мәселе бойынша теорияның негізгі ойларын нысанаға ала отырып, кіріктіру арқасында оқушылардың өз ойларын ашық жеткізіп, сұрақтарға дәлелдер мен дәйектер келтіре отырып сөйлеуге дағдыландырып, білім алуға құлшыныстары артты. Зерттеу нәтижелерін қолданып, әртүрлі деңгейдегі оқушылардың ойлау, сөйлеу дағдыларын дамытып, жетелеп, тұлға ретінде қалыптастыруына септігімізді тигіземіз.

Жалпы тәжірибе кезінде оқу үрдісінің қатысушыларына, яғни ұстаздарға, оқушыларға өзгеріс енгіздім деп айта аламын. Оны қалай байқадым?

Ұстаздар бойындағы өзгерістер: оқушылардың қызығушылықтары артып, өзгеріс пен жаңашылдыққа деген бетбұрыс орын алды; бұрын тек өзінің кәсіби деңгейін жетілдірумен айналысатын ұстаздар енді ынтымақтастықта коучингтерде өзара тәжірибе алмасуға дағдыланды; сын тұрғысынан ойланып, сабақтарына жаңа әдіс-тәсілдерді қолдана бастады; талдауларды сабақтарға үнемі енгізуді тәжірибеге алды.

Оқушылардың бойындағы өзгерістер: А деңгейлі оқушылар талдауларды қолданып, өз ойларын еркін білдіруге дағдыланды; В деңгейлі оқушылар қарапайым талдау түрлерін қолдану арқылы өз ойларын қарапайым түрде білдіруге дағдыланды; С деңгейлі оқушылар қарапайым талдауларды мұғалімнің көмегімен өз ойларын қарапайым деңгейде білдіруге дағдыланды.

Аз да болса ұстаз және оқушылар бойынан осындай өзгерістерді байқадым. Әлі де көп жұмыс істеу керек. Мектептің даму жоспарын мектептің басымдылығы негізінде құрып, бірнеше іс-шаралар арқылы жүзеге асырамын деп есептеймін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мұғалімге арналған нұсқаулық. Бірінші (ілгерін) деңгей, үшінші басылым. «Назарбаев зияткерлік мектептері» ДББҰ және Кембридж Университеті, 2015 жыл., 40б., 49б., 67б.

2 Қазақстан Республикасында білім беру жүйесінің жағдайы мен дамуы туралы ұлттық баяндама, 2011, 21 б.

3 Интернет-ресурс. strategy2050.kz«www.strategy2050.kz».

4 Президент Жолдауы. Н. Ә. Назарбаев. 2012, Стратегия - 2050. http://www.akorda.kz/ru/page/page_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-14-dekabrya-2012-g

РОЛЬ САМООБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

ТИТЧЕНКО А. П.

педагог-мастер, Школа-лицей № 8 для одаренных детей, г. Павлодар

Современному казахстанскому обществу нужен человек, который сумеет самостоятельно мыслить, ставить перед собой социально значимые задачи, проектировать пути их решения, правильно анализировать, прогнозировать результаты и достигать их. Основой в моей работе стало теперь не только знание преподаваемых предметов, стремление к достижению учащимися высоких учебных результатов, но и целенаправленная педагогическая деятельность по формированию ключевых компетенций учеников.

Планирую работу так, чтобы способствовать развитию личности высокоорганизованной, всесторонне развитой, умеющей применить полученные на уроках умения и знания в практической деятельности. Для реализации поставленных задач в своей работе использую новые идеи, новые педагогические стратегии [1, с. 248].

Обучение на основе проектов – это модель обучения, отличающаяся от традиционных уроков своей ориентацией на ученика, на его «саморегулирование», способствуют развитию критического мышления и самостоятельности в процессе обучения, закрепления навыков и практических умений обучения и самообучения, самостоятельного добывания знаний и информации [2, с. 283].

Мною выработана определённая методика по организации и проведению научно-исследовательской работы с учащимися, которая помогла мне, в профессиональной деятельности достичь высоких результатов. Сегодня я хочу поделиться данной методикой, которую вы сможете использовать в своей работе.

С чего все началось? А началось все с того, что появилась галактика для реализации самосовершенствования.

1 Социально-правовая компетентность – знания и умения в области взаимодействия с общественными институтами, владение приемами профессионального общения и поведения [3, с. 248].

2 Персональная компетентность – способность к постоянному профессиональному росту и повышению квалификации.

3 Специальная компетентность – умение решать типовые профессиональные задачи и оценивать результаты своего труда, способность самостоятельно приобретать новые знания и умения по специальности.

4 Профессиональная компетентность оценивается уровнем сформированности профессионально-педагогических умений [4, с. 612].

5 Аутокомпетентность – адекватное представление о своих социально-профессиональных характеристиках и владение технологиями преодоления профессиональных проблем [5, с. 32].

6 Стабильность высоких результатов в обучении и воспитании учащихся.

7 Развитие коммуникативных способностей учителя.

Кратко остановлюсь на каждой, но уже на практике, как за счет научно-исследовательской деятельности мне удалось достичь высоких результатов в самообразовании:

Социально-правовая компетентность. Поддержка в организации научно-исследовательской деятельности со стороны администрации, во главе с директором лицея Бабыковой Г. К., зам. директора по экспериментальной работе Осипенко А. М. и научного руководителя Омаровой В. К., кандидатом педагогических наук, профессором ПГПИ, руководителей методических объединений.

При такой слаженной, совместной работе с руководителями удалось организовать качественную, исследовательскую деятельность. Работа в комфортной обстановке, помогает проявлять и осуществлять нестандартные творческие идеи.

Персональная компетентность. Для ее выполнения необходимо учитывать специфику вашей школы [6, с. 8].

Несмотря на то, что есть готовые шаблоны, они не исключают применение ваших творческих и стратегических способностей. К примеру, я осуществила это через:

- 1) разработку структуры научного общества учащихся (далее НОУ);
- 2) положения НОУ (название, цели, задачи, обязанности каждого участника;
- 3) план работы НОУ;
- 4) анализ работы за прошлый год и перспективы развития.

Результатом стало(за год исследовательских работ-109, 48 из которых были предложены на областной конкурс научных проектов).

Специальная компетентность. Изменение структуры урочной деятельности педагогов. В каждом предмете, изучаемом в школьном курсе, можно без затруднений найти применение исследовательской деятельности. [7, с.103]. Я, как учитель математики, считаю одним из ярких примеров доказательства теорем (пример: при проведении серии уроков исследования в действии, работа в группах с учениками была так организована, что ребята сами вышли на 4 признак равенства треугольников и доказали его самостоятельно. И еще один из ярких примеров: ученика готовила к олимпиаде и ему стало «лень» отрабатывать определённые навыки на серии задач по одной теме и он нашел закономерность, тем самым вышел самостоятельно на метод математической индукции и доказал формулу, которой нет в мире, так и появился наш с ним научный

проект «Проблема торта». Так же были и уроки английского языка с постоянным применением исследовательской и проектной работы.

Для меня «трудность» на первых этапах была – изучение других предметов за рамками школьной программы – «Гидропоника комнатных растений» (биология), «Арифмология и музыка», «Тайны пирамид мира» ,...

Профессиональная компетентность. Научное руководство учёных дают знать о себе уже на подготовительном этапе при формулировке идеи, определении цели, темы работы.

В современных условиях обновления содержания образовательно-воспитательный процесс по-прежнему представляет собой взаимодействие ученика и учителя. Поэтому на другой чаше весов научно-исследовательской деятельности лежит профессиональная компетентность учителя-предметника. В данном аспекте, научно-исследовательская деятельность стимулирует профессиональное самосовершенствование учителя, способствуя самореализации педагога и развитию его творческого потенциала: Так почему бы вам не стать посредником между школой и ВУЗом.

Именно при работе с проектом идет успешное развитие обратной связи, родитель вовлекается в жизнь и проблемы своего ребенка, вместе с ним учится открывать новые горизонты. Одним важным условием, также достаточно необходимым для работы в проекте, особенно в младшем школьном возрасте, является участие родителей, включённость их в проектную работу.

Однако при этом важно сделать так, чтобы родители не брали на себя большей части работы над проектом.

На этом этапе важно провести специальное родительское собрание, конференции, на которых нужно разъяснить суть метода проектов и его значимость для развития личности детей, рассказать об основных этапах проектной деятельности и формах возможного участия в ней, предложить рекомендации-памятки.

Именно при работе с проектом идет успешное развитие обратной связи, родитель вовлекается в жизнь и проблемы своего ребенка, вместе с ним учится открывать новые горизонты, формируется значимое отношение к понятию «семья».

Аутокомпетентность проявлялась за счет разработки критериев оценочных листов, опираясь на требования конкурсных научных проектов для школьников, но для младших школьников мы сделали иначе, с учетом возрастных особенностей.

Требования были «сглажены», работы назывались строго исследовательским и ни как не научными и защиту работ мы разбили на три этапа:

1 Тема, цель, актуальность, которая заключалась в доказательном обосновании выбора темы.

2 Применяемые методы исследования, опыты, эксперименты, сравнение.

3 Выводы и оформление работы, возможно с демонстрационным материалом.

Так как это проходит в течении года, тем самым выстаиваете новый подход в воспитательной работе классного руководителя.

Так организованная работа дала стабильность высоких результатов:

1 Участие в методических советах, семинарах. конференциях различного уровня.

2 Участие в творческих группах - секциях НОУ.

3 Создание собственных публикаций .

4 Участие в конкурсах различного уровня.

5 Участие в мероприятиях различного уровня.

6 Высокие результаты в обучении.

7 Высокие, стабильные, ежегодные результаты на защите научных проектов и олимпиадах.

Выполнение различных заданий в ходе исследовательской деятельности дает возможность ученикам участвовать в подготовке материала для предметных олимпиад различного уровня , тем самым ученику предоставляется ситуация успеха в обучении.

То есть достигается одна из целей в работе учителя – формирование личности ученика , способной к саморазвитию и самореализации.

Развитие коммуникативных способностей. Курсы по обновленному содержанию образования помогли в самообучении, что отразилось не только в урочной системе, но и в организации и реализации работы летней академии. Основным результатом, которой стали новые темы научных проектов и подготовка по их содержанию на следующий учебный год.

Введение в педагогические технологии элементов исследовательской деятельности учащихся позволяет педагогу успешно реализовывать свое самосовершенствование.

Благодаря активному участию в научно-исследовательской работе учитель:

- приобретает и закрепляет за собой определенный статус в образовательном учреждении;

- обучение помогает учителю избавиться от устаревших взглядов, делает его более восприимчивым к внешним изменениям;

- научно-исследовательская деятельность стимулирует профессиональное развитие педагога.

Проекты дают возможность учащимся строить свою учебную деятельность в соответствии с их интересами и увлечениями. В основе метода проектов лежит развитие когнитивных навыков учащихся, возможность стать практиками, которые умеют грамотно анализировать свою деятельность, ориентироваться в информационном пространстве, формулировать и решать проблемы [8, с. 29].

Метод дает простор для творческой инициативы учащихся и педагога, подразумевая их сотрудничество. Это создает положительную мотивацию ребенка к учебе.

Проект ценен тем, что в ходе его выполнения школьники учатся самостоятельно приобретать знания, получая опыт познавательной и учебной деятельности. Учебные проекты позволяют проследить связи между школьными дисциплинами в контексте проблем реального мира, развивать у школьников мыслительные процессы высокого уровня, помогают вовлечь школьников в активный процесс обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1 Кузнецов И. Н. Методика научного исследования : учебно-методическое пособие для магистрантов и аспирантов / И. Н. Кузнецов. — Минск : БГУ, 2012. — 248 с.

2 Кузнецов И. Н. Основы научных исследований : учебное пособие [для бакалавров] / И. Н. Кузнецов. — Москва : Дашков и К°, 2014. — 283 с.

3 Зимняя, И. А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности / И. А. Зимняя, Е. А. Шашенкова. - Ижевск: ИЦПКПС, 2001. - 248 с.

4 Исследовательская деятельность учащихся в современном образовательном пространстве: сборник статей / Под общ. ред. А.С. Обухова. -- М.: НИИ школьных технологий, 2006. - 612 с.

5 Леонтович, А.В. Концептуальные основания моделирования организации исследовательской деятельности учащихся / А.В. Леонтович // Исследовательская работа школьников. - 2006. - № 4. - 24-36 с.

6 Баранова Е.В. Как увлечь школьников исследовательской деятельностью / Е. В. Баранова, М. И. Зайкин // Математика в школе. - 2004. - N 2. - 7-10 с.

7 Вечтомова Е.Г. Норма жизни лица - исследование / Е. Г. Вечтомова, Н. А. Макаркина // Директор школы. - 2006. - № 8. - 102-103 с

8 Глазкова К.Р. Уроки-исследования : формирование творческой, критически мыслящей личности / К. Р. Глазкова, С. А. Живодрова // Физика: изд. дом Первое сентября. - 2006. - № 24. - 29-31 с.

«ДИЗАЙН МЫШЛЕНИЕ» КАК ИНСТРУМЕНТ МЕЖПРЕДМЕТНОЙ ИНТЕГРАЦИИ В ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ

ТОГАЙБАЕВ Р. К.

учитель, Назарбаев интеллектуальная школа ХБН, г. Павлодар

Назарбаев Интеллектуальные школы предоставляют экспериментальную платформу для модернизации образовательной системы Республики Казахстан. Одной из новых и интересных реализаций в системе образования стал кембриджский предмет «Глобальные перспективы и проектная работа».

Программа по предмету «Глобальные перспективы» в большей степени ориентирована на развитие навыков, нежели на приобретение определённого багажа знаний. К области этих навыков относятся:

- Способность критически рассматривать разные взгляды и точки зрения;
- Самостоятельное использование различных приемов стимулирования мышления и рассуждения;
- Исследования и постановка вопросов;
- Подбор, использования и оценка доказательств мнений;
- Рефлексия по своим точкам зрения и обучению;
- Улучшение своих коммуникативных навыков [1, с. 1]

Этот курс необходим для успешного изучения других предметов учащимися, поскольку эти навыки многогранны и применимы к другим областям знаний и учебным ситуациям. В рамках учебной программы старшей школы предмет «Глобальные перспективы и

проектная работа» представлен как междисциплинарный предмет, требующий интеграции с другими предметами, в частности, с социальными науками (гуманитарные предметы), предметом «Казахстан в современном мире», естественными науками, а также математикой и английским языком [2, с. 1]

Предметная программа «Глобальные перспективы» в основном ориентирована на развитие самостоятельных исследовательских навыков, но есть и задачи, которые предусматривают организацию групповой работы при выполнении проектных задач. Проектная работа, которую учащиеся делает на протяжении всего курса по данной теме, является оригинальным исследованием, включая работу над источниками, анализ литературы, оценку различных точек зрения, а также рефлексиию.

Принимая во внимание, что предмет является междисциплинарным и фокусируется на проектной деятельности, учителя часто сталкиваются с проблемой определения наиболее эффективного инструмента для интеграции этих двух факторов. Чтобы решить эту проблему, учителя GPPW решили провести исследование в формате «Action Research», используя новую методологию казахстанского образования – «Дизайн мышление». Цель исследования: 1 – выяснить проблемы и преимущества использования «Design Thinking»; 2 – определить то, что уже работает и что нужно изменить в преподавании уроков.

Дизайн мышление – это методология решения инженерных, деловых и других задач, основанная на творческом подходе. Главной особенностью дизайн мышления является не критический анализ, а творческий процесс. Основы дизайнерского мышления были заложены международной консалтинговой фирмой IDEO еще в 1980-х годах, а теоретические разработки уже были адаптированы Институтом дизайна в Стэнфордском университете.

Идеальный цикл обучения должен включать следующие четыре фазы: переживание, размышление, мышление и действие. Согласно Бекман и Барри дизайн мышление содержит все четыре фазы [3, с. 68].

В целях погружения студентов в предметную область, исследование было посвящено теме: «Открытие космоса. Проблемный вопрос: «Почему космос подвергается загрязнению?» Исследовательская деятельность проходила следующим образом:

Эмпатия: знакомство учащихся с предметной областью. Определяем проблемный вопрос. Как нам собрать информацию?

Какие источники использовать? Какие вопросы помогут нам собрать информацию (почему человечество загрязняет космос, что ими движет?) Собираем информацию.

Фокусировка: мы систематизируем полученную информацию. Выбираем основную концепцию. Формулируем конкретные задачи. Оказалось, что большинство людей не знают, что космос загрязняется и насколько это негативно влияет на окружающую среду. В этом случае конкретная задача изменилась на: «Как рассказать людям о том, почему нельзя загрязнять космос?».

Генерация идей: создание идей в формате мозгового штурма. Здесь ученики учатся взаимодействовать в команде. Мы определяем критерии выбора наиболее подходящих идей и осуществляем выбор.

Прототипирование: создание моделей, генерация новых идей. Например, это могут быть рекламные плакаты, акции, мобильные приложения и т.д.

Тестирование: мы тестируем прототипы на практике. Для тестирования мы пригласили учеников из другого класса, а также взрослых (родителей, учителей, сотрудников). Получаем обратную связь. Рефлексируем собственный опыт

Презентация: В завершение добавлен шестой шаг - презентация. На этом этапе дети учатся представлять и защищать свои решения, рассказывать истории и делиться своим опытом.

Основа процесса проектирования в Стэнфорде состоит из пяти взаимосвязанных этапов: Эмпатия, фокус, генерация идеи, прототип и тестирование.

Эмпатия или понимание. На этом этапе мы попадаем в проблемную зону как можно больше. Центральным объектом нашего исследования является человек (пользователь), его или ее физические и эмоциональные потребности, поведение и мысли. Мы опрашиваем, слушаем и наблюдаем. Здесь мы можем научить детей формулировать вопросы и составлять анкеты, правильно вести беседу (интервью), использовать различные средства записи и хранения аудио и видео информации. На высоком уровне эмпатии мы учим детей понимать других людей, их опыт, потребности, возможности и ограничения.

Фокус. На этом этапе мы анализируем, систематизируем и интерпретируем собранную информацию - мы превращаем все, что слышим и видим, в конкретную, значимую и осуществимую задачу. Здесь мы учим детей аналитическому мышлению, способам

выделить основную идею и способам сформулировать выводы и понимание конкретных задач.

Генерация идей. На этом этапе мы генерируем идеи для решения проблемы. Основным инструментом данного этапа является мозговой штурм. Это один из самых интенсивных и сложных процессов для команды. Здесь мы приобретаем навыки позитивного взаимодействия, учимся генерировать и развивать наши идеи.

Прототипирование. Здесь мы отбираем наиболее подходящие идеи и создаем модели (прототипы) для тестирования. Прототипы могут быть из различных инструментов и материалов: рисунок, макет из картона и ленты, дизайн блоков Lego, поделки из пластилина, элементы мебели, ролевая игра или сценарий. Основная задача – попробовать идею, получить первоначальный опыт пользователя. Как правило, в процессе создания прототипов генерируются новые идеи или улучшаются старые. Здесь мы обучаем детей визуальному и физическому моделированию, использованию различных материалов и составлению сценариев.

Тестирование. На этом этапе мы получаем отзывы от пользователей о уже созданных прототипах, а также проверяем, работает ли наша идея так, как мы планировали. Это этап «проб и ошибок». Здесь мы учимся вместе с нашими детьми анализировать способы нашего опыта взаимодействия с разработанными моделями, а также разрабатывать лучшие методы тестирования прототипов.

Важно понимать, что процесс проектного мышления является итеративным: мы выдвигаем идею, тестируем ее сразу, получаем результаты и используем этот опыт, чтобы найти еще лучшее решение.

В этом процессе вы всегда должны учитывать возраст участников проекта. Для более молодой аудитории должны быть предложены готовые вопросы интервью и шаблоны. Вы можете предложить детям протестировать готовые прототипы и внести предложения по их улучшению.

Какие возможности дает нам «Дизайнерское мышление»?

Междисциплинарность. Во-первых, междисциплинарный характер проектной деятельности. Междисциплинарность команды сможет рассмотреть проблему с разных точек зрения, что обеспечит поиск нестандартного решения. Это совместное усилие, которое объединяет учащихся с различными навыками и знаниями. Междисциплинарность в современной образовательной программе

понимается как система взаимодействий. Существуют разные уровни коммуникационного взаимодействия - от простого обмена идеями до взаимной интеграции концепций, методологий и исследовательских процедур. Кроме того, междисциплинарность необходима для практики создания специальных групп исследователей, объединенных для совместной работы над общей проблемой путем постоянного общения.

Фокус на потребностях. Выявление потребностей основано на наблюдении и тестировании потребителей в их естественных условиях. Погружение исследовательской группы должно происходить в условиях, в которых люди пользуются услугами и продуктами.

Прототипирование и тестирование прототипа. Прототип идеи ускоряет понимание всех деталей и функций продукта. Создание прототипа идеи будущего продукта позволит вам избежать ошибок на более поздней стадии разработки и внедрения продукта.

Позитивное мышление. Создание открытой атмосферы для общения, которая позволяет обсуждать все идеи внутри команды. Создание эмоционально насыщенной игровой среды или провоцирующей на эксперименты

Практико-ориентированное проектирование. Проектирование в стиле «дизайн мышление» максимально ориентирован на реальные задачи и работает с исследованием реальных условий [4, с. 45]

Таким образом, многие научные проекты интуитивно используют некоторые методы дизайн-мышления, но большинство из них не достигают систематического применения концепции дизайн-мышления, предпочитая традиционные подходы к решению проблем. Мы полагаем, что в результате процесса дизайн-мышления рождаются сотни идей, некоторые из которых могут привести к прорывным решениям, обеспечивающим стратегическое преимущество на многие годы вперед.

ЛИТЕРАТУРА

1 Предмет «Глобальные перспективы» как средство развития навыков 21 века. Астана, 2015. – 131 с.

2 Образовательная программа АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» – NIS-Programme по предмету «Глобальные перспективы и проектная работа». 2018, - с. 36

3 Luka, Ineta (2014). Design Thinking in Pedagogy. Journal of Education Culture and Society, No. 2, - p. 74.

4 М. Михеева. История и методология дизайн-проектирования. Москва, 2015. – с. 104

5 Global Perspectives for Cambridge IGCSE. Oxford, 2013. – p 218

ЛИЧНОСТНАЯ ВКЛЮЧЕННОСТЬ УЧАЩИХСЯ, КАК ОСНОВНОЕ УСЛОВИЕ ПРОЦЕССА МЫШЛЕНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ УРОКЕ В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

ТОКСАНБАЕВА Ж. А.

учитель, СОШ, Иртышский район, Павлодарская область

Если мы попытаемся определить, что отличает думающего человека, то прежде всего отметим активное отношение к работе (решению задачи, проблемы), а не пассивное ожидание готового ответа. Умение думать всегда ассоциируется также с самостоятельными умственными действиями. Главный вопрос, который волнует всех учителей, – как привлечь интерес учащихся к изучаемому материалу и удержать их внимание, иными словами, как обеспечить мотивацию детей к учению. Непременные условия этого, как видим, - активность и самостоятельность учащегося в изучении материала, умение думать.

Что означает умение думать применительно к школьнику? Прежде всего это значит, что ученик может сам анализировать проблему, ставить вопросы, планировать ход решения, проверять и оценивать полученные результаты. Он может также использовать свой опыт и знания в новых, самых различных условиях, например в ситуациях повседневной жизни, при изучении других школьных предметов (скажем, сведения о климатических зонах, усвоенные по географии, используются им на уроках биологии при изучении образа жизни животных и их приспособленности к окружающей среде, а умение определять последовательность действий при решении математических задач переносится на планирование эксперимента и т.п.) Кроме того, он способен осознавать ход своих мыслительных действий, выявлять моменты, вызывающие затруднения. Он приобретает умение обнаруживать проблемы: не только противоречия или несоответствие известного и новой информации, но и отсутствие информации, необходимой для принятия решения или уяснения ситуации, недостаточность своих знаний.

Мало обладать знаниями, надо уметь использовать нужные знания в нужный момент. Научиться активно и самостоятельно мыслить можно лишь в условиях активной и самостоятельной работы.

Умение анализировать материал и решать задачи в наибольшей мере развивается в условия включения учащихся в исследовательскую деятельность: ставится проблема, обсуждая которую, учащиеся выясняют, что им необходимо узнать, чтобы ответить на возникшие вопросы. Это учит их мысленному моделированию ситуации., выдвижению гипотез и планированию своих действий. Привлекая различные источники (свой опыт, объяснения учителя, учебники, справочники, интернет и т.п.), они ищут необходимые для решения сведения. Умение самостоятельно работать с источниками, отбирая нужную информацию, также входит в число основных мыслительных умений. В ходе исследовательской деятельности учащиеся одновременно усваивают новые знания и получают навыки их использования.

Важное значение в овладении мыслительными умениями имеет возможность для учащихся наблюдать за тем, как подходит к решению задачи (на уроках химии) учитель. Обычно у учителя есть готовые ответы на те вопросы, которые ставятся в ходе урока. Сам же процесс поиска ответа остается скрытым от учеников. Если же учитель решает задачу или ищет ответ на вопрос, рассуждая вслух, учащиеся получают возможность принять участие в этом процессе и увидеть, какие мыслительные действия связаны с поиском ответа. Это те навыки по организации мыслительной работы, которые школьникам усвоить не менее важно, чем фактический материал.

Основное условие обучения, направленного на развитие мышления учащихся, состоит в создании в классе обстановки открытости и доброжелательности, в которой каждый ученик может проявить самостоятельность, не боится задать любой, пусть «глупый», вопрос. Учитель при этом помогает учащимся самим разобраться, что в нем правильно, а что нет, учит сопереживать друг другу и оказывать поддержку. Доверительное общение обеспечивается спокойной, лишенной тревожного напряжения атмосферой урока. Было доказано, что когда снимается состояние напряженности, возникающее у учащихся из-за боязни ошибиться, из-за того что их могут высмеять или они получают плохую оценку, повышается их умственная и творческая активность, улучшается понимание и усвоение материала. Сопереживание окружающих, их

одобрение необходимы для проявления и развития познавательной и творческой активности. Настройка же на страх, неверие в свои силы приводят к внутренним личностным конфликтам, возникновению невротических состояний и ухудшению понимания и усвоения материала. Это же подтверждает работа с отстающими учениками. Одна из основных причин отставания школьника – сложившееся мнение о нем как о «плохом, слабом ученике». Учащиеся постоянно нуждаются в подкреплении их веры в себя, в свои способности. Успешное выполнение работы, получающее одобрение, создает, как говорят психологи, положительную мотивацию к учению – желание учиться. Каждый из нас испытывает радость, когда дело спорится.

Но ведь ученики делают ошибки. Одни из них усваивают материал лучше, другие хуже. Нельзя же их все время только хвалить?! Нельзя и ненужно. Чтобы чувствовать уверенность в своих силах, каждый учащийся должен видеть, что он продвигается вперед в овладении новым для него знанием. Какие-то ошибки, сбой и неудачи при этом неизбежны. Вряд ли этот путь можно изобразить прямой линией. Но для продвижения вперед очень важно знать не только то что удастся, но и причины неудач. Неудачи позволяют определить, в каком направлении надо приложить больше усилий, на что обратить особое внимание. Для этого мы используем формативное и суммативное оценивание. Например в оценивании «две звезды, одно пожелание» подчеркивается, в чем ученик продвинулся вперед, даже если его успехи и малы. Ученик должен видеть, что он не стоит на месте, тогда ему хочется работать дальше. Суммативная, формативная оценка показывает учащемуся, с какими трудностями он успешно справился (а значит, справится и с другими), и ставит перед ним новые познавательные задачи. Кроме того, с помощью формативной и суммативной оценки учащиеся приучаются анализировать свою работу, объективно оценивать ее. Анализ работ учащихся позволяет развивать и такое свойство мышления как точность. А умение контролировать способ выражения своих мыслей, точность формулировок, в свою очередь, облегчают поиск решения, позволяют избежать непонимания.

Включение всех учащихся класса в активную мыслительную деятельность достигается при работе учеников в малых группах. Это могут быть группы по 4-6 человек или по 2 (ученики могут разбиться на пары). В зависимости от вида заданий формы работы могут изменяться, но во всех вариантах предусматривается совместная работа и включенность в нее каждого ученика.

Весь класс может работать над выполнением общего задания или у каждой группы может быть свое. Задача группы – обсудить и сформулировать свое решение вопроса или проблемы. Группа может сразу начать его обсуждение, давая по очереди высказаться каждому, или сначала вопрос решают в парах, а затем все решения обязательно обсуждаются группой. Группа рассматривает все полученные результаты и подготавливает сообщение, составляет постер или кластер. Во время работы учащихся в группах учитель помогает им выработать навыки совместной работы в атмосфере сотрудничества, с неременной формативной, суммативной оценкой предлагаемых вариантов решения.

Возможна и такая форма работы, при которой каждый ученик в группе получает отдельное задание, становясь как бы экспертом по какому – либо аспекту изучаемой темы, а затем помогает своим товарищам по группе освоить этот материал. При изучении биологии для такой формы работы имеются возможности: влияние различных факторов окружающей среды, функционирование разных систем организма могут параллельно рассматриваться в группах, с более детальным распределением отдельных вопросов внутри группы.

На заключительном этапе, независимо от формы работы детей в малой группе, с полученными результатами знакомится весь класс.

Состав группы может подбираться учителем так, чтобы в ней были разные по успеваемости ученики, или в произвольном порядке. Желательно изменять состав групп, чтобы все ученики в классе получили возможность поработать друг с другом.

Совместная работа в группе способствует формированию коллектива, учит детей навыкам общения, умению выслушивать чужие мнения, понимать другого, глубже познавать себя самого. В группе легче вскрываются и устраняются пробелы в знаниях, так как часто учащимся бывает проще задать вопрос товарищу, чем учителю. Совместная работа приучает школьников оценивать свои возможности и полученные результаты, т.е. развивает навыки самооценки и саморегуляции.

Еще одной формой активной работы служит использование ролевых игр. Так, группы детей могут выступать от имени определенных животных или растений, обитателей разных районов, и т.д. Взяв на себя ту или иную роль, дети подбирают информацию, которая позволяет лучше понять условия жизни их «героя», его среду и рассматриваемую ситуацию. Усваиваемые знания становятся эмоционально более окрашенными и личностно значимыми.

Той же цели активизации мышления и привлечения интереса учащихся служит рассмотрение гипотетических и невероятных ситуаций типа «Что будет, если...» (например: «Если изменится климат, как это отразится на растительном мире?»). Такие задания дают возможность проверить усвоение материала в творческой, интересной для учащихся форме.

И наконец, основной вопрос – о форме подачи фактического материала.

Описанные выше формы работы, позволяющие учащимся самостоятельно оперировать информацией, сочетаются с уроками, на которых изучается новый материал. Но новый материал при этом не должен быть просто изложен учителем (в виде рассказа или лекции). Он должен быть получен учащимися в ходе научного поиска. Для этого в начале перед классом нужно поставить проблему. Еще лучше, если, анализируя ситуацию, учащиеся сами обнаружат эту проблему. Задача учителя здесь состоит в том, чтобы подвести их к проблеме. С этой целью используются противоречия, несогласующиеся между собой факты, противоположные точки зрения или гипотетические ситуации, привлекающие интерес школьников. Далее учитель может ввести только необходимые для решения проблемы ключевые понятия, а остальные, нужные им знания, учащиеся могут найти сами с помощью различных источников, включая интернет, статьи в журналах и газетах и т.п. Планируя работу над темой в течение нескольких уроков, учитель может варьировать разные виды работы: давать задания для всего класса или индивидуальные, посвящать какой-то урок работе в группах или ролевой игре и пр.

Как при объяснении материала, так и в самостоятельной работе учащихся следует как можно шире использовать разные виды подачи материала (иллюстрации, схемы, графики), а также практические занятия. Ведь наглядная информация и практические действия служат опорой словесно-понятийного мышления. Без этой опоры знания становятся формальными, и вся нагрузка падает на память. Кроме того все, виды мышления, как правило, бывают развиты неравномерно у каждого человека. Поэтому в силу своих индивидуальных особенностей учащиеся по разному усваивают учебный материал: кому-то легче усвоить общие схемы, кому-то конкретные факты, а кто-то правильно выполняет практические задания, но не может объяснить, почему он действует тем или иным образом. У некоторых детей ведущими являются наглядно-

образные или наглядно-действенные опоры мышления. К тому же, при изучении нового материала, особенно при первоначальном знакомстве с ним, примеры и аналогии, позволяющие связать новые знания с уже имеющимися у учащихся, значительно помогают усвоению материала всеми детьми.

В заключение хочется еще раз подчеркнуть, что атмосфера доброжелательности, всемерное поощрение старания, любознательности и инициативы школьника – неперенные условия развития мышления, умственных способностей ребенка.

ЛИТЕРАТУРА

1 Центр педагогического мастерства автономной организации образования «Назарбаев Интеллектуальные школы». Руководство для учителя, 2016. – 187 с.

2 Центр педагогического мастерства автономной организации образования «Назарбаев Интеллектуальные школы». Стратегии, стимулирующие конструктивную беседу в классе. 2015.

3 Г.Д.Чистякова. Учить думать. Биология в школе – № 5 – 1988. – С. 23-26.

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНДА МЕКТЕПТИ ТАБЫСТЫ ДАМУҒА ҮШІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ КӨРСЕТУ ЖОЛДАРЫ

ТОЛЕУБАЕВА Ж. Б.

педагог-психолог, Дарынды балаларға арналған Абай атындағы № 10 лицей-мектебі, Павлодар қ.

Қазіргі кездегі ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір адамда сапалы және терең білімнің, іскерліктің болуын, сондай-ақ жастардың белсенді шығармашылықпен жұмыс істеуін және кеңінен ойлауға қабілетті болуын талап етеді. Сондықтан да мектептегі оқу үрдісінің негізгі мақсаты – арнайы педагогикалық әдістермен мақсатты және жүйелі түрде оқушылардың интеллектін, шығармашылық ойлауын дамыту, ғылыми көзқарасы мен белсенділігін қалыптастыру.

Әр мұғалім – психолог. Мұғалімдермен жұмыс барысында, оқушыны бақылау, зиян келтіріп алмай ескерту жасау, әр баланың мінез-құлқына сай қарым-қатынас жасау сияқты кеңестер беріп отыру – мектеп психологінің міндеті. Мұғалім оқушылар үшін

қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға болуы керек. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр. Оны қанағаттандыру үшін қазіргі заманның мұғалімі жаңашыл, икемді, өзгерісті тез қабылдай алатын, жан-жақты, жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы керек.

Жаңа бағдарламаның артықшылығы – оқушылар ойын еркін айтып, өзінің пікірімен, көзқарасымен бөлісе алуында. Өйткені, мұғалім тарапынан «дұрыс емес» деген сөз айтылмайды, балаға қолдау көрсетіліп, ынталандыру жүріп отырылады. Нақты баға қойылмайды «жақсы, жарайсың, керемет» деген сөздердің өзі балаға психологиялық жағымды жағдай туғызады.

Топтық жұмыстарды жүзеге асыру арқылы мұғалімдер оқушылардың барлығын белсенді әрекетке тартып, оқушыларын «менің айтқаным немесе жасағаным дұрыс болар ма екен» деген сенімсіздік пен күдіктен арылтып, оқушыларының өзіндік қабілеттері мен ерекшеліктерінің ашылуына мүмкіндік жасайды, оқушылардың еркін, сенімді жағдайда ынтымақтаса жұмыс жасауына жағдай тудыра алады.

Балаға «сен оқымай келдің, дайын емессің» деп қыстамау, балаға еркіндік тудырады. Еркіндік, яғни тәуелсіздік - баланың тыныс алатын ауасы іспетті. Мұғалім сабақта әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, балалардың ұсыныс-пікірлерін еркін айтқызып, ойларын ұштауға және өздеріне деген сенімін арттыруға мүмкіндік туғызып отырады. Әдіс-тәсілдерді тиімді пайдалану арқылы өткізген әрбір сабақ оқушылардың ойлануына және қиялына негізделіп келеді, баланың тереңде жатқан ойын дамытып, оларды еркін сөйлетуге үйретеді. Оқушы тапсырманы өз түсінігіне сәйкес іздене отырып орындайды, сұрақтарды өмірмен байланыстырып қоюға үйренеді, осы әдіске бейімделген бала болашақта өз проблемасын өзі шешуге қабілетті болып дамиды.

Сабақ барысында оқушы өз ұпайын біліп отырғандықтан, өзінің нәтижесін жақсарту үшін жинақылыққа, нақтылыққа, шапшандыққа бейімделеді, өздерінің академиялық үлгерімі үшін әр пәнге жауапкершілікпен қарай бастайды.

Жас ұрпақтың білімді, саналы азамат болып өсіп қалыптасуы үшін оқушыларға логикалық ой туғызып, өз бетімен ізденіп жұмыс

жасауына бағыт-бағдар беру керек. Оқушылар сабақта ойын немесе жұмыс үстінде ойлау, өлшеу, есептеп табу, зерттеу сияқты процестермен кездеседі. Оларды ұштау, жетілдіру – мұғалімнің басты міндеттерінің бірі.

Оқыту технологиясы нәтижелі болуы үшін:

- Жеке тұлға ерекшеліктеріне;
- Психологиялық даму ерекшеліктеріне;
- Пән бойынша білімді игеру деңгейіне көңіл бөлу керек.

Сыныпта оқыту ортасын құруда негізге алатын міндетті шарттардың бірі – жағымды психологиялық ахуал орнату немесе ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру. Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру оқушылардың әрқайсысымен өзара сыйластық пен сенімге негізделген қарым-қатынас орнату үшін маңызды. Ал осындай қарым-қатынасқа негізделген сабақ үдерісі оқушылардың ынтымақтасуын арттырып, оларға жауапкершілік жүктейді, сабақ барысында оқушылардың бірлескен өнімді әрі тиімді жұмыс жасауына қолайлы жағдай туғызады.

Сонымен қатар, сынып ішіндегі жағымды психологиялық ахуал баланың дамуы мен білімді игеруіне ғана қажет емес. Оның физикалық жай-күйі де осы психологиялық ахуалға байланысты. Нақты жағдайларға, нақты білім беру ортасы мен нақты әлеуметтік ортаға бейімделу, өзара тілектестік атмосферасын жасау баланың денсаулығын бұзатын ширығулар мен невроздардың алдын алуға мүмкіндік береді. Ал, топтық жұмыстағы әртүрлі қызықты тапсырмалар, оқушыны білімді, белсенді, сенімді етуіне тиімді екенін көрсетті.

Білім беру жүйесінде жаңа технологияларды енгізу күннен-күнге басты талапқа айналып, осы әдістерді жетілдіре түсу қажеттігі күшейіп келеді. Мұғалімнің шеберлігі қанша жоғары болса да, мұғалім оқушының белсенділігін туғыза алмаса, берген білім күткен нәтиже бермейді. Оқушының тұлға ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады. Сондықтан, білім беру мазмұнын жаңарту барысында мұғалім сабақты жоспарлау кезінде оқушының белсенділігін арттыруға ықпал ететін әдіс-тәсілдерді басшылыққа ала отырып жоспарлауы қажет. Ал мектеп психологі педагогикалық үдерістің талапқа сай жүруі үшін, ұжым арасында әрі ұйымдастырушы, әрі ағартушы, әрі кеңесші болуы керек.

Екіншіден, кез келген жаңалықтың тиімді нәтиже беруі сенбеушілік тудыруы мүмкін. Мұғалімдер ұжымы және ата-ананың көкейінде «бұл бізге не береді?» деген сауалдың туындауы заңды.

Бұл дегеніңіз, баланың бойына түрлі дағдыларды қалыптастырумен қатар, оқушының нақты қол жеткізген нәтиже деңгейінде, яғни, белгілі критерийлерге сай оқушының оқу жетістігін анықтауға болады.

Үшіншіден, мектеп психологінің қызметінің міндеті болып саналатын коррекциялық жұмыстар, тренингтер, киналған оқушыға кеңес беру, сонымен қатар, есте сақтауын, зейінін тұрақтандыру, ойлау қабілетін дамыту жұмыстарын жүргізгенде жаңартылған білім беру мазмұнына сәйкес оқыту барысында мұғалімге тиімді болмақ.

Әр баланың бойындағы туғаннан пайда болған интуициясын әрі қарай дамытуға ықпал ету, оқушының табиғи қасиеттерін, пәндік білім деңгейін тереңдету үшін оқытуды жоспарлы түрде ұйымдастыру, өз бетінше білім алу дағдыларының дамуына негіз салу болып табылады. Ертеңгі болашағымыз – жас ұрпақты саналы, білімді етіп тәрбиелеу ұстаздарға зор міндет пен жауапкершілік жүктейді. Жас ұрпақтың білімді, саналы азамат болып өсіп қалыптасуы үшін оқушыларға логикалық ой туғызып, өз бетімен ізденіп жұмыс жасауына бағыт-бағдар беру керек. Оқушылар сабақта ойын немесе жұмыс үстінде ойлау, өлшеу, есептеп табу, зерттеу сияқты процестермен кездеседі. Оларды ұштау, жетілдіру – мұғалімнің басты міндеттерінің бірі.

Деңгейлеп оқыту технологиясы нәтижелі болуы үшін:

- Жеке тұлға ерекшеліктеріне;
- Психологиялық даму ерекшеліктеріне;
- Пән бойынша білімді игеру деңгейіне көңіл бөліп отырады.

Ағылшын тілі сабағынан оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру арқылы коммуникативтік құзіреттілігі дамыған көптілдік тұлғаның қалыптасатыны баршамамызға анық. Коммуникативтік құзіреттіліктің бір нышаны шығармашылық болып табылады. Шығармашылық жұмыстар:

- Өз бетімен оқуға, жұмыстануға дағдыланады;
- Шығармашылық ізденіске жетелейді;
- Өз ісіне деген сенім пайда болады;
- Әр нәрсеге сын көзбен қарауға үйренеді;
- Салыстыруға, қорытынды жасауға үйренеді;
- Шығармашылық белсенділік артады.

Осылардың нәтижесінде дарынды, қабілетті жеке тұлға қалыптасады.

Шығармашылық – алынған ақпаратты түрлендіріп, жиі тапқырлық таныту, бірегей ойларды қорыта, оралымды және

көп нұсқалы ойлау қабілеттері, зерттеушілік белсенділігі. Шығармашылық бағыттағы іс-әрекеттің негізгісі – шығармашылық ойлау. Себебі оқушы «ойша» әрекеттен отырып, нәтижесінде не алатынын көзіне елестете алады. Психологиялық зерттеулерге қарағанда оқушылардың «ойша» әрекеттену қабілеті үздіксіз дамиды.

Үйренгеніміз де, үйренеріміз де көп Үнді халқының тарихи тұлғасы Махатма Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» деген ілімін негізге ала отырып, оқушы бойындағы қабілетті жетілдіріп, оқушыларды болашаққа жетелеп, жақсы істі әрі қарай дамытатын сіздер мен біздер.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мұғалімге арналған нұсқаулық Үшінші (негізгі) деңгей. 2012 ж.

2 Қазақстан Республикасының орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 15 қаңтардағы № 32 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 24 ақпанда № 13182 болып тіркелді.

3 «Тәжірибедегі рефлексия» жалпы білім беретін мектептердегі педагогика кадрларының кәсіби даму бағдарламасы. Тренерге арналған нұсқаулық. 2016 ж

4 Жанпейісова М.М. Технология модульного обучения, 2012 ж

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ ТИІМДІЛІГІ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ

ТУЛЕУТАЕВА Т. Б.

мұғалім, Дарынды балаларға арналған
Абай атындағы № 10 лицей-мектебі, Павлодар қ.

Тәуелсіздік жылдарында еліміз екі процесті – саяси реформа мен экономикалық жаңғыруды қатар жүргізіп, белгілі бір нәтижеге жетті, қазіргі уақытта жаңа тарихи кезеңге – Рухани жаңғыру кезеңіне аяқ басты. Рухани жаңғыру бізден ұлттық санамызды қалыптап, бәсекеге қабілетті болып, кез-келген мәселеге прагматистік

тұрғыдан келуді, жалпы алғанда ұлттық бірегейлігімізді сақтай отырып дамуымызды талап етеді. Рухани жаңғырудың ең басты шарты – «білімді, көзі ашық, көкірегі ояу болуға ұмтылу» Өйткені, ҚР Президенті «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты Бағдарламалық мақаласында атап көрсеткендей, «табысты болудың ең іргелі басты факторы білім екенін әрқайсысымыз терең түсінуіміз керек... Себебі, құндылықтар жүйесінде білімді бәрінен биік қоятын ұлт қана табысқа жетеді». Бұл жерде әңгіме еліміздің болашағы туралы. Оның ертеңі – жас ұрпақтың қолында. Бүгінгі жас ұрпақ, болашақ маман Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында көрсетілген міндеттер бойынша: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарды игеріп, ғылым мен практика жетістіктеріне негізделген білім алулары керек». Ендеше, біздің ұстаздарымыз оқытудың жаңа технологияларын енгізіп, білім беруді ақпараттандырып, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу арқылы оқытуды сауатты, сапалы жүзеге асырып, мамандардың кәсіби күзінеттілігін қалыптастырғанда ғана қоғамымыздың дамуына елеулі үлес қоса алады. Бұл істердің барлығын жүзеге асыратын еліміздің ұстаздар қауымы. Ендеше, бүгінгі ұстаздар қауымына қойылатын талап та жоғары болмақ. Олар жан-жақты, әлемдегі жаңалықтардан мағлұматы бар, үнемі шығармашылық ізденістегі, кәсіби біліктілігін шыңдайтын жеке көзқарасы бар, соны қорғай білетін жігерлі тұлға, зерттеушілік қабілеті бар, білімді де білікті, көп оқитын, көп тоқитын, білімін күнделікті ісіне шебер қолдана білетін, өзінің оқушысын өз бетінше білім алуға баулитын кәсіби маман иесі болуы керек. Бұл өмір талабы. Ұстазда ұйымдастырушылық, құрылымдылық, бейімділік, сараптамалық қабілеттердің де болуы шарт.

Жаңартылған білім берудің маңыздылығы – оқушы тұлғасының үйлесімді қолайлы білім беру ортасын құра отырып сын тұрғысынан ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, тәжірибе жасау, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану, коммуникативті қарымқатынасқа түсу, жеке, жұппен, топта жұмыс жасай білу, функционалды сауаттылықты, шығармашылықты қолдана білуді және оны тиімді жүзеге асыру үшін қажетті тиімді оқыту әдіс-тәсілдерді курс барысында ұғындық.

Қай елдің болсын өсіп-өркендеуі, ғаламдық дүниеде өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты. «Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр

болмайды» дегендей, жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру-бүгінгі күннің басты талабы.

Шындығында мұғалімнің алдында оқушыларға білім мен тәрбие беруде үлкен жауапкершілік тұр. Әрбір оқушыны оқытып тәрбиелеуге байланысты мәселелерді өздігімен және шығармашылық ынтымақтаумен шешуге қабілетті жаңашыл мұғалім керек. Жаңа, тез өзгермелі, білімді де білікті, тың серпіліске, өзгеруге дайын және жаңа талап межесінен көріне алатын шығармашыл да кәсіби шебер мұғалімдерді қажет етіп отырғанына көзіміз жетті. Оқушылардың мектепте табысты оқуы ғана емес, өмірде де табысты болуы мұғалімнің қабілетіне, оның құзыреттілігіне байланысты екенін терең түсіндік. Мұғалім оқушылар үшін қандай да бір пән бойынша білім беретін адам ғана емес, сондай-ақ олардың оқудағы еңбегін қызықты, тиімді ұйымдастыра алатын, оларға үлгі болатын ерекше тұлға болуы керек. Жаңа заман мұғалімнен күнделікті оқушылармен қарым-қатынас барысында әрбір жағдаят үстінде ерекше білім деңгейін көрсетуді және шығармашыл шешім қабылдай алуын талап етіп отыр. Оны қанағаттандыру үшін қазіргі заманның мұғалімі жаңашыл, икемді, өзгерісті тез қабылдай алатын, жан-жақты, жаңа педагогикалық инновациялық технологияларды меңгерген болуы керек.

Соңғы жылдары педагогикалық теорияда және оқу-тәрбие үдерісінде айтарлықтай өзгерістер болып жатыр. Білім берудегі жаңғырту мен инновациялық үрдістердің жалғасуына ықпал етудің маңызды факторының бірі мұғалімнің кәсіби шеберлігі. Солай бола тұра «кәсіби шебер» түсінігіне пәндік, дидактикалық, әдістемелік, психология-педагогикалық білім мен дағды ғана емес, педогогтің жеке тұлғалық потенциалы, кәсіби құндылықтары да жатады. ҚР-ның педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыруға арналған үш айлық курс бағдарламалары, білім беру жүйесінде педагогтар алдына жаңа міндеттер қойып, оларға үн тастады десек те болады. Білім мазмұнын жаңарту тікелей шығармашылық ізденістегі мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты. «Мұғалім көп әдісті білуге тырысуы керек. Оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек», – деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай, қазіргі заман талабына сай білім беру мәселесі сол қоғам мүддесіне сай болуы керек. Өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге жетеді. Қазіргі таңда пәнді жақсы, терең білетін, күнделікті сабақтағы тақырыпты толық қамтитын, оны оқушыға жеткізе алатын, әр түрлі деңгейдегі тапсырмаларды білу іскерлігі, оқытудың

дәстүрлі және ғылыми жетілдірілген әдіс-амалдарын, құралдарын еркін меңгеретін, оқушылардың пәнге қызығушылығын арттыра отырып дарындылығын дамытудағы іздену-зерттеу бағытындағы тапсырмалар жүйесін ұсыну өмір талабы. Ал оның негізі бастауыш сыныптарда қаланбақ. Сондықтан да бастауыш сыныпта әр сабаққа әр түрлі тиімді әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, оқушылардың білім сапасын арттыру ең басты мәселе.

Білім беру бағдарламасының негізгі мақсаты - білім мазмұнының жаңаруымен қатар, критериялы бағалау жүйесін енгізу және оқытудың әдіс-тәсілдері мен әртүрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді.

Мұғалімдер пайдаланатын әдіс оқудың тиімділігіне елеулі әсерін тигізеді. Педагогикалық әдістерді жетілдірмей тұрып, оқу бағдарламасын өзгерту білім беру стандарттарына қатысты реформалау шараларының мүмкіндіктерін және нәтижелілігін төмендетеді. Жаңартылған бағдарлама бойынша әр мұғалім төмендегідей нәтижелерге қол жеткіздік:

- жаңартылған оқу бағдарламасының құрылымына;
- жаңартылған оқу бағдарламасының мазмұны мен жүйесіне;
- оқу бағдарламасының және оны іске асырумен байланысты құжаттамалардың мақсаты мен рәсімделуіне;
- білім беру бағдарламасын іске асыруға көмектесетін тиісті педагогикалық тәсілдерді меңгеруге.

Біліктілікті арттыру курсы соңында әр мұғалім жаңартылған бағдарлама бойынша мазмұн мен жүйелілікті, білім беру бағдарламасын іске асыруға көмектесетін тиісті педагогикалық тәсілдерді қолдана алатын нәтижелерге қол жеткізді. «Адамның көңілі шын мейірленсе, білім-ғылымның өзі де адамға мейірленіп, тезірек қолға түседі. Шала мейір шала байқалады», – дейді Абай Кунанбаев. Ғаламдық деңгейде өркениет атаулысы – білім мен ғылымға арқа сүйей бастағанын дүйім жұртқа алғашқылар қатарында айту, жадында жаттатқызу – халқымыздың аяулы перзенттерінің бірі – ұлы Абайға бұйырғаны әрі заңдылық, әрі қажеттілік болатын. Өркениетті дамудың өзегі білім, ғылым, тәрбие екендігіне ешкімнің таласы жоқ. Кезінде ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлы: «Мұғалім қандай болса, мектеп һәм сондай болмақшы, яғни ұстаз білімді болса, ол мектептен балалар көбірек білім алып шықпақшы. Солай болған соң, ең әуелі мектепке керегі – білімді, педагогика, методикадан хабардар, жақсы оқыта білетін ұстаз» – деп айтқан болатын ХХІ ғасыр – ғылым ғасыры. Мақсатты

білім беру – тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселе. Ал осы жалпы еуропалық стандартқа сай жаңа білім беру – жеке тұлғаның жан-жақты дамуына әкелетін бірден-бір жол! Ұстаздардың шығармашылық қабілеті, жаңашылдық әрекеттері, біліктілігі, физиологиялық және психикалық сапасы, педагогикалық кәсіптік біліммен сәйкестенеді. Бұл педагогикалық бағытта оқытушы мен оқушының өзара ықпалы, өзара дамуда, ынтымақтастықтан тенгермешілікке, дамудың жоғарғы деңгейіне жетуде мәні зор.

Жаңартылған білім беру мазмұнының негізгі идеясы оқушыны алдына қойған мақсатқа жетелеу және оның қажеттілігін қамтамасыз ететін мүмкіндіктер жасау. Бұл әрекеттерді жүзеге асыру үшін жаңартылған білім беру мазмұнына енгізілген критериалды бағалау жүйесі. Бұл бағалау рәсімдерінің сапалығын, олардың халықаралық стандарттарға сәйкестігін және әр білім алушының оқудағы қажеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Критериалды бағалау жүйесі оқушының дамуын, оның қызығушылығын және оқуға деген ынтасын арттыруға бағытталған. Анық құрастырылған бағалау критерийлерінің көмегімен мұғалім де, білім алушы да:

- Білім алушы оқығудың қай сатысында?
- Олар білім алуда неге талпынады?
- Бұған жетуге көмектесу үшін не істеу керек? екенін түсінеді.

Бастауыш сыныптар үшін жаңартылған білім беру мазмұнының ерекшеліктерінің бірі жоғары деңгей ойлау дағдыларын қалыптастыру және оларды қолдану. Бұның ең басты тәсілдерінің бірі-дәлелдеу. Дәлелдеу әдісінде оқушылар пікірталасқа араласып, мұғалімнің көмегімен идеяларды түсіндіріп, талқылау мен қатар өз ойларын қайта қарауға мүмкіндік алып, белсенді жұмыс жасауға үйренеді.

Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс. Оқушыларды заманауи әдіс –тәсілдермен оқытып, ой –өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оның үстіне білім берудің жүйесін қарқынды дамытқан бұл үрдістің жалпы білім беретін мектептерге де енгізіле бастауы көңілді қуантады.

Бүгінгі күні барлық елдер жоғары сапалы білім жүйесімен жұмыс істеуде. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс.

Оқушыларды заманауи әдіс – тәсілдермен оқытып, ой – өрісі кең, саналы, еркін азамат етіп тәрбиелеу қажеттілігі де осы себептен туындап отыр. Оның үстіне білім берудің жүйесін қарқынды дамытқан бұл үрдістің жалпы білім беретін мектептерге де енгізіле бастауы көңілді қуантады.

Қорыта айтқанда, ақын Міржақып Дулатовтың «Жалғыз сүйеніш, жалғыз үміт – оқуда. Теңдікке жетсек те, жұрттығымызды сақтасақ та, дүниедегі сыбағалы орнымызды алсақ та, бір ғана оқудың арқасында аламыз. Жақсылыққа бастайтын жарқын жұлдыз – оқу. Надан жұрттың күні – қараң, келешегі тұман» деген сөздерімен аяқтағымыз келіп отыр. ХХІ ғасыр – ғылым ғасыры. Мақсатты білім беру – тұлға дамуын жүзеге асыратын мәселе. Ал осы жалпы еуропалық стандартқа сай жаңа білім беру – жеке тұлғаның жан-жақты дамуына әкелетін бірден-бір жол. Оқушылардың бойына ХХІ ғасырда өмірдің барлық салаларында табысты болу үшін, қажетті дағдыларды дарыту үшін, мұғалімдер тынымсыз еңбектену керек.

Жаңартылған оқу бағдарламасы аясында тек өз пәнін, өз мамандығын шексіз сүйетін, бала үшін ұстаз ғұмырын құдіретті деп санайтын білімді мұғалімдер ғана жұмыс істей алады. Үйренгеніміз де, үйренеріміз де көп Үнді халқының тарихи тұлғасы Махатма Гандидің «Егер сен болашақтағы өзгерісті байқағың келсе, сол өзгерісті уақытында жаса» деген ілімін негізге ала отырып, оқушы бойындағы қабілетті жетілдіріп, оқушыларды болашаққа жетелеуге талпыну қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мұғалімге арналған нұсқаулық Үшінші (негізгі) деңгей. 2012 ж.

2 Қазақстан Республикасының орта білім мазмұнын жаңарту шеңберінде қазақ тілінде оқытатын мектептердегі бастауыш сынып пәндері бойынша педагогика кадрларының біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 15 қаңтардағы № 32 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2016 жылы 24 ақпанда № 13182 болып тіркелді.

3 «Тәжірибедегі рефлексия» жалпы білім беретін мектептердегі педагогика кадрларының кәсіби даму бағдарламасы. Тренерге арналған нұсқаулық. 2016 ж

4 Жанпейісова М.М. Технология модульного обучения, 2012 ж

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ПОЛИЯЗЫЧИЯ

УКСУКБАЕВА Н. Т.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

БУЛЕКБАЕВА С. Е.

к.м.н., профессор, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Сегодня политика Казахстана в области образования направлена на интернационализацию образовательного пространства и обеспечение подготовки конкурентоспособных специалистов, знающих несколько языков. Нурсултан Абишевич Назарбаев в Послании народу Казахстана «Новый Казахстан в новом мире» отметил: «Казахстан должен восприниматься во всем мире как высокообразованная страна, население которой пользуется тремя языками: казахский язык государственный, русский язык как язык межнационального общения и английский язык – язык успешной интеграции в глобальную экономику» [1, с. 1].

Полиязычное образование — это целенаправленный, организуемый триединый процесс обучения, воспитания и развития индивида как полиязыковой личности на основе одновременного овладения несколькими языками как «фрагментом» различных культур человечества [2, с. 198].

Главная цель, стоящая перед учителями и учениками школы, — это развитие поликультурной личности, способной на социальное и профессиональное самоопределение, знающей историю и традиции своего народа, владеющей несколькими языками, способной осуществлять коммуникативно-деятельностные операции на трех языках во всех ситуациях, стремящейся к саморазвитию и самосовершенствованию [3].

Прежде чем начинать обучать ребенка иностранному языку следует выяснить, готов ли он психологически к усвоению этого предмета. В свое время Л. Н. Толстой писал: «Учите детей только тогда, когда их психика готова к обучению». Поэтому точно определить возраст, с которого можно начинать обучать иностранному языку детей, не представляется возможным, так как психологические предпосылки для его усвоения у разных детей формируется по-разному. Говорить о готовности ребенка к усвоению иностранного языка можно тогда, когда у него сформировано сознательное восприятие, устойчивое внимание, способность

к переключению, наблюдательность, память (зрительная и слуховая), логическое мышление, навык самоконтроля – умение проявлять волевое усилие для достижения учебной цели (делать то, что должно, а не то, что хочется), умение работать в заданном темпе. Сюда же можно отнести навыки коммуникации: умение внимательно слушать и слышать учителя, понимать и принимать учебную задачу, внятно и четко отвечать на вопросы по ходу учебной работы, соблюдать речевой этикет при общении [4, с. 189].

Младший школьный возраст – период жизни ребенка от 6–7 до 10 лет, когда он проходит обучение в начальных классах (1-й – 4-й классы) школы. Для этого возраста характерно, что деятельностью ведущей формируется и становится деятельность учебная. В ее ходе возникают два основных психологических новообразования этого возраста - возможность произвольной регуляции процессов психических и построение внутреннего плана действий [5, с. 63].

Изучение иностранных языков в младшем возрасте оказывает: бесспорное положительное влияние на развитие психических функций ребенка: его памяти, внимания, мышления, восприятия, воображения, и др.; стимулирующее влияние на общие речевые способности ребенка. Неоспорима воспитательная и информативная ценность раннего обучения иностранному языку, которая проявляется в более раннем вхождении ребенка в общечеловеческую культуру через общение на новом для него языке. Занятия иностранным языком способствуют полноценному развитию личности ребенка. Но также следует помнить, что личность – это своеобразный «механизм», все звенья которого тесно взаимосвязаны и – в свою очередь – влияют на процесс овладения иностранным языком [4, с. 189–190].

Обучение иностранному языку детей младшего школьного возраста должно быть ориентировано на психофизиологические возрастные особенности детей. Длительность сенситивного, т.е. наиболее благоприятного для начала изучения иностранного языка, периода психологи (Л. С. Выготский, С. И. Рубинштейн, Б. Уайт, Дж. Брунер) определяют с 4 до 8 лет. Физиологи (В. Пенфильд, Р. Робертс) считают, что существуют биологические часы мозга, также как существуют во времени этапы развития желез внутренней секреции ребенка. Ребенок до 9 лет – специалист во владении речью. После этого периода мозговые механизмы речи становятся менее гибкими и не могут так легко приспосабливаться к новым условиям. После 10 лет ребенку приходится преодолевать множество дополнительных препятствий. Мозг ребенка имеет

специализированную способность усвоения языка, но с возрастом она уменьшается. Быстрота и прочность запоминания иноязычного материала в этом возрасте объясняется как преобладанием механизмов долговременной памяти, так и наличием импринга (впечатывание материала в сознание при условии наличия необходимого стимула и мотивации) [6, с. 15].

В первую очередь они воспринимают то, что наглядно и вызывает непосредственный эмоциональный отклик. Поэтому в процессе обучения предлагается использовать яркие картинки и необычные ситуации. Однако учитель должен стремиться и к тому, чтобы дети четко воспринимали и менее увлекательный материал; для этого им нужно специально указывать, на что обратить внимание [6, с. 17].

Нужно постепенно приучать учеников быть внимательным и по отношению к тому, что не является занимательным. Если этого не делать, то у детей вырабатывается привычка быть внимательным только к внешне привлекательному и у них не развивается волевые качества личности.

Память младших школьников при обучении иностранному языку достаточно развита, так как уже не только с помощью взрослых, но и сами они способны ставить перед собой мнемонические задачи (запомнить что-либо). Однако легко и прочно дети запоминают то, что их особенно поражает, что отвечает их интересам. Учитывая эту возрастную особенность, учитель должен организовывать тренировку учащихся в употреблении лексического и грамматического материала в таких ситуациях, которые связаны с их интересами и позволяют создавать мотивы для общения, для взаимодействия учащихся между собой. Это позволит детям усваивать языковой материал и способы действий с ним произвольно, без видимых усилий с их стороны.

Вместе с тем нужно развивать у учащихся способность к сознательному управлению памятью, т.е. специально обращать их внимание на то, что надо запомнить. Так, дети должны специально запомнить транскрипционные значки, написание букв, правила чтения, исключения из этих правил и т.д. [6, с. 25].

Установлено также, что ребенок овладевает вторым языком легче, чем взрослый, только в условиях жизненно важного для него общения, источником которого для данного возраста является обучающая игра.

В отличие от игр вообще педагогическая игра обладает существенным признаком – четко поставленной целью обучения и

соответствующим ей педагогическим результатом, которые могут быть обоснованы, выделены в явном виде и характеризуются учебно-познавательной направленностью.

Игры способствуют выполнению следующих задач при обучении иностранному языку:

- создание психологической готовности детей к речевому общению;
- обеспечение естественной необходимости многократного повторения ими языкового материала;
- тренировка учащихся в выборе нужного речевого варианта [7, с. 47].

Таким образом, младший школьный возраст является наиболее благоприятным для усвоения иностранного языка при использовании в процессе обучения наглядных материалов, которые вызывают эмоциональный отклик. Также на процесс обучения положительно влияют обучающие игры. Но при этом нельзя забывать приучать детей быть внимательными к менее увлекательным материалам, чтобы развивать волевые качества личности. Изучение иностранных языков в младшем возрасте оказывает бесспорное положительное влияние на развитие психических функций ребенка, и способствуют полноценному развитию личности ребенка.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Назарбаев Н. А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. 01 марта 2007 года (№33). – С. 1-2.
- 2 Байниева К. Т., Хайржанова А. Х., Умурзакова А. Ж. Системно-целостный подход к полиязычному образованию в Казахстане // Междунар. журнал прикладных и фундаментальных исследований. – № 10. – 2013. С. 198-201.
- 3 Аманова А. С. Полиязычное образование в Казахстане: перспективы его развития // Сайт Орлеу. [Электронный ресурс]. – URL: <http://orleuastana.kz/kz/2017/11/01/poliyazy-chnoe-obrazovanie-v-kazahstane-perspektivy-ego-razvitiya/> [дата обращения: 5.02.19].
- 4 Прячникова Л. В. Психологическая готовность ребенка к изучению иностранного языка // Сибирский педагогический журнал. – №8 – 2011. С. 183-190.
- 5 Головин С. Ю. Словарь практического психолога. – Минск.: Харвест, 1998. – 626 с.
- 6 Эльконин Д. Б., Давыдов В. В. Возрастные возможности усвоения знаний. – М.: Просвещение, 1966. – 433 с.

7 Беляева Е. Б. Готовность младших школьников к изучению иностранного языка в начальной школе // Журнал Муниципальное образование: инновации и эксперимент. – №6 – 2010. С. 45-48.

ТАЛАНТТЫ ЖӘНЕ ДАРЫНДЫ ОҚУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫС

ХУМАРХАН М.

мұғалім, Достық орта мектебі, Ақсу к., Достық ауылы

А. Владимиров «Бізге туғаннан берілген дарын өңделмеген алмазға ұқсайды. «Сібір кенінен» алынған мөлдір, қатты тас тәріздес (бірақ алмаз қаншалықты тамаша болса да, маржан екеуінің айырмашылығы жер мен көктің айырмашылығындай). Маржан тас деп – ерен еңбекті қажет ететін тегістелген алмазды айтамыз».

Дарындылық туралы екі түрлі көзқарас бар екенін бәріміз білеміз. Бірінші - балалардың барлығы да дарынды бала; Екінші – дарынды балалар сирек кездеседі деген. Осы негіз бойынша мен оқушыларымның қай дарындылық моделіне жататынын анықтап алдым. Оқушы бойындағы «ойлау үдерісі деңгейіне», «шығармашылық дамуына», «зерттеу белсенділіктеріне» баса назар аудардым.

Талантты және дарынды оқушыларға білім беруді дамытудың инклюзивті тәсілі негізінде осындай балаларды анықтау туралы ой – пікірлер мен зерттеулер жатыр. Аталған тақырып оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын оқыту мен оқудың сараланған стратегияларын таңдау жөніндегі идеяларды қамтиды [4, 13 б.].

Дарынды оқушылардың оқуын ынталандырып, әрқайсысының сабаққа деген қабілетін арттыратын және маңызды сұрақтарды талдау арқылы оқушыларды ойлануға ынталандыруымыз керек. Дарынды және талантты балаларға білім беруде жоғары жетістіктерге қол жеткізу үшін қолайлы орта жасау мұғалімдердің басты міндеті болып табылады. Оқытуда олардың бойындағы оқуға деген қызығушылығын жойып алмас үшін, алға жылжуын қадағалап, өз ойларын еркін жеткізе білуге дағдыландырып, шығармашылық қабілеттерін жетілдіріп, өз бетінше ізденіп, әрбір мәселені зерттей білуге үйретіп, алға қарай нық басатын, өзін – өзі жетілдіре білетін жеке тұлға қалыптастыруымыз керек.

Жеті модульді бір-бірімен ықпалдастырудың арқасында оқушыларым сыни тұрғыдан ойлануға, өз ойларын еркін жеткізе

білуге, сабаққа деген қызығушылығы мен ынтасы арта түскен құзыретті тұлғаның дамуын көремін. Әрбір тапсырманы орындау барысында оқушыларым бір-бірімен тығыз байланыста болудың нәтижесінде жұппен, топпен жұмыс жасау арқылы алған білімдерін жүйелеп, жинақтай түседі. Әр сабақ бойынша нақты да ұтымды жоспар құру біздің білімімізбен жалпы білім сапасының өсуіне ықпалы зор [2, 52 б].

Сыныптағы оқу үлгерімін жақсарту мақсатында оқушылардың дарындары мен қабілеттерін әртүрлі салада қолдануымыз қажет. Қазақстан тарихы пәнін жаңа фарматта оқыту үшін «талантты және дарынды балаларды оқыту модулін» қолдандым.

«Қасым хан» тақырыбында оқушыларым әртүрлі әдіс-тәсілдердің арқасында әр деңгейдегі тапсырмаларды дер кезінде орындап отырды. Оқыту нәтижесінде оқушылардың алға қойған мақсаттарына жету үшін «Тұжырымдамалық картаны», «SWOD» талдауын, «Эссе» жазу әдістерін таңдап алдым.

Оқу үлгерімі А оқушыларымның талантты және дарынды мықты көшбасшы екендерін бірден көрсете білді. Ал «SWOD» талдау әдісі бойынша А оқушымы Аршагул өзінің дарындылығын ашып көрсетіп, кестені жүйелі талдап, өз ойын еркін жеткізіп, кестені нақты түрде оқушыларға ұсынды.

Сабақтың нәтижелі өткенін қадағалау үшін осы тақырып бойынша қойған мақсатымызға толық жету нәтижесінде дарынды және талантты оқушыларды мұқият бақылауға ала отырып «Тындап отырған үштік», «Венн диаграммасы» әдістерінің және «Математикалық тарихи есеп» оқушыларым үшін маңызы өте зор болды. Флейвел, мен Выготский «Қалай оқу керектігін үйрету» немесе метасана оқушыларға оқуды өз бетінше жалғастыра алатын білім жинау жауапкершілігін түсінуге және өз мойнына алуға қалай көмектесуге болатынын көрсетеді. [4, 13 б.].

«Математикалық тарихи оқиға» тапсырмасында оқушылардың жылдам ойлау дағдысын дамыту үшін берілген тарихи есептерді топпен шешіп интербелсенді тақтамен жұмыс жасады. Есепті шығару барысында дарынды оқушылардың ойлау қабілеттерінің жылдамдығын анықтау негізінде тарихи оқиғалардың жауабын нақты айта білулеріне пайдасы зор болды. [3, 25 б.].

Келесі тапсырмада берілген сұрақтар бойынша әр топ «рөлдік ойын» ойнауда әр оқушы өзіне деген мықты жауапкершілік артылғанын сезініп, бар ынталарымен рөлдеріне белсене қатысты.

Рөлдік ойынға топтағы бүкіл оқушы қатысты. С оқушым Балғынбектің өзінің Шығай хан болып рөлге беріліп ойнауы, бұл оқушыны алдығы сабақпен салыстырғанда осы сабақта өз-өзіне деген сеніммен нық сөйлеп, өз тобын осы рөлдік ойын бойынша алып шығуы оқушымның түрлі әдіс-тәсілдердің арқасында өзінің бойындағы дарындылық қабілетінің бар екенін көрсетті. Қазақстанның көркеюі үшін оқушылардың таланты мен қабілетін ашып, оларды оқыту барысында дамыту өте маңызды.

Тәуекел хан тұсындағы хандықтың сыртқы саясатындағы хандармен байланыста болған жағымды-жағымсыз жақтарын оқушылар Венн диаграммасына түсіріп көрсетті. Бұл әдістің оқушылар үшін тиімді болған жері тапсырмадағы жағымды және жағымсыз кейіпкерлерді талдау барысында оқушылардың өзіндік пікірлердің пайда болуына ой талқыда келтірілген көзқарастарының әртүрлілігі, сан алуандығы көп септігін тигізеді. Оқушылардың Венн диаграммасын салуда әр түрлі пікірлерді келтіруі жаңа мәліметтердің игерілуіне жол ашты. Бұл тапсырманы орындау барысында көбіне А оқушыларым Жансәуле мен Аршагул мықты белсендік көрсетті. Әрбір ханды жеке – жеке саралап талдап, С оқушыларым Балғынбек, Арай В оқушыларым Ерлан, Дайыржанға жұмыс істеулеріне барынша көмектесіп жатты.

Эир (2002) талантты немесе қабілетті үнемі айқындай отырып бастауыш мектептердің мұғалімдері өздерін «дарынды бақылаушылар» ретінде көрсетуге тиіс» [4, 72 б.].

Пазл әдісі бойынша оқушылар «Есім ханның Қазақ хандығының дамуына қосқан үлесін пайымдау» сұрағы бойынша әр пазлдың артына күрделенген сұрақтар жазылып оқушыларға таратылды. Бұл әдістің дарынды оқушылар үшін тиімділігі сыни тұрғыдан ойлануды меңгертсе, топпен өз сұрақтарын талдап, пікір алмасуға, өзара ынтымақтастық атмосферасының қалыптасуының арқасында интербелсенді оқудың ең басты мәселесіне айналып, оқушылардың өзара әрекеттесуіне ықпалы зор болды. А оқушыларым пазлдағы жазылған сұрақтарға жауап беруде өздерінің талантты және дарынды екендерін бірден көрсетіп, В оқушыларыма жедел жәрдем көрсетіп сұрақтарын талдауға өз үлестерін қосты.

Талантты және дарынды оқушыларға тақырып қажеттіліктерін түсінуге қатысты ой – пікірлері мен барлық оқушыларды кеңінен оқытуға ықпал ететін қажеттіліктер, оқушылардың қабілетінің өрістеуіне, дамуына әсері мол болды [1, 30 б.]. Бала бойындағы дарындылықты сөндіріп алмас үшін тұрақты шығармашыл деңгейде жұмыс жасап, қадағалап отырыуымыз қажет деп ойлаймын.

«Екінші бетпе бет» кезеңіне келгенде өзімнің тобымдағы әріптестеріммен осы тапсырма бойынша топтық таныстырылым әзірледік. Тобымдағы әріптестерім Құралай, Ильмира, Мешимхан, Гулсум. Әрқайсымыз өзіміздің тәжірибе кезінде қолданған әдіс-тәсілдерімізді, оның тиімді жақтарын ашып, түсіндірумен қатар, қиындық тудырған тұстарын зерттеп ойымызды ортаға салдық. Тәжірибе кезінде берген тізбектелген төрт сабағымызда талантты және дарынды балаларды анықтау үшін әр түрлі тапсырмалар мен әдіс-тәсілдерді пайдаланғанымыз туралы айттық. Құралай «Синквейн», «Тоғыз ром» әдістері арқылы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, өлең жолдарын ұйқастыра білу қабілеттерін, жоғары деңгейдің сұрақтарына жауап беру дағдыларын дамытуға негіздеген. Оқушылардың зейінін ашу, сыни тұрғысынан ойлауға үйрету мақсатында жеңілден, күрделіге қарай сұрақтар берген. Тапсырманы орындау кезінде А деңгейдің оқушысы тапсырманы мазмұнды орындай алғанын, оқушының бойында ерекше дарындылықты байқаған. Мешимхан деңгейлік тапсырмалар мен «Константинополь» әдісінде ұзын сөзден қысқа сөз жасап шығаруды берген. Гулсум жоғары дәрежелі сұрақтарды қолдану арқылы дарынды және талантты балаларды анықтаған.

Талантты және дарынды оқушыларға білім беруді дамытудың инклюзивті тәсілі негізінде осындай балаларды анықтау туралы ой-пікірлер мен зерттеулер жатыр. Аталған тақырып оқушылардың қажеттіліктерін түсінуге қатысты ой-пікірлерді, барлық оқушыларды кеңінен оқытуға ықпал ететін оқу бағдарламаларын кеңейту және барлық оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыратын оқыту мен оқудың сараланған стратегияларын таңдау жөніндегі идеяларды қамтиды [2, 64 б.].

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Джуринский А.Н. История образования и педагогической мысли: Учеб. пособ. для студентов педвузов / А.Н. Джуринский. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2008.

2 Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики / Под ред. В.А. Сластенина. – М.: Академия, 2007.

3 История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: / Под ред. акад. РАО А.И. Пискунова. - М.: ТЦ «Сфера», 2008.

4 Мұғалімге арналған нұсқаулық. «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ, 2012

ОСОБЕННОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИМИСЯ С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА

ШАЙМАРДАНОВА А. К.

учитель, Специальная общеобразовательная школа - интернат
№ 1 для детей с нарушением слуха и речи, г. Павлодар

Любые отклонения в физическом и психическом становлении ребенка приводят к нарушению его общего развития. Нарушение слухового анализатора ведет к существенным отклонениям в развитии речи, в общем развитии ребенка. Снижение или отсутствие слуха негативно отражается на психическом развитии, ограничивает его возможности познания окружающего мира, затормаживает процесс овладения знаниями, умениями и навыками [5, с. 34].

В последние десятилетия стало кардинально меняться отношение общества к человеку с ограниченными возможностями, признавая его равноправным и достойным членом общества, но имеющего еще свои дополнительные проблемы. Все больше предлагается инновационные подходы к обучению и воспитанию детей с нарушением слуха.

Проектная деятельность применяется в общеобразовательных школах, метод проектов становится актуальным в современном коррекционно-образовательных учреждений. Однако внедрение проектной деятельности в школьную практику временами наталкивается на определенные трудности.

При обучении детей с нарушением слуха одним из самых важных условий для педагога является понимание того, что эти дети не являются ущербными по сравнению с другими. Тем не менее, неслышащие дети нуждаются в особенном индивидуальном подходе, отличном от рамок стандартной общеобразовательной школы, в реализации своих потенциальных возможностей и создание условий для развития. Ключевым моментом этой ситуации является то, что дети с нарушением слуха не приспособляются к правилам и условиям общества, а включаются в жизнь на своих собственных условиях, которые общество принимает и учитывает. [11, с. 75].

Сегодня в центре внимания педагогов находится обучение в сотрудничестве исследовательская деятельность учащихся и метод проектов. Проектная деятельность направлена на формирование личности учащихся с нарушением слуха, способного принять себя таким, какой он есть, умеющего чувствовать себя полноценным

членом общества. Работа над проектом способствует развитию памяти и мышления обучающегося: формирует познавательную активность и познавательную самостоятельность; ориентирует отвечать на вопросы как? и зачем? самое главное – проектная деятельность позволяет детям с нарушением слуха дает возможность участвовать в конкурсах, конференциях [15, с. 56].

В условиях модернизации образования традиционное обучение не всегда является эффективным. Обучающиеся не могут реализовать полученные знания в практической жизни. В век информационно-коммуникативных технологий одним из самых важных умений школьника становится умение найти информацию, переработать ее и использовать в определенных целях. Для этого применяются различные педагогические технологии, в том числе и проектная деятельность [9, с.45].

Проектный метод получил в настоящее время очень широкое распространение в обучении. Его можно использовать в любой учебной дисциплине, где решаются большие по объему задачи, желательно для учащихся среднего и старшего звена.

Проектная деятельность – это деятельность по решению возникшей проблемы, реализация плана, предполагающая создание конкретного продукта. Компонентами проектной деятельности как вида учебной деятельности является: цель проектной деятельности, субъект, объект, предмет, продукт. Цель проектной деятельности учащегося можно определить как создание психолого – педагогического продукта, обладающего субъективной и объективной новизной, решающего психолого-педагогические проблемы и задачи. Объектом проектной деятельности учащегося выступает сфера действительности, некоторая область жизни - образовательная среда, участники образовательного процесса, по отношению к чему будут выполнены преобразующие действия. Под предметом проектной деятельности понимается замысел проекта, его идея. Под субъектом проектной деятельности можно иметь в виду человека или группу людей, целью которых выступает проект как некоторое описание будущего объекта. Продуктом проектной деятельности учащегося может быть осуществление конкретной проблемы (психологические процессы, образовательная среда, отношения между участниками образовательного процесса и другое). Структура проекта – это совокупность взаимосвязанных элементов и процессов проекта [15, с. 6].

Сбор информации и защита проектной работы осуществляется учащимися специальной общеобразовательной школы – интернат № 1 для детей с нарушением слуха и речи.

В подготовке работы над проектами учащимися с нарушением слуха необходимо учитывать специфические особенности данных. Подготовить проект учащиеся с нарушением слуха под контролем руководителя. Тема проекта должна заинтересовать учащихся, поэтому выбранная тема должна быть оригинальной и не сложной.

Вся проектная деятельность была разбита на три этапа:

- 1 Поиск материала для проекта – литература, интернет или другие источники; выбор из этих источников нужной информации;
- 2 Оформление проекта;
- 3 Представление готового продукта (презентация).

Каждый проект должен иметь ясную, реально достижимую цель. Поэтому целью проекта было получение конечного результата. Весь путь от исходной проблемы до реализации цели проекта необходимо разбить на отдельные этапы со своими промежуточными задачами для каждого из них.

В 2017 году в 9 классе прошел тематический час на тему «ЭКСПО-2017». Во вступительной части тематического часа учителем проведена беседа с детьми о том, что в столице Астане впервые проводится Международная выставка «ЭКСПО-2017».

Учащиеся приготовили мини – выставку «ЭКСПО-2017», на которую были представлены творческие проекты и макеты, отражающие тематику Международной выставки ЭКСПО-2017 «Энергия будущего». На мини – выставке принимали участие представители из трех стран: Япония, Индонезия и Казахстан. Для демонстрации проектов и макетов учащиеся оформили павильоны по трём направлениям: «Окружающая среда», «Солнечная энергия», и «Водные ресурсы».

В павильоне «Окружающая среда» был представлен проект Шаровой Каролины и Мурат Адины по теме «Применение солнечной батареи в автомобиле». В павильоне «Солнечная энергия» прошла защита проекта ученицы Доспанбетовой Аиды по теме «Экономия энергии в быту с использованием солнечной батареи». Учащиеся Герелевская Екатерина и Усольцев Виктор представили проект Казахстана в павильоне «Водные ресурсы» по теме «Дождевая и талая вода как источники водных ресурсов».

Проведенное мероприятие оказало положительное влияние на коллектив детей, способствовало развитию патриотизма,

умению ориентироваться в информационном пространстве и познавательным, коммуникативным навыкам.

Алпысбаев Асет защитил исследовательскую работу по теме «Загрязнение атмосферного воздуха выбросами автомобильного транспорта в районе школы-интерната» и занял третье место во II Международном конкурсе педагогического мастерства «Лучшая научно-исследовательская работа школьников» проводимая Павлодарским государственным педагогическим институтом совместно с Омским государственным университетом имени Ф. М. Достоевского.

В своей исследовательской работе Асет доказал негативное влияние выбросов автомобильного транспорта на окружающую среду в частности на атмосферный воздух. Было предложено ряд мероприятий по охране атмосферного воздуха от загрязнения автотранспортом.

Ризаев Данияр, Шайхислямова Лашин защитили исследовательскую работу по теме «Школьная перепись населения» и заняли второе место во II Республиканском конференции-конкурсе «Жас ғалым-2019», проводимая Республиканским педагогическим порталом «Тезис.кз» в рамках реализации Государственной программы «Цифровой Казахстан». Основная цель – уточнение и обновление информации о своих жителях, их жизни. Школьная перепись населения позволило узнать много нового и интересного об учащихся, учителях, классах. Перепись школьного населения проходила под девизом «Нам важен каждый!».

Тайлакова Айдана защитила исследовательскую работу по теме «Сакральные места Павлодарской области» и заняла второе место в Международной научно - практической конференции «Формирование гражданской ответственности детей с особыми образовательными потребностями и модернизации общественного сознания в рамках реализации Государственной программы «Рухани жанғыру».

В ходе сбора материала и защиты исследовательской работы были изучены исторические и географические духовные объекты Павлодарской области. Знакомство с сакральными местами позволяют учащимся с уважением относиться, к природным и историческим объектам.

С образовательной стороны, работая над проектом, позволяет учащимся с нарушением слуха самостоятельно искать, анализировать и обобщать необходимую информацию. Основная цель работы над проектом является формированием критического мышления, умения оперировать полученной информацией и применять знания на практике.

Проблема взаимоотношения детей с нормально развивающимися сверстниками в общеобразовательной школе актуальна в настоящее время. Это проявляется в эмоционально-волевой сфере, нарушение социального взаимодействия, неуверенности в себе, снижении самоорганизованности и целеустремленности, что приводит к значительному ослаблению «силы личности». При написании и защите проектов дает возможность максимального раскрытия творческого потенциала учащихся с ограниченными возможностями. Это деятельность, которая позволяет проявить себя индивидуально или в группе, попробовать свои силы, приложить свои знания, принести пользу, показать публично достигнутый результат. Работа над проектом помогает учащимся с нарушением слуха не чувствовать себя изолированными от общества, не испытывать недостатка в общении.

Данный вид учебной деятельности помогает в социализации, проходящая как в его семье, так и в социуме, и быть полезным, а насколько это, возможно, помочь ему превратиться из изгоя и исключения в человека, осознающего себя как минимум равным окружающим, в человека, осознающего свое достоинство и несомненную ценность. Участие детей с нарушением слуха в проектной деятельности уменьшает фактор социально – психологической напряженности в обществе, дает возможность самореализации в процессе позитивного социального взаимодействия.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Андрейчук Н.В. Методика развития слухового восприятия у детей с нарушением слуха, ВЛАДОС, 2001г.
- 2 Красильникова О.А.: Обучение чтению школьников с нарушениями слуха. - М.: Академия, 2015г.
- 3 Речицкая Е.Г. Сурдопедагогика; Книга по Требованию - Москва, 2010г.
- 4 Кудайбергенова А.С. Исследовательская деятельность формирует общеучебные умения / Кудайбергенова А.С. // Народное образование. - 2016
- 5 Бойцова, А.А. Проектная деятельность как средство интеграции предметов естественнонаучного цикла в школе / А. А. Бойцова// Человек и образование. – 2013
- 6 Проектная деятельность учащихся. Лето 2017г.//Методика обучения. 07 июня 2017г. [Электронный ресурс].<http://obuchonok.ru/plan>

STEM БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНА КІРІСПЕЛІК ШОЛУ

ШУШПАЕВА Г. З.

магистрант, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

ОСПАНОВА Н. Н.

п.ғ.к., доцент, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Қазіргі уақытта сандық технологиялардың жедел дамуы мен адам қызметінің барлық саласын цифрландырудың жылдам дамуымен байланысты STEM білім беру маңызды мәселе, білім беру жүйесінің барлық деңгейлерінде ерекше назар аударуды талап етеді.

Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев 2018 жылғы 10 қаңтардағы «Төртінші өнеркәсіп революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауында әлемнің дамыған елдерінің қатарына қосылу үшін Қазақ елі атқаруға тиісті он міндетті нақтылап беріп, оқытудың заманауи әдістемелер мен технологияларды қолдану керектілігін баса айтты. Сол себепті, бәсекеге қабілетті елдер қатарында болу үшін STEM – білім беру мен оқуды бірдей бағытта алға дамытуымыз керек [2].

STEM – оқытудың біріктірілген тәсілі, оның негізінде академиялық ғылыми-техникалық тұжырымдамалар шынайы өмір контекстінде зерттеледі. Бұндай тәсілдің басты мақсаты – мектеп, жұмыс, қоғам және бүкіл әлем арасында STEM-сауаттылықты дамытуға және әлемдік экономикадағы бәсекеге қабілеттілікке ықпал ететін нық байланыстарды орнату (Tsupros, 2009).

«STEM» аббревиатурасын американдық бактериолог Р.Колвэлл 1990 жылдары алғаш рет ұсынды, бірақ ол тек 2000 жылдарда ғана белсенді қолданыла бастады. STEM негізінде бұл сөздің жаңа нұсқалары пайда болды, солардың ішінде әлдеқайда кең таралғаны STEAM (ғылым, технологиялар, инженерия, өнер және математика) және STREM (ғылым, технологиялар, робототехника, инженерия және математика) болды. Қазіргі уақытта STEM әлемдік білім берудің басты трендінің бірі болып есептеледі. Технологиялардың қарқынды дамуының арқасында жаңа мамандықтар пайда болып жатыр, STEM мамандарға сұраныс өсіп жатыр. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында STEM-білім берудің өзектілігі және мүмкіндіктері туралы айтылған: «...әлеуметтік және эмоциялық

дағдыларды қалыптастыру, когнитивтік емес қабілеттерді дамыту қажеттілігі әлі де ерекше маңызды болып табылады. Мектепте білім берудің жаңартылған мазмұнына көшу STEM-білім беру аясында жүзеге асырылуы тиіс. Пәнаралық және жобалық тәсіл мектеп оқушыларын тану мен дамудың белсенді процесіне ынталандыруға мүмкіндік береді» [3].

STEM-білім беру – инженерлік шығармашылық пен математика, жаратылыстану ғылымдары мен технологиялардың енгізілуі негізінде жоба және пәнаралық амалдарды байланыстыратын жаңаша ойлау және жаңа технологияларға бағытталған ғылымдардың бірігуі. STEM-білім беру артықшылықтары: сыни тұрғыдан ойлау, ғылыми-техникалық білімді күнделікті өмірде пайдалану, белсенді қарым-қатынас құру және командамен жұмыс жасау, техникалық пәндерге қызығушылықты арттыру, жобаларға креативті және жаңашыл көзқарас, оқу мен қарбераның ұштасуы.

Еліміздің белгілі ғалымдары Г. Ахметова, А. Мурзалинова АҚШ еліне іс-сапарларынан кейін жарық көрген мақалаларында былай деп жазылған: STEM-білім берудің басты мақсаты – оқушылардың білу және істей алу қабілеттерін өнертапқыш шешімдер, зерттеушілік қызметтер және тәжірибелік форматтарда көрсету. Бағалы аспектілер де бар: ғылыми жаңалықтарды шешуде, аз қамтылған отбасыларға (сыныптастарына) көмектесіп, біруақытта оқушылар әлеуметтік сұрақтарды да шешіп отырады. Сондықтан да, америка мектептерінде «Ел экономикасына АҚШ өнертапқыштарының үлесі» пәнін оқытады. Күтілетін нәтиже – оқушылардың функционалдық сауаттылықтары, олардың өмірлік және кәсіби перспективалары, өз күштеріне деген сенімділік. STEM-білім берудің үздік педагогтері мақсат тек қана құзыретті жұмыс күшін тәрбиелеу ғана емес, оқушылардың «қатты» және «жұмсақ» дағдыларын қалыптастыру қажеттігін де көреді. Егер «қатты» (когнитивті) дағдыларын пәнаралық байланыстарды жүзеге асырумен байланыстырса (мысалы, «Жасақталған логистика бойынша жүк тасымалдау» жобасын орындау үшін математика, география, физика, метеорология, статистика, кәсіпкерлік пәндерімен интеграциялануы), ал «жұмсақ» дағдылар – командада жұмыс жасау қабілеті, өнертапқыштық шешімдер қабылдау, өзіне сенімділік және т.б. [1]

STEM технологиясының артықшылықтары:

STEM білім беру- кеңейтілген қаржыландыру аймағы болып табылады: көптеген коммерциялық емес ұйымдар мектептерге технологиялық жобалар үшін гранттар ұсынады;

Сонымен қатар, STEM – кәсіби дамудың кең мүмкіндіктері;

Оқушыларға технологияларға қол жеткізу мүмкіндіктерін береді. Қазіргі кезде, әлем бүкіл компьютерлік желілерге еніп, балалар цифрлық мазмұнды құрып, оны бөліседі және оны бұрын көрмеген ауқымда пайдаланады;

STEM технология – оқушылардың белсенді болуына мүмкіндік беретін оқу ортасын құрады. Қандай жағдай болмасын олар өзінің оқуына қатысады;

STEM технология оқушылардың критериялды ойлауды, топпен және жеке жұмыс жасау қабілеттерін талап етеді.

STEM технологиясын ендірудің шарттары:

Үлкен іздестіру, қолдау және талантты балаларға қолдау көрсету жүйесін құру керек;

Әрбір жалпы білім беретін мектепте дарынды балаларды анықтайтын шығармашылық органы дамыту қажет. Жоғарғы сынып оқушыларына оқудың сырттай, күнгізгі-сырттай және қашықтықтан оқу мүмкіндіктерін беру;

Сонымен бірге, талантты балаларды қолдау жүйесін дамыту керек. Бұл әсіресе, мектеп-интернаттарға қатысты. Физико-математикалық мектептер мен дарынды оқушыларға арналған интернаттарға өздерінің қызметтік тәжірибесімен бөлісу керек.

Дарынды балалармен жұмыс экономикалық тұрғыдан тиімді болуы керек. Оқушысы өте жоғары нәтиже көрсеткен мұғалімдерге ынталандыру төлемдерін төлеу қажет;

Отандық педагогтарды қолдау үшін моральдық және материалдық ынталандыру жүйесін енгізу, ең бастысы – талантты жастарды мұғалім мамандығына тарту қажет.

STEM – білім берудің креативтік бағытта белсенді дамып келеді, оның ішінде шығармашылық және көркемдік пәндер (өнеркәсіптік дизайн, архитектура, өнеркәсіптік эстетика және т.б.). Себебі, тек қана ғылымға негізделген болашақ ешкімге ұнар қоймас. Бірақ, ғылым мен өнердің синтезін қалыптастырушы болашақ барлығымызды қазірден қызықтырады [2].

Жақын келешекте әлемде келесі мамандықтар сұраныста болады: IT-мамандары, программистер, инженерлер, жоғары технологиялық өндірістің мамандары және т.б.

Алыс болашақта қазір көз алдымызға елестете алмайтын мамандықтар пайда болады. Олардың барлығы технологиялармен, жоғары өнеркәсіптегі технологиялармен байланысты болады. Әсіресе био- және нано-технология мамандары сұраныста болады. Сондықтан, қазірден бастап балаларды осыған дайындау қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Г.Ахметова, А.Мурзалинова. «Преимущества перспективы STEM-образования» \ \ «Білімді ел - Образованная страна» №41 (102) 7 ноября 2017 г

2 Г.Ногайбаева, С.Жумажанова. «Развитие STEM-образования в мире Казахстане» \ \ «Білімді ел - Образованная страна» №20 (57), 25.10.2016ж.

3 STEM білімді енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017 ж.

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖОЛДАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

ЭРМЕТОВА Ш. К.

мұғалім, Хамза атындағы № 108 ЖОББМ, Шымкент қ.

Қазіргі таңда әлемдік оқу үрдісінің өзегі – жаңа технологиялар екені баршамызға мәлім. Жаңа технологиялардың бірнеше түрлері бар. Әлемнің бірнеше елінен сынақтан өткізілген жаңаша оқыту 4 бағытты қамтиды. Олар модульдік технология, рейтинг жүйе, дамыта оқыту технологиясы, сын тұрғысынан ойлау. Әрбір технология өзіндік жаңа әдіс-тәсілдермен ерекшеленеді. Әдіс – тәсілдерді мұғалім ізденіс арқылы оқушы қабілетіне, қабылдау деңгейіне, қарап іріктеп қолданылады. Мұғалім өзіне тиімді, пайдалысын жетілдіре түседі. Демек берілетін білім де, тәрбиелік тәлім де шәкірттің шамасына үйлесімді, таным – түсінігіне сәйкес келсе ғана жүзеге асады.

География пәні – өзіндік ерекшелігі бар пән. Ол жалпы құрлық – жер бетін, планетамызды, ондағы тіршілік ететін өсімдік – жануарлар дүниесін, жер бедерін, байлығын және өмір сүріп отырған бірнеше мыңдаған ұлттар мен ұлыстардың тіршілігін зерттеп үйрететін ғылым. Сондықтан, география пәні мұғалімі болу

деген сөз – кең көлемді, терең білімді, есте сақтау қабілеті күшті, мазмұн – табиғаты терең ұстаз мұғалімдерді талап етуі, әрі осыны қажет етеді [1, 112 б.].

Географиялық білім беру жолдары:

Әрбір пән мұғалімінің мақсаты – оқушыларға сапалы білім беру. Сабақта қолданылған оқытудың әр түрлі әдістері оқушылардың білім сапасын арттыруда және пәнге қызығушылығын, сонымен қатар әр баланың іскерлігін, ізденімпаздығын, байқау қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сабақта қай тақырыпта болса да ғылыми – теориялық әдебиеттер, оқу-әдістемелік құралдар, көрнекіліктер, электронды материалдар, т.б. пайдалануға болады. Басқа пәндерге қоса географиядан да тиянақты білім берудің негізі-географиялық білім түрлерін жүйелі оқыту. Географиялық білім түрлерін атап айтар болсақ: геологиялық, климаттық, картографиялық, номенклатуралық, топонимикалық, тарихи, экологиялық және экономикалық білім деп бөлуге болады.

1 Геологиялық білім арқылы оқушылар жер қыртысының тұрақты және тұрақсыз түрлерімен танысып, соған байланысты табиғаттың бірнеше ғасыр бойы табиғи жолмен даму тарихынан білім алады. Бұл теориялық білімдерін танымжорық кезінде өз өлкесінен жинап алған тау жыныстарының түрлерін анықтауға тапсырма беру арқылы практикалық дағдыларымен ұштастыра аламыз.

2 Климаттық білім жер бетіндегі климаттың климат туғызушы факторларына тәуелділігін, ауа-райы құбылыстарының шаруашылықты ұйымдастыруға әсерін үйрете отырып, картаны пайдалану және оны оқи білуге баулу, логикалық ойлау қабілеттерін арттыру арқылы беріледі.

3 Картографиялық білім оқушылар картамен жұмыс істеу кезінде беріледі. География сабағында жер бедерінің формасын анықтауда, масштабты қолдана отырып қашықтықты есептеуде, климаттық картаның көмегімен әр материктің климатын оқи біліп, климатты қалыптастырушы факторларды анықтауда, елдердің физикалық - географиялық жағдайын сипаттауда және экономикалық географиясына, т.б. сипаттама беруде географиялық картаның маңызы зор.

4 Номенклатуралық білім оқушы картамен жұмыс істеп, географиялық атауларды меңгеріп отырса беріледі. Мысалы, 6 сыныптың литосфера тарауында ең биік 10 тау, ең ірі 10 жазық, гидросфера тарауында ірі 10 теңіз, ең ұзын 10 өзен, ең ірі 10 көлді

картаға түсіріп жаттау арқылы білімін арттырса, дүние жүзінің әлеуметтік – экономикалық географиясы сабағында жер көлемі ірі елдер, халқының саны көп 10 ел, экономикасы дамыған елдерді анықтап, есте сақтаулары арқылы номенклатуралық білімдерін арттырамын. Осындай тапсырмалар арқылы оқушылар картамен жұмыс істеуге төселіп, олардың танымдық білімдері мен есте сақтау қабілеттері артады. Егер оқушы өзінің оқыған географиялық атауларының шығу тегімен танысып, тоқталып, мән беретін болса, топонимикалық білімі бекітіледі. География сабағында оқушыларға өздерінің қалауы бойынша үш сөздің тарихын тауып келуге тапсырма беру арқылы оларға шығармашылық жұмыс істеуге жағдай жасаймыз.

5 Экологиялық білім табиғатты қорғауға, аялауға тәрбиелеуде, туған жерге деген перзенттік адамгершілік борышын сезінуге көмектеседі. Түрлі экологиялық тапсырмалар, яғни өз ауылындағы бұлақтар немесе өзеннің табиғат компоненттерінің ерекшеліктерін сипаттау, жыл мезгілдері бойынша өзгерістерін бақылау, ауыл халқының тұрмысы мен шаруашылығында алатын орнын анықтау, адам әрекеті нәтижесінде болатын табиғаттағы өзгерістердің себебі мен оны жою жолдарын табуда оқушыларға тапсырма беру арқылы экологиялық білімдерін өз беттерінше арттыруларына көмектесе аламыз. Мысалы, ауыл жанындағы «Маралды» көлінің экологиялық ерекшелігі зерттеліп көл табиғатына сипаттама берілді. Оқушылар көлдің геологиялық, биологиялық, экологиялық, шаруашылық сипаттамасын жасады. Көлдің өсімдіктер дүниесі шөпті және бұталы өсімдіктерден тұрады. Өсімдіктері көп түрлі, жиі және тығыз өскен. Бұлақ жануарлар дүниесіне бай. Сүтқоректілерден қоян және сарышұнақ мекендейді.

6 Экономикалық білім де экономикалық білім жүйесін игеру барысында, экономикалық есептеуде, іскерлік пен дағдыны қалыптастыру, өндірістегі іс-әрекет экономикасын талдау арқылы меңгеріледі. Оқушыларға нарықтың құрылымы мен кәсіпкерлік жүйесін ұғындыруда, нарықтық білім берудің бағыттары мен кәсіпкерлікке баулудың әлеуметтік педагогикалық қажеттілігін түсіндіреді. Сонымен қатар, оқушыларға нарықтық ұғымдарды оқыту барысында экономикалық білімдерін қалыптастырады. Оқушыларға ауыл халқының өсу динамикасын анықтау, әр шаруа қожалықтарының шаруашылықты ұйымдастыру ерекшеліктерімен танысу, қорытынды жасау, өнімнен түсетін қаржыны болжау жұмыстарын үйрету арқылы экономикалық білім беруге болады.

Мұғалім жоғарыдағы білім түрлері арқылы география пәндерін оқытуда оқушылардың танымдық деңгейін арттырады. Яғни, оқушылар өз беттерімен тапсырма орындап, оқу материалдарының мазмұнын жақсы меңгеріп, өз ойларын толық және дәлелді жеткізуге төселеді. Олардың ойлау және сөйлеу қабілеттері артады. Өз беттерімен керекті материалды тауып, тапсырмаларды дұрыс орындауға үйренеді [2, 45 б.].

Танымдық белсенділік дегеніміз – оқушының оқуға, білімге деген ынта – ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Мысалы: мұғалімнің баяндап тұрған материалын түсіну үшін, оқушының оны зейін қойып тыңдауы, алған білімін кеңейтіп толықтыру үшін, өздігінен кітап оқуы, бақылау, тәжірибе жасау, жазу, сызу сияқты жұмыстар істеуі керек. Өйткені өтілген материалды саналы қайталауда, жаңадан білім алуда, оның жолдары мен дағдыларына үйренуде белсенділіксіз мүмкін емес. Танымдық әрекеттің негізінде оқушыларда танымдық белсенділік қалыптасады. Сабақ барысында оқушының бойында танымдық белсенділік пайда болса, оқушылардың ақыл – ой қабілеттерінің мынадай элементтері дамиды: зеректілік, байқағыштық, ойлау және сөйлеу дербестігі т.б.

Танымдық әрекет – шәкірттің білімге деген өте белсенді ақыл -* ой әрекеті. Ол танымдық қажеттіліктен, мақсаттан, таным қисындарынан және әрекетті орындаудың тәсіл – амалдарынан тұрады. Танымдық белсенділікті бір ғана белгімен көрсетуге болмайтын ұғым, оның алуан қырлы сипатын айқын көреміз. Сондықтан оқу барысында оқушының таным белсенділігін арттыруда олардың өз бетінше танымдық ықылас – ынтасын шығармашылық әрекетін дамытатындай етіп ұйымдастырады. Танымдық әрекеттің үш дәрежесі болады.

1-Дәреже – жаңғыртушы белсенділік – шәкірттің материалды жадылап, қайта жаңғыртуға, оны үлгі бойынша қолдануға, меңгеруге ұмтылысымен сипатталады. Белсенділіктің 1 – дәрежесіне тән көрсеткіш – оқушының бойында білімін тереңдетуге деген ұмтылыстың болмауы.

2-Дәреже – түсіндіруші белсенділік-оқушының оқығанын зерделеуге, оны өзіне белгілі ұғымдармен байланыстыруға, білімін жаңа жағдайларда пайдалану жолдарын меңгеруге ұмтылысынан көрінеді. 2-дәрежеге тән көрсеткіш оқушының бастаған ісін аяғына дейін жеткізуге ұмтылуынан, қиындыққа тап болғанда оны жеңудің жолдарын қарастыруынан байқалатын үлкен дербестігі.

3-Дәреже – белсенділіктің шығармашылық дәрежесі – оқушының тапсырманы шешудің тың жолдарын іздестіруге деген ұмтылысымен сипатталады. Бұл дәреженің ерекшелігі – мақсатқа жетудегі табандылық, танымдық ынтаның негіздері мен әр алуандылығы [3, 6 б.].

Сонымен қатар география сабақтарында экскурсияның маңызы зор.

Экскурсия жұмысының мақсаты – оқушылардың сабақта алған теориялық оқу материалдарын практикамен жалғастыру, бекіту. Сондықтан оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруда маңызы зор. Ол барлық оқу пәндерінде, әсіресе физика, химия, биология, тарих сабақтарында кеңінен қолданылады. Бұл оқушылардың оқу процесін бақылай білуге жаттықтырады және оқу материалын өмірмен байланыстыра алуға үйретеді.

Оқытуды экскурсия жолымен ұйымдастырудың үш түрі бар:

1 Кіріспе экскурсия. Ол - сабақта күрделі тарауда тақырыптарды өтер алдында ұйымдастырылады.

2 Ілеспелі экскурсия. Ол- белгілі бір тақырыпқа арналып, сабақ барысында оның орта шенінде немесе өн бойында жүргізіледі.

3 Қорытынды экскурсия. Ол- күрделі немесе тақырыпты өтіп болғаннан кейін оқушылардың сабақтар жүйесінде алған теориялық білімдерін пысықтау, бекіту мақсатын көздейді.

Қазіргі жаңа педагогикалық технология географияны оқытуда Шаталовтың ұсынған әдісі негізінде тірек – конспект, диаграмма, график, логикалық тірек – сызбасы қолданылады

Дамыта оқыту. «Даму» ұғымының психологиялық анықтамасы – жаңарту үрдісі, жаңаның өмірге келіп, ескінің жоғалуы деген мағынаны береді.

Модульдік технология. Бұл оқыту технологиясының негізі – оқушының танымдық белсенділігін, танымдық іс – әрекеттерінің әр түрлі іс-әрекеттерін (есту, көру, т.б) ойлау, зейін (назар) қабылдау әрекеттерін, ойын арқылы және сөздік байлықтарын дамыту.

Жаңа технология жүйесіндегі мәнді ойындардың маңызы зор. Мұндай сабақтарда оқушылардың әртүрлі проблемаларды, оларды шешу жолдарын іздестіруге мүмкіншілік туғызып, олардың логикалық ойлау қабілетін дамытады. Ересектердің қатынас құралы – тіл болса, балалардың қатынас құралы – ойын. Ойын сабағында әрбір оқушы жауапкершілікке ие болады. Алдағы мақсатқа жету үшін ойланып, шешім қабылдауға дағдыланады. Ойын сабақтары өтілген материалды пысықтауда қолданылады [4, 19 б.].

Ойын технологиясының оқушылардың дамуы мен білім деңгейіне әсер етуінің 3 жағын айқындауға болады.

1 Танымдық (жады, елестету, зейін, қабылдау, ойлау).

2 Оқытуда ойын элементтерін пайдалану технологиясы (белсенді сөздер қорын дамыту)

3 Қажеттіліктерді өтеу (дайындық, қиындықтарды жену, өзін әлеуметтендіру, қауіпсіздендіру, қарым – қатынас, танымдық жетілу, сыйлау, шығармашылық).

Бүгінгі таңда білім берудің жаңаша негізін жоғары технологиялар құрауда. Дәстүрлі білім беруден бас тартып, жаңашылдыққа ұмтылу кезеңі басталды. Жаңа технологиялардың 50 – ден астам түрінің бірқатары Қазақстан мектептеріне еніп отыр. Жаңа педагогикалық технологиялар интеграция және дифференциация ұстанымдарына негізделеді. Интеграция ұстанымы денсаулығын сақтай отырып, оқушы жүктемесі мен уақытты тиімді пайдалану проблемасын шешсе, дифференциация ұстанымы оқушымен жеке түрде мақсатты жұмыс жүргізуге негізделеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Мектеп оқушыларының психологиялық ерекшеліктерін анықтауға арналған психодиагностикалық қызмет. Құрастырған Л.К.Көмекбаева. Алматы, 2004.-112 б.

2 А.Әбілқасымова, Р.Омарова. Мұғалімдердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру негіздері. Алматы., 2016. – 45 б.

3 Қазақстан Республикасының 12- жылдық жалпы орта білім беру тұжырымдамасы. «Айқын газеті» 26 тамыз 2013.- 6 б.

4 Мектеп директоры Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал. 2016.- 19 б.

1.2 Психология ғылымы дамуының мәселелері.**Кешбасшы психологиясы****1.2 Проблемы развития психологической науки.****Психология лидерства****МЕДИАЦИЯ. ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРИМЕРЫ
РАЗРЕШЕНИЯ СПОРОВ**

АБДУРАХМАНОВА Ф.

педагог психолог, школа № 110 имени З. Хусанова, г. Шымкент

Суд - это многоточие в споре и точка в отношениях. Медиация – это точка в споре и многоточие в отношениях.

Медиация, в праве – одна из технологий альтернативного урегулирования споров (англ. alternative dispute resolution, – это альтернативная форма с участием третьей нейтральной, беспристрастной, не заинтересованной в данном конфликте стороны – медиатора.

Медиация представляет собой особую форму посредничества, не предполагающую вынесения третьей стороной решения по спору, соответственно, главной задачей медиатора является помощь сторонам в как можно более скором приведении спора к взаимовыгодному и жизнеспособному решению.

Существует мнение, что развитие медиации в Казахстане не реально - слишком велики агрессивность и недоверие сторон, и отношение казахстанских экспертов к перспективам развития медиации в Республике Казахстан также неоднозначно. Некоторые из них считают, что медиация не приживется в Казахстане, так как является сугубо западным явлением; другие – в числе которых немало известных и уважаемых юристов – что медиация заслуживает пристального внимания со стороны общества и государства.

Будучи практикующим судьей, я также достаточно скептически относилась к внедрению процедуры медиации, но по результатам ознакомления с опытом зарубежных стран, России, по внедрению медиации мнение мое полярно изменилось, и в настоящий момент, я считаю, что по отдельным категориям споров, и в частности по разрешению семейных споров, медиация является наиболее выгодным для обеих сторон способом разрешения возникшего спора.

Несколько десятилетий назад США и страны Европейского союза столкнулись с проблемой, актуальной сегодня и в Казахстане — перегруженностью судов, судебными тяжбами, затягивающимися на несколько лет, неисполнением решений судов и огромными затратами физических и юридических лиц на судебные издержки. Индустриальный и информационный бум, прогресс и глобализация привели к тому, что количество споров и их сложность возросли в геометрической прогрессии. Стала очевидной необходимость поиска других процедур урегулирования споров.

В результате, в США появился термин «альтернативное разрешение споров», под которым понимают арбитраж, переговоры, посредничество, так называемые «мини-разбирательства» и прочие процедуры урегулирования споров.

Именно благодаря опыту США, роль примирительных процедур в урегулировании споров в мире возросла. Сегодня, во многих штатах юристы, не предложившие клиентам альтернативное разрешение споров при консультации, могут быть привлечены к ответственности за профессиональную недобросовестность.

Примечательно, что при оценке эффективности юристов компании во внимание принимается количество судебных исков, которые удалось избежать данному юристу. В результате опроса 1000 крупнейших американских корпораций было выяснено, что 88 процентов из них в течение последних трех лет использовали медиацию. Многие американские компании устанавливают собственные критерии выбора между судом и примирительными процедурами, учатся методике урегулирования споров, включают положения об урегулировании споров в контракты, принимают меры по незамедлительному уведомлению другой стороны при возникновении признаков спора.

Медиация (в переводе с английского – посредничество) – это процедура примирения конфликтующих сторон путем их вступления в добровольные переговоры с привлечением нейтрального лица-медиатора, минуя судебное разбирательство.

Стороны, начавшие процесс медиации, не обязаны доводить его до конца, а медиатор не обладает полномочиями судьи, не может принять решение и обязать стороны к выполнению своего решения, он только лишь выступает в качестве катализатора переговоров, и помогает вести переговоры более эффективно и направляет их в нужное русло.

Полагаю, что именно благодаря своему нейтралитету, медиатор способен объективно оценить обстоятельства спора и найти оптимальное решение проблемы. К тому же, стороны часто делятся с медиатором такой информацией, которой они не поделились бы с оппонентом во время обычных двусторонних переговоров, что также помогает медиатору составить более полную картину происходящего.

В случае если соглашение было достигнуто, медиация заканчивается составлением письменного договора (мировой сделкой), разрешающим конфликтную ситуацию, при этом, медиатор не имеет права принудить стороны подписать соглашение, с условиями которого они не согласны.

Вот несколько неоспоримых преимуществ данного института и перспективы применения медиации в Казахстане:

- внедрение и применение процедуры медиации позволит в некоторой степени снизить существующую нагрузку в судах республики. Ожидается, что это положительно скажется на качестве и сроках рассмотрения дел в судах.

- медиация имеет явные преимущества в области разрешения корпоративных споров. В этом случае, более высока вероятность удовлетворения интересов сторон результатами рассмотрения спора, так как стороны спора являются активными участниками процесса принятия соглашения, а не сторонними наблюдателями, как в суде. К тому же, участники такого спора, разрешенного посредством медиации могут вполне успешно сотрудничать в будущем, тогда как отношения между участниками судебного разбирательства часто бывают безнадежно испорчены.

- несомненным плюсом является и конфиденциальность процедуры медиации, тогда как судебные споры в какой-то степени становятся достоянием общественности.

- дела, рассматриваемые с привлечением медиаторов, а не посредством обращения в суд, экономят массу времени и денег конфликтующим сторонам.

- медиация незаменима в некоторых гражданских спорах. Особое место здесь занимают семейные споры, вопросы опеки над ребенком. Обычно, если в ходе развода супруги не достигают согласия по каким-то вопросам, они обращаются за разрешением своего спора в суд. Но эффективно ли это во всех случаях? Увы, но ответ очевиден. Обращение в суд уже само по себе является дополнительной травмой и для бывших супругов, и для их детей.

Суд не помогает сторонам понять друг друга (собственно, это и не является его задачей), не говоря уже о нормализации отношений с другими участниками конфликта, кого косвенно могут затронуть последствия разлада (бабушки, дедушки, др. родственники) Наоборот, как показывает практика, в суде супруги еще сильнее погружаются в конфликт, забывая о своих родительских обязанностях и используя свои родительские права для того, чтобы «выиграть дело». Как правило же, решения, основанные на правоприменении, так или иначе, удовлетворяют, в лучшем случае, интересы только одной стороны. То, что суд вынесет решение либо в пользу отца, либо матери, все равно останется некоторым насилием, которое не способствует сохранению партнерских отношений. В этих условиях сложно переоценить роль медиации при бракоразводном процессе. Ведь медиатор, получивший должную подготовку, обладает инструментарием, который позволяет ему обращаться к эмоциям, тревогам, переживаниям, ценностям людей. Во главе угла в медиации – бережность в обращении с людьми, внимательность к их нуждам. Медиатор не председательствует в формализованном процессе и не выносит решения, опирающегося на какие-то внешние требования. Задача медиатора — способствовать людям проявиться в максимальной степени, что и позволит им в итоге выработать уникальное и отвечающее именно их потребностям решение.

Для наглядности хочу привести некоторые примеры из российской и зарубежной практики разрешения споров с помощью медиации.

Так, производитель компьютеров подал иск против поставщика электронных чипов, основывая свои претензии на том, что у чипов был чрезвычайно высокий показатель поломок, из-за чего производитель компьютеров был вынужден оплачивать дорогое сервисное обслуживание для своих клиентов в самых разных частях света. Стороны спора обратились к процедуре медиации, так как в их договоре была прописана такая форма обязательного досудебного урегулирования споров. Кроме того, разбирательство в суде потребовало бы дополнительных временных затрат.

В ходе медиации, в которой участвовали по одному топ-менеджеру от каждой компании, выяснились различные обстоятельства. В частности, оказалось, что причиной поломки чипов стали компоненты, поставляемые одной из ведущих азиатских компаний и то, что производитель чипов не предполагал, что возникнут такие проблемы. Тем не менее, производитель

компьютеров настаивал на выплате ему компенсации, размер которой он оценил в несколько десятков миллионов евро. Другая сторона не оспаривала необходимости выплат, так как «на кону» стоял ее имидж и публичная огласка не была ей нужна.

Примерно через месяц стороны вновь встретились, раскрыв на условиях конфиденциальности необходимую им информацию. Кроме того, производитель чипов, также на условиях конфиденциальности, сообщил о новых разрабатываемых продуктах и предложил учесть большую часть компенсации как скидку на будущие покупки по эксклюзивному соглашению о сотрудничестве между обеими компаниями. Это предложение показалось интересным партнерам, и стороны пришли к соглашению по данному спору.

Вот еще пример разрешения с помощью медиации спора между предпринимателями.

О. и А. вели совместный бизнес. Раньше они были друзьями, когда-то вместе начинали свой бизнес «с нуля». Доли их предприятия были поделены пополам, поэтому, когда их отношения стали портиться, это стало отражаться на эффективности управления компанией.

В определенный момент А. решил, что продолжать совместную деятельность не представляется возможным и захотел продать свою долю. Он нашел крупного инвестора, однако тот, будучи их конкурентом в этой же сфере бизнеса, был заинтересован в приобретении всего предприятия целиком. Его интересовала реорганизация предприятия в единый комплекс и использование созданного на рынке положительного имиджа компании О. и А. Инвестор сделал очень заманчивое предложение, предложив цену, значительно превышающую рыночную стоимость компании.

Однако О. не хотел ничего слушать и отказывался от продажи, мотивируя тем, что он не доверяет А. и всем предложениям, сделанным по его инициативе. А. находился в довольно сложной ситуации, так как ему требовались деньги на свой собственный проект, а выгодное предложение могло «уплыть». В этой ситуации он обратился в Центр медиации и права (Россия) с просьбой о содействии в организации процедуры медиации. Кроме того, он считал, что дело должно быть разрешено в срочном порядке, чтобы успеть реализовать собственные планы по запуску своего проекта.

В ходе медиации выяснилось, что О. в принципе, был не против идеи продажи бизнеса, но не был уверен в действиях и намерениях А. Кроме того, он опасался, что несколько его родственников могут

потерять хорошо оплачиваемую работу на этом предприятии. Причем о родственниках О. своему партнеру раньше просто ничего не говорил. О. также не говорил А., что давно сменил жизненные приоритеты и мечтал уехать жить в другую страну. Именно поэтому он последнее время часто уезжал в отпуск, а управление своей долей думал передать кому-то из родственников.

На медиации О. и А. смогли договориться о гарантиях родственникам О. путем подписания дополнительного соглашения к их трудовым договорам, причем было учтено мнение и самих родственников. А. также, как оказалось, мог помочь О. в приобретении недвижимости за границей, деньги на покупку которой могли быть получены за счет продажи его доли инвестору. Поэтому в медиации был подробно оговорен как порядок продажи бизнеса, так и приобретения жилья.

Результатом медиации стало как собственно принятие решения о продаже бизнеса, так и последующее сопровождение процесса его реализации до полного исполнения А. и О. взаимных обязательств. На проведение самой медиации потребовалось всего два дня.

Вот еще один пример разрешения конфликта в педагогическом коллективе, который был успешно разрешен посредством проведения процедуры медиации.

На работу в коллектив школы пришла молодая учительница английского языка. Одновременно она стала классным руководителем 10 класса. Со своим классом у учительницы сложились отличные отношения, дети полюбили молодого педагога за демократичность и понимание. Сложность же заключалась в том, что в школе работал пожилой преподаватель физики, который являлся отличным специалистом в своей области, но никак не мог установить контакт с классом. На почве отношения к 10-му классу между учителями возник серьезный конфликт. Учительница английского языка поддерживает класс, который бастует против хамского отношения учителя физики и отказывается посещать его уроки. Постепенно в конфликт педагогов были втянуты не только дети, но и другие учителя, которые разделились на два противоборствующих лагеря.

Как выяснилось в ходе процедуры медиации - истинные цели обоих учителей совпадали, ведь главным для обоих педагогов являлась передача хороших знаний детям. Но каждый педагог в то же время настаивал на определенном аспекте. Учитель физики на полном подчинении педагогу, а учительница английского языка – на доверительном отношении. Благодаря проведенной

медиатором работе, стороны пришли к пониманию - конфликт несет ущерб, прежде всего, знаниям детей, за которые так активно борются обе стороны. Оказалось, что они воюют во имя детей, дети им небезразличны. Когда к ним пришло понимание того, что детям нужна комфортная обстановка, чтобы качественно усваивать знания, а напряжение создаваемое их противостоянием этому не способствует – конфликт был погашен.

Приведу пример семейной медиации как одного из альтернативных методов разрешения конфликтов между близкими людьми.

К медиатору обратилась семейная пара, находящаяся в стадии развода и переживающая острый конфликт. По их словам, причиной противоречия стал загородный дом, расположенный в Подмоскowie. Этот дом они купили в первый год совместной жизни. Дом не был достроен и молодожены активно включились в обустройство семейного «гнездышка». По словам семейной пары, дом важен одинаково для обеих сторон и каждый бы с удовольствием оставил этот дом за собой. Пара не заинтересована в продаже дома и разделе полученной суммы. Дом приобретен в период брака, брачный договор между ними заключен не был, в соответствии с законодательством каждый из супругов имеет одинаковое право на этот дом - в размере 50 % его стоимости.

Основной задачей процедуры медиации стало бесконфликтное разрешение сложившейся ситуации, снижение травмирующих последствий, как для детей, так и для самой супружеской пары, создание условий для сохранения будущих дружеских, партнерских отношений в разведенной семье.

Медиатор «усадил» стороны за стол переговоров. В результате совместных бесед со сторонами, он выяснил истинные причины их нежелания расставаться с загородным домом и создал условия для понимания сторонами друг друга. Оказалось, что главным желанием мужа являлось желание сохранить дом как символ семейного очага. У него глубокая эмоциональная связь с этим домом, так как именно здесь произошло много значимых и важных для него событий. Он бы желал остаться жить в этом доме, чтобы сюда могли приезжать его дети. Он боялся, что жена в случае развода продаст дом и им будут владеть чужие люди.

Истинными «страхами» супруги оказалось то, что она боялась остаться без средств к существованию и того, что не сможет обеспечить двух несовершеннолетних детей. Имея собственную

квартиру в Москве, супруга предполагает сдавать этот дом в аренду и проживать в московской квартире, а на деньги, вырученные от сдачи дома, дать детям хорошее образование и обеспечить им безбедное существование.

В результате стороны договорились о том, что муж остается жить в этом доме, при этом обеспечивая детям образование и достойный уровень жизни до достижения ими совершеннолетия. Сумму содержания, которая устраивала супругу и избавляла ее от страхов, они также обговорили на процедуре медиации.

Поскольку в данном случае заключенное сторонами соглашение затронуло алиментные обязательства одного из супругов, то в соответствии со ст. 100 Семейного кодекса РФ, данное соглашение было нотариально удостоверено и приобрело силу исполнительного листа.

Вышеприведенные примеры свидетельствуют о том, насколько широка сфера применения процедуры медиации, насколько разнообразны конфликты, а также решения и способы погашения их.

В заключение хочу отметить, что классическое, «состязательное» правосудие не всегда разрешает споры, оно их лишь пресекает, поскольку судья не может (и не должен) руководствоваться интересами спорящих, так как он обязан следовать букве закона. Поэтому зачастую спор между сторонами дела не разрешается - в нем всего лишь обнаруживается победитель и проигравший. А, значит, спор будет тлеть и дальше - чтобы при первой же возможности вспыхнуть с новой силой.

Выходом из такой ситуации может явиться медиация. Она не только разгружает судебную систему, освобождая ее от «лишних» споров, но, что гораздо важнее, способствует сокращению подобных споров в будущем. Ведь, в отличие от суда, медиация действительно разрешает спор, доводит его до логического конца, когда спорщики находят взаимоприемлемое решение. А, значит, этот спор уже не возникнет вновь. Более того, бывшие спорщики получают опыт диалога, опыт совместного поиска решений - и с большой долей вероятности можно предположить, что, попав в будущем в схожую ситуацию, они сумеют решить свои проблемы самостоятельно.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Э. Менжанова «Мектепке дейінгі педагогика» Алматы, 1992
- 2 Немов Р.С «Психология» книга 2 Москва

- 3 «Тәжірибелі психология» 1-том Нұрмұхаммедова Т.Р Шымкент 2006
- 4 «Тәжірибелі психология» 2-том Нұрмұхаммедова Т.Р Шымкент 2006
- 5 «Тәжірибелі психология» Жарықбоев К
- 6 «Жалпы психология» Жарықбаев К
- 7 «Мектептегі психология» - әдістемелік журнал № 1 2007
- 8 «Жас және педагогикалық психология» Алматы, 1982
- 9 «Жан дүниесінің сыры» Мұқанов ҚМБ, Алматы, 1959
- 10 «Қызықты психология» журналы- 2011 жыл, 5-басылым

ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНДЕГІ ЭМОЦИОНАЛДЫ ҚАЖУДЫҢ КӨРІНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

АЛПИЕВА А. Т.

педагог-психолог, мұғалім, № 47 ЖОББМ, Семей қ.

Зерттеудің өзектілігі. Кәсіби қызмет, еңбек субъектісінің күйімен эмоциясына ықпал етіп, адамның қызметі мен мүмкіндіктерін бағалауына өзгерістер туғызады. Тұлғаның эмоционалды қажуы бір жағынан педагог қызметінде үнемі кездесетін стресс - факторлардың болуымен сипатталады (жоғары динамизм, уақыт жетпеуі, шамадан артық жүктеме, педагогикалық қиын жағдайлардың туындауы, рөльдік анықтылықтың болмауы болса, екінші жағынан шамадан тыс эмоционалдылық және қысым экономикалық және әлеуметтік -психологиялық мәселелер туындататын педагогикалық кәсіптің беделін түсіреді.

Зерттеудің мақсаты: педагогтардың кәсіби іс-әрекетіндегі эмоционалды қажудың көрінуінің психологиялық ерекшеліктерін теориялық тұрғыда зерттеп, эксперименталды анықтау және коррекциялау.

Зерттеудің міндеттері:

- «эмоционалды қажу» түсінігін теориялық-әдіснамалық тұрғыда зерттеп, талдау;
- кәсіби іс-әрекеттегі педагогтарда көрінетін эмоционалды қажудың психологиялық ерекшеліктерін ашу;
- педагогтардың кәсіби іс-әрекетіндегі эмоционалды қажудың көріну жағдайларын анықтау және коррекциялау.

- педагогтардың эмоционалды қажуын анықтайтын әдістемелік кешен құрастыру және тиімділігін эксперименттік зерттеу негізінде дәлелдеу.

- алынған нәтижелер негізінде эмоционалды қажуды коррекциялауға арналған арнайы бағдарлама құрастыру, оны өңдеу және тиімділігін бағалау.

Зерттеудің ғылыми болжамы: эмоционалды қажудың көрінуі жоғарғы оқу орны педагогтарының ұзақ уақыттағы кәсіби қызметі барысында дамиды. Эмоционалды қажу синдромының қалыптасуында мұғалімнің тұлғалық қасиеттерінің ықпалы айқындалса, онда өз уақытындағы алдын - алу және коррекциялық жұмыстар эмоционалды қажудың көрінуінің жағымсыз салдарын төмендетеді.

Жалпы болжам төмендегі жеке болжамдармен нақтыланады:

Педагогтардың кәсіби қажуын төмендетуге және алдын алуға байланысты жұмыстар жүргізілсе, онда кәсіби қажуды болдырмаудың маңыздылығы артады;

Педагогтардың эмоционалды тұрақтылығын қалыптастыруға бағытталған жұмыстар жүйелі жүргізілсе, кәсіби қажуды болдырмауға оң ықпал етеді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

Зерттеуде педагогтардағы эмоционалды қажудың белгілері негізделіп, жүйеленді.

1 Педагогтардың кәсіби іс-әрекетіндегі эмоционалды қажу синдромы дамуының механизмі анықталды, яғни тұлға өзінің динамикалық психологиялық қасиеттерін коммуникативті ортада басқара білу дағдысының жеткіліксіздігінен өзінің эмоционалды реакциясына бақылау жасауды жоғалтады, кәсіби міндеттерді орындауда және еңбектің алынған нәтижелерін қанағаттандыруда күші жетпейді.

2 Кәсіби іс-әрекеттегі педагог тұлғасының, психологиялық конструкциясы айқындалды, яғни эмоционалды қажу синдромы тұрақты, өзінің эмоционалды қажуын түсіне алатын, жұмыстағы жетістіктеріне қанағаттана алатын, бүгінгі және болашаққа бағдарланған.

3 Педагогикалық іс - әрекеттегі педагогтардың түрлі деңгейдегі эмоционалды қажуы деңгейінің ерекшеліктері айқындалды.

4 Эксперименталды жұмыс процессінде тұлғаның эмоционалды қажуы көрінуін бағалау үшін диагностикалық әдістемелер кешені апробацияланды.

Шартты түрдегі шектеулер – адамдар арасында «конвенция» болған жағдайда пайда болады, яғни салт – дәстүр, ғұрып өзін қалай ұстау керектігін көрсетеді. Осыған сай жасы төмен жастар – үлкендерді үлгі тұтып, тыңдау керек, үлкендер – кішілерді үйретіп, көмектесу керек, күйеу бала қалыңдығын қамқорына алу керек, қалыңдық – басқа ер адамдарға көңіл аудармау керек, достар-бір-бірін сатпай, алдамау керек. т.б.

Қорқыныш кедергісі – тұлғалар арасындағы қарым-қатынаста кедергі жасайтын жеңуі қиын кедергілердің бірі. Кейбір адамдарда өмірлік қиын жағдайлардан қорқыныш тез туындайды. Қорқыныштың себептері түрлі болып кетуі мүмкін. Сіз бұл қорқыныш кедергісін жеңе алуыңыз, оны қаншалықты дұрыс шеше алуыңызға байланысты.

Ұят пен кінә кедергісі – бұл басқа біреудің немесе өзіне деген қолайсыздықтан туатын кедергі. Ұят адамды сынау немесе жақтау кезінде пайда болады. Ұят пен кінәнің әңгімелесушімен қарым-қатынасты үзетін кездері аз емес. Артық ұялушылықтан зардап шегетін және ұятқа мойынсынбайтын адамдар да бар. Соңғылары өзінде психологиялық қорған құрып алған. Олар көп жағдайларда, оларға сын айтқандарды тыңдамайды, өзіне ақтаушы мотивтер іздейді. Өте төмен және өте жоғары кінәні сезіну адамдар арасындағы психологиялық қарым-қатынасты бұзады.

Күйзелісті шешудің бес негізгі стильдері Томас-Килменн әдісі деп аталатын жүйенің негізіне салынған бағдарламаларда бейнеленген және кеңінен қолданылған (1972 ж. Кеннет У. Томас және Ральф Х. Килменнмен өңделген). Жүйе әрбір адамға күйзеліс жағдайы барысында өзінің жеке мінез-құлық стилін анықтауға көмектеседі. Күйзеліс жағдайына байланысты көрсететін мінез-құлықтың негізгі стильдері, екі немесе одан да көп күйзеліс ушы жақтардың қызығышылықтарының сәйкес келмеуінен пайда болатын кезкелген күйзеліс тың жалпы себебімен тығыз байланысты. Сіздің белгілі бір күйзеліс жағдайдағы көрсететін мінез-құлық стиліңіз өзіңіздің жеке бастық қызығушылықтарыңызды (белсенді немесе енжарлы әрекет ете) және екінші жақтың қызығушылықтарын (бірігіп немесе жеке әрекет ете) қанағаттандыру шегімен анықталады.

Бұл тор өзіңіздің және кез келген басқа адамның стилін анықтауға көмектеседі. Алдымен белсенді және енжарлы әрекеттер деп белгілеп қойған жақтан бастаңыз. Егер сіздің реакцияңыз енжарлы болса, онда сіз күйзелістен шығуға тырысасыз; ал егер де

белсенді болса, онда сіз оны шешуге талпынасыз. Мұндай бағалауды өзіңізге және кикілжіндесуші екінші жаққа да қолдансаңыз болады. Тордың жоғарғы жағы бірігіп әрекеттесуге жатады. Егер де сіз бірігіп әрекеттесуді қаласаңыз, онда сіз кикілжінді кикілжіндесуші адаммен немесе күйзеліске қатысушы адамдар тобымен бірігіп шешуге тырысасыз. Ал жеке әрекеттесуді қаласаңыз, онда мәселені шешудің өз жолын іздейсіз. Тордың екі бөлігін біріктіргенде, ортасындағы компромисс стилімен қоса бес стильден тұратын матрицаны аласыз.

Бейімделу стратегиясында басқарушы басқарушылық мақсаттағы іс-әрекетінің нәтижелілігіне белсенділік танытпайды, бейтараптылық бағытын ұстанады. Бұл стратегия адамдармен жан күйзелісі жағдайлардан қашуға негізделген, бұл бағытты ұстанған басқарушы жағдайдан кетуге және жауапкершіліктен бас тартуға да бейім болады. Күйзеліс құрылымын түрлі авторлар өзінше сипаттайды, дегенмен негізгі элементтері барлығына дерлік түсінікті. Бұлар-жан күйзелісі жағдай қатысушылардың ұстаным, объект, күйзеліс тың даму мен шешілуі. Бұл элементтер күйзеліс типіне байланысты жүреді [4, б.55].

М. Дойчтің еңбектерінде күйзелістің екі түрі аталады: деструктивті және продуктивті. Деструктивті күйзелістердің анықталуы көбінесе қарапайым түсінік пен сәйкес келеді. Күйзелістің осындай типі өзара әрекеттің шайқалуына әкеліп соғады. Деструктивті күйзеліс өзін тудырған себептерден тәуелсіз болған. Оған спецификалық даму тән, нақтырақ айтсақ күйзеліске тартылған қатысушылардың санының көбеюі, олардың жан күйзелісі әрекеттер мен бір-біріне деген жағымсыз істердің санының өсуі.

Келесі - күйзеліс тың «эскалациялық» сипаты бұл жан күйзелісі жағдайдың өрши түсуі, қарсыласына деген жеккөрініштің өсуі. Күйзелістің мұндай түрін шешу әсіресе қиын болатын, мұны шешудің негізгі тәсілі келісімге келу мұнда жетістікке жету үлкен қиыншылық тудырады. Продуктивті күйзеліс – көбінесе белгілі бір мәселеге байланысты түрлі көзқарастардың және оның шешілуінің түрлі жолдарының болуына байланысты. Мұндай жағдайда күйзелістің өзі мәселені түсінуді қалыптастырады. Қорыта айтқанда, қарым-қатынастағы күйзелістер біздің өміріміздің түрлі қырлары мен формаларының әлеуметтік-экономикалық және техникалық дамуының ерекшеліктеріндегі және адамның еңбек іс-әрекетіндегі психологиялық білімдерінің рөлі арта түсуде.

Қажу фазасы респонденттердің 59,7 % қалыптасқан жоқ, 36,9%-да қалыптасу кезеңінде, қалыптасқаны 3,2%-да. Бұл жағдай жүйке жүйесінің әлсіреуімен сипатталады. Эмоционалды қорғаныс «қажу» формасында тұлғаның атрибуты болып табылады. Нәтижесі 3.4 суретте берілген

Сурет 1 – ЖОО педагогтарындағы «Қажу» фазасының қалыптасуы

Аталған фазаға қалыптасқан педагогтардың жұмыс стажы 5 жылдан 15 жылға дейінгілер жатады. Бұл жағымсыз күйдің себебін еңбек жағдайына ғана емес, адамның эмоционалды және дене өзіндік күйлеріне ықпал етуші тұлғалық ерекшеліктеріне байланысты іздеу керектігі айқын болды.

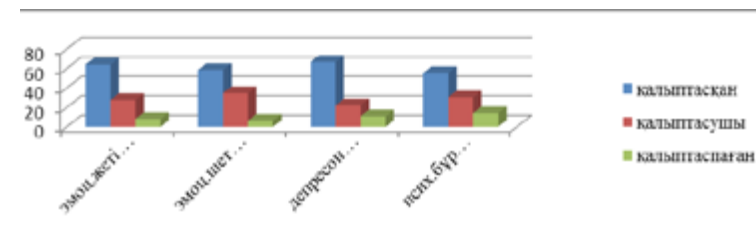
«Эмоционалды жетіспеушілік» белгісі адам жағдайға ене алмауда, қобалжуда көрінеді. Күрделенген түрінде жағымды эмоция сирек байқалып, дөрекілік, тітіркену пайда болады. Қалыптаспаған симптом 64,1 %, қалыптасушы 27,7 % , қалыптасқан – 8,2 % респонденттерде байқалды.

«Эмоционалды шеттетілу» симптомы кәсіби қызмет сферасынан эмоцияны жоққа шығарады. Қалыптаспаған симптоматика 58,6%-де, қалыптасушы 34,7 %, қалыптасқан 6,5 % респондентте байқалды.

«Тұлғалық шеттетілу немесе деперсонализация» белгісі бойынша кәсіби қызметтегі адам субъект қызығушылығы толық немесе жартылай жоғалғанын білдіреді. Қиын жағдайда агрессивті реакция байқалады. Бұл жағдайда тұлғаның невроздық немесе психопатиялық ерекшеліктері айқын белсенділік көрсетеді. Қалыптаспаған симптом 66,8 %-да, қалыптасушы 22,2 %, қалыптасқан 10,9 % респондентте көрінді. «Психосоматикалық және психовегетативті бұзылыстар» белгісі дене және психикалық сезінулер деңгейінде көрініп, көңіл-күйдің сипатталуымен жағымсыз ассоциациялар, ұйқысыздық, қорқыныш сезімі, психовегетативті реакциялармен сипатталады.

Қалыптаспаған симптоматика – 55,4 % -да, қалыптасу үстінде - 30,4%, қалыптасқан - 14,1% респонденттерде анықталды.

«Қажу» фазасы белгілеріне салыстырмалы талдау 3.5-суретте берілді.

Сурет 2 – «Қажу» фазасы белгілеріне салыстырмалы көрсеткіштері

Сонымен аталған фазада педагогтарда «эмоционалды шеттетілу» және «эмоционалды дефицит» белгілері айқын көрінді, бұл жаны ашу және студент, олардың ата-анасына қобалжу эмоционалды күйді шақыратындығын көрсетті. Дегенмен, деперсонализация және психосоматикалық белгілер өршіп, эмоционалды қобалжу мен эмоционалды қажу синдромы жоқ, 4,3%-да, қалыптасудың критикалық деңгейі, 17,4%–жоғары деңгей, 26,1 %-да орташа деңгей.

Зерттеудің бірінші кезеңінде педагогтардың тұлғалық және жеке ерекшеліктері зерттеліп, тұлғалық қобалжу, эмоционалды тұрақтылығы мен нейротизм анықталды. Сонымен қатар педагогтармен жүргізілген бақылау, сұхбат барысында эмоционалды қажу қағаз жұмыстарының шамадан тыс көптігі, университет ішілік тексерулер, сыртқы тексерулер, сабақ кестесіндегі жүйесіздік, басшымен арадағы қайшылықтар, еңбек ақының төмендігі, жазғы еңбек демалысын толық пайдаланбау, білім беру жүйесіндегі ақпараттардың көптігі сияқты себептермен байланысты екендігі де белгілі болды. Ал еңбек өтілі аз педагогтардағы эмоционалдық қажу олардағы еңбек дағдыларының жетіспеушілігі, жаңа ортаға толық бейімделе алмаушылық және кәсіби қызметтің жаңа талаптарына толық дайын болмауына байланысты-лығымен айқындалды. Констатациялық кезең бойынша эмоционалды қажу синдромы айқын байқалған 26 (55 %) педагогтармен қалыптастыру кезеңінде түзету жұмыстарын жүргізу жоспарланды. Бақылау тобындағы педагогтардың көрсеткіштері де жоғары дәрежедегі эмоционалды

кажу синдромы 24 (48%) бар екендігін, яғни эксперименттік топтағы педагогтардың көрсеткіштерімен шамалас екенін анықтадық.

Теориялық және эксперименталды зерттеулерді жинақтау бізге эмоционалды қажуды тұлғаның эмоционалды күйі, яғни жағымсыз психологиялық, мінез – құлықтық және физиологиялық белгілермен сипатталатын: психоэмоционалді қажуды көрсететін динамикалық күй деген ұжырым жасауымызға мүмкіндік берді.

Ғылыми теорияға негізделген, біздің жүргізген эксперименттік зерттеулеріміз көрсеткендей, бұл психикалық күй жоғары эмоционалды қысым жағдайында туындайды.

Зерттеу нәтижесі бойынша жоғарғы оқу орны педагогтарының эмоционалды қажу синдромына бейімділігі анықталды. Бұл жағдай біздің көзқарасымыз бойынша сыртқы және ішкі факторларға байланысты. Бұндағы сыртқы факторларға педагогикалық ықпал, әлеуметтік органның ерекшелігі, педагогикалық жағдайлардың күрделілігі жатады.

Ал, ішкі факторларға психикалық қажу, студенттер үшін жауапкершіліктің шамадан тыс жоғары болуы, эмоцияны үнемдеу аймағының кеңеюін жатқызамыз.

Эксперименттік зерттеу жұмыстарының негізінде алынған мәліметтерді салыстырмалы талдау эксперименттік топ респонденттерінің жағымды динамикасының өсуін көрсетіп берді.

Соныменен, бақылау кезеңіндегі өткізілген эксперименттің нәтижелері жоғарғы оқу орны педагогтарының эмоционалды қажу синдромын төмендетуге және алдын алуға бағытталып жасалған түзету бағдарламасы бойынша сабақтар өз тиімділігін көрсетті.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, эмпирикалық зерттеудің басында ұсынылған ғылыми болжам дәлелденді. Эмоционалды қажу синдромын төмендету үшін педагогтар мәселенің маңыздылығын толық сезіне білулері қажет, ол үшін осы тақырыпта семинарлар, ағарту шараларын өткізу тиімді. Эмоционалды қажу белгілері қатты байқалған жағдайда кеңес беру және түзету жұмыстарын жүргізу қажет деген тұжырымға келдік.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Аминов Н.А. Психофизиологические и психологические предпосылки педагогических способностей // Вопросы психологии. 1988. № 5. С.71-78.

2 Аронсон Социально-перцептивные процессы личности педагога специальной школы в профессиональной деятельности Новосибирск, 2000.

3 Агапова М.В. Социально-психологические аспекты эмоционального выгорания и самоактуализации личности [Текст]: Дисс. ...канд. психол. наук / М.В. Агапова. Ярославль, 2004.

4 Ананьев В.А. Основы психологии здоровья. Концептуальные основы психологии здоровья. Книга 1. СПб.: Изд-во «Речь», 2006.

5 Аргайл М. Психология счастья. Санкт-Петербург: Питер, 2003.

6 Акажанова А.Т. Профессиональные деформации личности педагога: теоретические основы и профилактика: монография. – 2 изд. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. - 102 с.

7 Абульханова-Славская К.А. Синдром «эмоционального выгорания» у лиц коммуникативных профессий // Гигиена и санитария: научно- практический журнал. 2008. № 3. С. 29 – 33.

8 Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоление. «ПЕР СЭ», оригинал-макет, оформление, 2006

9 Бекмуратова Г.Т. Профилактика эмоционального выгорания педагогов // Материалы 10-й международной научно-практической конференции «Новости научной мысли». – Прага, 2014 Т. 16 - С. 99-103.

10 Боршова М.В. Дифференциально-акмеологические особенности профессионального «выгорания» М., 2009.

«МЕН – ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ» МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ РЕТİNДЕ

АЛЪКЕНОВА А. М.
магистр, ПГПУ, Павлодар қ.
СӘРСЕНБАЕВА Б. Г.
п.ғ.д., ПГПУ, Павлодар қ.

«Мен-концепциямын» пайда болған сәттен бастап тәжірибені түсіндіруде белсенді бастама, маңызды фактор болып табылады. Мен-концепция тұлғаның ішкі келісімділігіне қол жеткізуге ықпал етеді, тәжірибені түсіндіруді анықтайды және күтілетін көз болып табылады, яғни не болуы тиіс деген түсінік. Мен-тұжырымдама индивид бастан әр түрлі сыртқы әсерлердің әсерінен қалыптасады. Әсіресе, ол үшін маңызды басқалармен байланыс болып табылады,

олар, мәні және жеке тұлғаның өзі туралы түсініктерін анықтайды. Бірақ кез келген әлеуметтік байланыстар оның қалыптасуына үлкен әсер етеді. Алайда, «мен-концепциясы» пайда болған сәттен бастап тәжірибені түсіндіруде белсенді бастама, маңызды фактор болып табылады. Осылайша,» мен-концепциясы « мәні бойынша троялық рөл атқарады: ол тұлғаның ішкі келісімділігіне қол жеткізуге ықпал етеді, тәжірибенің түсіндірілуін анықтайды және күту көзі болып табылады.

Сондықтан өзін-өзі тану саласындағы зерттеулер әрбір адам үшін үлкен маңызға ие, өйткені өз психикасының ерекшеліктерін терең зерттеуге және қандай да бір маңызды мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Бұл мәселенің өзектілігі мен-тұжырымдаманың феномені бүгінгі күнге дейін толық зерттелмеген және терең қарауды талап етеді, өйткені ғасырлар бойы адам « мен кімнің?» деген сұраққа әлі күнге дейін жауап таппады.

Зерттеу мақсаты: психологиялық ғылымдағы мен – концепцияны және оның құрылымын түсінудің теориялық тәсілдерін талдау.

Зерттеу нысаны жеке тұлғаның «мен – концепциясы», ал пәні – жеке тұлғаның «Мен – концепциясын» зерттейтін теориялар болып табылады.

Қойылған мақсат келесі міндеттер арқылы ашылады:

1. Зерттелетін мәселе бойынша ғылыми әдебиеттерді талдау
2. Отандық және шетелдік авторлардың мен – тұжырымдаманың мәніне көзқарасын анықтау.
3. Мен-концепция құрылымының ерекшелігін анықтау[15,1 б.].

«Мен-концепция» ұғымының мазмұны мен көлемі қазіргі уақытқа дейін пікірталас болып қала береді. Бірақ егер оны зерделеудің негізгі жолдарын жинақтаса, онда оны психологиялық ғылымда зерттеудің аса маңызды критерийлерін бөліп көрсетуге болады.

«Мен – тұжырымдаманы» зерделеудің негізін қалаушы У. Джемс деп санады, ол өз моделінде тұлғаны екі құрамдас бөлікке бөлді: «мен» – танымды және «мен» – саналы, яғни шартты түрде бөлу және екіншісінен тек таза теориялық құрылыстарда ғана бөлу мүмкін екендігін атап өтті.

Сондай – ақ мен-тұжырымдаманың феноменін зерттеуге жеке тұлғаның сана-сезімінің мәселелеріне қатысты және оны зерттегендер У. Джемс, Ч. Х. Кули, Дж.Г. Сім, Л. С. Выготский,

И. С. Кон, В. В. Столин, А. Р. Пантеев, Т. Шибутани, Р. Бернс, К. Роджерс, К. К. Хорни, Э. Эриксон...

Ақырында, адам әлеуметте өмір сүре отырып, қоғамда оның өмір сүру шарттарымен анықталатын көптеген әлеуметтік және мәдени рөлдерді, стандарттар мен бағаларды қабылдаудан құтыла алмайды[93, 36.]. Ол тек жеке бағалаулар мен пайымдаулардың ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік өзара іс-қимыл барысында кездесетін басқа адамдардың бағалаулары мен пайымдауларының объектісіне айналады.

Психологиялық ғылымдағы мен-тұжырымдаманы зерделеудің теориялық тәсілдері

Отандық және шетелдік авторлардың мәні-тұжырымдамаға көзқарастары

Психология дамуының қазіргі кезеңінде мен – концепция проблематикасы көптеген отандық және шетелдік зерттеушілердің назарын аудартады. Барлық авторлар «мен – концепция» терминін пайдаланбайды, сондай-ақ осы мазмұнды саланы белгілеу үшін «мен бейнесі», «өзін-өзі танудың когнитивті компоненті», «өзін-өзі қабылдау», «өздігінен қатынас» және т.б. терминдері қолданылады.

Мен-концепция – бұл индивидтің өзі туралы барлық түсініктерінің жиынтығы. Мен – тұжырымдаманың сипаттамалық құраушысы-мен бейнесі немесе Мен бейнесі; өзіне немесе өзінің жеке қасиеттеріне қатысты құраушы – өзін – өзі бағалау немесе өзін қабылдау. Мен-тұжырымдама индивидтің өзі ғана емес, сонымен қатар өзінің іс-әрекет бастауына және болашақта даму мүмкіндіктеріне қалай қарайды деп ойлайды.

Бернс атап өткендей, сипаттама және бағалау құрамдастарын бөлу мен – тұжырымдаманы өзіне бағытталған қондырғылар жиынтығы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Мен концепциясына қатысты үш негізгі орнату элементін келесідей анықтауға болады:

1 Когнитивті құрамдас қондырғы – «мен» бейнесі-жеке тұлғаның өзі туралы түсінігі.

2 Эмоционалдық-бағалау құраушысы – өзін-өзі бағалау-түрлі қарқындылыққа ие болуы мүмкін, өйткені «мен» бейнесінің нақты белгілері оларды қабылдауға немесе соттауға байланысты күшті эмоциялар тудыруы мүмкін.

3 Әлеуетті мінез-құлық реакциясы, яғни «Мен» және өзін-өзі бағалау арқылы туындауы мүмкін нақты әрекеттер[32, 26.].

Жеке тұлғаның «мен-концепциясы» сәйкес жағдайларда мінез-құлықты реттеу функциясын орындайтын когнитивті жүйе ретінде ұсынылуы мүмкін. Ол екі үлкен кіші жүйені қамтиды: жеке ұқсастығы мен әлеуметтік ұқсастығы. Жеке сәйкестендіру физикалық, зияткерлік және адамгершілік тұлғалық қасиеттер терминдерінде өзін-өзі анықтауға жатады. Әлеуметтік бірегейлік жеке сәйкестендірулерден құралады және адамның әртүрлі әлеуметтік категорияларға жатуымен анықталады: нәсілдік, ұлт, класс, жынысы және т.б. жеке ұқсастығымен қатар әлеуметтік бірегейлік өзін-өзі тану мен әлеуметтік мінез-құлықтың маңызды реттеушісі болып табылады.

«Мен – тұжырымдамалар» санаттары топшілік ұқсастықты және топаралық айырмашылықтарды қабылдауға кез келген санаттарға ұқсас негізделеді. Олар иерархиялық жіктелген жүйеде ұйымдастырылған және абстрагирлеудің әртүрлі деңгейлерінде бар: мәндердің үлкен көлемі санат қамтыса, соғұрлым абстрагирлеу деңгейі жоғары және әрбір санат, егер ол ең жоғары болып табылмаса, қандай да бір басқа санатқа қосылған.

И. С. Кон «мен» түсінігін аша отырып, индивидке өзін сезінуге ғана емес, сонымен қатар өз қызметін саналы түрде бағыттауға және реттеуге мүмкіндік беретін Белсенді-Шығармашылық, интегративті бастама ретінде ашып, бұл ұғымның екілік екенін атап өтеді, өз-өзін санасы өзіне екі жақты «мен» [124, 46.]:

1) «мен «ойлау субъектісі ретінде, рефлексивті» мен «– белсенді, әрекет етуші, субъективті, экзистенциалды «мен «немесе» Эго»;

2) «мен» қабылдау және ішкі сезім объектісі ретінде – Объектілік, рефлексивтік, феноменалдық, категориялық «мен» немесе «Мен», «мен « ұғымы, «мен – концепция» бейнесі.

Рефлексивті «мен» - тұлғаның имплицитті теориясының негізінде жатқан когнитивті схема, оның аясында индивид өзінің әлеуметтік перцепциясы мен басқа адамдар туралы түсініктерін құрылымдайды. Субъектінің өзі және өзінің диспозициялары туралы түсінігін психологиялық реттеуде жоғары диспозициялық білім беру – құндылық бағдарлар жүйесі жетекші рөл атқарады.

И. С. Кон өзіндік сананың басты функциялары – реттеушілік-ұйымдастырушы және Эго-қорғаныстық арақатынасының мәселесіне байланысты жеке тұлғаның өзін барабар қабылдап, бағалай алатыны туралы мәселені көтереді. Өзінің мінез-құлқын

сәтті бағыттау үшін субъект орта туралы да, өз тұлғасының жағдайы мен қасиеттері туралы да барабар ақпаратқа ие болуы тиіс.

Керісінше, Эго-қорғау функциясы көбінесе «мен» бейнесінің өзін-өзі құрметтеуі мен тұрақтылығын сақтауға бағытталған. Осыған байланысты бір субъект барабар да, жалған да өзін-өзі бағалауды бере алады. Невротиканың өзін – өзі құрметтеуі – бұл мотив және бір мезгілде қызметтен кетудің өзін-өзі ақтауы, ал шығармашылық тұлғаның өзін-өзі сынауы-өзін-өзі жетілдіруге және жаңа шептерді женуге ынталандыру. Феноменалдық «мен» құрылымы өзін-өзі тану процестерінің сипатына байланысты. Өз кезегінде, өзін-өзі тану процестері адамның басқа адамдармен қарым-қатынас жасау үдерістеріне, субъект қызметінің процестеріне енгізілген. Бұл үдерістер қалай түсінілетіндіктен және зерттеуде субъекті, өзіндік сана – сезімді тасымалдаушы өзі қандай болады, оның өзі туралы, оның «мен-бейнелері», оның өзіне деген қарым-қатынасы туралы түсініктерін талдау нәтижелері да тәуелді болады. Мен «шартты өзін – өзі қабылдау» қарама-қарсы менің түпнұсқалық аспектілерін мойындау және қабылдау мен-тұжырымдаманың интегралдығын қамтамасыз етеді, мен өмірлік кеңістіктегі өз-өзіме және өз ұстанымымды өлшеп отырдым. Ішкі диалог бұл жерде өзін – өзі тану және бекіту функцияларын орындайды, ал оның нақты нысандары, пайда болу себептері мен себептері үйлесімділіктің-қарама-қайшылықтың, өзіндік сана-сезімнің жетілу дәрежесін көрсетеді. Психологиялық жанжалдар үзілген кезде жеке басының өсуіне және өзін – өзі белсендіруге кедергі болады, «өзара іс – қимыл» ыдырайды, «мен-бейнелер» диалогы, олардың әрқайсысы «мен-тұжырымдаманың» маңызды бөлігі бола отырып, «өзі туралы мәлімдеуге», «сөйлеуге», «естуге» күшейді, бірақ өз үшін қабылданбайды, бас тартады немесе қорғаныштық трансформацияланады. Дихотомиялық қарама-қайшылықтың нәтижесінде пайда болған кез-келген адамның аспектілерінің арасында қақтығыс туындауы мүмкін[87б,5].

Тұлғаның өзін-өзі тану қызметінің нәтижесі ретінде пайда болған қарым-қатынасы, сонымен қатар тұлғаның басқа психикалық ерекшеліктерінің тұтас жүйесінің мазмұндық құрылымы мен көрініс формасының қалыптасуына елеулі әсер ететін оның іргелі қасиеттерінің бірі болып табылады. Жеке тұлғаның өзіне барабар саналы және дәйекті эмоционалдық-құндылық қатынасы оның ішкі психикалық әлемінің орталық буыны болып табылады, ол өзінің өзіне қатысты қабылдаған тұлғаның ішкі құндылықтарын

келісіп және ретке келтіре отырып, оның бірлігі мен тұтастығын туындататын .

Осылайша, мен-тұжырымдама-адамның жеке тұлға, биологиялық орган, қоғам мүшесі, жұмысшы, кәсіби және т. б. туралы тұтас түсінігі:

- когнитивті-өз қасиеттерінің, қабілеттерінің, сырт пішіні, әлеуметтік маңыздылығы және т.б.;

- эмоционалдық-өзін-өзі құрметтеу, өзін-өзі тану, өзін-өзі тану және т.б.;

- бағалау-ерік – жігері-өзін-өзі бағалау, сыйластық және т. б.

Мен-тұжырымдама индивид бастан әр түрлі сыртқы әсерлердің әсерінен қалыптасады. Әсіресе, ол үшін маңызды басқалармен байланыс болып табылады, олар, мәні және жеке тұлғаның өзі туралы түсініктерін анықтайды. Бірақ бірінші кезекте кез келген әлеуметтік байланыстар оған қалыптастыратын әсер етеді. Алайда, «мен-концепция» пайда болған сәттен бастап тәжірибені түсіндіруде белсенді бастама, маңызды фактор болып табылады [56, 6 б.]. Осылайша,» мен-концепция « мәні бойынша троялық рөл атқарады: ол тұлғаның ішкі келісімділігіне қол жеткізуге ықпал етеді, тәжірибенің түсіндірілуін анықтайды және күту көзі болып табылады.

«Мен-концепция» адамда әлеуметтік өзара іс-қимыл процесінде психикалық дамудың сөзсіз және әрқашан бірегей нәтижесі ретінде пайда болады. Ол адамның барлық өмірлік көріністеріне – балалық шақтан бастап қарттыққа дейін өшпес із қалдырады. Мен-тұжырымдаманың сыртқы әсерлерге бастапқы тәуелділігі даусыз, бірақ одан әрі ол әр адамның өмірінде дербес рөл атқарады [128, 7 б].

Ғылыми әдебиетте «мен-концепцияларды» зерделеудің әртүрлі тәсілдері бар. Бұл бір жағынан, оның әр түрлі компоненттерін анықтауға мүмкіндік береді, ал екінші жағынан – осы ұғымның нақты мазмұнын анықтауды қиындатады. Психологиялық әдебиетте «мен-концепция» ұғымының бірыңғай түсіндірмесі жоқ екенін атап өткен жөн. Осы уақытқа дейін ғылыми білімнің түрлі салаларында «мен-концепция» феноменінің әлеуметтік-психологиялық мазмұнын барабар ашатын тұтас, түсініктеме және сипаттау термині әзірленбеген [65, 8 б]. Жалпы терминологияның болмауы әртүрлі және негізделген психодиагностикалық құралдарды әзірлеуді қиындатады.

«Сана», «мен-концепция» және «мен бейнесі» ұғымдарына ғалымдардың әртүрлі көзқарастарын зерделеп, мен-концепцияның ерекшелігі мен динамикасын, оның елеулі сипаттамасын анықтау, сондай-ақ оның феноменімен байланысты ұғымдарды ажырату үшін жеткілікті көзқарастар мен ұсыныстардың бар екенін атап өткен жөн.

Осылайша, «мен-концепция» тұлғаның ішкі келісімділігі мен өзін-өзі жетілдіруін, оның өмірге қанағаттануын қамтамасыз етеді; эмоциялық жағдайды реттейді, тәжірибені түсіндіреді. Тұлғаның жүйе құраушы субъективті әлемі ретінде әрекет етеді және қоршаған ортамен өзара әрекеттесу негізінде пайда болады. «Мен-концепция» әлеуметтік стратификацияның тұрақты жүйесін сақтауға қатысады [97,9 б.]. Микроәлеуметтік процестер мен бейімделу және дезадаптация тұлғааралық механизмдерінің мазмұнын ашады. Өмір бойы тұлғаның өзін-өзі белсендендіру процесінде дамиды.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Кристофер Э., Смит Л. Тренинг лидерства. Питер, 2001.
- 2 Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М., 1986.
- 3 Хон Р. Л. Педагогическая психология / Р.Л. Хон. - М.: Академический Проект, Культура, 2016
- 4 Кон И. С. В поисках себя: личность и ее самосознание. М., Политиздат, 1984.
- 5 Толочек В.А. Современная психология труда. – М.: Питер, 2006.
- 6 Корнева, Л. В. Психологические основы педагогической практики / Л.В. Корнева. - М.: Владос, 2014.
- 7 Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология развития человека. – М.: Школьная пресса, 2000.
- 8 Шишкина Л.И. Социально – правовые вопросы профориентации. – СПб.: Питер, 2003
- 9 Психология. Учебник. / Под редакцией А.А.Крылова. –М.: ПБОЮЛ, 2001

ВЛИЯНИЕ РЕКЛАМЫ НА ПОДРОСТКОВ

АММРИ З. С.

магистр, социальный педагог, КГП на ПХВ «Павлодарский медицинский
высший колледж», г. Павлодар

СЕРКЕНОВА Д. Ж.

Студент, КГП на ПХВ «Павлодарский медицинский
высший колледж», г. Павлодар

Психология рекламы

Что такое «психология рекламы»

Психология рекламы – это отрасль психологии, посвященная изучению влияния различных факторов на покупательную способность индивидуума, а так же создание методик и средств, влияющих на потребителя с целью создать у него стойкую мотивацию для приобретения товара.

Если же говорить простым языком, то психология рекламы нацелена на то, чтобы создавать наиболее продуктивную рекламную продукцию, способствующую продажам. И как это не странно, но в психологии рекламы задействовано огромное количество самых разных факторов. Мотивация. Действительно, ведь любым действием человека руководит мотив. Понимание того как формируется мотив, как он действует и влияет на поведение человека. Например, создавая рекламу для женщин, необходимо учитывать тот факт, что женщины предпочитают насыщенную мелкими деталями обстановку, яркие цвета, движение и присутствие большого количества героев в рекламном ролике. Тогда как мужчины склонны воспринимать информацию напрямую и требуют четкости, скупости и точности в ее подаче. Таким образом, рекламируя товары для мужчин и женщин необходимо совершенно по-разному оформлять рекламное предложение. [2, с.721]

История психологии рекламы

Как самостоятельная отрасль прикладной науки психология рекламы возникла более ста лет назад. Например, американцы считают ее основателем психолога-функционалиста Уолтера Дилла Скотта (V.G. Scott). В 1903 году он опубликовал работу под названием «Теория и практика рекламы», в которой рассматривались вопросы ее воздействия на потребителей. В конце 50-х гг. XX века на основе идей маркетинга, который интенсивно развивался в США и настойчиво рекомендовал производить «не то, что умеешь, а то,

что нужно людям», постепенно формируется и закрепляется иное представление о задачах психологии рекламы. [1, с. 29]

Американская традиция получила дополнительное подтверждение после неудачных попыток ряда авторов разработать методы воздействия на подсознание потребителей с помощью технических средств. Так в начале 50-х гг. XX века некто Джеймс Вайкери предложил спроецировать на киноплёнку изображение в виде 25-го кадра так, чтобы «мозг фиксировал то, что не видит глаз человека» для создания известного в психологии эффекта «дежавю». Вайкери сообщил, что нескольким десяткам тысяч зрителей в одном кинотеатре во время просмотра фильма подсознательно предъявляли два сообщения: «Ешьте поп-корн» и «Пейте кока-колу», в результате чего объем продаж попкорна якобы возрос на 58%. а кока-колы – на 18 %. Постепенно американская традиция распространяется по всему миру. Многие специалисты, получившие хорошее психологическое образование, начинают заниматься маркетингом, профессиональные маркетологи подробно изучают основы психологической науки. Традиция находит многочисленных сторонников и в Германии [3, с. 21]

Влияние рекламы на детей

Аллен Кэннер (Allen Kanner), психолог, считает, что среди детей растут потребительские настроения.

«Дети становятся жадными потребителями, - говорит психолог. - Когда я спрашиваю их, чем вы будете заниматься, когда вырастаете, они отвечают, что будут делать деньги. Когда они обсуждают своих друзей, они говорят об их одежде, марках одежды, которые те носят, а вовсе не об их человеческих качествах».

«Дети действительно любят смотреть рекламу. «Маленьких детей в первую очередь привлекают яркая картинка и веселый сюжет, а уже потом рекламируемый товар», – считают представители компании-исследователя.

Почему же дети любят рекламу и какое воздействие она на них оказывает?

Для ребенка реклама – это прежде всего самая простая модель знакомства с обществом.

Дети любят и хорошо запоминают рекламу, потому что, по сути, это синтез игры и сказки. Реклама говорит на одном языке с ребенком.

Маленьких детей в первую очередь привлекает движение на экране и яркая картинка, а не смысл рекламного сообщения, –

считают психологи. – Поток смысловой информации воспринимается ими бессознательно. Это основано на физиологической особенности восприятия: внимание человека фокусируется на изменениях в окружающем пространстве, а не на том, что неизменно. Без дополнительного волевого усилия человек не может долго концентрироваться на стационарном объекте. Накапливается усталость и внимание переключается самопроизвольно. И наоборот – чем больше изменения, тем сильнее внимание к ним.

Констатируя факт значительного влияния рекламы на формирование дошкольников, школьников, а в последствии и молодых людей, нельзя не отметить ее деструктивную роль в процессе социализации подрастающего поколения, в становлении и укреплении позитивных социальных и нравственных качеств детей.

Основные принципы воздействия рекламы на психологию подростка

Убеждающие слова

Почти все слова несут на себе не только смысловую, но и эмоциональную нагрузку. У одних слова вызывают яркие образы: «настоящий отдых – это синее море, голубое небо, яркое солнце и загорелые люди». У других слова в большей степени связаны с чувствами, ощущениями: настоящий отдых – это приятное тепло, которое чувствует кожа от солнечных лучей, и ощущение расслабленного тела.

Отдельные слова убедительно воздействуют на человека, если вызывают позитивные ассоциации.

Убедительную силу слова лучше всего иллюстрируют примеры с использованием «неправильных» слов. Одна из российских кондитерских фабрик выпускает мармелад, в состав которого входит морковь. Директор фирменного магазина поделился своими наблюдениями: «Когда мои продавцы говорят: «Наш мармелад очень вкусный и полезный, в его состав входит морковь», покупатели сокрушенно качают головой и отходят от прилавка прибавляя: «До чего только не додумаются». Поэтому я советую им использовать другую фразу: «Наш мармелад очень вкусный и полезный, он состоит из натуральных продуктов с повышенным содержанием каротина». Такое высказывание хорошо воспринимается теми покупателями, которые заботятся о своем здоровье.

Психологи рекомендуют использовать в диалоге с покупателем следующие убедительные слова:

Активность, Аромат, Бодрость, Веление времени, Вкус, Восторг, Восхитительный, Выразительный, Гармоничный, Глубокий, Единственный в своем роде, Замечательный, Здоровье, Качество, Красота, «Крутой», Любовь, Разумный, Рекомендует, Радость, Развлечение, Роскошный, Смелый, Современный, Стиль, Спортивный, Уверенность, Успешный, Чистый, Ценность, Шикарный.

Исследование влияния рекламы на подростков

Цель исследования - изучить особенности восприятия рекламы школьниками и её влияние на их поведение, сравнить данные, полученные при опросе детей, с ответами взрослых.

В исследовании принимали участие 42 студента Павлодарского медицинского высшего колледжа

В ходе опроса были заданы следующие вопросы:

1 Как вы относитесь к рекламе (положительно, отрицательно, некоторая реклама нравится).

2 Для чего нужна реклама?

3 Вы бы хотели, чтобы рекламы не было?

4 Доверяете ли вы рекламе? (да, нет, некоторой).

5 Реклама какой продукции вам нравится?

6 Какая реклама не нравится и почему

Влияет ли реклама на ваше решение купить тот или иной продукт? (да, иногда, нет).

Анализируя результаты опроса:

Отношение к рекламе

На первый вопрос респонденты ответили по-разному. Оказалось, что большинству подростков (67%) некоторая реклама нравится, 24% относятся к рекламе положительно, отрицательно отнеслись к рекламе только 9%.

Рисунок 1

Осведомлённость в целях рекламы

По мнению большинства опрошенных подростков реклама необходима для того, чтобы

- 1 распространять товары;
- 2 следить за новинками;
- 3 продвигать товары на рынок;
- 4 представить товары потребителю;
- 5 раскрутить бренд;
- 6 повысить спрос;
- 7 привлечь клиентов;
- 8 получить информацию о товарах;
- 9 чтобы продать товар;
- 10 чтобы сделать перерыв во время просмотра фильма;
- 11 чтобы обмануть покупателей.

Необходимость рекламы

На вопрос «Вы бы хотели, чтобы рекламы не было?», – «да» ответили – 52 %, «нет» ответили – 48 %

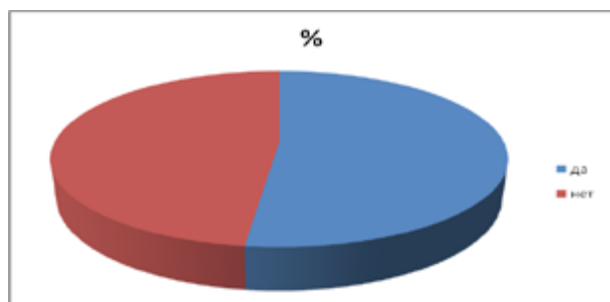

Рисунок 2

Доверие к рекламе

На вопрос «Доверяете ли вы рекламе?» большинство респондентов ответили, что доверяют лишь некоторой рекламе 62 %, не доверяют рекламе – 20 %, доверяют рекламе полностью – 18 %.

% респондентов

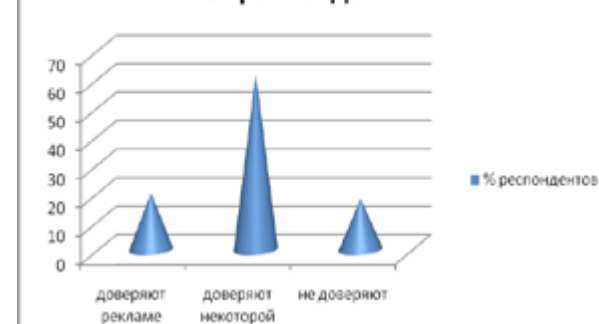

Рисунок 3

Предпочтения рекламы

Если расставить тематику рекламы в приоритетном порядке, то получится следующий список

Нравится реклама

- 1 Фильмов
- 2 сотовой связи
- 3 парфюмерии
- 4 спортивная реклама
- 5 электроники и бытовой техники
- 6 детского питания и продукции для детей
- 7 йогуртов
- 8 телефонов
- 9 средств гигиены
- 10 жевательной резинки
- 11 одежды и автомобилей
- 12 корма для животных

На вопрос о том, какая реклама не нравится, преобладающая часть отвечавших указала рекламу алкогольной продукции – 59 %, лекарств – 23 %, зубной пасты – 18 %.

Влияние рекламы на приобретение товара

Судя по ответам респондентов на седьмой вопрос, можно сделать вывод о том, что подростки не достаточно осознают, что реклама влияет на их выбор. Отрицательным был ответ на этот вопрос у 43 % респондентов, 43 % ответили, что реклама иногда влияет на их выбор, 17 % респондентов говорили о влиянии рекламы на приобретение товара.

Проведённое исследование показало, что реклама оказывает влияние на подростков. Но не смотря на то, что в опросе участвовало поколение детей, которые выросли на рекламе, тем не менее они могут отличить хорошее от плохого и полностью не доверяют тому, о чём говорится в рекламе. Среди опрошенных хоть и немного, но были респонденты, которым не нравится любая реклама. Это свидетельствует о том, что подростки критически подходят к тому, что им желают навязать извне.

Маркетологи, разрабатывающие рекламу, могут найти массу психологических способов для того, чтобы обмануть покупателя и создать все условия для приобретения продукта. Однако думающего человека, который имеет собственное мнение на происходящее вокруг него и в его жизни, обмануть практически невозможно. Это доказывают и ответы на вопросы анкеты. Подростки видят бессмысленность рекламы многих продуктов, могут проанализировать и осознать, что им не нравится как в рекламе, так и в том продукте, который им предлагается.

Жить совсем без рекламы невозможно. Это понимают все. Но нужно сделать всё необходимое, чтобы реклама была качественной, чтобы она не пускала пыль в глаза покупателю, а давала достоверную информацию.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Волкова О. Детское здоровье. Влияние рекламы на ребенка. Мой кроха и я, №7, 2007.
- 2 Бадалов Д. С, Кисмерешкин В. Г. Регулирование рекламной деятельности. -- М.: Рекламный совет России, 2005. - 353 с.
- 3 Дэвис Д. Д. Исследования в рекламной деятельности. Теория и практика. -- М.: Вильямс, 2003. - 854 с.
- 4 Музыкант В. Л. Психология и социология в рекламе: учеб. пособие: для студ. вузов – М. : РИОР : ИНФРА-М, 2012. - 216 с.
- 5 Две методологические традиции в психологии рекламы. URL: https://studbooks.net/1516243/marketing/metodologicheskie_traditsii_psihologii_reklamy Познавательный on-line журнал «Вопрос-Ответ» <http://www.otvetim.info/nlp/995> Дударева А. Внимание! Дети! - http://rupr.ru/art/raznoe-vnimanie_deti.php

МОТИВАЦИОННАЯ ПРОДУКТИВНОСТЬ ПАМЯТИ КАК ФАКТОР ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА МОТИВАЦИЯ КАК ФАКТОР ПРОДУКТИВНОСТИ ПАМЯТИ

АМРЕЕВА Г. М.
г. Алматы

Как было отмечено ранее, продуктивность памяти в значительной степени определяется уровнем мотивации мнемической деятельности. В мотивации представлены все стороны человеческой деятельности и поведения: когнитивные, волевые, личностные, смысловые, мотивационные. Эта мотивация реализуется через фиксированные установки. Мотивация - это причина поведения и деятельности человека, целесообразность, направленность активности живой системы.

Мотивация, по П. Н. Якобсону (1998), может употребляться в следующих значениях: это внутренняя причина поведения и деятельности, определенная совокупность мотивов и других показателей активности человека, и сам процесс побуждения человека или животного, или просто внутреннее побуждение к поведению или деятельности.

Ж. Нюттен выделял два уровня мотивации:

1 уровень – врожденный, определяется биологической структурой организма;

2 уровень - приобретенный, изменчивый, формируемый.

В работах В. К. Вилюнаса, (1990); В. А. Иванникова, (1991); рассматриваются такие два уровня мотивационных образований, как устойчиво-обобщенный и конкретно-ситуативный.

В. Г. Асеев, (1992) выделяет ситуационный и личностный уровень побуждений. Эту позицию поддерживает А. А. Файзулаев (1987), ставя вопрос о существовании ситуационного и личностного уровней мотивационной регуляции.

В. Г. Леонтьев в своих работах выделяет два уровня мотивации: 1-ый уровень - этап актуализации потребности, с возникновением направленного побуждения, детерминированного внешней средой. Мотивация возникает из инстинкта, влечения, потребности, эмоции; 2-ой уровень - мотивация высшего уровня - обладает личностной характеристикой. В ней представлены все стороны человеческой деятельности и поведения. Ее реализация осуществляется через

фиксированные установки. В ней предвосхищается будущее личности.

По данным В. Г. Леонтьева любой мотив представляет собой сложную систему, состоящую из подструктуры свойств - ядерная часть, и подструктуры функций – функциональная подструктура.

Функциональная подструктура включает в себя смыслообразующую, селективную, целемоделирующую, побудительную, регуляторную и эмоциональные функции. Все эти функции взаимосвязаны и, по-видимому, системно воздействуют на продуктивность мнемической деятельности. Особенно должна проявляться взаимосвязь продуктивности памяти и эмоциональной, смыслообразующей, целемоделирующей и побудительной функций мотива. Эти функции проявляются в регуляции и побуждении мнемической активности у всех мотивов: в мотиве успеха, одобрения, престижа, интереса, профессиональной пригодности, социального статуса, личной выгоды. Действие отмеченных функций мотивации оценивалось нами с помощью показателей ее уровня.

В соответствии с этой методикой предлагается лист бумаги размером 23 см х 29 см. Также указывается, что лист - это пространство или силовое поле мотивации, на котором размещаются мотивы запоминания слов, информации.

Необходимо разместить в силовом поле семь различных мотивов:

- Мотив успеха;
 - Мотив одобрения;
 - Мотив престижа;
 - Мотив интереса;
 - Мотив профессиональной пригодности;
 - Мотив социального статуса;
 - Мотив личной выгоды.
- Испытуемым даются инструкция:

«Представьте себе, что этот чистый лист бумаги представляет собой мотивационное поле, на котором размещается семь мотивов запоминания информации. Пометьте точкой расположение каждого мотива в силовом поле

указывается вектором, откуда «пришел» и куда было направлено действие этого мотива».

По данным методики обозначение месторасположения каждого мотива на «силовом» поле (листе бумаги) не случайно. Оно зависит

от побудительной силы мотива, его динамики, осознанности, неосознанности и так далее.

Предлагается, что для характеристики мотивации используются следующие показатели мотивационного поля. Важным показателем мотивации является вектор мотива, то есть направленность стремления. Большая часть векторов направленности, совпадающих с диагональю («линией жизни») в прямоугольнике выражают развитие мотивации, ее силу, побудительные функции при условии, что вектор находится выше средней линии. Угол альфа между вектором мотивации и «линией жизни» подчеркивает динамические характеристики мотивации.

Общей закономерностью этого показателя является зависимость величины угла от силы мотивации и тенденции ее развития. Интерпретация угла альфа будет более надежной, если при этом учитывается направление, откуда пришло стремление в точку координат силового поля, и мотивационные характеристики квадратов поля. Учитывается и тот факт, что точка координат, расположенная в начале и в конце «линии жизни», всегда означает в первом случае отсутствие мотивации, во втором исчезновение ее после окончания цикла развития. Расположение точек вокруг центра пересечения осей X и Y силового поля характеризует действенность ее, динамизм, высокую, побудительную силу.

Вся мотивация мнемической деятельности, обозначенная точками, находящимися от верхней кромки силового поля до 62% его высоты, относится к доминирующей мотивации.

«...Это становится достоверным, если угол составляет от 0 до 90°, и от 270° до 360°». Мотивационные характеристики выражаются, во-первых, психодинамическими показателями мотивации, во-вторых, показателями актуальности и потенциальности мотивации, в-третьих, показателями качественной характеристики мотивации: осознанности, неосознанности, созерцательности, духовности, материальности мотивации, в-четвертых, показателями развития или регрессии мотивации.

На наш взгляд именно в этих показателях могут быть отражены признаки мотивации мнемической деятельности. Для проверки надежности психографического теста был проведен корреляционный анализ между его показателями.

Таблица 1 – Сравнительная корреляция показателей теста

Показатели	Коэффициент корреляции	Уровень значимости (P)
(L)x	-0,020	
(L)y	-0,078	
(L)Lh	-0,075	
(L)Lo	-0,389	0,100
XLn	0,238	
XLo	0,257	0,100
YLn	0,996	0,001
YLo	0,994	0,001
XY	0,241	

Коэффициент корреляции r показывает, что угол L_{lo} находится в отрицательной зависимости (-0,389 при уровне значимости 0,100) чем меньше величина угла, тем больше величина L_o . Это означает, что точка мотивации, располагаясь на значительном расстоянии от начала диагонали, выражает большую силу стремления к запоминанию. Это подтверждают выявленные нами закономерности теста: угол L от 0° до 90° выражает факт развития мотивации, возрастание ее силы и побудительной функции. При $L > 90^\circ$ особенно в 180° -регрессия мотивации, снижение силы побудительной функции при условии, что высота от нижней кромки листа (силового поля) точки расположения мотивации составляет не более 30-80% от общей его высоты.

Прямая зависимость координаты точки расположения мотивации по оси Y от силы мотивации и тенденции ее развития хорошо подтверждается данными корреляционного анализа.

Так показатели Y тесно взаимосвязаны с L_n (коэффициент корреляции r составил 0,996 при уровне значимости $L=0,001$) и L_o (коэффициент корреляции 0,994 при уровне значимости $L=0,001$). Это означает, что чем выше расположена точка от нижней кромки листа, тем выше уровень мотивации.

В качестве вывода можно говорить о том, что психографический тест обладает достаточно надежными диагностическими

возможностями по выявлению и описанию мотивации поведения и деятельности человека.

В процессе проверки взаимосвязи и взаимообусловленности мотивов и продуктивности словесно-смысловой памяти использовались и другие методы в психологи, с помощью которых оценивались типы мотивов, их уровни.

К этим методам относятся методика диагностики мотивации достижения в модификации Ковалева СВ. (1992).

Чтобы правильно интерпретировать результаты тестирования, нужно лист бумаги испытуемого с координатами мотивов расчертить дополнительно линиями, для чего провести диагональную линию (AC) снизу вверх направо (так называемую «линию жизни»); провести ось OX и OY посередине листа. Затем относительно «линии жизни»(AC) измерить угол (j .) вектора стремления, измерить расстояние от нижней кромки листа до точки по оси O - (I_n в мм) и от O до точки по оси X и по оси Y (координаты X, Y), измерить также расстояние до точки координат мотива от по «линии жизни» (l_o). В итоге получаем следующие показатели мотивации: угол (j .); координаты X, Y в мм; расстояние от начала диагонали до точки начала координат (l_o). В совокупности эти показатели дают характеристику мотивации: по силе, устойчивости, уровню побуждения, содержанию, генезису (когда возник мотив, имеется ли тенденция к развитию или угасанию его), структурности (какие мотивы являются доминирующими, устойчивыми, осознанными, неосознанными и пр.).

Отмечено, что мотивация - это, безусловно, внутренняя детерминация поведения и деятельности. Она также представляет собой движущую силу человеческого поведения и человеческой деятельности, в том числе, и процессов памяти.

Мобилизованность, происходит путем согласования воздействий внешней среды на человека с его внутренним состоянием, вызванным потребностями и влечениями, которые выступают в качестве источников мотивации. В отличие от потребностей, мотив и есть системный, целостный способ организации активности человека. Он является регулятором исходных побудителей. Интерпретация мотива только как инициатора (побудителя) ошибочно сводит его к энергетической характеристике потребностей, в то время как его основной функцией является селекция потребностных возбуждений и формирование направленности деятельности.

На наш взгляд, именно направленность является ведущим психологическим механизмом воздействия мотивации на мнемическую деятельность. Под влиянием мотивов происходит концентрация интеллектуальных сил на предмете деятельности, что в конечном итоге обеспечивает запоминание данного предмета. Следовательно, когнитивная функция мотива проявляется в энергетизации протекания познавательных процессов (прежде всего - мнемических), и эта функция непосредственно связана с оценочным механизмом.

Другая функция мотива, обеспечивающая активность познавательных процессов, в том числе и памяти, является целемоделирующей функцией. Именно эта функция наделяет цель мнемической деятельности личностным смыслом, обеспечивает эмоционально-чувственную переработку цели, соотнося ее с объективными условиями и субъективными возможностями человека. Как видим, целемоделирующая функция вызывает эмоциональную активацию, что, по-видимому, и оказывает наибольшее влияние на высокую продуктивность и деятельность, в том числе на продуктивность процессов памяти.

Таким образом, целемоделирующая функция мотива является выразителем его основного свойства - направленности побудителя. Влияние мотивации на словесно-смысловую память человека непосредственно связано с действием смыслообразующей функции мотива. Именно эта функция обеспечивает личностную оценку обстоятельств, связанных с необходимостью выполнения какой-либо деятельности или акта поведения, с помощью которых удовлетворяются актуальные потребности и влечения. Иначе говоря, эта функция может быть понята как механизм ответственности личности за свои действия и в целом деятельности.

Наконец, воздействие мотивации на мнемические процессы не обходится без побудительной и регуляторной функции мотива, т.к. данные функции взаимосвязаны как между собой, так и со всеми другими функциями.

Подводя итог анализу мотивационной функции когнитивных явлений, необходимо подчеркнуть, что активность познавательных процессов действительно могут выступать в качестве мотивов, побуждающих и регулирующих мнемическую деятельность, если они связаны с проблемностью, эффективностью (эмоциональностью), волевой и смысловой характеристикой личности. Поэтому в нашем исследовании, как уже было сказано ранее, выделяется новый аспект

связи когнитивных явлений с мотивацией. Мы считаем, что и сам мотив, как комплексный побудитель и регулятор мнемической деятельности, обладает когнитивной функцией, она усиливается в мотиве ее связью с другими элементами ядерной подструктуры мотива.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Асмолов А. Г. Личность как предмет психологических исследований. - М.: Издательство МГУ, 1984. - С.217.
- 2 Асмолов А. Г. Деятельность и установка. - М.: МГУ, 1979. - С. 151.
- 3 Аткинсон Р. Память и уход за ней. - СПб., 1994. - С. 86.
- 4 Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения / Пер. с англ. - М.: Прогресс, 1980. - С. 528.
- 5 Баларич Т. Н. Влияние мотивации на запоминание учебного материала. Автореф. дисс... канд. психол. наук. - М., 1978.
- 6 Бартлетт Э.С. Воспоминание. - Кембридж, 1932. - С. 176.
- 7 Блонский П. П. Психологический анализ припоминания // Ученые записки государственного научно-исследовательского института психологии. - М., 1980. - Ч. 1. - С. 3-25.
- 8 Бодалев А. А. Психология личности. - М.: Изд. МГУ, 1988.
- 9 Большунов Я. В., Сохор А.М. К вопросу о соотношении между запоминанием и информативностью связанных сообщений // Вопросы психологии. - 1975. - №5. С. 54-61.
- 10 Борисова М. Н. Исследование явлений относительного преобладания I и II с.с. в условиях зрительного запоминания // Психологические особенности ВИД человека.- М., 1976. - С. 307- 332.
- 11 Бочарова С.П. Изучение интерференции в кратковременной памяти в связи с типологическими особенностями нервной системы// Вопросы психологии. - 1981. - JSTul.
- 12 Вейн А. М., Каменецкая Б.И. Память человека. - М.: Наука, 1973.- С. 208.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ И МЕХАНИЗМЫ ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В СОЗДАНИИ ФЕЙКОВЫХ НОВОСТЕЙ

ЖАКЕТАЕВ Ж. А.

магистрант, ШГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Психологические механизмы, используемые при создании фейковых (ложных) новостей, напрямую связаны с процессом манипулирования информацией. С этим люди активно встречаются в социальных сетях. Необходимо отметить, что сейчас самое благоприятное время для создания и распространения ложной информации, чему способствует активное развитие технических и телекоммуникационных возможностей. До появления Интернета было сложно осуществлять распространение идей одного человека без мгновенного обмена информацией, теперь с учетом новых технологий в социальных сетях легко торговать информацией, в том числе и ложью.

Именно в социальных сетях получило широкое распространение фейковые новости, которые являются одним из новых методов проведения информационных и психологических операций наряду с дезинформацией [1, с. 125], операциями «под чужим флагом», а также элементами информационных войн.

Фейковые новости подрывают доверие к источнику информации. Так, в 2013 г. Всемирный экономический форум включил массовую цифровую дезинформацию в число наиболее серьезных глобальных рисков [2, с. 25]. Под термином «дезинформация» понимается процесс манипулирования информацией: введение кого-либо в заблуждение путем предоставления неполной информации или полной, но уже не нужной информации, искажения контекста, искажения части информации.

Под манипуляцией понимаем вид психологического воздействия, для скрытого внедрения в психику целей, желаний, намерений, отношений или установок, не совпадающих с теми, которые имеются в данный момент, на изменение направления активности человека, неявное побуждение другого к совершению определенных действий.

Каналами информационно-психологического воздействия выступают отдельные лица, некоммерческие организации и СМИ. Социальные сети выступают не только каналом одностороннего воздействия, но базой данных о социально психологических

характеристиках людей. Причем, эти данные намного точнее информации, получаемой при традиционных социологических опросах.

В результате информационно-психологического воздействия может быть нанесен урон информационно-психологической безопасности личности [3, с. 5–21].

В социальной психологии выделены несколько подходов данной проблемы: исследование влияния ложных данных на межличностное общение [4, с. 24], изучение влияния дезинформации на групповые защитные механизмы, в том числе на механизмы защиты позитивной групповой идентичности [5, с. 134–141.].

В современной зарубежной психологии проблема ложных сведений изучается в рамках нескольких исследовательских направлений:

- во-первых, это исследования, посвященные личностным характеристикам, делающим человека более подверженным обману;
- во-вторых, исследования эффекта ложных воспоминаний;
- в-третьих, нейробиологические исследования когнитивных процессов;
- в-четвертых, исследования, посвященные различным способам снижения подверженности личности ложным сведениям.

Пользователи социальных сетей, которые более доверяют альтернативным источникам информации (т.е. источникам с недостоверной информацией), а не традиционным и официальным СМИ, более восприимчивы к ложной информации. Нередко альтернативная информация подкрепляется конспирологическими теориями, которые объясняют значимые социальные и политические события. Многие пользователи, из-за не доверия к официальным СМИ, получают информацию из альтернативных источников.

Надо отметить, что получив ложную информацию через СМИ или в сети, пользователи продолжают верить в нее даже после того, как она будет официально опровергнута, если первоначальные сообщения соответствовали их убеждениям.

Устойчивость воздействия ложных сведений связана с тем, что пользователи остаются нечувствительными к опровержениям, если вера в них заставляет изменить уже сложившиеся взгляды.

Уровень влияния эффекта на личность может иметь длительную временную перспективу, так как забытая или устаревшая информация остается в памяти, несмотря на все попытки обновить ее. При этом если забытая или устаревшая информация всплывает

в памяти, то она воспринимается как достоверная и не вызывает сомнений.

Одним из ключевых социально-психологических феноменов, которые облегчают распространение ложной информации, являются так называемые «эхокамеры», это однородные по составу интернет-сообщества, участники которых слушают только себе подобных и становятся нечувствительными к альтернативным точкам зрения. Создание фейковых новостей является одной из форм информационно-психологического воздействия, и связана с другими видами глобальных угроз.

Ряд психологических механизмов, связанных с астротурфингом (массовой рассылкой сообщений), что свойственно в наших условиях для мобильного приложения «Ватсап».

Распространению фейковых новостей через астротурфинг, способствуют несколько психологических эффектов: множественность источников, неопределенность, воспринимаемое сходство и мотивация пользователей, недоверие к традиционным СМИ. Кроме того, различные аргументы от разных пользователей воспринимаются как более весомые, чем один и тот же аргумент от разных источников или разные аргументы от одного пользователя. Пользователи более подвержены информационному влиянию при обсуждении вопросов, по которым еще не сложилось однозначное общественное мнение. Важным фактором является и то, что интернет-пользователи более подвержены влиянию со стороны подобных себе и при отсутствии у них высокой мотивации разобраться в соответствующем вопросе.

Проблема социально-психологических механизмов возникновения фейковых новостей, более актуальна в связи с ростом числа информационных угроз для национальной безопасности [6; 7]. Отмечается резкое падение уровня доверия к традиционным СМИ и в то же время рост доверия к альтернативным источникам информации (социальные сети, блоги и т.д.).

Еще одной закономерностью является то, что фейковые новости распространяются быстрее и достигают более широкой аудитории. Слухи являются серьезным инструментом в создании и успешном распространении ложных сведений в социальной среде, в том числе в сети Интернета [8].

Выделяет следующие виды информации, которые относят к фейковым (ложным) либо дезинформации:

- бессвязность между заголовком, изображением и содержанием материала;
- слова, фразы, высказывания и ситуации, вырванные из контекста;
- манипуляция определенными данными с целью обмана либо созданием сомнения;
- различные пародии;
- сведения, преднамеренно вводящая в заблуждение;
- подражание подлинным источникам в части либо элементами;
- полностью сфабрикованные данные.

Проблема фейковых новостей в сети Интернета имеет более сложный характер, связана с когнитивной областью и психологией поведения человека. Наш мозг быстро усваивает информацию, продемонстрированную несколько раз. Активное же распространение ложных сведений в социальных сетях, создают подобный эффект множественного повторения.

Информационная перегрузка и уменьшающаяся продолжительность концентрации внимания, не способствуют результативности при проверке фактов в сети Интернета, с учетом субъективного фактора как предвзятость. Имея дело с непроверенной информацией, большая вероятно, что выбор будет сделан в сторону известной и знакомой информации, соответствующей собственному мышлению, даже если эта информация неверна.

При этом исправленная информация обычно распространяется не очень активно. Преднамеренно или нет, но обмен ложной информацией в социальных сетях может иметь серьезные последствия. Фейковые новости могут угрожать жизни, что неоднократно подтверждалось практикой.

Элементами успеха фейковых новостей является:

- эмоциональная привлекательность;
- обращение к авторитетам, ссылка на данные, якобы полученные в результате утечки информации либо произошедшие события и факты;
- эффективное внедрение в Интернет пространство и интеграция в онлайн-пространство;
- использование социальных сетей без соответствующих фильтров и проверок для распространения информации.

Эли Паризер ввел понятие «информационных пузырей» как персонально подобранной под потребителя информации [9]. В результате работы алгоритмов человек видит суженный спектр информации, оставляя за бортом все ее разнообразие.

Расширенные возможности обмана связаны с возросшими потоками информации, которые потребитель уже не может адекватно оценивать. Одновременно любой сегодняшний текст выстроен так, чтобы забрать внимание аудитории.

Цель распространения фейковых новостей не в том, чтобы люди им верили, главное запутать аудиторию и получателей информации. Так как принятие любого решения всегда основывается на анализе информации, пусть это будет выбор в товаре либо производителе, но и стратегический выбор на государственном уровне. Качество принимаемых решений напрямую зависит от качества информации, на которой они основываются.

Государства и люди не в состоянии реагировать на невидимое воздействие, что снижает эффективность противодействия. Но необходимо учитывать, что создание фейковых новостей и ведение информационной войны, это не цель, а средство. Необходимо помнить, что несмотря на множество стратегических целей преследуемых при создании ложных новостей и прямой дезинформации, тактическая цель преследуется всегда одна, а именно затруднить доступ к достоверной информации.

Технологическое и социальное развитие пришло к тому, что информационные угрозы стали диффузными, распределенными, нелинейными и проявляющимися во многих измерениях, чем это было с угрозами индустриального времени. К таким угрозам иерархически-бюрократическое государство не готово. Так как чаще всего исходят от сетевых структур, то есть являются слабо предсказуемыми [10].

Главное правило противостояния ложной информации в сети Интернета, это – «сомнение». Основным критерием информационной грамотности является критическое мышление, но именно с ним у современных интернет-пользователей возникают большие проблемы.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты. М.: Изд-во РАГС, 1998. с.125;
- 2 Howell L. Digital wildfires in a hyperconnected world // WEF Report 2013. World Economic Forum. Eight editions. 2013. 25 p., с. 25;
- 3 Тарабрина Н.В., Журавлев А.Л. Психологическая безопасность: на пути к комплексным, междисциплинарным

исследованиям // Проблемы психологической безопасности / Отв. ред. А.Л. Журавлев, Н.В. Тарабрина. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. с. 5-21;

4 Красников М.А. Регулятивная функция дезинформации в процессе межличностного общения: Автореф. дисс. канд. психол. наук. М.: ИП РАН, 2006. с.24;

5 Нестик Т.А. Отношение к будущему в российских управленческих командах: лидерское видение и корпоративный форсайт // Экономические стратегии. 2014. № 2. С. 134-141;

6 Ковалева Ю.В., Соснин В.А. Психоисторическое противостояние Запада и России в XXI веке: социокультурные и социально-психологические детерминанты [Электронный ресурс] // Институт психологии Российской академии наук. Социальная и экономическая психология. 2017. Т. 2. № 1. С. 119-142;

7 Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. М.: Эксмо, 2003. с.112;

8 Назаретян А.П. Агрессивная толпа, массовая паника, слухи. Лекции по социальной и политической психологии. — СПб., 2003; Введение в руморологию. — М., 2004;

9 Паризер Э. За стеной фильтров. Что интернет скрывает от вас? – М., 2012;

10. Arquilla J. a.o. A new epoch — and spectrum — of conflict // In Athena's camp. Preparing for conflict in the information age. Ed. by Arquilla J. a.o. – Santa Monica, 1997.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ СТАНОВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В УНИВЕРСИТЕТЕ.

КОХАН С. Т.

к. мед. н., доцент, директор, РЦИО, Забайкальский государственный университет, г. Чита, Российская Федерация

СИМОНОВА В. О.

магистр, Забайкальский государственный университет, г. Чита, Российская Федерация

С развитием общества все большее значение занимают уровень профессионализма и выбор профессии, а также качество профессионального образования, которое имеет высокий потенциал реабилитации.

Организация инклюзивного образования для лиц с инвалидностью и ОВЗ имеет ряд специфических характеристик, в том числе и применение инновационных форм обучения, увеличение численности студентов-инвалидов, на это повлияло большое внимание со стороны международных организаций и государственных структур. Их работа направлена на решение проблем инвалидов, с помощью изменения приоритета социальной политики, которая была направлена на социальное обеспечение, на социальную активизацию и интеграцию данной категории людей.

Данные изменению стали возможны с принятием новой нормативно-правовой базы, где особое внимание уделено включению людей с инвалидностью в систему образования всех уровней (среднее, средне-профессиональное, высшее), а также изменением парадигмы системы образования, для которой одна из основных задач – самоопределение личности в выборе образовательных траекторий в соответствии с ее способностями, запросами и возможностями.

Профессиональное самоопределение личности с ОВЗ в условиях высшего учебного заведения является важной проблемой, решение которой возможно лишь на основе интеграции психологического знания, накопленного в различных областях психологической науки.

Современная система высшего образования предъявляет повышенные требования к содержанию и темпам подготовки студентам, предполагая их соответствие Профессиональному стандарту [4]. Этот процесс значительно усугубляется в отношении студентов с ОВЗ, испытывающих трудности полноценной адаптации к формам и ритму профессионализации. В результате нарушается возможность поддержания баланса между негативными внешними воздействиями образовательной среды и способностью студента преодолевать заложенные в ней различные риски и опасности. В образовательных структурах до сих пор остаются условия, способствующие нарушению оптимальной профессионализации студентов с ОВЗ.

Современное осмысление специфики профессионализации студентов с ОВЗ предполагает ее анализ как поэтапное саморазвитие профессионального здоровья в процессе решения задач, снимающих риски влияния психологических проблем на качество становления будущего профессионала.

Акцентирование внимания на функциональных параметрах профессионального здоровья позволяет соизмерить этапы

профессионализации студентов с ОВЗ с качеством созревания профессиональных функций и действий. Такой подход представляется нам обоснованным, т.к. «профессиональное здоровье специалиста проявляется как самая стабильная во времени и в различных ситуациях социально-когнитивная единица» [5].

Термин «профессиональное здоровье» понимается учеными несколько шире, чем простая осведомленность индивидов о предмете деятельности. В его содержание включаются не только знаниевые и деятельностьные аспекты труда, но и весь контекст труда в рамках жизнедеятельности человека [1, 4].

Под профессиональным здоровьем студента с ОВЗ нами понимаются такие системные составляющие его клинического, физического, психического и социального статуса, которые определяют способность к профессиональному самовосстановлению, к эффективной адаптации к непрерывно меняющимся ситуациям профессиональной подготовки при максимально полном проявлении готовности к самокоррекции программ профессионализации.

Таким образом, концепция профессионального здоровья у студентов приводит к необходимости комплексного подхода, который объединяет следующие основные направления:

1 оценку состояния здоровья, влияние на нее профессиональной деятельности, острых, кумулятивных и отдаленных последствий влияния профессиональной деятельности;

2 оценку надежности профессиональной деятельности;

3 изучение уровня мотивационной сферы, духовного и социального благополучия.

В результате интегральная оценка профессионального здоровья должна представлять собой совокупность результатов по всем направлениям и не может быть удовлетворительной при неблагополучии даже одной из позиций, являющихся компонентами профессионального здоровья.

Так, биологический возраст является базовой составляющей системы здоровья студентов и имеет тесную связь с клиническим статусом и профессиональным долголетием.

Количественным выражением динамики биологического возраста служат функциональные резервы организма человека. В понятии биологического возраста возрастные изменения физиологических систем конкретного организма сопоставляются со средними популяционными данными. Биологический возраст человека не всегда может совпадать с хронологическим (или

паспортным) возрастом, определяемым от рождения до момента регистрации (В. А. Пономаренко, Г. П. Ступаков, В. С. Тихончук и др., 1991).

Анализ становления профессионального здоровья студента с ОВЗ в призме выделения личностных детерминант, позволяющих непрерывно совершенствовать процесс профессиональной подготовки и достойно в будущем реализовывать трудовые функции, предполагает привлечения выводов акмеологического подхода [3]. В соответствии с ним профессиональная подготовка предполагает поэтапную диагностику, проектирование и апробирование каждым студентом ОВЗ наиболее эффективных для него ценностных, содержательных и динамических составляющих своего профессионального здоровья в контексте целостной жизнедеятельности. Критериями эффективности данного процесса выступают:

1. согласование разнообразных технологий подготовки студентов с ОВЗ (специфических для каждого типа нарушений, реализуемых преподавателями с психофизиологическими возможностями и личностными потребностями самих студентов;

2. качество становления у студентов созидательной профессиональной позиции, а также, собственного «здоровьесберегающего» ритма профессионализации;

3. активность внедрения средств самомониторинга студентом показателей своего физических, психических и социального статуса, их корректировки и поиска возможностей, обеспечивающих реализацию психосохранного варианта развития профессионального здоровья;

4. качество преобразования студентом содержания рабочих программ дисциплин в ориентиры моделирования собственных психосохранных систем профессионализации, а также уровень самостоятельности и «свободы» студентов в выборе необходимых и достаточных средств профессионального саморазвития.

По результатам проведенного исследования в ЗабГУ, установлено, что наиболее значимым показателем профессионального здоровья успешно обучающихся студентов с ОВЗ выступает самооценка его валеологических составляющих.

ЛИТЕРАТУРА

1 Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности // К.А. Абульханова-Славская. – Москва: Просвещение, 1980. – 218 с.

2 Слободчиков В.И. Психология человека // В.И. Слободчиков, Е.И. Исаев. – Москва: Пресс, 1995. – 384 с.

3 Кузьмина (Головко-Гаршина) Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования: монография // Н.В. Кузьмина (Головко-Гаршина). – Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. – 144 с.

4 Фельдштейн Д.И. Взаимосвязь теории и практики в формировании психолого-педагогических оснований организации современного образования / Д.И. Фельдштейн // Проблемы современного образования. – 2010. – №6. – С. 10-20.

5 Виноградова Н.Н. Психологические механизмы становления профессионального здоровья студентов с ОВЗ / Н.Н. Виноградова, С.Т. Кохан, В.Л. Антонов // Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология. – Сборник научных трудов: – Ялта: РИО ГПА, 2018. – Вып. 58. – Ч. 2. – С. 324-328.

БОЛАШАҚ МАМАНДЫҚТЫ ТАҢДАУДА ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ БЕЙІМДЕУ ШАРТТАРЫ

МАТАЙБАЕВА Ж. С.
магистрант, ПМПУ, Павлодар қ.
СӘРСЕНБАЕВА Б. Ф.
профессор, ПМПУ, Павлодар қ.

Болашақта ел тұтқасын ұстайтын азаматтардың болашақ мамандығын анықтауға бағыт-бағдар беру – бүгінгі күн тәртібінде тұрған маңызды мәселердің бірі. ҚР Президенті Н. Назарбаевтың 2006 жылғы Қазақстан халқына жолдауында «... әр оқушының білімі мен қабілеті деңгейінің тиімділігін бағалаудың біртұтас жүйесін жасау керек» деп көрсетілген.

Мамандықты таңдау адам өміріндегі тағдырды таңдаумен тең. Адамның өз кәсіби жолын дұрыс таңдау, оның қоғамдық құндылығымен байланысты болып табылады. Өйткені, адамның таңдаған еңбек түрі – оның қоғамдық қажеттілігімен қоса, әлеуметтік қажеттілігін қанағаттандырады. Өз рухани құндылығын байытып, дүниеге деген көзқарасын позитивті өзгертеді. Салауатты, бақытты және игілікті өмір сүруге ұмтылдырады. Маманның осы құндылықтары мен өмірлік қоры үздіксіз саналы еңбектеуіне, ізденіс

пен шығармашылықта қоғамға үлес қосуға негіз бола алады. Мамандықты саналы түрде таңдау күрделі іс-әрекет. Жеке адамның тұлғалық ерекшеліктерімен санаса отырып, оның сыртқы және ішкі факторларға байланысты әрбір оқушының педагогикалық және психологиялық бейімделуі әртүрлі. Оқушыларды көптеген мамандықтар туралы түсінікпен қаруландыру, кәсіптік қызығуы мен бейімділігін, қабілеттілігін қалыптастыру және дамыту мақсатында оқушылардың дара ерекшеліктерін зерттеу, мектеп бітірушілерге мамандық таңдауға көмектесу, оқушыларды белгілі мамандықтың түрін меңгеруге бейімдеу.

Болашақ мамандарды даярлау міндеттерін шешуде, мектеп оқушылардың саналы кәсіби өзін-өзі анықтау, кәсіби және әлеуметтік өмір жолын таңдау дайындығын педагогикалық үдерісте мақсатқа сай шешу міндеттері көзделеді.

Мектеп қабырғасында әр оқушы өзінің болашақ мамандығын сенімді, дұрыс таңдауын шешуге жетелейтін, қолдау жасайтын мектептің пән мұғалімдері мен сынып жетекшілері, мектеп психологтары, әлеуметтік педагогтар мен ата-аналар, әлеуметтік серіктестіктегі қоғамдық ұйымдар мен мекмелер болып табылады.

Жоғары сынып жасөспірім жасындағы оқушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері. Психологиялық-педагогикалық зерттеулерде көрсеткендей негізгі мектептегі оқушылардың психикалық дамуындағы өзгерістер бәрінен бұрын оқу дағдысымен байланысты болса, ал жоғары сыныптағы оқушылардың психикалық дамуында қоршаған ортамен әлеуметтік қатынас орнату жүйесі маңызды орынға ие. Мектептің жоғары сатысы кезеңінің басты ерекшеліктерінің бірі – физикалық және жыныстық жетілу жасөспірімдер үшін үлкен түсіністік пен іштей толқуларды туғызады. Бірақ бұл өзгерістер әр жасөспірімде түрлі жолдармен жүзеге асады. Бала ағзасында осындай өзгерістер олардың психикасы мен мінез-құлқына үлкен әсер етеді деп ойлайды үлкендер. Сондықтан да бұл кезеңде шамадан тыс ренжігіштік, ашушандық, өжеттік, шапшандық бой көтереді. Бірақ ересектер жағынан байқағыштық пен назар салушылық байқалса, бұлардың болмауы да мүмкін [8].

Физикалық және жыныстық жетілу жасөспірім басқа жынысқа деген қызығушылықты және бір мезетте өзінің сыртқы түр сипатына назар аударуды күшейтеді. Бірақ бала бұл мәселелерді не әлеуметтік, не психологиялық жағынан шешуге әлі дайын емес. Іштей бой көтерген қарамақарсылықтарды шешуге көмектескен

үлкендердің көмегі арқылы жасөспірім қылығы анықталады. Оның психикалық дамуында бағыт-бағдар алуында әрбір ересек үшін және әрбір бала үшін әлеуметтік ортамен ара қатынасында өзіндік жүйесі бар [9].

Жасөспірімнің әлеуметтік жағдайда дамуының өзділігі сонда, оның қарым-қатынастың жаңа жүйесі кіретіндігі мен жаңа міндеттерді орындау барысында ересектер мен жолдастары арасында жаңа орын алатындығында болып отыр.

Жасөспірімдер мұғалімнің іс-әрекетіне, қылығына, даралығына жоғары талап қояды. Олар мұғалімді үнемі бағалап отырады және сол арқылы өздерінің оған деген қатынас деңгейін қалыптастырады. Тәрбиешілер мен ата-аналардың пікірінің жолдастардың, ұжымның пікірімен, жасөспірімнің өзінің пікірімен сәйкес немесе сай келуі өте маңызды. Тек осындай жағдайда ғана пайда болған қарама-қарсылықтарды дұрыс шешуі және осы арқылы жасөспірімнің дұрыс дамуы үшін жақсы жағдай туғызуға болады.

Жоғарыда айтылғандардың ең бастысы – отбасы. Барлық жол, барлық бастау отбасынан басталатын болса, онда жасөспірімдердің толыққанды өсіп жетілуінде отбасының алар орны ерекше. Жасөспірімді өз отбасында дұрыс түсініп, оның пікірлерімен санасып, көптеген сұраулары мен мәселелері оң шешімін тауып отырса, барлық нәрселердің дұрыс жолда болары анық [10].

Жасөспірімнің интеллектісі (қабылдау, ес, қиял, т.б.) шарықтап, дами түсетіндіктен, олардың қабылдауы да жүйелене, күрделене түседі. Естің логикалық, мағыналы жағы, әдейілеп еске түсіру, қайта жаңғырту формалары жаңа мазмұнға ие бола бастайды, ойлау қабілеті белсенді, орамды, терең, дербес болып келеді [8]. Олар жұрттың айтқанын таразыға салып, сын көзімен қарап, бұларды пайымдай салыстырып, содан кейін санаға тиісті қорытындыға келуге тырысады. Шығармашылықтық ойлау, яғни, айналаны жәй ғана аңғартып қоймай, өткендегіні де танып – білуге құмарту, болашаққа көз жүгірту, заттың ішкі мәнін, сыр – сипатын, жалпы заңдылықтарын тұжырымдау осы жастағылардың ойлауына тән басты ерекшелік.

Тұлғаның дамуы өзіндік сананың дамуымен қатар ұғынылмаған психикалық реттеуді, өзінің «Мені» жайлы түсініктердің (бейнелер, Менконцепциясы) өзіндік бағалау, өзін сыйлау сезімдері, талаптану деңгейлері жүйесінен тұрады. Адамдағы «Мен концепциясы», «Мен кімін?», «Мен кім боламын?» деген сұраққа жауап береді. «Меннің құрылымы» дегеніміз ол өзіне деген сенім, өзіне қатысты

информацияларды өңдеуге бағытталады, «мүмкін деген Мендер» болады ол қандай болғым келеді деген армандар және болашақта не болады деген қорқыныштар», «әлеуметтік мен» әлеуметтік тәжірибелер сәттіліктер мен сәтсіздіктер тәжірибесі, басқа адамдарды бағалау, «мен сезімі» деген болады, ол өз ойлары мен әрекеттерін ұйымдастыру [5].

Адамның тұлға ретінде қалыптасуы жасөспірім жасында деп санайды, яғни 16 – 18 жаста. Осы жаста адамда барлық тұлғалық негізгі қасиеттері көрінеді, осы жаста адам орнықты тұлға бола бастайды бұдан кейін өтетін өзгерістер балалықта қалыптасқан тұлға негізін аз мазалайды. Адам тұлғасында өтетін өзгерістер оның индивидуалды тәжірибесі мен өмір бейнесімен байланысты мектепті аяқтағанда өтуі мүмкін.

Сондықтан, жасөспірім жасындағы баланың лидерлік тұлғасын дамытуды мақсат етуіміз, осы шақтың ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін пайдалана отырып, болжамды іске асыру керек деп санаймыз.

Оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауға бағытталған педагогтардың кәсіби бағдар жұмысын ұйымдастыру іс-әрекеттерінде, әрдайым олардың кәсіби қызығуы, қабілеті, икемділігі, сұранысы секілді жеке дара ерекшеліктерін ескеру негізінде жүргізіледі.

Мектеп түлектері мамандықты таңдау уақытында көптеген мәселелер туындайды. Кейде олар қарама-қайшылық жағдайлардың пайда болуына алып келуі мүмкін. Ата-аналар өз баласының келешегін ойлауда, оның сұранысы мен тілегін, пікірі мен қабілеттерін ескермей, мамандықтың әлеуметтік ортадағы мәртебесіне және жақсы табыс әкелуіне баса назар аударады.

Жоғары сынып оқушыларының кәсіби еңбек түрін таңдаудағы тағы бір проблема – оқушылардың мамандық туралы мәліметтерінің жеткіліксіз болғаны. Оқушылар мамандықты таңдау кезінде олар көп жағдайда кез-келген мамандықтың еңбек мазмұнына көңіл аудара бермейді.

Оқушылардың болашақ мамандығын таңдауын талдай келе мамандықты таңдау мотивін мынандай түрлерге бөлуге болады екен: жалпы мотив; мамандықтың романтикасы; танымдық сипаттағы мотив; мамандықтың қоғамдық мәнділік мотиві; үлгілерге сілтеме; мотивтенбеген таңдау [3].

Барлық мотивтердің сипаты төрт топқа бөлінеді: еңбек іс-әрекет бағытын мақсатқа сай таңдауын негіздеу мотиві, анықтығы және

дәлелдігі; уәждеуі анық емес, мотивінің жеткіліксіздігі; уәждеудің сенімсіздігі, дәлелсіздігі; ешбір дәлелденбеген уәждеу [3].

Оқушылардың мамандықты таңдауы олардың қасиеттеріне тәуелді болып келеді. Сол қасиеттерінің бірі оқушының икемділігі. Икемділік түсінігін объектіге белсенділік, түрлендіруші негізінде қозғалыстығын айтады [6].

Егер адамның осы бір еңбек саласы (оқу немесе еңбек) бойынша белгілі бір нәтижелерге жетуге ұмтылатын болса, онда сол іс-әрекетке қабілетінің болуын сипаттайды. Іс-әрекет барысындағы қабілеттің байқалу белгілеріне жаңа оқу материалын жеңіл меңгеруі, іскерлікті тез жетілдіре алу, іс-әрекет бойынша жоғары жетістіктері кіреді. Кәсіби бағдар мақсатында оқушылардың қабілеттерін айқындау туралы мәселеде, олардың мектеп бағдарламасы бойынша білімді меңгеру емес, белгілі бір мамандықты игеруі де ескеріледі.

Қабілет – ол адамның психологиялық ерекшеліктері, одан білім, білік және дағдыны меңгерудің табыстылығы тәуелді болады, бірақ, осы білім, біліктің болуы жеткіліксіз. Қабілет іс-әрекетті орындау барысында тәсілдерді және приемдарды адамның тез, терең және берік меңгеруімен анықталады [2].

Оқушының қабілеті бойынша, оның осы қасиетіне қандай мамандық жақын, қандай түрі бойынша ерекше жетістіктерге жетеді, қандай еңбек түрі толық сәйкес келмейтінін анықтауға болады.

Мұндай тұрғыдағы қарастырылған мәселе зерттеушілерге, ғалым-педагогтарға материалдық алғышарттарды, физиологиялық процестерді қарастыруға мүмкіндік тудырады. Осы шарттармен қамтамасыз етілген адамның өзі таңдаған немесе басқа еңбек түрі бойынша кәсіби қабілеттері дамуы мүмкін. Адамның бойында осы материалдық белгінің болуын ғалымдар нышан деп атайды. Нышанның дамуына үлкен әсер ететін қоршаған орта болып табылады [2, 6].

Олай болса, адамның нышаны мен қабілетін айқындау арқылы оның белгілі бір мамандық түрлеріне жақын екендігін көруге болады. Өкінішке орай, оқушылар өзіне жақсы мамандық түрлерін айқындау мақсатында әділ өзін-өзі талдау жүргізбейді. Оған қарама-қарсы ұсыныстар, пікірлер (ата-ана, достар, құрбылар, сынып жетекшісі, педагогтар) ықпал етеді. Соңғы категориядағы адамдар оқушының нышаны мен қабілеттерін анықтауға біліктіліктері жетеді. Оқушының кәсіби бағдар мәселесі бойынша проблемаларды шешуге көмектесетін психологтар арнайы тесттер, тапсырмалар,

тренингтер орындатумен, оның нышаны мен қабілеттерін анықтауға мүмкіндіктері жеткілікті.

Бірақ, болашақ мамандықты таңдауға әсере ететін басқада факторлар бар. Оның мәнді бір түрі – тұлғалық қасиеттер. Оның түрлеріне темперамент кіреді.

Темперамент деп жетілген жастың әр түрлі іс-әрекеттің мазмұнына, мақсаты мен мотивтеріне тәуелді болмай, бірдей белгіленетін адам психологиялық іс-әрекеті динамикасын анықтайтын жеке дара тұлғаның қасиеті, психикасы[4,6].

Оқушының өзін-өзі анықтау, қабілеттер мен нышанды, темперамент пен мінез - құлықты анықтау қарапайым әрекет емес. Мамандықты таңдау проблемасын шешу кәсіби бағдар жұмысы болып табылады. Кәсіби бағдар жұмысын ұйымдастыру, жүргізу және оқушының кәсіби бағдарын анықтау мекептің педагогтарының, психологтарының құзыретінде.

Кәсіби бағдар – қоғамның мүддесіне еңбек ресурстарын толық бөлу қажеттілігі мен әр бір тұлғаның жеке дара ерекшеліктерін ескере, жастарды еркін және өзбетімен мамандықты таңдауға дайындаудың ғылыми негізделген жүйесі [7]. Адамның кәсіби дамуы мен өмір жолы тұлғаның өзін-өзі жобалау үдерісімен байланысты болып мына үш сатыдан өтеді: өзін –өзі анықтау; өзін-өзі бейнелеуі(сынауы); өзін-өзі жүзеге асыруы.

Әрбір адамның өмірінде білім алу немесе қайда барып жұмысқа тұру сәті түскенде, оны шешу қажет етеді. Яғни, мамандықты таңдау мен өмір жолын анықтау. Қоғамның кез-келген азаматы мамандық таңдау, жұмыс түрін таңдауға құқылы. Бірақ, осы таңдау тәжірибеде кейде қиындықтар туғызады. Біріншіден, мамандықтарға қойылатын талаптар туралы адамның білімінің жоқтығы, екіншіден, өзінің меншікті қабілеттерін, қызығуы мен икемділігін бағалай алмауында. Адам өзінің өмірлік жолын жоспарлау кезінде адамзаттың мәдени өмірімен салыстырмалы түрде қатынасқа түседі. О с ы м і н д е т кәсіби өзін-өзі анықтау міндетімен түйіндеседі[4]. Кәсіптік өзін-өзі анықтауы – мектеп бітіруші өзінің мамандығын саналы және нақты таңдау даярлығы. Кәсіби даярлық – мектеп бітірушінің мамандықты нақты таңдауға даярлығы, орта мектепте жоғары оқу орнына түсуге дейінгі даярлығын қамтиды.

Кәсіби өзін-өзі анықтау нақты еңбек әрекетіне субъектілік қатынастарын қалыптастыруды, еңбек нарығында икемділікті, оған бағдарлануы мен оның өзгерісіне дайындық іскерлігін көздейді. Кәсіби өзін-өзі анықтау тұлғалық өзін-өзі анықтаудың бір бөлігі.

Тұлғалық өзін-өзі анықтау мамандықты таңдаумен байланысты. Онда тұлғалық өзін-өзі анықтау «екі жоспарда» болуы мүмкін, бірінші, нақты мамандық пен өмірін жоспарлау анықталса, екінші, өзінің өмір сүруінің мәнін іздестіру.

Кәсіби бағдарды таңдау ең бастысы пәндік қызығуға негізделеді, яғни, білімнің немесе еңбек түрінің бір түріне. Саланың түрін таңдау оқушының саналы қабілеттері мен мүмкіндіктеріне байланысты болуы керек. Сондықтан, мамандықты таңдауда мына үш шартты сақтау қажет: оқушының пәндік қызығуымен таңдаудың сәйкес келуі; өзінің қабілеті мен мүмкіндіктерін түсіне білуі; өзінің қабілеті мен мүмкіндіктерін бағалай білуі.

Н. В. Тутубалина өзінің еңбектерінде кәсіби бағдарға мынандай негіздеме береді: қазіргі кезде еңбек ресурстарын тиімді падалану мәнді емес, керісінше, өндірістің, сауданың, қызмет көрсету салаларының және басқа экономикалық іс-әрекеттердің даму факторы болып табылады. Кәсіби іс-әрекеттің тиімсіздік себептері біршама көп, солардың бір бөлігіне қызметкерлердің физиологиялық, психикалық және әлеуметтік ерекшеліктерімен (80% және одан жоғары) тікелей байланысты. Сондықтан, жасөспірім шақтан бастап оқушылар өздерінің кәсіби қызығуын, бейімділігі мен икемділігін, қабілеті мен денсаулық күйін, білімі мен біліктерін және дағдысын анықтауы абзал. Осы проблемаларды шешуге ықпал ететін кәсіби бағдар жұмысы. Бұл қоғамның ерекше формадағы қамқорлығы, олардың кәсіби қалыптасуын жетелеу, қолдау жасау мен табиғи дарындылығын дамыту.

Кәсіби бағдар жұмысы жүйесінің жалпы мақсаты тұлғаның және қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыратын негізделінген мамандықты таңдауға оқушыларды дайындау болып табылды. Осы жалпы кәсіби бағдардың әдіснамалық мақсаты аясында әр бір аймақ, аудан өздерінің жергілікті ерекшеліктері мен мүмкіндіктері, шарттары мен кадрларға мұқтаждығы аясында жергілікті мақсат пен міндеттер анықталып отыруды көздейді. Белгіленген мақсат пен міндеттердің жүзеге асырылуы әр бір бағыт бойынша жүргізілген жұмыстардың сапасына тәуелді болды.

Мамандықты таңдаудың табыстылығы оқушының кәсіби және тұлғалық даму жоспарымен бірге қоғамдық қажеттілікпен келісумен де анықталады. Сондықтан, неғұрлым қазіргі қоғамның мамандық кадрларға қажеттілігі жоғары болса, онда кәсіби бағдар тиімді жүзеге асырылады. Олай болса, қоғамдық ортаның мамандарға қажеттілігі мен шынайы мамандық түрін таңдау арасындағы тепе-

тендік кәсіби бағдардың тиімділік критериясы қызметін атқара алады.

Қорыта айтқанда, білім беру саласында оқушыларға кәсіби бағдар жұмысын ұйымдастыру, олардың жеке дара ерекшеліктеріне негізделе отырып, дербес кәсіби қызығуы мен қабілеттері өзін-өзі анықтауға педагогикалық шарттармен қамтамасыз ету, оқушылардың кәсіби таңдауын жергілікті еңбек ресурстарына бағыттай отырып, сол аймақтың еңбек нарығының қажеттіліктерін қанағаттандыруға қарқынды, үздіксіз педагогикалық жетелеулер мен қолдаулардың құралдарын, формаларын және жаңа әдіс-тәсілдерін мектептің оқу-тәрбие үдерісінде өнімді қолданумен оқушы тұлғасы мен қоғамдық қажеттіліктерді тепе-теңдікте сақтай орнықтыруды мақсат етуі абзал.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Давыдов В.В. Российская педагогическая энциклопедия. – М., 1998. – 672 с
- 2 Дружинин В.Н. Развитие и диагностика способностей. – М., 1991. – 181 с.
- 3 Зинченко В.П., Мещерякова Б.Г. Современный психологический словарь [Текст] / под ред. Б.Г. Мещерякова, В.П. Зинченко. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 490 с.
- 4 Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А.Климов. – М., 2007.
- 5 Поливанова К.Н. Психологическое содержание подросткового возраста // Вопросы психологии, 1996. – №1. – С.20-23.
- 6 Сазонов А.Д. Профессиональная ориентация учащихся: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов [Текст] / под ред. А.Д. Сазонова. – М.: Просвещение, 1988. – 223 с.
- 7 Чистякова С.Н. Основы профессиональной ориентации школьников / С.Н.Чистякова. – М.: Просвещение, 1988. – 150 с.
- 8 Мұқанов М.М. Жас ерекшелік және педагогикалық психология. – Алматы, «КазПИ баспасы», 1980. – 296.
- 9 Поливанова К.Н. Психологическое содержание подросткового возраста // Вопросы психологии, 1996. – №1. – С.20-23.
- 10 Айқынбаева Г.Қ. 12 жылдық мектепке өту мәселесінің педагогикалық-психологиялық ерекшеліктері: п.ғ.к. ғыл. дәрежесін алу үшін дайын. дисс. Авторефераты. – Астана, 2008. – 32 б.

ПСИХОЛОГИЯ ЛИДЕРСТВА

МОЛДАСАРИНА Г. К.

педагог-психолог, СОШ – интернат

имени Ш. Айманова, Баянаульский район, Павлодарская область

На современном этапе образования, среди огромного количества образовательных программ можно отметить единую закономерность: в процессе обучения учащиеся должны проявлять лидерские качества. Лидерские качества необходимы и в повседневной жизни любого человека. Для чего они нужны? В мире развитых технологий, в мире, где в любой сфере деятельности идет постоянная конкуренция, человеку надо обладать незаурядными качествами, чтобы реализовать себя и быть успешным в этом мире. Успешным может быть и имеет право быть каждый человек. К сожалению, в современных школах, давая детям научные знания, в программах не предусмотрены предметы по психологии. На занятиях по психологии можно ребенка научить понимать себя, научить раскрывать свои способности, знать свои качества и возможности, и правильно применять их в жизни, чтобы быть успешным. На занятиях по психологии ребенка можно научить использовать силу мозга, приемам и способам управления мозгом. По окончании средней школы, многие выпускники еще не могут определиться в своей профессии, не говоря о способах для достижения успеха в дальнейшей жизни. На уроках по конкретному предмету невозможно научить ребенка со средними когнитивными способностями, а их в школах большинство (как показывает диагностика) достигнуть большего, научить ребенка конкретным способам и приемам достижения успеха без практических занятий. Для этого необходимо научить ребенка думать об успехе, нацелить на успех, адекватно оценивать себя и свои возможности. В связи с этим хотелось бы в своей статье рассмотреть некоторые приемы, которые помогут любому человеку, будь то ученик, или студент, или преподаватель, или родитель стать успешным, построить свою жизненную модель. И на основе этих знаний включить в школьные программы занятия по психологии, которые помогут каждому ребенку быть успешными всегда и во всем. А если человек будет успешным, он обязательно будет лидером в какой-то определенной области.

Чтобы быть успешным, каждый человек должен использовать силу мозга. Чтобы использовать силу мозга, совсем не обязательно знать законы физики или понимать сущность реальности – вам

ведь не обязательно знать устройство карбюратора или системы зажигания, чтобы водить автомобиль. Лишь немногие разбираются в автомобилях, но это не мешает большинству людей управлять ими. Точно так же обстоит дело и с силой мозга – любой может овладеть основами этой системы и успешно применять ее на практике в повседневной жизни.

Мы начнем с изучения сущности реальности и особенно поразительных открытий, сделанных в науке за последние двадцать лет, которые помогут лучше понять, как мозг создает свою собственную реальность. Они объясняют, почему визуализация или мысленное представление – это не просто ненужные мечтания, а творческий процесс, помогающий человеку контролировать и направлять энергетические потоки, способные склеивать вещи, превращать жидкость в пар или вызывать набухание и рост семян.

Вдохновение, молитва и интуиция не являются чем-то сверхъестественным, а подчиняются законам, которые могут быть открыты и применены по воле человека. Как и все известное человеку во Вселенной, силы мозга управляются законами, которые, если освободить их от научной терминологии и представить в доступном виде, может понять каждый.

Современная физика изменила наши взгляды на материальный мир. Сегодня уже никто не утверждает, что частицы состоят из какого-то основного «вещества»: их считают пучками энергии. Они могут совершать внезапные перемещения, так называемые «квантовые прыжки», в одних случаях действуя как единое целое, в других же – как волны чистой энергии. Реальность течет, ничто не постоянно, все является частью модели, находящейся в непрерывном движении. Вселенная – это гигантская голограмма. Мозг – это голограмма, отражающая голографическую Вселенную [2, с. 4].

Сознание – энергия в ее тончайшей и наиболее динамичной форме. Это помогает понять, почему наши фантазии, мысленные образы, желания и страхи оказывают влияние на реальные события, и объясняет, как материализуется созданный мозгом образ.

Мы живем одновременно в двух мирах, двух реальностях: внутренней реальности наших мыслей, чувств и взглядов и внешней реальности, где существуют люди, места, вещи и события. Не в силах разделить эти Внутренний и Внешний миры, мы позволяем видимому Внешнему миру господствовать в нашей жизни, отводя Внутреннему лишь роль «зеркала», отражающего все происходящее

с нами. Наш внутренний мир очень чувствителен, и, лишь реагируя на воздействия извне, мы не имеем возможности осознать, какой силой обладаем. По жестокой иронии человек начинает изменять реальность, в которой существует, именно в тот день, час и минуту, когда он перестает непрерывно на нее реагировать.

Внутреннее сознание – это мощная сила, влияние которой ощущается в каждом аспекте вашей жизни. Оно, между прочим, является главной и наиважнейшей частью вашей сущности, и от него зависят ваши успехи и неудачи.

Все по сути своей является энергией, и, размышляя, вы оперируете огромным объемом этой энергии в быстрой, легкой и подвижной форме – в форме мысли. Мысль постоянно стремится обрести форму, тяготеет к внешнему проявлению, стараясь найти свое выражение. Стремление и способность материализоваться в виде своего физического эквивалента заложена в ее природе. Обычные человеческие мысли подобны искрам костра. Обладая сущностью и потенциалом пламени, они обычно быстро исчезают. Просуществовав лишь несколько секунд, они улетают ввысь и там мгновенно сгорают.

Единичная мысль не обладает большой силой, но, многократно повторяя, ее можно сконцентрировать и направить, увеличить ее силу. Чем больше число повторений, тем большую силу и способность к выражению приобретает мысль.

Слабые и разрозненные мысли – слабые и разрозненные силы.

Сильные и сконцентрированные мысли – сильные и сконцентрированные силы [2, с. 9].

Мысли обладают собственной силой. Ваши глубочайшие убеждения, страхи, надежды, заботы, взгляды, желания и каждая ваша мысль оказывают влияние на вас самих, на окружающих и на мир вокруг вас. Энергия действует как огромная учетная система. Она называется Вселенной, и ни одна мысль не остается без внимания Вселенной с ее стороны. Первый шаг к началу новой жизни на удивление прост: нужно всего лишь следить за течением своих мыслей и направлять их соответствующим образом.

Вы хотите изменить обстоятельства? Для этого развивайте в себе необходимый тип сознания. Преуспевающий человек всегда обладает сознанием, настроенным на успех. Обеспеченный человек вырабатывает у себя сознание, настроенное на богатство, его мысли посвящены достатку, успеху и материальному благополучию. Это его образ мышления. Вы уже решили, чего хотите от жизни?

Здоровья? Тогда развивайте сознание здоровья. Быть лидером? Развивайте сознание лидера. Материального благополучия? Выработайте сознание, направленное на достаток. Счастья?

Развивайте сознание счастья. Хотите стать более духовным? Работайте над сознанием духовности. Все существует в виде потенциальной возможности. От вас требуется лишь обеспечить заряд необходимой энергии, и тогда ваша цель станет реальностью. Человеку надо лишь решимость затратить некоторое время и приложить необходимые усилия, чтобы развить соответствующий тип сознания. Именно мозг создает окружающую вас действительность...

Визуализация, или мысленное представление

Что делает человека победителем? Чем отличаются удачливые люди от неудачников?

Крис Полайн была членом всемирно известной западногерманской команды по фристайлу, шесть раз выигравшей Европейский Кубок в период с 1976 по 1982 годы.

«Частью наших тренировок была работа с психологом, направленная на укрепление силы мозга. После тренировки на склонах мы погружались в состояние медитации. Психолог просил нас мысленно пройти каждый склон, каждый трамплин и поворот. Во время этой мысленной тренировки мы работали так же напряженно, как и во время настоящей. Совершенство в спорте, как и в любой другой деятельности, прямо зависит от умения создать четкий мысленный образ своих действий» [2, с. 21].

Визуализация – это мысленное представление, проигрывание, видение себя в ситуации, которая еще не произошла. Человек воображает себя делающим или имеющим то, к чему стремится, и получающим желаемое.

Секреты успешной визуализации

1 Решите, чего вы хотите добиться: сдать экзамен, получить хорошие баллы, с кем-то познакомиться, заработать много денег.

2 Расслабьтесь. На несколько минут отвлекитесь от дел и переведите дух, отдыхая телом и душой.

3 В течение пяти – десяти минут мысленно представляйте желаемую реальность.

Побольше думайте о том, что вы что-то делаете или приобретаете, а не о том, что могло бы с большей или меньшей степенью вероятности произойти. Живите в своих мыслях так, как будто это уже происходит с вами. Создайте маленький внутренний

видеофильм. Представляйте себя делающим то, чего вам больше всего хочется. С одной стороны, вы осознаете, что на самом деле этого с вами еще не происходит и пока не стало реальностью. Но мысленные картины, которые мы себе рисуем, о которых постоянно думаем, становятся плацдармом для наших целей, формой, которая наполняется энергией. Эти картины – реальная сила, которая будет работать на нас.

При визуализации наделяйте себя любыми необходимыми качествами. Если для вашего мысленного образа необходимы талант, мужество, решительность и настойчивость, обязательно включите их. Иногда вы будете четко видеть, что достигаете желанной цели, как будто смотрите кинофильм. В других случаях перед вами возникнет лишь наиболее общая картина ваших целей. Хорошо и то, и другое. Можно чередовать точную и свободную визуализацию, занимаясь каждой по пять минут, либо сконцентрироваться на чем-то одном, что вам больше нравится.

Точная визуализация: Мысленно создайте точные картины и сцены того, чего хотите добиться. Следуйте заранее подготовленному сценарию, мысленно проиграв его несколько раз.

Свободная визуализация: Позвольте образам и мыслям свободно сменять друг друга, не направляя их, но лишь до тех пор, пока они показывают позитивный путь достижения вашей цели. Если у вас вдруг возникнут сомнения – а они обязательно возникнут – просто проигнорируйте их. Не пытайтесь противостоять им и бороться с ними, пусть они беспрепятственно возникают и исчезают в вашем сознании. Продолжайте заниматься визуализацией, и все встанет на свои места.

Два условия успешной визуализации.

1 Всегда представляйте свои цели так, как будто все это происходит с вами прямо сейчас. В своем сознании сделайте это реальностью. Создавайте детальные образы. Войдите в роль и мысленно играйте ее.

2 Мысленно представляйте свою цель не менее одного раза в день, не пропуская ни дня. Повторение – мать учения.

Любая мысль, возникшая в вашем мозгу и укрепившаяся там, окажет, воздействие на вашу жизнь.

Итак, творческая визуализация имеет огромную силу, но в ней нет ничего сверхъестественного. Она основана на работе ваших внутренних механизмов и энергии, а также умении творчески направлять свои внутренние ресурсы.

Утверждение

Возможности мыслительной тренировки безграничны, а ее результаты вечны, однако по-прежнему лишь очень немногие удосуживаются направить свои мысли в необходимое русло, что принесло бы им успех: обычно все пускается на самотек.

Утверждение – это простое заявление, которое человек повторяет вслух или про себя, в зависимости от обстоятельств. Вы можете заниматься этим где угодно: за рулем автомобиля, в приемной врача, в постели перед сном. Просто выбираете утверждение, выражающее ваши желания в данный момент, и повторяете его несколько раз.

Предположим, вам необходимо сдать экзамен, а вы не можете сосредоточиться. Тогда самое время применить метод утверждения. Неторопливо повторяйте себе:

«Я организован. Я спокоен. Я собран». Не пытайтесь заставить себя успокоиться и собраться, просто продолжайте утверждать это в течение нескольких минут.

Что вы делаете утверждая?

Утверждая, вы влияете на мысли, возникающие в вашем мозгу. В каждый момент времени человеческий мозг способен удерживать только одну мысль, поэтому суть утверждения состоит в «наполнении» мозга мыслями, подкрепляющими вашу цель на данный момент. Слова задают мозгу установку, какие мысли он должен породить.

О чем следует помнить, утверждая

1 Не обязательно верить в то, что утверждаете! Должно быть, те, для кого метод утверждения оказался малоэффективным, поступали именно так. Эта ошибка может свести на нет весь эффект от утверждения. Не думайте об этом, просто повторяйте утверждение. Если вы верите в то, что утверждаете, что ж, великолепно! Если не верите, ничего в этом страшного нет. Это не имеет значения. Мозг сам выберет содержание вашего утверждения, и в сознании возникнут нужные в данной ситуации мысли. Не нужно прилагать особых усилий.

2 Утверждение всегда должно быть позитивным. Оформите его в виде утвердительного, а не отрицательного предложения.

3 Утверждение должно быть кратким. Оно равнозначно мантрам: короткое и простое высказывание, которое нетрудно произнести и повторить. «Головокружительные баллы» или «самые высокие оценки».

Мне приходилось видеть утверждения, занимавшие полстраницы. Маловероятно, что вы сможете повторить такую фразу несколько раз. Даже два предложения – это уже много для утверждения. Вы повторяете утверждение, чтобы оно закрепилось в вашем сознании, поэтому, чем короче оно будет, тем лучше. Я повторяю: утверждение должно быть кратким, ритмичным и несложным для повторения.

Остерегайтесь использовать утверждения, неосознанно направленные против самих себя. Например, «Я никогда не добьюсь этого». «Это невозможно». «Я провалюсь». «Я не умею общаться с людьми». «Я знаю, что совершу ошибку». «Я всегда проигрываю». Люди часто неосознанно употребляют подобные утверждения. Всячески избегайте их.

Еще один яркий пример убеждений – это аффирмации Луизы Хей на каждый день. «Я богатый и успешный человек». [3, с. 36].

Осознание

Успех влечет за собой новый успех [2, с. 39].

Человек может повторно использовать энергию успеха от своих прошлых достижений, добиваясь поразительных результатов. К сожалению, он делает это очень редко. Мы концентрируемся на том, чего хотим добиться, полностью забывая о своих предыдущих достижениях. Зачем заикливаться на том, чего у вас нет? Все мы в чем-то терпим неудачи. Научитесь поощрять себя за настоящие и прошлые победы, пусть даже самые незначительные. Ищите моменты, которые позволяют вам чувствовать себя сильным, удачливым и гордиться собой. Радуйтесь даже самой малости и используйте ее, чтобы почувствовать успех сейчас. Это поможет вам добиться его и в будущем.

Почувствуйте успех, позвольте своему мозгу несколько минут наслаждаться уже достигнутым успехом. Это прием можно использовать не только для достижения какой-то конкретной цели, но и для того, чтобы добиться успеха в целом. Выделите десять минут прямо сейчас и выпишите на лист все свои сильные стороны, касающиеся всех аспектов вашей жизни в прошлом и настоящем.

Примеры:

Я творческая личность..., Я много знаю о..., Я разговорчив,
Я хорошо рисую, Я оптимист.

Не останавливайтесь на этом – ваши положительные качества безграничны.

Люди меня любят. Я много работаю. Я наслаждаюсь жизнью. Я любящий супруг. Я заботливый родитель. Я помогаю своей семье и друзьям. Только что я составил список своих положительных качеств.

Составьте максимально полный и длинный список: он должен содержать не менее двадцати пунктов. Избавьтесь от ложной скромности, доверьте бумаге все, чтобы наглядно представить, сколько у вас причин для гордости. Именно в этом состоит цель этого упражнения – заставить вас осознать, что вы вправе гордиться собой. Эти положительные чувства вызывают ощущение успеха, которое послужит основой ваших будущих удач. Подобный прием можно применить для достижения любой цели. Ваш список может выглядеть так:

Я доброжелателен. Я умный. Меня любят преподаватели. Я умею работать с книгами. Я умею убеждать людей. Я талантлив. Я со вкусом одеваюсь, я хорошо выгляжу. Я организован. Я спокоен. Я добиваюсь поставленных целей.

«Успех влечет за собой новый успех», а вы уже преуспели во многих областях. Чем больше вы ощущаете исходящую от этих предыдущих побед энергию, тем больше привлекаете к себе успеха извне. Поэтому составляйте такие списки. Питайте свой мозг. Работайте энергично. Живите активно. Никогда не умахайте своих достоинств. Никогда не переставайте верить в себя. Не ждите манны небесной – начинайте творить, как сказал Джон Леннон, будущее из сегодняшнего дня. [2, с. 19].

Признавайте, признавайте и еще раз признавайте свои достоинства. «Каждый день все изменяется к лучшему» [1, с. 49].

В этой статье мы рассмотрели только несколько приемов, с помощью которых можно любого человека стать успешным и быть лидером в какой либо области.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Ник Вуйчич «Жизнь без границ»
- 2 Джон Кехо «Подсознание может все»
- 3 Луиза Хей «Аффирмации на каждый день»
- 4 Наполеон Хил «Думай и богатей»

КУЛЬТУРА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА – ОДНО ИЗ ПРАВИЛ ВЕДЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ДЕЛА

НУРГОЖИНА Б. В.

магистр педагогических наук, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Культура предпринимательства как научный термин начинает свою самостоятельную жизнь в обиходе теоретического и прикладного знания. Емкость, сложность и неоднозначность данного понятия с самого начала требует наличия широкого методологического контекста научного поиска, который обеспечивал бы комплексность, междисциплинарность и гуманитарную ориентацию исследований.

Культура предпринимательства – это определённая, сложившаяся совокупность принципов, приемов, методов осуществления предпринимательской деятельности в соответствии с действующими в стране (обществе) правовыми нормами (законами, нормативными актами), обычаями делового оборота, этическими и нравственными правилами, нормами поведения при осуществлении цивилизованного бизнеса.

Образовательный опыт показывает, что процесс подготовки к предпринимательской деятельности наиболее плодотворно осуществляется через усвоение культуры, когда будущий специалист начинает понимать, что его культурное окружение – это сфера самореализации и испытывает желание стать ее частью, внести вклад в ее развитие и приращение.

Культура предпринимательства – это скорее ценностное пространство специалиста в его бизнесе (работе). Отмечается, что человек, не воспринявший в полной мере культуру профессии, не интегрировавшийся изначально в ее суть, не идентифицирующий себя с ней, соответственно не сможет стать полноценным специалистом, даже будучи достаточно хорошо подготовленным в теоретическом и практическом плане, поскольку находится в состоянии «чужеродного» элемента по отношению к профессии.

Категория «культура предпринимательства» лишь недавно стала разрабатываться в исследованиях, преимущественно в экономических и социально-психологических. Данное понятие и попытку его толкования мы можем встретить в трудах О. Дила, Н. Кеннеди, Т. Питерса, Р. Уотермена, В. Томилова.

Как отмечается В. Томиловым, первым и всеобщим элементом культуры предпринимательства является ее законность. Второй – обязательное выполнение своих обязанностей, согласно правовым актам, договорам, соглашениям; исключение нанесения морального или имущественного вреда между конкурентами, партнерами, работниками. Следующий немаловажный элемент культуры предпринимательства – честность ведения дела по отношению к клиентам, заказчикам, компаньонам, государству. Важно также соблюдать общепринятые этические нормы, профессиональную этику, кодекс фирмы, общие нормы ведения бизнеса, культуру и воспитание предпринимателей, привычки и обычаи, действующие в обществе.

Культура предпринимательства имеет тесные отношения: с обществом, потребителями, государством, работниками, партнерами, конкурентами. Поэтому обязательно должна соблюдать стандарты, правила, нормы, имеющие влияние на развитие бизнеса. Предпринимательство должно получать и добывать прибыль не обходными путями, а только законными. Культура ведения бизнеса предполагает осуществление деятельности только на законных правах. Культура предпринимательства и ее образование осуществляется несколькими факторами. Высокоразвитая внешняя предпринимательская среда, менталитет общества и государства, правовые нормы и акты, регулирующие обязанности и ответственность и, несомненно, сам бизнесмен и его корпоративная этика являются главными факторами, определяющими формирование культуры.

Проявление культуры наблюдается в различных видах деятельности на разных уровнях соцсистем. Существует две стороны культуры: материальная и культурная. К материальной стороне относятся материально-производственная база, сырье, энергетика, средства труда и другие формы материального производства; материально-предметная деятельность людей; материально-предметные взаимоотношения на производстве; материальное достояние из прошлого, т.е. памятники, археологические раскопки. Культурная сторона включает в себя урегулирование и осуществление распределения и обмена, технологии и условия трудовой деятельности. То есть она создает отношения в процессе взаимодействия субъектов предпринимательства.

Формирование культуры предпринимательства определяется многими факторами, среди которых первые места занимают

цивилизованная внешняя предпринимательская среда, общественный менталитет, реально действующие правовые нормы, устанавливающие права, обязанности, ответственность предпринимателей, и, конечно же, сам предприниматель и его корпоративная культура.

Каждая новая компания определяет свою культуру внутри своей организации, благодаря чему создается атмосфера, уровень взаимоотношений, определяются ценности и поведение, распределяются полномочия и принимаются решения. Сущность культуры отражается в приказах и указаниях, в обычаях и образцах поведения. Руководитель предприятия должен уметь организовывать деятельность своей организации так, чтобы достижения в бизнесе совмещались с созданием благоприятных условий труда для работников.

В психолого-педагогическом и гуманитарном контексте целесообразно рассматривать культуру предпринимательства как такую систему отношений между людьми, их практических действий, которая в течение некоторого времени формирует, а затем поддерживает у представителей предпринимательского сообщества уникальную общую для них психологию.

Учитывая все вышесказанное, мы можем определить составляющие элементы предпринимательской культуры:

- законность
- реализация обязательств
- честность при осуществлении коммерческой деятельности
- разработка «Этического кодекса» внутри фирмы, не противоречащий общественным нормам и традициям, а также следование ему.

Одна из сложных проблем формирования культуры цивилизованного предпринимательства – это предпринимательская этика.

Предпринимательская этика – это учение и практика поведения индивидуумов (граждан) в соответствии с идеями о должном, о добре, моральных принципов и норм поведения.

Говоря об этическом кодексе предпринимателя отметим, что он является неким постулатом профессиональной этики предпринимателя, на основании которого можно сделать вывод, что цивилизованный предприниматель:

- убежден в полезности своего дела не только для себя, но и для других, для общества, для государства;

- исходит из того, что люди, окружающие его, хотят и умеют работать, стремятся реализовать себя вместе с предпринимателем;
- верит в бизнес, расценивает его как привлекательное творчество, относится к бизнесу как к искусству;
- признает необходимость конкуренции, но понимает и необходимость сотрудничества;
- уважает себя как личность, а любую личность как себя;
- уважает любую собственность, государственную власть, общественные движения, социальный порядок, законы;
- доверяет себе, но и другим, уважает профессионализм и компетентность;
- ценит образование, науку и технику, информатику, культуру, экологию;
- стремится к нововведениям;
- является гуманистом.

Основу этического кодекса фирмы можно сформулировать следующим образом: фирма не будет терпеть безнравственных или незаконных действий, предпринимаемых в целях превратно понимаемой ее выгоды или с целью личной выгоды: репутация фирмы выше любой выгоды.

Формируя себя как предпринимателя, надо осознавать, что такие черты, как вежливость, тактичность, деликатность, абсолютно необходимы в обыкновенной жизни. Нельзя забывать о культуре общения, чувстве меры, доброжелательности, нужно полностью управлять своими эмоциями, стрессами. Предпринимателю необходимо иметь свой, но непременно цивилизованный стиль поведения, благородный имидж делового человека, который гарантирует не только половину успеха, но и постоянное удовлетворение от деятельности.

Также любой предприниматель должен овладеть навыками корректного поведения, а для этого надо следовать этикету делового человека, который включает:

- 1) правила представления и знакомства;
- 2) правила проведения деловых контактов;
- 3) правила поведения на переговорах;
- 4) требования к внешнему облику, манерам, деловой одежде, служебному помещению;
- 5) требования к речи;
- 6) культуру служебных документов;
- 7) знание международного протокола и т.п.

Таким образом, культура играет особую роль в организации бизнеса. Культура способствует повышению результативности работы предприятия, улучшает качество продукции и услуг, приумножает доходы, в результате чего, возрастает престиж компании. Культура предпринимательства – это сложившийся комплекс правил, норм, методов ведения бизнеса, с учетом действующих в стране правовых норм и законов, нравственных и этических порядков поведения в осуществлении современного бизнеса.

ЛИТЕРАТУРА

1 Орлов В.Б., Мизерова О.Г., Орлова Е.В. Предпринимательская культура: сущность и содержание понятия. Вестник Югорского государственного университета 2009 № 4 – 13-25 стр.

2 Демьянчук А.С. Сущность предпринимательской культуры. Бизнес в законе. 2008. №2 Украина

3 Томилов В.В. Культура предпринимательства: учебник для студентов, обучающихся экономическим специальностям. - СПб: Питер, 2000. – 359 с.

4 <https://delovoi-etiket.ru/osnovu-etiketa/185-kultura-predprinimatelstva.html>

РАЗВИТИЕ ДИВЕРГЕНТНОГО МЫШЛЕНИЯ ПЕДАГОГОВ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

ПЕРНИКУЗА О. В.

учитель, Иртышская СОШ № 3», Иртышский район,
Павлодарская область

Все вокруг развивается и совершенствуется, каждая область жизни достигает все более высокого уровня, объем необходимых для человека знаний быстро растет, поэтому школа не может ограничиться только тем, что дает детям определенные теоретические и практические знания, формирует умения и навыки в соответствии с требованиями содержания обновленной программы.

В современном мире ребёнок должен уметь применять полученные на уроках знания в нестандартных ситуациях, иначе знания остаются ненужным багажом. Практическое использование знаний возможно только тогда, когда ребёнок умеет мыслить творчески. Считается, что это удел одарённых детей, а ведь в школе педагоги обучают всех, с разными способностями и учебными

возможностями. Многие психологи и педагоги придерживаются мнения, что ребёнок рождается талантливым и способным от природы, нужно только умело помогать раскрываться его талантам [2, с. 12]. Один из путей - целенаправленные занятия по выявлению и развитию индивидуальных способностей каждого школьника. Таким образом, педагог не должен ограничивать свою деятельность только обучением, он должен развивать ребёнка многопланово, учить мыслить нестандартно, научить ребенка пополнять свои знания, ориентироваться в потоке информации, обеспечить всестороннее развитие школьников, формировать их познавательные способности, умение учиться, прививать им «вкус» к самостоятельному поиску, открытиям, быть креативным [1, с. 1].

По каким признакам можно выделить из толпы креативного человека? По мнению психологов, это:

Креативные люди – это смелые люди. Они не боятся пробовать новое.

Интуиция для них не менее важный инструмент принятия решений, чем логика.

У креативных людей отличное чувство юмора.

Креативные люди – это те, кто делится своими мыслями и идеями с другими.

Легко разбираются в самых запутанных переплетениях информации. Креативные люди подвергают полученную информацию критическому осмыслению, никогда не идут на поводу у толпы.

Им интересен сам процесс, а не только результат.

Любят узнавать новое, искать ответы на самые сложные вопросы. Чем труднее задача, тем охотнее за нее возьмется творческий, креативный человек.

Креативные люди всегда в поиске: решений, ответов, знаний и идей.

Креативные люди – прекрасные учителя. Они легко объясняют трудные для понимания вещи другим, прослеживают связь между имеющимся материалом и создают из него новое.

Креативный человек не терпит границ и рамок. Он постоянно расширяет свой кругозор, примеряет на себя новые точки зрения.

Креативные люди – новаторы. Они с интересом берутся за тестирование новых идей и оказываются в будущем конкурентоспособными.

Акцент переносится на воспитание подлинно свободной личности, формирование у детей способности самостоятельно мыслить, добывать и применять знания, тщательно обдумывать принимаемые решения и четко планировать действия. Проблемами одаренности занимались многие отечественные психологи, такие как А. М. Матюшкин, В. А. Крутецкий, Б. М. Теплов, Н. С. Лейтес [8, с. 4].

Еще в начале 30-х годов XX в. выдающийся русский психолог Л. С. Выготский обосновал возможность и целесообразность обучения, направленного на развитие ребенка.

В качестве одного из основных направлений развивающего обучения выдвигается включение учащихся в творческую деятельность.

Кроме вопроса о творческой деятельности, творческом мышлении целесообразно параллельно поднимать вопрос и о дивергентном мышлении. Впервые в науку понятие «дивергентное мышление» ввел Дж. Гилфорд в 1967 году (от латинского *divergentis* - «расходящийся в разные стороны»). Дивергентное мышление – это альтернативное мышление, отступающее от логики. Дивергентная задача имеет множество решений и несколько ответов .

Современный школьник знает много, но лавина научной информации всё растёт. Возникает потребность не столько в самой информации, сколько в умении оперировать ею, находить необычные, нестандартные решения проблем. Часто дети при ответе или решении задач действуют по заученным шаблонам-образцам.

Сталкиваясь с новой незнакомой задачей, способ решения которой заранее неизвестен, человек использует творческое (дивергентное) мышление. Специфика дивергентных задач в том, что на один поставленный вопрос может быть не один, а несколько или даже множество верных ответов [3, с. 187].

Будущих учителей начальных классов необходимо готовить к использованию задач подобного вида, акцентируя внимание на том, что задачи, в самом содержании которых заключено несколько верных вариантов ответа, способствуют уничтожению ненужных стереотипов, развитию видения различных решений существующих проблем.

В ходе выполнения задач дивергентного типа у детей развиваются такие качества, как оригинальность, гибкость, беглость (продуктивность) мышления, легкость ассоциирования, сверхчувствительность к проблемам и другие качества и способности, необходимые в творческой деятельности.

Между тем анализ многих современных учебников для начальной школы показал, что задачи дивергентного типа –

большая редкость в их содержании. Практически все задачи, содержащиеся в учебниках, за редким исключением, относятся к числу конвергентных.

Иными словами, условия задачи предполагают существование лишь одного, «единственно верного» решения, которое может быть получено путем строгих логических рассуждений на основе использования усвоенных правил и алгоритмов.

Специально разработанных систем заданий, ориентированных на развитие у школьников дивергентного мышления, в начальной школе недостаточно. Также можно отметить отсутствие разработанного дидактического обоснования системы заданий, направленных на развитие дивергентного мышления младших школьников.

Использовать задания для развития творческого мышления в начальной школе возможно на разных этапах урока. Они могут выполняться индивидуально, но в начальный период обучения наиболее эффективна групповая работа. Чаще всего задания даются в игровой форме, потому что с её помощью постепенно развивается познавательная активность даже самых пассивных детей, которые в ситуации обычного учебного занятия не способны проявлять умственную деятельность [9, с. 2].

Математика имеет большие возможности в развитии не только абстрактного, понятийного, алгоритмического мышления, но и творческого. В своей практической деятельности апробировалось большое количество приёмов, направленных на формирование дивергентного мышления, я попыталась их классифицировать:

- задачи на соображение, логическое мышление.
- задачи с несколькими решениями;
- задачи с несформулированным вопросом;
- задачи с недостающими данными;
- задачи с излишними данными;
- задачи с меняющимся содержанием;

Я использую тесты и задания для развития дивергентного мышления и на уроках русского языка, так как именно здесь существует прекрасная возможность для формирования нестандартного мышления, выработки индивидуального пути решения лингвистической задачи в зависимости от её сложности [7, с. 24]

Материал для чистописания может стать хорошей основой для дальнейших заданий (сразу оговорюсь, что данные задания не входят в систему работы по отработке навыка письма, так как выполняются на время) [4, с. 15].

Чистописание: ко, ки, ке

Задания:

Вспомните слова, которые

- начинаются на слог ко (ки, ке:);
- начинаются со слога кол (кил, кен:);
- заканчиваются буквами ок (сырок, сынок:);
- в своей записи имеют буквы к, е, с (кест, крест, ксерок:).

Придумайте предложение, в котором все слова будут начинаться с буквы к. Например: Куаныш кормит коней..

Придумайте предложения, слова в которых начинаются с букв: К, П, С, П.

Например: Коля пишет Самату письмо.

На уроках русского языка при изучении темы «Правописание сочетаний жи, ши» ребятам предлагается такое задание:

Сравните слова ужи, мыши, моржи и найдите общие признаки, а также – лишнее слово. Ребята предлагают огромное количество ответов, таких как:

- это – животные;
- ударение падает на второй слог;
- в этих словах по два слога;
- они – существительные, обозначают предметы, отвечают на вопрос «кто?», одушевлённые;
- мы изучаем их на предмете «Познание мира»;
- мы можем придумать с ними предложение;
- слова заканчиваются на гласную и т.д.

Затем ребятам дается задание: найти закономерность и продолжить ряд слов. Ребята заметили, что изменяется количество букв в словах, поэтому название следующего животного должно быть из шести букв. Варианты – «корова, собака, сорока» и т.д. И последнее задание: составить со всеми этими словами одно предложение, пусть даже фантастическое. Например: «Моржи и мыши собрались в гости к ужам».

По окружающему миру наиболее часто использую задания типа:

- Что делать, если вы сели на покрашенную скамейку?
- Что делать, если нужно узнать погоду на улице, не выходя из дома?
- Что делать, если нужно поджечь костёр на поляне, а у вас нет спичек?

- Вам нужно срочно нарисовать рисунок, но нет красок, кистей, карандашей, ручек, фломастеров. Что ещё и как можно использовать, чтобы выполнить рисунок?

- Все часы в доме остановились. Как не опоздать в школу?

- Как нарисовать поляну, на которой много цветов, но не рисовать при этом сами цветы?

Задания подобного типа позволяют интегрировать знания из разных предметных областей, развивать внимание, логическое мышление и предполагают большую вариативность ответов [6, с. 124].

В заключении отмечу, что современное общество предъявляет повышенные требования к развитию творческой личности, которая должна обладать гибким продуктивным мышлением, развитым активным воображением, для решения сложнейших задач, которые выдвигает жизнь. Целенаправленная педагогическая работа в области развития нестандартных типов мышления позволяет достигать более высоких результатов деятельности учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1 Статья «Дивергентное мышление как основа творчества личности», автор Мария Захарова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fb.ru/article/43347/divergentnoe-myishlenie-kak-osnovatvorchestva-lichnosti> - FB.ru – (Дата обращения 27.10.2017).

2 Торранс Э.П. Руководство творческим талантом. - Энглвуд Клиффс, Дж.: Прентис-Холл, 1964.

3 Тейлор К. Развитие нескольких творческих способностей у детей // журнал для воспитания Gifted. 1985. Vol 8. С. 187-198.

4 Винокурова Н. К. Лучшие тесты на развитие творческих способностей: Книга для детей, учителей и родителей. - М.: АСТ-ПРЕСС, 1999.

5 Львов М. Р. Школа творческого мышления. Учебное пособие. - М.: Дидакт, 1993.

6 Савенков А.И. Детская одаренность: развитие средствами искусства. - М.: Педагогическое общество России, 1999.

7 Туник Е. Е. Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты. - СПб.: СПбУПМ, 1997

8 Статья «Развитие дивергентного мышления учащихся как средство повышения качества знаний в начальной школе», автор Галенко О.Н., [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://>

multiurok.ru/files/razvitiie-divie_rghientnoghomyshlieniiia-uchashchik.ht(Дата обращения 01.03.2019).

9 Статья «Возможности развития дивергентного мышления на уроках в начальной школе», автор Макарова Е. П. [Электронный ресурс]. <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/obshchepedagogicheskie-tekhnologii/2015/02/24/vozmozhnosti-razvitiya-divergentnogo>(Дата обращения 01.03.2019).

БАЛАНЫ АЛҒАШҚЫ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚОЛДАУ ЖӘНЕ СҮЙЕМЕЛДЕУ

САРСЕНБАЕВА Б. Г.

п.ғ.к., доцент, профессор, ПМПУ, Павлодар қ.

АЛЕЖАНОВА А. Е.

маиcтранг, ПМПУ, Павлодар қ.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік білім беру стандартында бірінші сынып оқушыларын мектепке бейімделу кезеңінде балаларды психологиялық-педагогикалық кешенді қолдауды жүзеге асыруға бағыттауы негізделген. Мұнда даму үдерісін қадағалауға, белгілі бір жастағы балалардың проксимальды даму аймағында алдын алу және дамыту жұмыстарын тереңдетуге, сондай-ақ адамдарға қажет жеке қолдау көрсетуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін жағдайларды байқауға болады.

Психолог білім беру үдерісіне толықтай қатысады. Мұғалімдермен нақты балалар мен оқушылар тобын дамыту проблемаларын және міндеттерін шешуде, бірінші кезекте сынып жетекшісімен жұмыс істеу мүмкіндігіне ие. Бірінші сынып оқушысын мектепке бейімдеу мәселесі педагогика мен білім берудің психологиясы үшін ең маңыздысы болып табылады, өйткені оның білім берудегі жетістігі ғана емес, білім беру мекемесінде қаншалықты мұғалім мен құрдастарына, сонымен қатар ақыл-ой, жеке және әлеуметтік дамуға қабілеті, мектепке қалай бейімделуіне байланысты. Мектепке бейімделу көбінесе балаға өзінің қабілеттеріне сәйкес, оқыту мен мінез-құлық бұзылғанда, теңдесі жоқ адамдармен және мұғалімдермен қатығыс жағдайында, алаңдаушылық деңгейінің жоғарылауы, жеке дамудағы бұрмалануларға байланысты оқытудың мүмкін еместігінен көрінеді [1, 4 б.].

Кіші мектеп жасындағы балаға адам өміріндегі жаңа сатыға - жаңа оқу жетістіктеріне жетіге уәде етеді. Психологтар осы жас кезеңіне көп көңіл бөледі, себебі бұл оқушының жеке басын қалыптастыру кезінде аса маңызды болып табылады, ол баланың әлеуеті одан әрі дамуы үшін қажет. Бұл жаста бала даму дағдарысына ұшырайды, ол дағдарыс әлеуметтік жағдайдың өзгеруінен болады. Жаңа әлеуметтік жағдай баланы қалыпты қарым – қатынас әлеміне әкеліп, одан тәртіпті сақтау жауапкершілігін, оқу іс-әрекетінің дағдыларын меңгерумен байланысты, сондай-ақ психикалық даму үшін жағдайларды жасауды талап етеді. Балаға бірінші оқу күннен бастап когнитивті процестердің озбырлығына, оқуды ынталандыруға, бағдарламаны сәтті меңгеруге мүмкіндік беретін дағдыларға және т.б. міндеттер қойылады. Әр баланың мектепке оқуға барарда психологиялық кернеу болады. Бұл баланың физиологиялық жағдайында ғана емес, сондай-ақ денсаулығы мен тәртібінде байқалады. Ол нақты бірінші сыныпқа баратын балалардың жас ерекшелігін (6-7 жас), мектепке деген әртүрлі деңгейдегі даярлығын айтуға болады. Тіпті өте жақсы дайындалған баланың өзінде психологиялық кернеуде болуы кем емес, оны беерген көрсеткіштер арқылы байқалады. Ал дайындығы төмен балалардың өз ойларынан шықпаған мектеп деп көңілдері түсіп, оқуға зауқымы болмауы да мүмкін. Сол себептен мектеп психологының басты мақсаты баланы мектеп табалдырығын алғашқы рет аттаған соң психологиялық қолдау көрсетіп, сүйемелдеу [2, 28 б.]

Оқуды жақсы меңгеруі мен жетістіктері тек қана мектепалды баланың даярлығында ғана емес, сондай-ақ оның ойын белсенділігінде болып табылады. Мәселен, атап айтқанда, сценарийлік ойынды дамыту үдерісінде қиял қалыптасады, ерікті мінез-құлық дамиды, ережелерді, нұсқауларды қабылдауға қабілетті болап, берілген алгоритмді жасайды және танымдық мүдделері қалыптасады. Кейін білім беруде оқушылардың мұғаліммен бірлесіп жұмыс істеу арасында танымдық мүдделер негізінде теориялық білімге деген қажеттілік туындайды, ол өз кезегінде оқу іс-әрекетіне әртүрлі мотивтерге айналады.

Балаларға мектепке бейімделуге дегенді, яғни, балалардың өзін-өзі реттеуін дамыту, алаңдаушылықты болдырмау және азайту, сондай-ақ мұғалімнің бірінші сынып оқушыларының когнитивтік қабілеттерін және қарым-қатынас дағдыларын қарқынды дамытуға жағдай жасауына көмектесу [3, 13 б.].

Оқу міндеттері:

- мектеп оқушыларының сипаттамалары туралы нақты идеяларды қалыптастыру;

- жалпы білім беру дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыру және дамыту (белгілі бір қарқынмен өз бетінше жұмыс істей білу, өз жұмыстарын бақылау және бағалау қабілеті).

Даму міндеттері:

- балаларға әртүрлі есте сақтау, көңіл бөлу, қиял дамыту;

- сөз, сөйлем, сөйлемде жұмыс істеу кезінде сөйлеуді дамыту.

- талдау, салыстыру, синтездеу, синтездеу, негізгі нәрсені бөліп көрсету, дәлелдеу және жоққа шығару сияқты ойлау әдістерінің балалары өздерінің ассимиляциясы барысында ойлауды дамыту.

- балалардың сенсорлық саласын (көздің, қолдың бұлшық еттерінің) және моторлы саланы дамыту.

Тәрбиелеушілік міндеттері:

- қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру;

- мінез-құлық пен сипаттағы қиындықтарды түзету;

- адамгершілік қатынастар жүйесін қалыптастыру («мент-тұжырымдамасын» қалыптастыру).

Міндеттерге сәйкес бірінші сынып оқушыларын мектепке бейімдеу бойынша жұмыстың негізгі бағыттарын анықтауға болады:

1 Психологиялық диагноз.

2 Мұғалімдер мен ата-аналармен консультациялық жұмыс.

Алдын алу жұмыстары.

4 түзеу-дамыту жұмыстары.

5 Аналитикалық жұмыс.

Баланың қолайлы бейімделуінің негізгі көрсеткіштері:

• балалардың физикалық, психикалық және әлеуметтік денсаулығын сақтау;

• сыныптастарымен, мұғаліммен байланыс орнату;

• барабар мінез-құлықты қалыптастыру;

• Оқу жұмысының дағдыларын игеру.[4, 92б.]

Мектепке бейімделу қиындықтарының көрсеткіші баланың мінез-құлқындағы жағымсыз өзгерістер болып табылады: бұл өте шамадан тыс болуы мүмкін, тіпті агрессиялық немесе керісінше, жеңілдік, депрессия, қорқыныш сезімі, мектепке бармау және т.б. болуы мүмкін.

Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінен бастауыш мектепке көшу кезеңінде оқушыларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу білім берудің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Балалардың мектепке көшуін психологтар мен педагогтар сенімді

түрде дағдарыс деп атайды. М. М. Безруковтың айтуынша, баланың мектепке бейімделуі процесін бірнеше заңды кезеңдерге бөлуге болады: жеңіл бейімделудің бірінші кезеңінен бастап бейімделудің ауыр дәрежесіне дейін, денсаулық жағдайында болмашы бұзылулар оқу жылының басынан аяғына дейін өседі [5, 11 б.]

Бірқатар ғалымдардың зерттеулері бойынша (А. М. Вейн, Г. М. Зараковский, В. П. Казначеев, А. И. Клиорин, В. И. Медведев, Н. А. Разыграев, В. П. Чтецов, Г. Я. Шидловский) бейімделу процесінің сапасы «Жеке тұлғаның психофизиологиялық әлеуеті» бойынша анықталады. Оның құрамына жеке тұлғаның мінез-құлқы, ақыл-ойы, энергетикасы, нормативтік және бейімделу мүмкіндіктері кіреді. М. М. Безруких, Н. В. Дубровинская, И. В. Дубровина, Д. А. Фарбер өздерінің еңбектерінде, мектепке бейімделу мәселесін зерттеуде сыртқы факторларға көңіл бөлген. Нақтырақ айтқанда, бейімделу үрдісін тежейтін факторларды қарастырған: оқу үрдісін шамадан тыс күшейту; жүйелі оқытудың ерте жастан басталуы; қолданылатын әдістер мен технологиялардың балалардың жас ерекшелітеріне сай келмеуі.

Сондықтан эмоциялық-мотивациялық саланың өзара байланысы мен өзара тәуелділігі мен іс-қимыл ерекшеліктері, педагогикалық қарым-қатынас барысында оқушылардың психологиялық және психофизиологиялық бастауыш сынып оқушыларының бейімделу процесіндегі функцияларына әкеледі [6, 75 б.]

Бейімделу процесінің тиімділігін қамтамасыз ету үшін баланы ал ашқы мектепке бейімделу процесіндегі психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің маңызы зор. Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу дегеніміз – тұтас, жүйелі ұйымдастырылған қызмет барысында құрылып, мектеп ортасында әлеуметтік-психологиялық және әрбір баланы табысты оқыту және дамыту үшін құрастырылған педагогикалық жағдайлар.

Оқу-тәрбие процесін психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу – жалпы білім беретін мектеп жағдайында қолдану айтарлықтай жас бағыт болып табылады. М. Р. Битяновтың пікірі бойынша, баланы алғашқы мектепке бейімделу процесіндегі психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің мақсаты – психологиялық ерекшеліктері бар балаға тән белгілі бір жеке мәселелерді шешуге бағытталған мүмкіндіктер тиісті оқыту мен қарым-қатынас жағдайлары орнату. Яғни, оқыту процесі баланың мінез-құлқының ауытқушылықтарына және өзара ішкі қақтығыстарына әкеліп соқтырмай, балаға қолжетімді түрде

білім беру міндеттерін шешуге мүмкіндігі. Мұның барлығы ескерілген жағдайда мектеп өмірінің табысты негізі бола алады, немесе керісінше келекешектегі жеңістермен белестерді бағындыру жолындағы кедергі болып, ішкі және сыртқы жанжалдардың себептері болуы мүмкін [7, 43 б.]

Сондықтан, баланы алғашқы мектепке бейімделу процесіндегі психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуге арналған біртұтас жүйелілік қажет.

Біздің ойымызша, кіші оқушының өміріндегі осындай күрделі және жауапты кезеңге арналған жұмыстар кешенді болуы тиіс, білім беру кеңістігінің барлық қатысушыларының күш-жігерін біріктіруші болып табылады. Ол:

Психолог – ата-ана, ата-ана – әкімшілік, әкімшілік – мұғалім, мұғалім – психолог, ал психолог, ата-ана, мұғалім үшеуі бірінші сыныппен қарым – қатынаста болса, демек, мұғалім, ата-ана мен әкімшілік үшеуі үнемі байланыста болуы керек.

Бұл жүйедегі әкімшіліктің негізгі рөлі – балаға психологиялық-педагогикалық ықпалдарды келістіру және үйлестіру. [8, 11 б.]

Қазіргі таңда мектептерде баланы алғашқы мектепке бейімделу процесіндегі психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу кезінде өзіндік жүйелігі бар. Бұл жүйе негізгі өзара байланысқан 3 аспектіден құралған:

- 1 Баламен жұмыс;
- 2 Мұғаліммен жұмыс;
- 3 Ата-анамен жұмыс.

Баламен жұмыс. Мектеп қабырғаларында болашақ бірінші сынып оқушысымен алғашқы мектеп алды даярлық кезеңі болады.

Даярлық кезеңінің бағдарламасына сәйкес, алты жасар балаларға нағыз оқушының мазмұнды бейнесін құруға көмектесу, жүйелі оқыту жағдайында олардың мектепке жақсы бейімделуіне ықпал ету. Осы бағытта мұғалімдердің алдына келесі міндеттер қойылады: оқуға жалпы қабілеттілікті қалыптастыру; көру координациясымен ұсақ моториканы дамыту; шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Қойылған міндеттер тіл дамыту, түрлі даму ойындары және оқуға жалпы қабілеттерін дамыту сияқты сабақтарда жүзеге асырылады.

Даярлық топты негіздеп отырған әкімшіліктің негізгі міндеті – дер кезінде баланың бейімделу процесін қадағалап, көмек көрсету. Ол үшін баланың психологиялық сүйемелдеуі туралы толық ақпарат болуы керек. Бақылау – бала туралы едәуір ақпарат беретін

негізгі әдіс. Сабақтарда, сыныптан тыс іс – шараларға қатысу кезінде, балалармен тікелей қарым-қатынас барысында бақылау-осының барлығы психодиагностика деректерін толықтыруға және нақтылауға мүмкіндік береді.

Мұғаліммен жұмыс. Бастауыш мектебінің педагогикалық ұжымы балалардың мектепке дайындалуы тиіс емес, ал мектеп әр түрлі балаларды оқытуға, дамытуға және сүйеге, олардың қандай екенін қабылдауға және түсінуге және олардың тұлғалық өсуіне көмектесуге дайын болуы тиіс деген көзқарасты болу қажет.

Психологтардың пікірінше, бірінші сыныпты алған мұғалім де қиын кезенді бастан кешіреді – жаңа сыныпқа, жаңа балаларға бейімделу кезеңінен өтеді. Ересектерден кейін төртінші сынып оқушыларынан балабақша деңгейіне қайта оралуға келгендердің бәрі үшін оңай емес.

Мұғалімдер өз балаларын бейімдеу үрдісін зерделеуде ең мүдделі тұлғалар болып табылады. Барлық диагностиканың (тесттер, бақылау) нәтижелерін психолог пен мұғалім талқылайды, талқылау барысында себептері анықталады және бейімделу қиындықтарын түзету жолдары белгіленеді. Психолог мұғалімге және жетекшілік ететін директордың орынбасарына әрбір балаға жеке көзқарасты қамтамасыз ету үшін қажетті ақпаратты ұсынады.

Ата – аналармен жұмыс. Бірінші сынып оқушыларының ата-аналарымен жұмыс оқу жылына дейін басталады. Ал егер балалардың 90% – ы дайындық сыныбынан кейін мектептерге түсетінін ескерсе, онда олардың ата-анасымен – бір жыл бұрын бірінші сыныпқа дейін жұмыс жүргізіледі. 5 ай ішінде даярлық сынып балаларының ата-аналары психологпен, логопедпен сабақтарда мектепке дейінгі ересек балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерімен танысады, балалармен қарым-қатынасты оңтайландыру және оларды мектепке оқуға дайындау жөнінде нақты ұсыныстар алады. [9, 59 б.].

Балалардың өмір жағдайларына бейімделуін қамтамасыз етудің кешенді тәсілі бірінші тоқсанның соңына қарай бірінші сынып оқушыларының басым көпшілігінде толық бейімделуіне мүмкіндік береді.

Әрбір баланың толыққанды дамуы, қоғамның қазіргі даму кезеңіндегі маңызды міндеттерінің бірі ретінде осы мақсатқа жетудің ең тиімді жолдарын іздестіруді талап етеді. Осыған сәйкес психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді іске асыру процесінде мамандар қызметінің нақты нысандары, мазмұны, технологиялары айқындалуға тиіс [10, 29 б.].

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу М. Р. Битянова тәсіліне сәйкес тұтас жүйелі ұйымдастырылған іс-әрекет ретінде анықталады, оның барысында баланың мектеп ортасында табысты оқуы мен психологиялық дамуы үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар жасалады. Баланың даму құқығын қорғау жеке мүмкіндіктерге сәйкес ата-аналардың, медицина қызметкерлерінің, педагогтар мен психологтардың мүдделері тығыз байланысқан қызмет саласына айналады.

Сондықтан, психологиялық-педагогикалық қолдаудың негізгі принциптері мыналар болып табылады: баланың көмекке және қолдауға келісімі; жеке тұлғаның қолда бар күші мен әлеуетті мүмкіндіктеріне сүйену; баланың қиындықтарды өз бетінше еңсеру қабілетіне сенім және бағдарлау; баланың ата-аналары тарапынан ынтымақтастық және жәрдемдесу; тілектестік; қауіпсіздік; білім беру процесіне қатысушылардың денсаулығын және құқықтарын қорғау.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Битянова М.Р., Азарова Т.В., Афанасьева Е.И., Васильева Н.Л. Работа психолога в начальной школе / М.Р. Битянова, Т.В. Азарова, Е.И. Афанасьева, Н.Л. Васильева. - М.: Совершенство, 1998.
- 2 Битянова М.Р. Организация психологической работы в школе / М.Р. Битянова. - М., 2008.
- 3 Диагностическая и коррекционная работа школьного психолога / Под ред. И.В. Дубровиной. - М., 2007.
- 4 Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С. Выготский.- М., 1997.
- 5 Абрамова Галина Сёргеевна. Практическая психология: Учебник. М.: Академический проект, 2000. -512с
- 6 Костяк Т.В. «Психологическая адаптация первоклассников» - М.: «Академия», 2008
- 7 Ковалева Л.М. Психологический анализ особенностей адаптации первоклассников к школе / Л.М. Ковалева, Н.Н. Тарасенко // Начальная школа.- 1996.- №7.
- 8 Александровский Ю.А. Состояние психической дезадаптации и их компенсация / Ю.А. Александровский.- М.: Медицина, 1976.
- 9 Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі «Педагогика және психология» А.Мектеп-2002 ж.
- 10 «Методика и технологии работы социального педагога» М.А. Галагузова Х.В.Мардахаев. М. Академия 2004 г.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ МЕДИАОБРАЗОВАНИЯ

САТТАРОВА З. Р.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

УШАКОВА Н. М.

к.п.н., профессор, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Актуальность исследования. «Вечно изобретать, пробовать, совершенствоваться и совершенствоваться – вот единственный курс учительской жизни», указывает Н. А. Назарбаев.

Об актуальности развития критического мышления говорил глава государства, Н. А. Назарбаев в своем послании «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность»: «Прежде всего, должна измениться роль системы образования. Наша задача – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. Учебные программы необходимо нацелить на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации» [1].

Важным фактором в пользу необходимости внедрения и развития медиаобразования в Казахстане является и необходимость цифровизации экономики страны, отдельных отраслей – в рамках реализации программы «Цифровой Казахстан – 2020», и подготовки для этого как профессиональных кадров, так и всего населения. Крайне важным представляется отразить эти требования на законодательном уровне при разработке законопроекта «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию».

Новые стандарты образования будут направлены на личное саморазвитие, самостоятельность приобретения знаний, формирования коммуникативных навыков, умение управлять информацией, решать проблемы, развитие предприимчивости, а также креативного мышления. В связи того, что с внедрением новых стандартов система образования области и всей республики в целом, сегодня претерпевает значительные изменения, что позитивно сказывается в работе педагогов. Она уникальна и очень полезна как для молодых, так и для педагогов с большим стажем, а также опытом работы.

К числу важнейших задач формирования медиакомпетентности будущего учителя в условиях обновленного содержания образования в Республике Казахстан следует отнести развитие профессиональной компетентности учителей, умений и навыков самообразования,

формирование готовности и способностей адаптироваться к меняющимся социальным, политическим и экономическим условиям.

Эти задачи провозглашаются в качестве приоритетных и зафиксированы в числе нормативных документов области образования, в частности, в Концепции развития образования Республики Казахстан до 2015 года, Государственной программе развития образования в Республике Казахстан до 2020 года.

Современный учитель – это, прежде всего, специалист, свободно ориентирующийся в информационном пространстве, имеющий необходимые знания и навыки для того, чтобы осуществить поиск, хранение и использование информации, ее трансформацию и видоизменение, работать с разнообразными носителями информации, использовать для этих целей современные технологии, компьютерные коммуникации и системы [2].

Анализируя разработанность проблемы развития профессиональной компетентности учителя в современных исследованиях, можно выделить несколько основных аспектов. К ним относятся:

- разработка теоретических основ развития профессиональной компетентности учителя (В. А. Адольф, Ю. К. Бабанский, М. Х. Балтабаев, Е. В. Бондаревская, К. К. Жампеисова, И. А. Зимняя, С.Т. Каргин, С. С. Кунанбаева, Н. В. Кузьмина, Г. С. Райсханова, В. А. Слостенин и др.); профессионально-педагогической подготовки будущего учителя (Б. Б. Кодарова, Г. А. Колесникова, О. Е. Ломакина, Б. А. Нурмагамбетова, Н. Р. Шаметов);

- рассмотрение возможных путей этого процесса: развитие профессиональных качеств учителя (Р. Ж. Аубакирова, Н. Д. Левитов, И. Я. Лернер, Г. Г. Шек и др.); развитие педагогической культуры (Е. В. Бондаревская, З. А. Исаева, Ш. Т. Таубаева и др.); формирование профессиональных знаний, умений, навыков, необходимых учителю в процессе обучения в вузе (К.А. Абдимажитов, А. Б. Абибуллаева, Н. В. Кузьмина, А. И. Щербаков, Ш.К. Жантлеуова и др.);

- анализ психологических основ деятельности будущих учителей (Л. С. Выготский, А. Н. Леонтьев, Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубинштейн и др.);

- реализация компетентности подхода в системе образования (А. П. Тряпицына, Н. Ф. Радионова, А. В. Хуторской и др.);

- повышение профессионализма педагогов в системе повышения квалификации (С. З. Байханова, А. А. Жайтапова, М. Р. Нургузин, Ш. А. Исакова и др.).

В условиях медиатизации образования формирования профессиональной медиакомпетентности педагога органично связываются с обеспечением их полноценной подготовки к использованию средств медиа в учебном процессе. На современном этапе в педагогической науке представлено специфическое направление – медиаобразования. (А. В. Федоров, К. Тайнер и др.), под которым понимается процесс образования и развития личности с помощью и на материале медиа, с целью формирования культуры общения, творческих, коммуникативных способностей, критического мышления, умений интерпретации, анализа и оценки различной информации, обучения различным формам самовыражения с помощью современной компьютерной и цифровой техники [3].

В настоящее время воспитательное и образовательное воздействие масс-медиа по своим масштабам и сферам распространения может поспорить с влиянием традиционной педагогики. Например, значительную роль в жизни подрастающего поколения выполняет образовательная функция медиакультуры, состоящая, как известно, в передаче информации, знаний, позволяющих оценивать и упорядочивать сведения, полученные из других источников, а также ориентироваться в сложном потоке информации.

Неизменно актуальной остается реализация воспитательной функции, заключающаяся в передаче образцов жизни, примеров поведения, в пропаганде ценностей, отношения к миру, людям, к самому себе, в приобщении к культуре и искусству, к этическим, правовым, идеологическим и прочим нормам современного общества.

Кроме того, важно отметить, что медиакультура становится в современных условиях важным средством развития творческого потенциала, способом освоения социокультурного пространства.

Современные подходы к медиаобразовательному процессу во многом предопределяются процессами, происходящими в глобальном информационном пространстве, связанными совершенствованием современных информационных технологий, расширением рамок интерактивного общения и взаимодействия с миром медиа (медиауслуг, медиаресурсов и т.д.) [4].

В последнее десятилетие, XX в. и в начале нового века четко обозначилась тенденция к интеграции медиаматериала: прессы, кинематографа, телевидения, видео, Интернета и т.д. Данная ситуация привела к необходимости выработки единой концепции российского медиаобразования, включающей опыт,

накопленный отечественной медиапедагогикой как на материале уже традиционных, так и новых экранных искусств.

Медиаобразование – процесс развития личности с помощью и на материале средств массовой коммуникации (медиа): то есть развития культуры общения с медиа, творческих, коммуникативных способностей, критического мышления, умений полноценного восприятия, интерпретации, анализа и оценки медиатекстов, обучения различным формам самовыражения при помощи медиатехники и т.д. Обретенная в результате медиаобразования медиакомпетентность помогает человеку активно использовать возможности информационного поля телевидения, радио, видео, кинематографа, прессы, интернета, способствует лучшему пониманию языка медиакультуры. Медиаобразование можно разделить на следующие основные направления:

1 Медиаобразование будущих профессионалов: журналистов (телевидение, радио, пресса, Интернет), кинематографистов, редакторов, продюсеров и др.). Наверно стоит отметить, что это направление является одним из важнейших.

Именно СМИ оказывает наибольшее влияние на формирование идеи в обществе (в т.ч. школьники, педагоги, студенты), другими словами, информация, поступающая в обработку, формируется и создается работниками средств массовой информации. Тем самым медиаобразование будущих профессионалов, это гарантия создания более качественной, информационно емкой среды.

2 Медиаобразование будущих педагогов в университетах, педагогических институтах, повышение квалификации преподавателей ВУЗов и школ в рамках курсов по медиакультуре. Медиаобразование состоявшихся учебных деятелей зачастую не приносит результатов, так же более старшее поколение педагогов рассматривают медиа только с одной стороны и к сожалению, не с лучшей.

Медиаобразование будущих педагогов, это единственный способ воспитать медиакомпетентных преподавателей. Вследствие чего дальнейшее взаимодействие педагога и студента, педагога и школьника могут принести качественно высокий результат в данном виде образования.

3 Медиаобразование как часть общего образования школьников и студентов, обучающихся в обычных школах, средних специальных учебных заведениях, ВУЗах, что в свою очередь, может быть интегрированным с традиционными дисциплинами или автономным (специальным, факультативным, кружковым и т.д.). Конечно же

работа с медиа должна иметь место с раннего возраста. Поскольку избыток информации находится в доступном режиме. Ребенок, не обладающий медиакомпетентностью не способен выдержать современную «информационную атаку».

4 Медиаобразование в учреждениях дополнительного образования и досуговых центрах (домах культуры, центрах внешкольной работы, эстетического и художественного воспитания, клубах и т.д.). Дополнительное образование в корне отличается от образования предоставляемым в обязательном порядке. Как правило это добровольное посещение дополнительных образовательных учреждений.

Именно в этом и есть большой плюс для проведения медиауроков. В большинстве своем это является как средство закрепления полученных знаний, либо на оборот привлечение к данным знаниям. Неформальная обстановка, грамотный педагог могут с играть большую роль в медиамышлении не сформированной личности.

5 Дистанционное медиаобразование школьников, студентов и взрослых с помощью телевидения, радио, сети Интернет. Хотелось бы заметить, что это скорее не направление, а лишь форма, которую можно использовать на всех уровнях образования. Для некоторых, этот способ является единственным в получении не только конкретно медиаобразования, а образования в целом. Конечно же речь идет о физически ограниченных людях.

Благодаря дистанционному медиаобразованию у них есть шанс компенсировать информационный голод. Набирать опыт общения с обществом и что не мало важно формировать свое мировоззрение (не концентрированным на своем физическом состоянии.). Для большей части общества это один из удобных и привычных способов медиаобразования.

6 Самостоятельное и непрерывное медиаобразование (теоретически может осуществляться в течение всей жизни человека). Человек по своей природе хищник, даже больше – разумный хищник. Охотится он не только за пищей, но и за знаниями.

Формирование личности происходит во множество этапов, и совершенствоваться можно бесконечно. Развивая критическое творческое мышление, человек создает себе гарантию успеха. В современном мире, когда медиа как никогда актуальна, когда потребностям медиаобразования вторят технологии. Познания в медиа, а именно медиаграмотность является неотъемлемой частью современного общества. Каждый человек может непрерывно познавать, закреплять имеющиеся знания в сфере медиаобразования.

Медиаобразование активно развивается в мире с середины прошлого столетия. Под этим термином понимается не столько навыки и умения по подготовке медиа-текстов (тому, чему учат журналистов и репортеров), а навыки критического отношения к получаемой из разнообразных источников информации; разграничения правдивой и объективной информации от недостоверной информации и пропаганды, а также навыки и умения работы с источниками информации, поиска нужной информации и т.д.

С появлением и распространением интернета задачи медиаобразования существенно расширились. Развитие информационно-коммуникационных технологий потребовало дополнительных усилий по разъяснению аудитории того, как устроен и работает интернет, откуда и каким образом перемещаются информационные потоки, как можно создавать и распространять свою собственную информацию; как работают социальные сети и так далее. В настоящее время, с переводом государственных услуг в онлайн-формат, медиаобразование требуется не только для детей, но и для взрослых (например, в Великобритании OFCOM разделяет деятельность по медиаобразованию для взрослых и для детей).

При этом уже давно и самом высоком политическом уровне признано, что информация может являться угрозой для психического, эмоционального и нравственного здоровья детей, поэтому государства должны принимать меры на законодательном уровне по ограничению опасной и угрожающей для детей информации (содержащей сцены насилия и убийства, жестокого обращения, сексуального насилия и порнографии, какой-либо эксплуатации и дискриминации, пропагандирующей наркотики, их производные, алкоголь и т.д.). Однако другой обязательной стороной ограничительных и запретительных мер является как развитие медиаобразования как совместного процесса с участием государства, общества и медиа по обучению населения и повышению уровня их медиаграмотности.

ЮНЕСКО определило медиаобразование как приоритетную область культурно-педагогического развития XXI века. Заметно усилился интерес к российским и зарубежным моделям медиаобразования, к истории их возникновения и развития. Взгляд в прошлое позволяет, как известно, увидеть истоки того или иного явления и дальнейшие перспективы, лучше понять настоящее, выявить суть, которая лежит в его основе. Вместе с тем, изучение научной литературы показало, что вопросы генезиса российского медиаобразования все еще не

стали предметом полномасштабного обобщающего анализа. Поэтому выбор темы нашего исследования: «Основные этапы развития медиаобразования» продиктован ее актуальностью и недостаточной разработанностью в отечественной науке.

Проблема исследования определяется парадоксальной ситуацией, сложившейся в связи с огромным позитивным опытом, накопленным за всю историю образования и недостаточным обобщением, и использованием данного опыта в отечественной медиапедагогике.

ЛИТЕРАТУРА

1 Назарбаев Н. А. Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана: Послание Президента народу Казахстана // [Электронный ресурс]: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvarya-2017-g.

2 Искаков Б. А. Развитие медиакомпетентности учителей в условиях ресурсного центра / Б.А. Искаков – Барнуал, 2013.

3 Внедрение и развитие в Казахстане медиаобразования. Почему это необходимо? // Интернет-ресурс «Центр исследования правовой политики» [Электронный ресурс]: <http://lprc.kz/ru>.

4 Тенденции и перспективы развития российского медиаобразования: использование лучших традиций британской медиапедагогике // Международный информационно-аналитический журнал «Crede Experto: транспорт, общество, образование, язык» / И.В. Чельшева, Г.В. Михалёва. – № 3 (6). Сентябрь 2015.

КАТЕГОРИИ ОБЩЕНИЯ И КОММУНИКАЦИИ В ФИЛОСОФСКОЙ, ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

ТРУФАКИН А. А.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Статья посвящена рассмотрению категорий общения и коммуникации в философии, педагогике и психологии. Прежде чем приступить к исследованию этих двух категорий, необходимо проанализировать их существенные признаки. Вопрос разграничения понятий общение и коммуникация привлекает

многих специалистов. Ниже будет представлен анализ данных категорий в различных подходах.

Многие зарубежные психологи и философы отождествляют эти два понятия. Среди них В. И. Курбатов, А. Н. Леонтьев, А. А. Леонтьев и др [1, 2, 3]. Термин «коммуникация» обозначается как «путь сообщения, общение». Ю. Д. Прилюк исследовал историко-лингвистическим методом исконные и современные значения этих терминов. Он пришел к выводу, что этимологически и семантически термины «общение» и «коммуникация» равны. Они равноправны в отношении претензии на номинацию, обозначающую «информационный обмен в обществе».

Т. Парсонс и К. Черри также считают, что коммуникацию следует рассматривать как общение, взаимодействие между людьми. К. Черри в свою очередь утверждает, что коммуникация – «это в сущности социальное явление», «социальное общение» с использованием многочисленных систем связи, выработанных людьми, среди которых главными, «несомненно, являются человеческая речь и язык» [4].

Второй подход заключается в разграничении понятий «коммуникация» и «общение». Такую точку зрения поддерживает М. С. Каган. По его мнению, коммуникация и общение разграничиваются по крайней мере в двух главных отношениях. В первую очередь, «общение имеет и практический, материальный, и духовный, информационный, и практический-духовный характер, тогда как коммуникация... является исключительно информационным процессом. Она передает те или иные сообщения. Также, они различаются по характеру самой связи вступающих во взаимодействие систем. Коммуникация – субъект, где субъект передает некую информацию, а объект выступает как пассивный получатель информации» [5]. Он принимает, понимает и усваивает информацию. Таким образом, коммуникация есть однонаправленный процесс. Что касается общения, то оно, наоборот, представляет собой субъект – субъектную связь, при которой, по мнению М. С. Каган, нет отправителя и получателя сообщений [там же]. Рассмотрев лишь некоторые подходы к проблеме различия или сходства понятий коммуникация и общение, можно приступить к исследованию их функционирования в гуманитарных науках.

Философия рассматривает коммуникацию как одно из атрибутивных свойств материи, представляющая единство мира и взаимосвязь явлений и процессов действительности. Поэтому философия широко трактует понятие и содержание коммуникации.

Отношение к коммуникации в философии менялось с течением времени. В античной философии коммуникация играла роль диалога с человеком. Еще на начальном этапе проблема человеческих взаимоотношений не выделялась отдельной темой. Человек был неразрывно связан с природой. С появлением софистов, человек стал единственным бытием. Они считали, что бытие вне человека не существует. Софист Протагор считал, что «Человек есть мера всех вещей существующих, что они существуют, и несуществующих, что они не существуют» [5].

Весомый вклад в понимание коммуникации внес Аристотель. В своих трудах он употреблял термин «общение» (*homilia*). В «Никомаховской этике» Аристотель трактует общение как средство, необходимое для совместной жизни людей. Философ представил три компонента процесса коммуникации. Также, он создал первую схему общения: «Оратор – Речь – Аудитория» [6].

Ситуация изменилась в средние века, когда коммуникация приняла понимание Бога и слова Бога в священных текстах [7]. Религия определяла содержание, основные направления и формы диалога. Священные книги являлись основой мировоззрения человека в то время. В эпоху Возрождения письменное слово было авторитетнее печатного слова. Так, у М. Монтеня можно найти критические рассуждения о людях, которые признают исключительно печатное слово. В эту эпоху ведущим жанром стал диалог. Именно в это время широко распространяются публичные научные дискуссии.

Технический прогресс создал новые типы коммуникации. Благодаря прогрессу, усилилась мощь и степень влияния коммуникации. «Галактика Гуттенберга» – третья информационная революция, изменила языковую и коммуникативную картину мира. В этот период формируется институт журналистики, который стал основным средством связей с общественностью.

В психологии Б. Д. Парыгин выделил следующие параметры общения: психический контакт, обмен информацией посредством вербального и невербального общения и взаимодействие и взаимовлияние друг на друга [8]. «Общение» является одной из основных психологических категорий с гораздо более богатым содержанием, и которое полнее раскрывает сложность человеческих отношений по сравнению с коммуникацией [9]. Р. Адлер и Н. Тоун описывают коммуникацию как «процесс между двумя людьми». Коммуникация возникает в качестве мысленных образов образов

внутри человека. Мысленные образы могут включать в себя идеи, мысли, фотографии и эмоции [10].

Янкулова-Цветкова Й. определяет «общение» как взаимодействие между людьми на разных уровнях, когнитивных, эмоциональных и поведенческих. Следовательно, можно выделить три основных функции: познавательную, эмоциональную и коннотативную. Познавательная функция связана с развитием когнитивно-интеллектуальной сферы личности, что предполагает передачу знаний и информации, а также передачу навыков и умений [11].

Коммуникация в педагогике отличается от описанных выше тем, что один из субъектов коммуникационного процесса – педагог. Рассмотрим некоторые особенности педагогического общения.

Успешная коммуникация между педагогом и обучаемыми заключается в развитии процесса деятельности многих психологических качеств и способностей. Естественный интерес к людям, общительность, развитость коммуникативных качеств (умение слушать и слышать) сделают процесс успешным и интересным. Педагог должен уметь поддерживать обратную связь в общении, сопереживать, уметь мысленно поставить себя на место партнера по общению. Обратная связь – важнейшее условие взаимодействия.

Педагог должен развивать вербальные способности. К ним относятся: развитость речи, богатый словарный запас, правильный отбор языковых средств. Также, умение «властвовать собой», своим психическим состоянием, своим телом, голосом, интонацией, мимикой, уметь сдерживать эмоции очень важно для педагога [12].

Еще одной особенностью педагогической коммуникации является умение владеть искусством переживаний, использовать аффекты, способные повлиять на воспитанников в необходимом для педагога направлении. Подводя итоги, можно сделать вывод, что педагогическая коммуникация и общение имеют ряд своих особенностей, которые необходимо учитывать при планировании компетентного учебного процесса.

Таким образом, «общение» и «коммуникация» имеют как общие, так и отличительные признаки. Отличительные признаки связаны с различием в объеме содержания этих понятий в философии, педагогике и психологии.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 В.И. Курбатов «Стратегия делового успеха». Учебное пособие для студентов вузов. — Ростов-на-Дону. Издательство «Феникс», 1995г, - 416с.
- 2 Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Леонтьев А. — М.: Книга по Требованию, 2012. — 130 с
- 3 Психолингвистические проблемы семантики / Отв. ред. А.А. Леонтьев и А.М. Шахнарович - М.: Наука, 1983. - 285 с.
- Черри К. Человек информация. Пер. с англ. — М.: Связь, 1972. — 368 с.СКАган М.С. Мир общения. М., 1988. С. 143-146.
- 4 Новая философская энциклопедия. В IV т. Т. III. / Ин-т философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд. — М. : Мысль, 2010. — 692 с.
- 5 Аристотель. Риторика / Аристотель. — М. : Лабиринт, 2000. — 221 с..
- 6 История философии под ред. Васильева В.В, Кротова А.А, Бугая Д.В Учебник 2005 -680с.
- 7 Парыгин Б. Д. «Основы социально-психологической теории». М., 1971. С. 221
- 8 Лето Я. В. Понятия «общение» и коммуникация» в психологии // Молодой ученый. — 2016. — №12. — С. 770-772
- 9 Adler, R., & Towne, N. (1978). Looking out/looking in (2nd ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston. Maslow, A. (1970). Motivation and personality. New York: Harper & Row.
- 10 Янкулова-Цветкова, Й. «Современные аспекты психологии образования». С., 2006 Пропеллер. С. 120–135.
- 11 Психология педагогического общения : учебник для прикладного бакалавриата / Б. С. Волков, Н. В. Волкова, Е. А. Орлова ; под общ. ред. Б. С. Волкова. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 333 с

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ФЕНОМЕНА ДОВЕРИЯ КАК СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЙ КАТЕГОРИИ

ТРУФАКИН А. А.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

В психологии под термином «доверие» подразумеваются положительные взаимоотношения между людьми, позволяющие каждой из сторон быть уверенной в порядочности, открытости,

доброжелательности и честности другой стороны, с которой она находится в тех или иных отношениях. То есть понятие «доверие» имеет положительную коннотацию.

Особую роль феномен доверия играет в коммуникации. Этот феномен влияет на взаимопонимание и взаимодействие между людьми. Доверие представляет собой определенный навык, с помощью которого строятся отношения между людьми. В рамках данной статьи будут приведены некоторые истоки и особенности существования доверия на определенных этапах развития человека в обществе.

Первую попытку анализа социального феномена доверия в первобытном обществе делает Б. А. Рутковский [1]. Он пишет, что описания простых племен говорят о том, что эти люди были весьма доверчивы. Далее он отмечает, что без взаимопомощи, солидарности, обоюдного доверия у первобытного рода не было не единого шанса выжить [там же]. По мнению Б. А. Рутковского, доверие между людьми являлось значимой основой первобытного общества, других взаимоотношений, без доверия не существовало. Как отмечает исследователь даже в первобытном обществе «доверие носило форму непосредственного отношения одного человека к другому как к себе подобному существу, которому свойственно общение» [1, с. 17-31]. По его мнению, феномен доверия имел определенные этапы развития, и возникновение более развитых форм доверия на последующих стадиях развития общества связаны со становлением человека как личности и это явление носит историческую тенденцию.

В Китае также доверие являлось одной из основных категорий изучения в социальной философии. Основные древние китайские источники имели стратегическую ценность и чаще всего были направлены на создания умения управлять и властвовать. И доверие являлось одним из ключевых понятий, которое упоминали многие китайские философы. Например, Конфуций рассматривал феномен доверия – синь, как одного из основных законов человеческой жизни и его взаимодействия в обществе. Под законами, он подразумевал Дао, следование которым, человек совершенствует свой социальный организм: «С искренним доверием, с любовью к учению до смерти стойте за добрый Дао» [2, с. 143-153]. Или: «Управляя царством... следует серьезно относиться к делу и опираться на доверие...». Или: «О благородном муже нельзя судить по мелочам, ему можно доверить большие дела. Низкому человеку нельзя доверять большие

дела, но о нем можно судить по мелочам». Или: «Если человек правдив, то ему доверяют». Свою огромную значимость представляет следующий диалог Конфуция и Цзы гуна. Цзы гун спрашивает об управлении государством. Конфуций отвечает: «[В государстве] должно быть достаточно пищи, должно быть достаточно оружия и народ должен доверять [правителю]». Из данной цитаты, следует, что доверия является ключевым фактором, в котором должен обладать правитель. Далее Цзы-гун спрашивает, чем из этих трех можно пожертвовать в случае крайней необходимости. Конфуций говорит: сначала оружием, затем пищей. «Но без доверия [народа] государство не сможет устоять». Цзы Сы был учеником Конфуция, который в последующих своих трактатах о девяти принципах социального управления, упоминал о важной роли доверия. Он указывал, что «проявлять доверие и увеличивать содержание – в этом состоит [путь] поощрения служилых людей» [3, с. 99 – 100].

В древнегреческой культуре в своих диалогах Платон неоднократно обращался к доверию. (5 4 вв. до н.э.). Речь идет о доверии к рассуждениям и доказательствам, к другим людям, к учителям софистики и доверии к общепринятому. Также говорилось о доверии и недоверии человека к самому себе и к своим органам чувств и своим силам. [4, с. 182; 5, с. 16 – 139; 6, с. 443–501]

К доверию также обращался древнегреческий философ Аристотель. В его трактатах говорилось, что рассуждения о страстях и разговоры поступках вызывают меньше доверия, чем сами поступки; говорит о том, что рассуждения добродетельных людей вызывают доверие; указывает, что те, кто отвергают общую веру, не имеют доверия и показывает, что истинные суждения внушают доверие. Вопрос о доверии также встает, когда имеются разные мнения, внушающие «известное доверие», когда согласуются между собой рассуждения разных мыслителей, когда доверяют сочинениям или доверяют суждению других [7].

Риторика развивалась под влиянием Аристотеля, и значительно расширил область риторики. В своих трактатах, на основании своих наблюдений, он дал общие формы ораторского искусства и указал, чем должен руководиться оратор. Желаящий убедить кого-либо, должен «заботиться о том, чтобы речь была доказательной и возбуждающей доверие». Так же философ исследует «три причины, возбуждающие доверие к говорящему, в силу которых мы верим без доказательства». Это – разум, добродетель и благорасположение. Если

слушатели считают, что «оратор обладает всеми этими качествами, они непременно чувствуют к нему доверие» [8, с. 19–21, 71–72].

Еврейский историк и военачальник Иосиф Флавий, известный нам благодаря своему труду «Иудейская война», дошедшему до нас, на греческом языке. В «Иудейской войне», еврейский мудрец многократно обращался к теме доверия (1 в. н.э.). Это говорит о важности и злободневности феномена доверия для древних римлян и иудеев. Это – доверие к подчиненным, доверие к варварам, доверие к простому люду, доверие к обещаниям, причины доверия, тактика завоевания доверия, недоверие наследников престола друг к другу и т.п. [9].

В текстах «Старшая Эдда» древнеисландского эпоса, условно объединяемых названием, была обнаружена актуальность темы доверия. Можно обнаружить несколько примеров из песни «Речи Высокого»: «Не доверяй ни девы речам, ни жены разговорам... Непрочному луку, жаркому пламени, голодному волку, горластой вороне, визжащей свинье, стволу без корней... [идет многочисленное перечисление тех и того, чему нельзя доверять] ... и сына уму доверять не дерзай». И далее: «...ведь люди дурные тебе не отплатят добром за доверье»; «...есть друг у тебя, кому доверяешь, – навещай его часто...»; «...с мужем достойным мирно беседуй, добивайся доверья»; «...дружбу блюди и первым ее порвать не старайся; скорбь твое сердце сожжет, коль не сможешь другу довериться»; «...будь осторожен, но страха чуждайся, пиву не верь и хитрому вору, не доверяй и жене другого...» и т.п. [10].

Следующим ученым, внесший вклад в изучение феномена доверия, был Э. Бенвенист. Он приходит к выводу, что архаическое понятие доверие в древних индоевропейских языках означало как «оказывать доверие», то есть отдавать свое доверие в залог, но с последующим возвратом» [11, с. 127]. По мнению Э. Бенвениста, понятие доверия строится на такой же основе: при любом проявлении доверия тот, кто нечто передает другому, уверен, что без всякого риска это нечто вернется ему [там же, с. 127–128].

В статье была предпринята попытка осуществить теоретический анализ феномена доверия на разных этапах развития общества; рассмотреть данный феномен в трудах философов, мыслителей, ученых в различных культурах. Проведенный теоретический анализ данного феномена показывает, что доверие относится к чрезвычайно архаичному явлению и развивается в обществе на протяжении всех этапов его становления и развития. Таким образом, можно утверждать, что, с одной стороны, доверие является

частью культуры, частью общественного мировоззрения, которое принимает на себя роль накопления опыта в сфере взаимоотношений между людьми; с другой стороны, доверие выступает в качестве составного элемента социальной жизни.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Рутковский Б.А. Понятие доверия в марксистской этике. Дисс... канд. филос. наук. – К., 1967.
- 2 Лукьянов А.Е. Становление философии на Востоке (Древний Китай и Индия). – М.: ИНСАН, РФФК, 1992.
- 3 Древнекитайская философия. Собрание текстов в двух томах. Т. 2. – М.: Мысль, 1973.
- 4 Платон. Собрание сочинений в четырех томах. Том 1. – М.: Мысль, 1990.
- 5 Платон. Собрание сочинений в четырех томах. Том 2. – М.: Мысль, 1993.
- 6 Платон. Собрание сочинений в четырех томах. Том 3. – М.: Мысль, 1994.
- 7 Аристотель. Сочинения в четырех томах. Т. 4. – М.: Мысль, 1983.
- 8 Аристотель. Риторика. // Античные риторика. / Под ред. А. А. Тахо-Годи. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978.
- 9 Флавий И. Иудейская война. – Мн.: Современный литератор, 2003.
- 10 Старшая Эдда: Эпос. – СПб.: Азбука-классика, 2001.
- 11 Бенвенист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов. – М.: Прогресс-Универс, 1995.

1.3 БАҚ дамуының үрдісі және журналистикадағы заманауи медиатехнологиялар

1.3 Тенденции развития СМИ и современные медиатехнологии в журналистике

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ВОЕННОЙ ЖУРНАЛИСТИКИ В КАЗАХСТАНЕ

БЕЙСКЕНОВА М. А.

студент, ПГУ имени С. Торайгырова, Г. Павлодар

БЕЛЬГИБАЕВА К. К.

ст. преподаватель, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Данная статья посвящена исследованию развития и формирования казахстанской военной журналистики. Актуальность темы заключается в том, что в Казахстане вновь возрождается система военной журналистики. Основной задачей системы является подготовка военных корреспондентов, а также повышение образовательной деятельности на курсах повышения квалификации. Цель нашей статьи заключается в изучении истории военной журналистики Казахстана, начиная с 1918 года, и по сей день. В ходе нашего исследования, мы выявим, какие изменения потерпела казахстанская военная журналистика.

Военная журналистика зародилась со времен появления технологий коммуникации. Еще в четвертом веке Александр Македонский сообразил о значении военных сообщений. В походах его сопровождали специально обученные люди, которые фиксировали его военные успехи.

На территории Казахстана официальная военная печать ведется с газеты Военного комиссариата Туркестанской республики «Красноармеец», более известной как «Фрунзевец». Первый номер вышел 19 октября 1918 года, спустя несколько месяцев после образования Туркестанского военного округа. Его войска располагались на территории Закаспийской, Сырдарьинской, Семиреченской, Самаркандской и Ферганской областей Туркестанской Автономной Республики. Появление военных изданий в Казахстане было связано с преобразованием и формированием военных округов, входивших в состав СССР. По данным ученых, в 1918–1941 годы на территории Степного военного

округа выпускались свыше 50 различных изданий: центральные, фронтовые, дивизионные, национальные газеты.

С 7 ноября 1929 года по 31 октября 1936 года в Алма-Ате выходила первая казахская военная газета «Қызыл әскер». Она была органом Казахского краевого военного комиссариата. Выпускалась раз в неделю на казахском языке латинской графики, формат издания А0, распространялась по подписке и продавалась в розницу. С газетой активно сотрудничали Ильяс Жансугуров, Аскар Лекеров, Ауезхан Кошимов. В газете писалось о буднях Красной армии, о работе комиссариатов, изучении военного искусства, о службе в воинских частях Казахстана, обучении граждан, в том числе и женщин, основам начальной военной подготовки, а также размещались советы по военному делу и публиковались зарубежные военные новости. На страницах газеты присутствовали и стихи, рассказы, традиционные репортажи о пополнении новыми призывниками военных формирований округа, их стремлении защищать Родину. Постоянно публиковались сообщения о деятельности сборных пунктов в разных округах и обучении молодежи военному делу.

Уникальностью в истории казахстанской военной прессы в период Великой Отечественной войны явился выпуск газет с августа 1942 по сентябрь 1946 годы. Появившись в самое сложное время, они стали мощным стимулом подъема боевого и морального духа воинов. Тогда казахская интеллигенция доносила до солдат-казахов на страницах 15 газет и 1 журнала свежую информацию о боевых действиях, рассказывала о подвигах, публиковала весточки из дома. Именно там еще больше окрепла отечественная военная журналистика [1, с. 5].

Первый номер газеты «Пограничник Казахстана» вышел 10 июля 1943 года, когда гремело великое сражение на Курской дуге. На ее страницах публикуются материалы, пропагандирующие боевые традиции, статьи на общественно-политические, военно-научные темы, литературно-художественные произведения. Пограничные издания создались с целью поднятия боевого духа солдат. Военные журналисты объезжали все пограничные заставы округа, писали о пограничной службе, схватках с вооруженными нарушителями границы и контрабандистами. В 1991 году Республика Казахстан стала независимым государством, и началось строительство силовых и военных структур. Газета не прекращала работы и стала двуязычной «Отан сакшысы – Часовой

Родины». Журналисты газеты в 2004 году издали выпуск журнала «Шекарашы» (Пограничник), который выпускается и сейчас. Новые выпуски ждут и на пограничных заставах и постах, и в Академии Пограничной службы КНБ Республики Казахстан, и в общественных библиотеках. А военные журналисты объехали все участки границы, побывали на учебных манёврах, а также в «горячих» точках азиатского региона [2].

С 1 ноября 1969 года в Алма-Ате начала выходить газета «Боевое знамя». Она рассказывала о жизни войск в течение 20 лет, расположенных на территории Среднеазиатского военного округа. Газета имела очень высокий статус, её знали и читали, в редакцию обращались и писали. В разные годы Советской армии издавалось около 20 газет с аналогичным названием, но наша была самой крупной и известной. В 1989 году выпуск «Боевого Знамени» прекратился, в связи с упразднением округа. Редакция расформировалась, здание закрыли, а в типографии выполнялись заказы для оперативной деятельности воинских частей. Подшивки газеты были перемещены в Центральный архив МО РФ. Затем, на базе «Боевого Знамени» создается военное издание «Қазақстан сарбазы». Газете передаётся здание, типография и система распространения своего предшественника. Первый номер газеты публикуется 16 декабря 1992 года в Алматы на казахском и русском языках в качестве Центрального органа Министерства обороны РК. Под руководством подполковника Сапаргали Жагипарова газета сильно изменилась. Она стала симпатичней в новом полиграфическом исполнении, активно рассказывала обо всем происходящем в Вооруженных Силах: принятии присяги, создании новых уставов, улучшении условий службы и быта, публиковала кроссворды, телепрограмму, рассказы. В 2007 году «Қазақстан сарбазы» расформируется, создается военно-патриотический еженедельник «Сарбаз».

22 января 2016 года газета впервые полностью переходит на цветную печать. Газета была и остаётся ведущим выразителем оборонных интересов государства, инструментом воспитания всех категорий военнослужащих на героических традициях народа, активным проводником в жизнь армейской реформы, подготовки квалифицированных кадров для различных войсковых формирований. Сегодня в рядах редакции – молодой и сплоченный коллектив, который стремится сохранить и приумножить журналистские традиции своих предшественников, работавших

в редакциях газет «Қызыл әскер», «Боевое знамя», «Қазақстан сарбазы» и трудится во имя укрепления обороноспособности страны [1, с. 5].

В 2015 году в ходе пленарного заседания в Сенате Парламента РК заместитель министра обороны РК Талгат Мухтаров рассказал, что Казахстан готовит военных журналистов в России. В наших учебных заведениях не готовят военных журналистов, поэтому около семи журналистов на тот момент уже подготовили в военном университете [3].

В начале 2016 года в Астане прошёл практический семинар Министерства обороны Казахстана «Военный дискурс» с участием студентов-журналистов и политологов. Три дня студенты под руководством опытных военных инструкторов изучали основы экстремальной журналистики, работы журналиста в зонах вооруженного конфликта. Также опробовали себя на полосе препятствий казахстанского десантника, увидели, как проходит военная служба одной из десантно-штурмовых бригад Аэромобильных войск Казахстана, побывали в музее под открытым небом, в Военно-историческом музее ВС РК и даже встали на лыжи. В процессе занятий будущие журналисты проходили испытание на психологическую готовность к экстремальным условиям [4].

В 2017 году министр обороны Сакен Жасузаков на правительственном часе в Мажилисе Парламента РК сообщил о возобновлении института военной журналистике. На тот момент уже был произведен первый набор в институт сухопутных войск. Больше внимания уделяют через военные кафедры, так как потребность в данном направлении пока невысокая. В министерстве уделяется большая роль подготовке военно-обученного резерва. Сейчас имеется дефицит по специальностям: военный медик, артиллерист и связист [5].

В конце 2018 года в Астане на факультете журналистики и политологии Евразийского национального университета им. Л. Н. Гумилева состоялась республиканская научно-практическая конференция на тему «Военная журналистика Казахстана: становление и тенденции развития». Национальная гвардия и ЕНУ им. Гумилева в Астане подписали меморандум о сотрудничестве. Студенты, обучающиеся по специальности журналистика, могут проходить стажировку в военных изданиях Национальной Гвардии. Также на конференции были обсуждены проблемные вопросы в подготовке профессиональных журналистов работающих в военной

сфере. В частности были выдвинуты предложения о подготовке отечественных военных журналистов на базе ЕНУ им. Гумилева, для чего инициировать перед Министерством образования и науки выделения специальных грантов. Кроме того, создать Альянс пресс-служб силовых ведомств Казахстана, с целью оказания практической помощи гражданским СМИ в правильном освещении военной тематики, с учетом специфики выполняемых задач войсками, выработки единого механизма, позволяющей противодействовать той негативной информации, которая периодически возникает в обществе [6].

Во всех видах войск, региональных командованиях, департаментам по делам обороны созданы пресс-службы. В министерстве обороны работает департамент информации и коммуникаций со своим пресс-центром. Ими издаются газета «Сарбаз» и журнал «Айбын».

Также следует отметить, что во многих государственных высших учебных заведениях страны есть военная кафедра, в том числе и в Павлодарском государственном университете им. С. Торайгырова. Военная кафедра осуществляет подготовку по программе офицеров запаса Республики Казахстан. Для участия в конкурсе на зачисление допускаются студенты мужского и женского пола, 1 и 2 курса очной формы обучения – граждане Республики Казахстан в возрасте до 25 лет. Отбор проводится на основании результатов прохождения медицинского освидетельствования, проведения профессионально-психологического тестирования и проверки физической подготовленности. Ежегодно военные кафедры казахстанских ВУЗов выпускают более 3700 офицеров запаса. В 2017 году по поручению министра обороны, выпускников военных кафедр призвали по контракту на добровольной основе для того, чтобы проверить их подготовленность.

Таким образом, мы понимаем, что военный корреспондент – профессия не для слабовольных людей. Это тот, кто должен быть осведомлен о месте боевых действий, кто работает в горячих точках, и обязан иметь отличную физическую форму, выносливость, храбрость. И когда в мире непростая обстановка, оставаться в стороне невозможно. Подготавливать следует тех, кто заинтересован в военной журналистике. В ходе нашего исследования, мы выяснили, что основным направлением является подготовка специалистов в сфере военной журналистике, востребованных на рынке труда, и

реализация совместных образовательных программ по подготовке военных журналистов.

ЛИТЕРАТУРА

1 Как зарождалась и становилась военная журналистика на территории Казахстана // Сарбаз. 23 июня 2017 года (№ 25). – С. 5.

2 История создания и развития ведомственных СМИ // Пограничная служба Комитета национальной безопасности Республики Казахстан. 14 августа 2014 г. [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.new.shekaraknb.kz/ru/promotion/6> [дата обращения 18.02.2019].

3 Казахстан готовит военных журналистов в России // Казахстанская правда. 28 мая 2015 г. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/kazahstan-gotovit-voennyh-zhurnalistov-v-rossii> [дата обращения 19.02.2019].

4 Министерство обороны РК создало новое направление подготовки военных журналистов // Министерство обороны Республики Казахстан. 1 февраля 2016 г. [Электронный ресурс]. – URL: <https://mod.gov.kz/rus/press-centr/novosti/?cid=0&rid=2380> [дата обращения 26.02.2019].

5 Институт военной журналистики возродят в Казахстане // Казахстанская правда. 24 апреля 2017 г. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/institut-voennoizhurnalistiki--vozrodyat-v-kazahstane/> [дата обращения 27.02.2019].

6 Военных журналистов начнут обучать в Казахстане // Информационный портал zakon.kz. 29 ноября 2018 г. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.zakon.kz/4948069-voennyh-zhurnalistov-nachnut-obuchat-v.html> [дата обращения 27.02.2019].

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В РЕШЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

ДОСМАДИЯРОВА А. Е.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Роль средств массовой информации необыкновенно возросла, и, следовательно, должны измениться требования к журналистике и журналистам. Современные технологии (спутниковая связь, электронная почта, интернет, персональные компьютеры и т.д.) позволяют прессе быть сверхоперативной; информационное

пространство не только расширяется, но и становится, уплотненным; «производители» и «потребители» информации постоянно меняются местами – монолог заменяется не просто диалогом, а глобальным полилогом.

Сейчас, когда опасность деградации окружающей среды превращается в проблему номер один для человечества, возрастает значение средств массовой информации. Значительная часть ущерба, который наносится природе, можно отнести к низкой экологической культуре и слабой осведомленности. Несмотря на это, экологи и организации, занимающиеся экологическими проблемами, недооценивают средства массовой информации как источник силы, способный решить многие проблемы в области охраны окружающей среды. Средства массовой информации несут огромную ответственность за отражение не только конфликтов с природой, но и сложности их решения. Именно они призваны показывать пути выхода из критических ситуаций [1, с. 55].

Учитывая высокую степень социальной ответственности средств массовой информации за формирование общественного мнения, в частности в вопросах экологии и охраны окружающей среды, и отмечая, что средства массовой информации являются не только независимым субъектом, но и выполняют функцию общественного посредника между представителями правительств, бизнес-структур, общественных организаций и жителей города.

Одними из важнейших функций средств массовой информации в освещении экологических проблем является:

- возможность расширения диалога с населением городов и районов использованием механизмов обратной связи по состоянию экологии.

- внедрение форм моральных и материальных стимулов для участников экологических мероприятий.

- установление причинно-следственных связей, которые формируют процессы ухудшения (улучшения) экологической ситуации в городах и районах.

- обязательства информировать участников мероприятий о результатах своей деятельности в долгосрочной перспективе.

- присвоение роли участникам экологических и природоохранных мероприятий в качестве соавторов и исполнителей при принятии и реализации тактических решений [2, с. 30].

Для достоверного информирования населения об имеющихся экологических проблемах средства массовой информации должны выстроить универсальную систему пропаганды и обучения, которая:

- обеспечивала бы доступность любому гражданину (или организации) всей существующей и необходимой для их безопасности и деятельности информации;
- производила бы эту информацию для каждого человека по законам экспоненциального роста (когда начинает действовать сопротивление среды, рост популяции внезапно прекращается);
- использовала бы современные средства массовой информации (радио, телевидение, печать);
- гарантировала бы потребителю или предпринимателю безопасность деятельности на производстве.

Отсутствие достоверной информации на всех уровнях принятия решений по экологии приводит к непредсказуемым трагическим результатам. Для работников средств массовой информации весьма важны сбор точной, достоверной и эффективной информации, избегание схематизма и объективность [3, с. 15].

В том числе, в большей части стран ведется малоэффективная экологическая политика, которая неадекватна к критической экологической ситуации в мире, что приводит к тому, что местная печать отражает официальную точку зрения, согласно которой господствующие методы хозяйствования служат гарантом рационального природопользования. Под таким углом зрения подаются материалы о механизации, мелиорации, химизации, индустриализации сельскохозяйственного производства [4].

Повышение эффективности экологической политики напрямую связано с повышением экологического сознания отдельных политиков так и с усовершенствованием процесса принятия политических решений в этой области. В политической сфере демократических стран Запада наблюдается такое же засилье средств массовой информации, как и в общественной жизни. Традиционные политические институты - партии - во многих странах либо сдали свои позиции, либо почти утратили свое значение в определении политической повестки дня. Эти функции успешно перехватывают средства массовой информации. Без них стало немыслимым получение политическими деятелями широкой общественной поддержки. В связи с этим, и законодательная, и исполнительная, и даже в некоторой мере, судебная власть находятся в зависимости от средств массовой информации, хотя в то же время используют их

для достижения своих целей. Что касается общественности, то на различных этапах политического процесса она оказывается самым слабым звеном, весьма далеким от реального участия в принятии политических решений [5, с. 120].

Тем не менее, парадоксальным образом, именно общественность в конечном итоге определяет критерии, на которые ориентируются в своей деятельности, как политики, так и средств массовой информации. Именно это создает возможности реального участия общественности, в экологической политике: от привлечения внимания средств массовой информации и прямого диктата своих требований органам власти до создания неправительственных организаций и собственных средств массовой информации.

Проанализировав общие средства массовой информации можно сделать вывод, – современным журналистам общественно-политических СМИ катастрофически не хватает базовых экологических знаний. Учитывая, что в современном мире глобальный экологический кризис не менее значим, чем кризис политический и экономический, можно утверждать, что базовые знания о законах природы, о функционировании экосистемы, о промышленных загрязнениях, о влиянии тех или иных химических веществ на здоровье человека важны не только для экологического, но и вообще для любого современного журналиста.

В связи с этим информация о состоянии окружающей среды воспринимается населением обостренно, как затрагивающая один из основных наших инстинктов – инстинкт выживания. Современная деятельность человечества – производство и потребление – оказывает отрицательное воздействие на окружающую среду. Если человеку иной раз сложно проследить взаимосвязь между отдельными событиями, например, выхлопами автомобилей и парниковым эффектом, а следовательно, изменением климата, то возникновение производственного предприятия рядом с домом он воспринимает как потенциальный источник загрязнения и угрозу собственному здоровью.

Действительно, многие конфликты порождаются именно экологическими аспектами деятельности различных организаций. Поскольку именно средства массовой информации являются сегодня основным источником экологической информации для большинства граждан, именно от журналиста зависит, узнают ли люди о существующей проблеме, как они к ней отнесутся, вызовет ли эта проблема панику в обществе или, напротив, решительные действия по защите своих прав на благоприятную окружающую

среду. Можно утверждать также, что экологическая журналистика – один из инструментов в решении экологических проблем. И это накладывает определенную ответственность на журналиста, освещающего темы экологии. [6, с. 35–36].

Таким образом, средства массовой информации играют важную роль в распространении экологических знаний среди населения, способствуют формированию экологического мировоззрения. В связи с широким внедрением электронных средств массовой информации растет потребность в точной, последовательной и эмоционально сбалансированной информации о состоянии экологии и рациональном использовании природных ресурсов. Помимо демонстрации озабоченности журналистов по поводу состояния экологии, необходимо проявлять позитивные явления в охране природы и находить конструктивные варианты решения экологических проблем. В связи с характером экологического материала целесообразна серьезность и сложность проблем, экологическая специализация в подготовке журналистов.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Толстихин О.Н. «Общая экология». – Якутск, 2013. – 288 с.
- 2 Экология: Учеб.пособие для студ. пед. вузов. - М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2004. – 288 с.
- 3 Аверченков А. Экологическая политика в переходный период: проблемы и решения // Вопросы экономики. № 2. 1995. –151 с.
- 4 www. krugosvet. Ru - сетевая энциклопедия
- 5 Бринчук М.М. Экологическое право: Учебник. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Юрист, 2003. – 670 с.
- 6 Пособие экологическая журналистика. Практические советы. Под ред. Братце И. Астана. – 59 с.

ҚОҒАМДЫҚ ПІКІР ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ БАҚ-ТЫҢ РӨЛІ

ЗЕЙНУЛИНА А. Ф.

ф.ғ.к., профессор, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

БАЛАҒАЗИНОВА А. С.

магистрант, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздікке қол жеткізгелі бері әлемде саяси, экономикалық, қоғамдық орны бар екенін ешкім

жоққа шығара алмайды. Әлемдік өркениеттің биік өресін танытатын өзгеше әлем адамзат жаралғалы тарихтан белгілі, көне замандардан бастап дамудың небір сатыларынан аман-есен өтіп, әлемнің жоғары деңгейге жетуі үшін талай жаңалықтар ашты. Жер жүзіне мәдениетіміз бен ұлттық құндылықтарымызды таныту үшін де БАҚ-тың теңдессіз үлесі бар. Қазақстанның әлемдік өркениет алдындағы экономикалық, мәдени және әлеуметтік жағынан дамуы үшін оларды танытатын БАҚ маңызы айрықша. ХХІ ғасыр қарулы майданның емес, ақпарат майданы екенін ескерсек, жаһандық соғыс қазір күштілер қару саналатын баспасөздер арасында болып жатыр. Сондықтан еліміздің дамуын, қарқынды өркендеуін насихаттау үшін БАҚ-тың тұрақты да жүйелі жұмыс істеуі ең алдыңғы шаруа болып есептелмек. Қазіргі ақпарат ғасырында бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі ерекше. Бұқаралық ақпарат құралдары әлеуметтік қажеттіліктердің қатарынан бастау алады. Бұқаралық ақпарат құралдары қоғамдық санаға әсер етіп, қоғамдық пікір туғызады, қоғамның бір-бірімен байланысын қамтамасыз етеді. Кім ақпаратқа ие болса, сол кез келген мәселенің шешімін табады. Ақпарат кеңістігінде ғаламтор рөлінің өсуімен адамның және қоғамның құқықтары мен бостандықтарын зорлық жасау мен қатыгездікті насихаттайтын ақпаратта, оларға өтірік және жалған ақпаратты танудан, болашақ ұрпақтан мақсаты бағытталған теріс дүниетанымын қалыптастырудан қорғау қажеттілігі туындайды. Ақпарат елдің тұрмысына, көңіл-күйіне, мінез-құлқына әсер етеді. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікірді қалыптастырудағы рөлі, Қазақстандағы ақпарат нарығының қазіргі жай-күйіне талдау жасау өте маңызды мәселелер қатарына жатады. БАҚ – мерзімді баспасөз басылымы, радио және теледидар бағдарламасы, дыбыс-бейне жазбасы, көпшілік қол жеткізе алатын телекоммуникациялық желілердегі (ғаламтор және басқалары) WEB-сайттарды қоса алғанда, бұқаралық ақпаратты мерзімді немесе үздіксіз жария таратудың нысаны.

Қоғамдық сана – қоғамның рухани өмірінің, адам ойында шындықтың бейнеленуінің барлық түрін қамтитын қоғамдық идеялар, теориялар, саяси құқықтық адамгершілік, эстетика, философия, діни көзқарастар, ғылыми білімдер. Қоғамдық сана әлеуметтік сезімдер мен көңіл-күйлерді, әдеп-ғұрыптар мен мінез-құлықтарды, қалыптасқан дәстүрлерді, ұлттар мен халықтардың психикалық кейіп ерекшеліктерін де қамтиды. БАҚ бүкіл қоғамға әсер ете отырып, барлық жекелегн адамдардың бойына белгілі

бір эмоциялар мен әрекеттерді қалыптастырады. Осылайша БАҚ қоғамдық пікір қалыптастырады.

Қоғамдық пікір – адамдардың белгілі бір мәселеге, әлеуметтік өмірдің әр түрлі құбылыстарына, әлеуметтік топтар мен жеке тұлғаларға көзқарасын білдіретін қоғамдық сананың ерекше түрі. БАҚ қоғамдағы өзекті әрі маңызды мәселелерге шолу жасағанда қоғамдық пікірге сүйенеді. Қоғамдық пікір қоғамдық ұйымдар мен мекемелердің бұқара халыққа әсер етуінің нәтижесінде немесе әр түрлі дәстүрлер мен өмірлік тәжірибелер негізінде қалыптасады [2, 376 б.].

Алпысыншы жылдары зерттеушілер БАҚ-тың қызметіндегі 3 бағытты атап көрсетті: 1) қоғамдық пікірді қалыптастырып, аудиторияның санасы мен мінез-құлқына әсер ету; 2) дүниетанымдық құндылықтар арқылы аудиторияның санасы мен құлқына әсер ету; 3) белгілі бір тұлғалардың әлеуметтік мінез-құлқына әсер ету арқылы қалың қоғамның санасы мен мінез-құлқына әсер ету [4, 251 б.].

Қазіргі уақытта бұқаралық ақпарат құралдарының негізгі қызметі – адамдардың санасына әлеуметтік-психологиялық құндылықтарды, демократиялық және нарықтық қатынастарға негізделген азаматтық қоғамның талаптарына сай келетін қоғамдық сананы қалыптастыру мен дамыту.

Енді бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық санаға әсері жайлы талдау жасап көрелік. БАҚ-тың интеракциясы. Интеракция дегеніміз (әлеуметтік әсер) – индивидтің екінші бір индивидті (ықпал ету объектісінің) мінез-құлқына, ұстанымына, ықыласына, мүддесіне әсер ету процесі [1, 621 б.].

БАҚ түрлі саладағы өзекті ақпараттарды тарата отырып, қоғамдық санаға, жалпы қоғам мен жекелеген адамдардың мінез-құлқына әсер етеді. БАҚ-тың техникалық құралдарына баспасөз, кабельді радио мен телевидение, соңғы кездері ғаламтор мен жарнама жатқызылады. Соңғы онжылдықта спутникті байланыс, кабельді радио мен телевидение, электронды жазбалы коммуникация жүйелері (видео, экранды, кабелді жазбалар), сондай-ақ жазба мен баспа ақпараттарының жекелеген құрылғылары (кассета, дискет, дисктер мен принтерлер) бұқаралық ақпарат құралдарына айтарлықтай өзгеріс енгізді. Қоғамға интеракциясы жағынан аудиовизуалды БАҚ радио мен телевидение, ғаламтор мен жарнама күшті әрі ықпалды болып отыр.

Баспасөздің ықпалы. Баспасөздің өзінмен алып-жүруге, өзіне ыңғайлы уақытта, айналадағыларға кедергі келтірмей оқуға

мүмкіндік береді. Сонымен қатар оқырман өз қалауынша баспа материалдарын бірнеше рет оқуына, қажеттісін сақтап, белгілер қоюына болады. Мұның бәрі баспа құралдарымен көптеген оң байланыстар орнатуына мүмкіндік береді. Осылайша баспасөз қазіргі уақыттағы маңызды ақпарат көзі болып табылады.

Радионың ықпалы. Уақыты бойынша екінші пайда болған ақпарат тарату құралы радио болып табылады. Визуалдылықтың болмауы радиоға тән сипат. Радионың бұл ерекшелігі дыбысты телевидениеге қарағанда сапалы етіп іске асыруға мүмкіндік береді. Радио тыңдаушылар бар назарын бейнеге елендемей, дыбысты толық әрі терең қабылдайды. Әрине, радиоға берілетін белгілі бір бағдарламаларды қалаған уақытта тыңдауға немесе оны кейінге қалдыруға мүмкіндік жоқ.

Телевидениенің ықпалы. Телевидение өткен ғасырдың 30 жылдарынан бастап қолдансықа ие бастады. 60-жылдары кең таралған бұқаралық ақпарат құралы болып табылады. Уақыт өте келе ол қарқынды түрде дамыды. Телевидение өзінің тек жарты ғасырлық ғұмырында адамдардың негізгі әлеуметтік тұтыну тауарына айналды. Телевидениенің қоғамдық санаға әсер етуі мен көлемі жағынан ешбір ақпарат тарату құралы сайысқа түсе алмайды. Оның негізгі қызметтеріне көңіл көтеру, ақпараттық, рухани дүние мен мәдени құндылықтарды беру қызметтерін жатқызуға болады. Телевидениені көріп отырған адам ақпаратты терең қабылдайды, ондағы қуаныш пен қорқыныш сияқты сезімдерді анық сезінеді. Теледидар – үйдегі вампир-дос. Оны көріп отырған адам бар назарын аударады, ал ол белгілі біл ойларды, идеяларды гипноз күйінде сендіреді. Адам өлтіру, зорлық-зомбылық көрсету, алаяқтық, жалғыздықты көре отырып, адам өзінің психикалық процестерін теледидарға билеуге мүмкіндік береді. Қоғамда адамдар бірдей емес. Әр адам – қайталанбас индивид. Ол отбасында, қоғамда өздігінше тіршілік етеді. Оның өз мақсаттары, идеялары, ұстанымдары мен ұнатулары болады. Телевидениемен қатынасқа түсе отырып, ол өзіне құнды бір дүниелерді, өзінің идеясын табады. Біреулер үшін ол суперадамдар, батыл полицейлер немесе американдық детективтегі гангстерлер, басқалары үшін саяси, қоғамдық қайраткерлер, үшіншілері үшін атақты киноактерлер мен спортшылар, т.б. болуы мүмкін. Көрермен өзінің идеясына қалтқысыз сенеді, оның сөздері мен әрекетінде мін жоқ деп біледі, олардың принциптерін ұстана бастайды. Осылайша телевидениедегі идеяларының ықпалы адамға сендіру қызметін орындайды.

Ғаламтордың ықпалы. Көптеген адамдар, әсіресе ғаламтор қолдауншылары, ғаламтордың адамзаттың ең үлкен қолжетістігі екендігімен келісері анық. Ол, қалтқысыз ақпарат көзі болуымен қатар, адамдарға қажет біліммен сусындауға, қиюы келмес мәселелердің шешімін табуға көмектеседі. Әлемдік тордың жан-жақты, білімді, көзқарасы кең болып, көптеген қызықты дүниелерді үйренуге себі мол. Оған қоса, ғаламтордың тағы бір артықшылығы – мемлекеттер мен құрлықтар арасындағы шекараны жойып, адамдарға арасындағы қашықтыққа қарамастан бір-бірімен араласуға, сөйлесуге мүмкіндік беруінде. Тіпті, әлемдік тор арқылы әлемнің екі бұрышындағы адамдар достасып, махаббатырын да тауып жатады. Танымдық бағдарламаларды көру, жаңа ақпарат алу, білім толықтыру, шетел тілдерін үйрену арқылы ғаламторда уақытты тиімді әрі пайдалы өткізуге болады. Кей адамдар ғаламтор арқылы мамандық алып, жұмысқа орналасып жатады. Бұлардан бөлек, ғаламторды жолын білгендер табыс көзі ретінде қолдана алады. Соңғы жылдарда дәл осы ғаламтормен байланысты түрлі мамандықтар пайда болған [3, 25].

Бір сөзбен айтқанда, БАҚ – күнделікті теледидар, радио, мерзімді баспасөз басылымы және интернет сайттар. Ал, оған қоса жаңа медиа мен жаңа ақпараттық технологиялардың ақпарат таратып, ақпарат жинақтауын да қосуға болады. Наполеон: «Жауға қарсы жүздеген мың қол әскерден, төрт газеттің ойсырата соққы беру мүмкіндігі зор», – деген.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, қоғамдық сана – бұл адамдардың шындыққа қатынасы үдерісінде адамдардың бір-біріне және табиғатқа деген материалдық қарым-қатынасының көрінісі. БАҚ қоғамға әсер ету арқылы әр адамға жеке әсер етеді, белгілі бір эмоциялар мен әрекеттерді қалыптастырады. Осылайша, БАҚ арқылы қоғамдық пікір қалыптасады – түрлі әлеуметтік қауымдастықтардың проблемаларға, шындық оқиғаларына жасырын немесе анық қарым-қатынасын білдіретін көпшілік сананың жағдайы. Мысалы, мұндай жаһандық жалпыадамзаттық мәселелерге қатысты нақты тұжырымдалған қоғамдық пікір бар. БАҚ қоғам үшін маңызды, өзекті мәселелерді жариялауға тырысатындықтан және қоғамдық пікір тұрғысынан оларды көп жағдайда қарастырады, қоғамдық пікір бұқаралық ақпарат құралдарының қызметін анықтай алады деген қорытынды жасауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақстан энциклопедиясы. – Алматы: Қазақ ұлттық энциклопедиясы, 2002. – 621 б.
- 2 Левченко А.Е. Формы и методы воздействия СМИ на общественное сознание. – М.: ИНФА-М, 2000. – 376с.
- 3 Марков С.А. Медиакратия: СМИ как эффективное орудие власти в информационном обществе // Третьякова В.Т. Как стать знаменитым журналистом. – М.: НОРМА, 2004. – 25с.
- 4 Терин В.П. Массовая коммуникация. Исследование опыта Запада. – М.: Изд-во МГИМО, 2000. – 251с.

КӨРКЕМ МӘДЕНИЕТТЕГІ ЖУРНАЛИСТ БЕЙНЕСІ: ЖАЗУШЫЛАРДЫҢ ЖУРНАЛИСТІК ҚЫЗМЕТІ

ЗЕЙНУЛИНА А. Ф.

ф.г.к., профессор, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.
КАШКЕНОВА А. Ш.

магистрант, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Журналистика көптеген әлеуметтік институттардың, қабаттардың және топтардың арасындағы байланыстырушы рөлін атқаруының арқасында оның деңгейі мен сапасы, әлеуметтік шындық жағдайының көрсеткіші ретінде қабылданады. Өзінің табиғаты бойынша журналистика мәдениеттің көптеген салаларымен тікелей байланысты. Егер журналистиканы шығармашылық қызмет ретінде алатын болсақ, оны әдеби еңбектің бір түрі ретінде қарастырамыз. «Лениншіл жас» (Қазіргі «Жас Алаш») газетінен бастап қырық жылға таяу журналистика саласының майталманы болған Шерхан Мұртаза, 1962 жылдан бастап «Қазақ әдебиеті» газетінің бөлім меңгерушісі қызметінде болған, кейінде «Жұлдыз» журналын басқарған Мұхтар Мағауин, «Коммунизм туы» («Дидар»), «Лениншіл жас», «Жұлдыз» журналы, «Қазақ әдебиеті» газеттерінде қызмет атқарған Оралхан Бөкей сияқты ірі жазушыларымыз, журналистикаға деген құлшынысын жазушылық қызметімен қатар ұстады. Олар өзі өмір сүрген дәуірдің үні болды. Халықты бостандыққа, еркіндікке шақырды. Қоғамдық-саяси, әлеуметтік-экономикалық жағынан жан-жақты тәркіге түскен қазақ халқының рухани этникалық белгілері де жойылуға шақ түрған кезде, қаламдарымен елдің жүрек түкпіріне нұр сәулесін түсіріп, рухани дайындығын шыңдауға өлеңдері мен сыни мақала, сықақ әңгімелері арқылы ойларын жеткізуді парыз

санаған ұлт зиялыларының мақсаттары олардың баспа бетін көрген шығармалары арқылы жүзеге асты. Қоғаммен бірге дамып келе жатқан құбылыс ретінде журналистика («тірі күнделік») өзінің түр өзгерістерінде қоғам мүддесін қорғайды. Бұл, тиісінше, жазушы-журналистердің тарих бойы публицистикалық үдеріске белсенді қатысуына әкеледі. Бүгінгі күні де жазушылық кәсібімен бірге журналистикамен қатар айналысатын сөз зергерлері жеткілікті. Газет және журнал беттерінде танымал жазушы-журналистердің жұмысын жиі кездестіреміз, олардың теледидардан көреміз, радио арқылы жазушылар емес, журналистер ретінде естиміз. Мысалы, Алматы Исәділ – ақын, «Алаш айнасы» газетінің өркениет бөлімінің жетекшісі, Қанат Ескендір – жазушы, «Егемен Қазақстан» газетінің тілшісі, Бейбіт Сарыбай – жазушы, «Алаш айнасы» газетінің тілшісі және т.б. Жазушылық пен журналистиканың өзара байланысы – бұл біздің мамандық туралы, сондай-ақ өнер мен қоғам туралы ойдың шығармашылықпен қанық болуын қамтамасыз ету мүмкіндігі.

Сонымен, қазіргі журналист-жазушы өзін радиода да, теледидарда да, мерзімді басылымда да, электрондық интернет-ортада да, яғни бұқаралық ақпарат құралдары жүйесінің барлық құрамдас бөліктерінде көрсете алатынын байқаймыз. Бұл оны журналистің өзінен ажыратады. Сонымен қатар, біздің бақылауымызға сәйкес, жазушы-журналист кез келген БАҚ субъектісі бола отырып, жазушы ретіндегі өзі үшін маңызды тақырыптар мен мәселелерді ғана көтереді, талдайды, қарастырады. Әлемдік нарықтық экономика, жалпы жаһандандыру және ақпараттандыру уақытында, массмедиа шексіз ақпараттық ағынның жеткізушісіне ғана айналуға, журналист үшін сенсация жариялау – бірінші кезекте, кей кезде сенсацияны өз ойынан жазуға да мәжбүр болады. Мысалы, «Ресей медиакөністігі» кітабының авторы И. М. Дзялошинский «жаңа» журналистер сияқты құбылысты талдау кезінде Лев Новоженовтың (1946) сөзін келтіреді: «Журналистердің уақыты болды. Ол уақыт өтті, бүгін әртістер уақыты таяды. Бүгінгі күні барлығы театрға айналады. Аудитория бұрынғыдай теледидарды өзі үшін мәлімет, қандай да бір ақпарат алу үшін, немесе бірденені түсіну үшін қарамайды, толғанбайды... теледидар өзінен алға жылжып келе жатқан Интернет есебінен өзін құтқаруға тырысады. Теледидар қазір карликтерді, кейбір ұрықтарды іздеуде, ауытқулар немесе қандай да бір аномалия жайында мәлімет жинастырады, себебі рейтингтер, рейтингтер, рейтингтер...» [1, б. 168]. Ал мұндай жағдайда Жазушылар

журналистикасы маңызды. Жазушы-журналист медиареалдықтың субъектісі ретінде субъективті-объективті шындықтың негізгі трансляторларының бірі болып табылады.

Ғылыми ортада медиа әлемінің қоғамға әсері туралы мәселе жиі көтеріледі, қоғамдық сананың өзгеру ерекшелігін көрсететін медиареалдылық ұғымы пайда болды. Қалыптасқан жағдайда, біздің ойымызша, медиалық кеңістіктің субъектілері үлкен рөл атқарады, олар өз жұмыстарында жеке құрамдас бөлікке (коммуниканттың жеке моральдық қажеттіліктеріне байланысты субъективтілікке) жүгінеді. Мұндай субъектінің жарқын мысалы – журналист-жазушы, ол әдетте журналистикаға қалыптасқан көзқарастарымен келіп, басылымның, редактордың, жанрдың және басқалардың тарапынан қысымға бағынбайды және журналистиканың «еркін» субъектісі рөлінде қызмет етеді. Ал егер біз отандық журналистиканың тарихын еске түсіретін болсақ, онда жазушы-журналистердің өз журналистік қызметін публицистикада жиі іске асыратыны туралы қорытынды жасай аламыз. Бірақ неге дәл публицистика? Бұл сұраққа жауап беру үшін публицистика терминін анықтау керек. С. Г. Корконосенко «журналистика» және «публицистика» ұғымдарын талдау кезінде, шетел сөздіктерінің анықтамасына сүйенеді. Публицистика «қоғамдық пікірге тікелей әсер ету мақсатында маңызды әлеуметтік мәселелерді талқылауға арналған әдебиет түрі; публицистика ағымдағы баспасөзбен тығыз байланысты; осы түрдегі шығармалар (мақалалар, очерктер, памфлеттер, фельетондар және т.б.)» [5, б. 5] деп түсіндіріледі. Осыдан публицистика кең мағынасында әдебиеттің бір түрі ретінде де, журналистиканың түрі ретінде қабылдануы мүмкін екенін көреміз. Ғалым публицистиканы аудиторияның дүниетанымына әсер ету тәсілі ретінде де қарастырды: «Публицистика – бұл адамдардың ақыл-ойына, көңіл-күйіне және мінез-құлқына жігерлі әсер ету тәсілі... ықпал ашық, жария түрде жүзеге асырылады... ықпал ету көзі қоғамды тартуға ұмтылатын талқылау пәні бойынша айқын позицияны ұстанады» [2, б. 6]. Демек, публицистика журналистік мақсаттарды өз мойнына алмайды, және «тіпті мұндай қызметтің құралдарына жүгіртпе шолу жүргізсек те жалғыз баспасөз ғана пайдаланылмайтыны туралы ой туындайды. Көпшілік идеологиялық акт ретінде шешеннің сөйлеген ұшқыр сөздері мен деректі киноны, үгіттеу плакатын, театрландырылған қойылымды да қарастырамыз» [2, б.6]. Бұл публицистикаға журналистика шеңберімен ғана

шектелмеуге мүмкіндік береді, бірақ ол сондай-ақ баспасөзбен тығыз байланыста болады, өйткені журналистика пікірді, публицист ой-пікірлерін жариялау құралы болып табылады, сондықтан көптеген журналистер журналистік материалды публицистика деп болжайды. «Алайда... идеялық мазмұнға толы және оны баяндау мәнері бойынша шабуылға толы мәтіндерге қарапайым жазбаны немесе ақпараттық сұхбатты жатқызу дұрыс болмас. Яғни, бұл терминді журналистиканың синонимі ретінде пайдаланғанда әрбір белгілі бір контексте оның орындылығын бағалай отырып, салмақты қарау керек», – деп жазады ол [2, б. 6]. Жоғарыда айтылғандардың ішінен журналистика – бұл ақпаратты алуға және оны әлеуетті аудитория арасында таратуға бағытталған көптеген субъектілер мен объектілерден тұратын жүйе, ал публицистика осы сөздің кең мағынасындағы әдебиет түрі немесе журналистиканың құрамдас бөлігі болып табылады деген қорытынды жасауға болады. Жалпы «журналистика публицистикадан ақпараттың бағытталмауымен ерекшеленеді» [3, б. 6.], өйткені публицистика проблеманы шешуге және өз пікірін айтуға бағытталады. Жаңа дәуір, ақпараттық бәсекелестік ұлттық бұқаралық ақпарат құралдары – баспасөз, телевизия, радио, Интернет-баспасөз (кибержурналистика), ақпарат агенттіктері қызметкерлеріне жаңа міндеттер жүктеп отыр. Жиырма бірінші ғасырдың басында ақпарат саласы (ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп, қызмет көрсетуден кейін) экономиканың «төртінші секторына» айналды, осы қызметпен айналасатындар саны күннен күнге артып келеді. Публицистикалық қызметтің осы мүмкіндіктері және публицистикалық жұмыстарда өзінің журналистік және әдеби шығармашылығын ұштастыратын журналист-жазушыларды тартады. Бұл мәселені зерделей отырып, біз жазушы-журналист саяси, мәдени, ғылыми тақырыптар бойынша өз ұстанымын білдіру үшін публицистиканы әдебиет түрі ретінде, ал журналистиканы өз мәтіндерін беру құралы ретінде пайдаланады деген қорытындыға келдік. Журналистиканың субъектісі бола отырып, жазушы оның диалогын қамтамасыз етеді, жазушының көркемдік әлемі мен қоғамдық мәселелерді публицистикалық тұрғыда көркем модельмен бере білу біліктілігі публицистикалық жанрларды дамытады, авторлық медиакөңістікті қалыптастырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Дзялошинский И.М. Медиапространство России: коммуникационные стратегии социальных институтов. – М.: Изд-во АПКППРО, 2013. – 479 с.
- 2 Корконосенко С.Г. Основы журналистики. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 287 с.
- 3 Введение в мировую журналистику: от античности до конца XVIII в. / Под ред. Я.Н. Засурского. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 432 с.

КІТАПХАНАЛЫҚ-АҚПАРАТТЫҚ ҚЫЗМЕТТЕГІ ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТ ЖӘНЕ МАРКЕТИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

ЗЕЙНУЛИНА А. Ф.

ф.ғ.к., профессор, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.
АХМЕТОВА Ж. Х.
магистрант, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Қазіргі кітапхананың басты міндеті-жалпы қоғамның және әр оқырманның жеке тыныс-тіршілігін ақпараттық қамтамасыз ету. Бұл миссияны тиімді іске асыру үшін кітапхана өз жұмысын үнемі шығармашылық жетілдіріп, жаңа кітапханалық технологияларды меңгеруі тиіс. Халықтың әртүрлі топтарының және т. б. мүдделерін ескеруге мүмкіндік беретін сараланған маркетингтік зерттеулерді жүргізу қажет.

Билік және басқару органдарымен іскерлік қарым-қатынас құруды, демеушілер мен меценаттармен тиісті байланыс жасауды үйрену керек. Кітапханалардың міндеттері, олардың қазіргі әлемде мәдени, ғылыми, білім беру және ақпараттық инфрақұрылымдағы орны туралы түсінік өзгерді. Бүгінгі таңда олардың маңызды міндеті ақпаратқа еркін және шектеусіз қол жеткізуді қамтамасыз ету болып табылады.

Кітапхана маркетингі, кез келген басқа коммерциялық емес субъект сияқты сыртқы ортаның нақты қалыптасқан жағдайында, оның ішкі ортасының оңтайлы әлеуеті мен жай-күйі кезінде қызмет нәтижесін барынша арттыруға бағытталған. Кітапхана қызметінің мақсаты, әлеуметтік әсерді барынша арттыру арқылы қол жеткізіледі, бұл қызметтерге сұранысты қанағаттандыру дәрежесімен және екінші жағынан, тиісті материалдық, еңбек, қаржы ресурстары нарықтарын маркетингтік зерттеу нәтижесінде шығындарды оңтайландыру арқылы жүзеге асырылады. Маркетингтің ең жоғары

нәтижелілігіне қол жеткізу үшін негізгі шартты сақтаған кезде мүмкін болады:

* Субъектінің тиісті ішкі ортасын құру;

* Субъектінің нақты сұранысына ден қою;

* Коммуникациялық және басқа да маркетингтік әсерлер арқылы субъектінің сұранысын қалыптастыру;

Демек, кітапханалық маркетинг объектілері мыналар болып табылады:

* Нақты қызмет көрсету түрлерін насихаттау;

* Жалпы мекемелерді танымал ету;

* Бейіндік идеяларды тарату;

* Зияткерлік өнімді көбейту және тарату

Кітапхана маркетингі практикасында оның екі құрамдас бөлігі бар: ақылы қызмет көрсетумен байланысты коммерциялық және коммерциялық емес-тегін қызмет. Коммерциялық немесе классикалық маркетинг ұғымын шетелдік және отандық мамандар толық қарастырып, зерттеді. Коммерциялық маркетинг, ең алдымен, қоғамның әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандыру жолымен экономикалық нәтижеге (пайдаға) қол жеткізу үшін пайдаланылады. Неміс кітапханалық мамандарының П. Борхард, Ш. Флодель және М. Мильца пікірі бойынша кітапхана ұйымдары маркетинг философиясы мен құралдарын коммерциялық маркетинг ретінде қолдана алады. Олар сондай-ақ өз нарықтарын тауып, сәйкестендіруге, келушілердің қажеттіліктерін зерттеуге, тиісті өнімдер мен қызметтерді ұсынуға, бөлу арналарын құруға, жарнамамен айналысуға және жұртшылықпен байланыс орнатуға тиіс.

Маркетингтің әдеттегі түсіндірмесі кең мағынаға ие. Көбінесе маркетингті нарықты зерттеу деп атайды. Бірақ маркетинг анықтамаларының көп санына қарамастан, негізгі идеяны көруге болады, ол Ф. Котлер анықтамасында нақты көрсетілген: маркетинг – алмасу арқылы қажеттіліктер мен қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған адам қызметінің түрі. Шын мәнінде, маркетинг – нарықты басқару тұжырымдамасының ұйымы. Сонымен, маркетинг келесі санаттарға сүйенеді: қажеттілік, сұраныс, тауар, баға, алмасу және нарық.

Кітапханаға адам бірінші кезекте ақпараттық, мәдени және бос уақыт қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін келеді. Коммерциялық маркетинг құралдарын пайдалану кітапханаға дәстүрлі және жаңа техникалық құралдарды, электрондық технологияларды,

сондай-ақ қосымша сервистік қызметтерді қолдану арқылы осы қажеттіліктерді қанағаттандыруға мүмкіндік береді.

Кітапханада коммерциялық маркетингтің негізгі құралы тауар болып табылады.

Кітапханалық менеджмент саласындағы маңызды қызметтер жоспарлау және болжау, ұйымдастыру, реттеу, үйлестіру, бақылау, есеп, мотивация және шешімдер қабылдау болып табылады [1, 36–52 б.].

Табысты басқарудың міндетті шарты кітапхана жұмысын жоспарлау болып табылады. Е. А. Фенелонов, Л. И. Куштина, Н. Н. С. Қарташев авторларының пікірінше, ағымдағы және келешектегі кітапхана жұмысының негізгі бағыттарын анықтай отырып, дәл осы жоспарлау басқару жүйесінде басты орын алады, бұл оның қызметінің бірлігін қамтамасыз етеді. Кітапханалық-ақпараттық қызметтің маңызды бағыттарының бірі-маркетинг.

Кітапханалардың міндеттері, олардың қазіргі әлемдегі мәдени, ғылыми, білім беру және ақпараттық инфрақұрылымдағы орны туралы түсінік өзгерді. Олардың міндеті бүгінде ақпаратқа еркін және шектеусіз қол жеткізуді қамтамасыз ету болып табылады. Бірақ мұны кітапханаларды қаржыландырудың жаппай қысқаруына байланысты жасау қиын, ал оларды ұстау мен дамытуға жұмсалатын шығындар үздіксіз өсуде [2, 20–28б.].

Дәстүрлі кітапханалық жүйелер мен процестердің тиімділігін қолдау, кітапхана мамандарын кәсіби даярлау үшін жаңа басқару шешімдері қажет. Бұл мәселелерді шешуге көп жағдайда ықпал етеді [3, 39–41 б.].

XX ғ. 80-90 жж. аралығында маркетинг пен маркетингтік технологиялардың кітапхана тәжірибесінде пайда болуы, әлемдік ақпараттық нарықтың құрылуымен және ақпараттың тауарлық сипатының қалыптасуымен байланысты.

Тауарды коммерциялық өткізу кезінде оның бағасы – құнның ақшалай көрінісі маңызды болып табылады. Ол тауарды өндіру мен сатуға байланысты барлық шығындарды, сондай-ақ күтпеген шығындарды жабу үшін үстемеақыны және пайданы қалыптастыруды қамтиды. Ақылы кітапханалық қызметтердің бағасы көбінесе пайда табу мақсатында емес, осы қызметті өндіруге арналған материалдық шығындарды жабу үшін белгіленеді. Кітапханалық қызметтер үшін төлем сөзсіз, өйткені ақпарат – тауар және оған ие болу айтарлықтай қаржылық пайда әкеледі. Сонымен қатар, дәстүрлі қаржыландыру көздері кітапханалық қызмет

көрсетудің қазіргі заманғы деңгейін қолдауға мүмкіндік бермейді, ал ақылы қызмет көрсету сапасын арттыруға және қызмет көрсету аясын кеңейтуге әкеп соғады. Ақылы қызметтер тізімі әдетте кітапхана арқылы анықталады.

Коммерциялық емес маркетингі бәсекелестік жағдайында нақты және әлеуетті тұтынушылардың қажеттіліктері мен қажеттіліктерін барынша қанағаттандыруға бағытталған басқару қызметі ретінде қарастыру керек. Коммерциялық емес маркетинг басқару қызметі ретінде ұйымның мақсаттарына қол жеткізу үшін тұтынушылар топтарымен ұйымдық-экономикалық қатынастарды құруға және қолдауға бағытталған іс-шараларды талдау, жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау және іске асыру кіреді.

Белгілі маман С. Н. Андреев коммерциялық емес маркетингінің келесі анықтамасын ұсынды. Бұл классикалық маркетинг қағидаттарына негізделген және тікелей пайда алумен байланысты емес мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған бәсекелестік ортадағы коммерциялық емес құрылымдардың немесе жеке тұлғалардың қызметі.

Кітапхана нарық субъектісі ретінде басқа кітапханалар тарапынан да, әртүрлі ақпаратты жинаумен және сақтаумен айналысатын ұйымдар тарапынан да бәсекелестік жағдайында әрекет етеді (мұрағаттар мен статистикалық ұйымдар). Бұл ретте коммерциялық емес маркетинг құралдары кітапханалардың бәсекеге қабілеттілігін арттыра отырып, халықтың нақты және әлеуетті қажеттіліктерін неғұрлым тиімді айқындауға мүмкіндік береді. Бұл кітапхананың экономикалық жағдайына әсер етуі тиіс. Кітапхана бюджетінің өз коммерциялық қызметінен түскен табыстарының үлесі (келушілерге кітапханалық тауарлар мен қызметтерді сату), әдетте, бүкіл әлемде 10 – 20 % - дан аспайды. Дегенмен, оның «тұтынушыға» маркетингілік бағдары ұсыныстың тартымдылығын арттыруға мүмкіндік береді, ал әр түрлі әлеуметтік топтар тарапынан қызығушылық басқа экономикалық субъектілерден алынған қаржы ресурстарына әлеуметтік сұранысты «айырбастауға» мүмкіндік береді. Осылайша, кітапхананың танымалдығы, оның миссиясының әлеуметтік маңыздылығы, қоғамдық тартымдылығы жоғары болған сайын, сыртқы «көздерден» ақша тарту мүмкіндігі арта түседі. Осыған орай, коммерциялық емес маркетинг екі стратегиялық бағытты қамтиды:

- ұйымды және оның қызметін таныстыру және ілгерілету (PR);

- нақты тауарларды немесе қызметтерді таныстыру және жылжыту (жарнама).

PR (жұртшылықпен байланыс) мақсаты ұйым қызметінің әлеуметтік маңыздылығын, оның миссиясы мен қоғамдық қажеттілігін арттыру, тартымды және сенімді серіктестің жақсы есте қаларлық бейнесін жасау болып табылады. Кітапхана қызметінің ерекшелігіне байланысты PR кітапханалық маркетинг кешенінде жетекші орын алады. Оған әртүрлі мақсатты топтармен ұзақ мерзімді өзара іс-қимыл жасауға, кітапхананың жоғары беделі мен имиджін қалыптастыруға бағытталуы қызмет етеді. Жарнама-PR және сәйкесінше маркетингінің маңызды элементі.

Бүгінгі таңда кітапхана өнімдері мен қызметтерін жарнамалау-ақпараттық іс-шаралар мен ақпаратты тұтынушыларға әсер ету құралдарының жиынтығы. Оның мақсаты-кітапхана ұсынатын басылымдар мен қызметтер туралы тұтынушыларды хабардар ету, басқа да ақпараттық өнімдер санынан қандай да бір ақпараттық өнімдерге артықшылық беру.

Кітапханалық маркетинг – нақты және әлеуетті пайдаланушылардың қажеттіліктері мен қажеттіліктерін барынша қанағаттандыруға бағытталған басқару технологиясы.

Маркетинг қызметінің саласы соңғы уақытта айтарлықтай кеңейді. Маркетингілік технологиялар кітапханалар болып табылатын коммерциялық емес (бюджеттік) ұйымдардың қызметіне енгізіледі және олар табысты пайдаланылуда.

Кітапхана жүйесін жетілдірудің басты буыны кешенді автоматтандыру болып табылады. Жаңа компьютерлік техниканы, бағдарламалық қамтамасыз етуді жаңарту қарқыны өте жоғары. Бұл жағдайда ауылдық кітапханаларда техникалық базаны жаңарту мен жаңартудың жоғары қарқынын қолдау қажет. Кітапхана мекемелерін ақпараттандыруды технологиялық сүйемелдеу мақсатында арнайы сервистік қызметтер құру қажет. Кітапханаларға және оқу орындарына компьютерлік техникамен жұмыс істеу, педагогикалық қызмет тәжірибесі бар мамандарды дайындау қажет. Жұмысқа қабылдау кезінде компьютермен және ұйымдастыру техникасымен жұмыс істеу үшін ең төменгі техникалық дайындық міндетті талап болуы тиіс. Кітапхана саясатының табыстылығы бүгінгі күні кітапханалардың инновациялық қызметінің деңгейіне, барлық жаңа, озық технологияларды қабылдау мен жылдам енгізуге байланысты. Шет елдердің тәжірибесі кітапханаларды басқару үшін де, кітапхана қызметін тұтынушылар үшін де консалтингті

ұйымдастыру, кітапхана қызметінің сапа менеджментін енгізу кітапхана саясатының табыстылығының көрсеткіші болып табылатынын көрсетеді[4].

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Фенелонов Е. А., Мақсат ағашын қалыптастыру ірі кітапхананың стратегиялық жоспарын құрастырудың негізі ретінде // Кітапханатану. 1995. № 6.
- 2 Куштанина Л. И., Перспективалық жоспарлау : өзектендіру мәселелері // Кітапханатану. 1996. № 2.
- 3 Карташев Н. С., Дамуды жоспарлауға мониторинг көмектеседі // Кітапхана. 2003. № 10.
- 4 www.pavlodarlibrary.kz/images/izdatelskaya_deyatelnost/9.pdf

РОЛЬ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В РЕШЕНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

ЗЕЙНУЛИНА А. Ф.

к.ф.н., профессор, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ДОСМАДИЯРОВА А.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Роль средств массовой информации необыкновенно возросла, и, следовательно, должны измениться требования к журналистике и журналистам. Современные технологии (спутниковая связь, электронная почта, интернет, персональные компьютеры и т.д.) позволяют прессе быть сверхоперативной; информационное пространство не только расширяется, но и становится, уплотненным; «производители» и «потребители» информации постоянно меняются местами – монолог заменяется не просто диалогом, а глобальным полилогом.

Сейчас, когда опасность деградации окружающей среды превращается в проблему номер один для человечества, возрастает значение средств массовой информации. Значительная часть ущерба, который наносится природе, можно отнести к низкой экологической культуре и слабой осведомленности. Несмотря на это, экологи и организации, занимающиеся экологическими проблемами, недооценивают средства массовой информации как источник силы, способный решить многие проблемы в области охраны окружающей среды. Средства массовой информации несут

огромную ответственность за отражение не только конфликтов с природой, но и сложности их решения. Именно они призваны показывать пути выхода из критических ситуаций.

Учитывая высокую степень социальной ответственности средств массовой информации за формирование общественного мнения, в частности в вопросах экологии и охраны окружающей среды, и отмечая, что средства массовой информации являются не только независимым субъектом, но и выполняют функцию общественного посредника между представителями правительств, бизнес-структур, общественных организаций и жителей города.

Одними из важнейших функций средств массовой информации в освещении экологических проблем является:

- возможность расширения диалога с населением городов и районов использованием механизмов обратной связи по состоянию экологии.

- внедрение форм моральных и материальных стимулов для участников экологических мероприятий.

- установление причинно-следственных связей, которые формируют процессы ухудшения (улучшения) экологической ситуации в городах и районах.

- обязательства информировать участников мероприятий о результатах своей деятельности в долгосрочной перспективе.

- присвоение роли участникам экологических и природоохранных мероприятий в качестве соавторов и исполнителей при принятии и реализации тактических решений.

Для достоверного информирования населения об имеющихся экологических проблемах средства массовой информации должны выстроить универсальную систему пропаганды и обучения, которая:

- обеспечивала бы доступность любому гражданину (или организации) всей существующей и необходимой для их безопасности и деятельности информации;

- производила бы эту информацию для каждого человека по законам экспоненциального роста (когда начинает действовать сопротивление среды, рост популяции внезапно прекращается);

- использовала бы современные средства массовой информации (радио, телевидение, печать);

- гарантировала бы потребителю или предпринимателю безопасность деятельности на производстве.

Отсутствие достоверной информации на всех уровнях принятия решений по экологии приводит к непредсказуемым трагическим

результатам. Для работников средств массовой информации весьма важны сбор точной, достоверной и эффективной информации, избегание схематизма и объективность.

В том числе, в большей части стран ведется малоэффективная экологическая политика, которая неадекватна к критической экологической ситуации в мире, что приводит к тому, что местная печать отражает официальную точку зрения, согласно которой господствующие методы хозяйствования служат гарантом рационального природопользования. Под таким углом зрения подаются материалы о механизации, мелиорации, химизации, индустриализации сельскохозяйственного производства.

Повышение эффективности экологической политики напрямую связано с повышением экологического сознания отдельных политиков так и с усовершенствованием процесса принятия политических решений в этой области. В политической сфере демократических стран Запада наблюдается такое же засилье средств массовой информации, как и в общественной жизни. Традиционные политические институты – партии – во многих странах либо сдали свои позиции, либо почти утратили свое значение в определении политической повестки дня. Эти функции успешно перехватывают средства массовой информации. Без них стало немыслимым получение политическими деятелями широкой общественной поддержки. В связи с этим, и законодательная, и исполнительная, и даже в некоторой мере, судебная власть находятся в зависимости от средств массовой информации, хотя в то же время используют их для достижения своих целей. Что касается общественности, то на различных этапах политического процесса она оказывается самым слабым звеном, весьма далеким от реального участия в принятии политических решений.

Тем не менее, парадоксальным образом, именно общественность в конечном итоге определяет критерии, на которые ориентируются в своей деятельности, как политики, так и средств массовой информации. Именно это создает возможности реального участия общественности, в экологической политике: от привлечения внимания средств массовой информации и прямого диктата своих требований органам власти до создания неправительственных организаций и собственных средств массовой информации.

Проанализировав общие средства массовой информации можно сделать вывод, – современным журналистам общественно-политических СМИ катастрофически не хватает базовых

экологических знаний. Учитывая, что в современном мире глобальный экологический кризис не менее значим, чем кризис политический и экономический, можно утверждать, что базовые знания о законах природы, о функционировании экосистемы, о промышленных загрязнениях, о влиянии тех или иных химических веществ на здоровье человека важны не только для экологического, но и вообще для любого современного журналиста.

В связи с этим информация о состоянии окружающей среды воспринимается населением обостренно, как затрагивающая один из основных наших инстинктов – инстинкт выживания. Современная деятельность человечества – производство и потребление – оказывает отрицательное воздействие на окружающую среду. Если человеку иной раз сложно проследить взаимосвязь между отдельными событиями, например, выхлопами автомобилей и парниковым эффектом, а следовательно, изменением климата, то возникновение производственного предприятия рядом с домом он воспринимает как потенциальный источник загрязнения и угрозу собственному здоровью.

Действительно, многие конфликты порождаются именно экологическими аспектами деятельности различных организаций. Поскольку именно средства массовой информации являются сегодня основным источником экологической информации для большинства граждан, именно от журналиста зависит, узнают ли люди о существующей проблеме, как они к ней отнесутся, вызовет ли эта проблема панику в обществе или, напротив, решительные действия по защите своих прав на благоприятную окружающую среду. Можно утверждать также, что экологическая журналистика – один из инструментов в решении экологических проблем. И это накладывает определенную ответственность на журналиста, освещающего темы экологии [6, с. 35–36].

Таким образом, средства массовой информации играют важную роль в распространении экологических знаний среди населения, способствуют формированию экологического мировоззрения. В связи с широким внедрением электронных средств массовой информации растет потребность в точной, последовательной и эмоционально сбалансированной информации о состоянии экологии и рациональном использовании природных ресурсов. Помимо демонстрации озабоченности журналистов по поводу состояния экологии, необходимо проявлять позитивные явления в охране природы и находить конструктивные варианты решения экологических проблем. В связи с характером экологического

материала целесообразна серьезность и сложность проблем, экологическая специализация в подготовке журналистов.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Аверченков А. Экологическая политика в переходный период: проблемы и решения // Вопросы экономики. № 2. 1995. –151 с.
- 2 Бринчук М.М. Экологическое право: Учебник. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристъ, 2003. - 670 с.
- 3 Пособие экологическая журналистика. Практические советы. Под ред. Братце И.
- 4 Толстихин О.Н. «Общая экология». – Якутск, 2013. – 288 с.
- 5 Экология: Учеб. пособие для студ. пед. вузов. - М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2004. – 288 с.
- 6 www. krugosvet. Ru - сетевая энциклопедия

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МЕТОДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК. ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ, ФУНКЦИИ, ПРОБЛЕМЫ МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

КАРИМОВА А. К.

магистрант, ПГУ имени С.Торайгырова, г. Павлодар

ЗЕЙНУЛИНА А. Ф.

к.ф.н., профессор, ПГУ имени С.Торайгырова, г. Павлодар

Методическая работа в коллективе библиотеки и методическая помощь сети библиотек преследуют одну и ту же цель – методическое обеспечение деятельности библиотек и осуществляются на основе единых принципов: научности, активности, рекомендательности, оперативности, дифференцированного подхода.

Цель методического обеспечения библиотечной деятельности заключается в том, чтобы всемерно помогать библиотекарям сделать их работу наиболее разнообразной, помочь каждой библиотекарям сделать их работу наиболее разнообразной, помочь каждой библиотеке найти это «свое лицо», причем помочь не шаблонными рекомендациями, а индивидуальными дельными советами, экспериментами, осуществляемыми совместно с библиотекарями – практиками, теоретическими поисками, оперативной информацией о новшествах. Рекомендации методистов должны быть не «рецептами», а служить распространению,

прежде всего, нравственного опыта передовых библиотекарей стимулировать самостоятельный творческий поиск.

Основными направлениями методической деятельности являются:

- методический мониторинг;
- аналитическая деятельность в библиотеках;
- консультативно- методическая помощь библиотекарям;
- инновационная деятельность;
- повышение квалификации библиотекарей;
- методическая помощь библиотекам других систем и ведомств в регионе;
- координация методической работы с другими библиотеками.

Основной смысл содержания методической работы заключается в развитии творческой инициативы библиотекарей, формировании библиотечного профессионализма. Это требует пересмотра традиционных форм методического руководства. Не стремиться формализовать, шаблонизировать каждый шаг работы библиотекаря, а учить его методам анализа и совершенствования своей работы – такова основная задача.

Именно это направление представляется наиболее важным в преодолении формализма в методической работе. Этот формализм многократен и многолик. Например, он выражается в многократном повторении шаблонных рекомендаций сомнительных новшеств, без их экспериментной проверки, анализа эффективности. Особенно ярко появляется практика регламентации каждого шага работы библиотекаря в методических разработках. Это лишает библиотекарей инициативы, вырабатывает у них вредную привычку проводить те или иные мероприятия только при наличии соответствующих методических разработок.

Поэтому необходимо пересмотреть подход к методической деятельности, избавиться от представления, что обязанность методиста указывать, предлагать, регламентировать, а обязанность библиотекаря бездумно выполнять эти указания, основанные, к сожалению, сплошь и рядом не на научно- методических, а на командно- бюрократических основах. Необходимо преодолеть своеобразный «методический снобизм», когда методист полагает, что сама его должность дает ему право требовать безоговорочного исполнения библиотекарями своих предписаний.

Разумеется, что известная регламентация в библиотечном деле необходима. Она обеспечивается ГОСТами, государственными

инструкциями, носящими обязательный характер для библиотек. Но это не относится и не может относиться к рекомендациям методического характера.

Следует подчеркнуть, что отказ от системы методического руководства как системы командно- административной не дает оснований отрицать то положительное, что было достигнуто этой системой за годы советской власти. Нужно полностью согласиться с выводом Ю. Н. Столярова, что «создание и развитие методических служб – одно из достижений советского библиотечного дела, подлинная инновация в мировом библиотековедении».

К несомненным достижениям библиотек – методических центров следует отнести систематическую методическую помощь библиотекам, выявление и распространение передового библиотечного опыта, систему повышения квалификации библиотечных кадров. При переходе от методического руководства к методическому обеспечению работы библиотек традиционные формы методической помощи должны сохраняться и получать дальнейшее развитие.

Важнейшим принципом методической деятельности является принцип научности. Он означает, что все методические решения и рекомендации должны быть научно обоснованными и экспериментально проверенными, т. е. должны быть научно – исследовательской деятельности центров по поиску и созданию веществ, направленных на совершенствование работы библиотек, на преодоление противоречий в их деятельности.

Недопустимо принятие методических решений, не имеющих научно- методического обоснования, экспериментально не проверенных, оторванных от реальной библиотечной практики. Опора на принцип научности позволяет методическим центрам внедрять результаты библиотечных исследований в библиотечную практику, совершенствуя тем самым деятельность библиотек.

Принцип активности заключается в том, что методические центры не должны ограничиваться пассивной помощью библиотекам по их запросам, а стремиться активно влиять на их работу через методические рекомендации, информацию о результатах НИР и передовом библиотечном опыте и т.д.

Методическая деятельность должна быть направлена на совершенствование работы библиотек, на внедрение в их практику новых, прогрессивных форм и методов. Цель методического

обеспечения заключается в том, чтобы всемерно помогать библиотекарям сделать их работу наиболее разнообразной, помочь каждой библиотеке найти «свое лицо».

Нельзя рассматривать методическую службу как передатчика библиотекам готовых методических «рецептов». Методический центр, если он хочет быть подлинным методическим центром, не может слепо следовать за библиотечной практикой, регистрируя ее достижения и недостатки. Его задача шире и заключается в том, чтобы активно влиять на работу библиотек.

Однако важно, чтобы это влияние не препятствовало инициативе библиотекарей, а, наоборот, ее стимулировало, было направлено на ее развитие. Важнейшим практическим проявлением этого принципа является поиск и освоение библиотечных новшеств.

Одним из важнейших принципов в методическом обеспечении библиотечной деятельности приобретает опора на принцип рекомендательности, который означает, что методические решения и рекомендации не могут иметь обязательного, директивного характера. Они являются лишь советами, положениями, которые библиотекари имеют право самостоятельно использовать, выбирая для методического обеспечения своей деятельности те рекомендации, которые в наибольшей степени соответствуют потребностям и условиям конкретной библиотеки.

Важное значение для осуществления методического обеспечения имеет опора на принцип дифференцированного подхода. Методические центры всю свою деятельность строго строят с учетом специфики типов и видов библиотек, профессий, образования и практического опыта библиотечных работников, тех условий, в которых работает библиотека. Особое внимание при этом необходимо уделять молодым, начинающим сотрудникам библиотек.

Методические центры призваны оказывать помощь библиотекам по всем участкам и направлениям их работы. Однако это не означает, что методическая помощь должна всюду осуществляться в равной степени. В каждом конкретном периоде перед библиотеками стоят определенные задачи, на решение которых в первую очередь направлено внимание библиотек. Поэтому в работе методических центров всегда выделяется главное звено (или несколько главных звеньев), на которое обращается особое внимание, но это не означает, разумеется, что можно забыть о других участках и направлениях деятельности библиотек. Например, в настоящее время таким

главным звеном является методическое обеспечение должно строиться на основе непосредственного изучения работы библиотек, оказания им помощи на месте. Важное значение имеет опора на принцип оперативности. Для совершенствования деятельности библиотек крайне важно оперативно выявлять недостатки и просчеты в работе и своевременно оказывать консультационно-методическую помощь, вовремя обеспечивать работу библиотеки методическими рекомендациями, способствующими качественному выполнению всех позиций ее плана. Эффективность методического обеспечения тесно связано с его систематичностью и плановостью. Очевидно, что обеспечить непрерывное совершенствование работы библиотек можно лишь на основе систематической и планомерной помощи библиотекам, а не путем отдельных, разрозненных методических мероприятий.

Методическое обеспечение функционирования библиотек и библиотечных систем включает несколько взаимосвязанных направлений: аналитическое, консультационно- методическое, инновационное. Одним из направлений является повышение квалификации и переподготовка библиотечных кадров. В основе методического обеспечения работы библиотек лежит аналитическая деятельность, направленная на анализ состояния и развития, как отдельных библиотек, так и библиотечной сети в целом. Она основывается на методическом мониторинге, т.е. слежении за изменениями в деятельности библиотеки или сети библиотек в целях определения уровня их работы и принятия на этой основе методических решений, направленных на ее совершенствование.

На основе аналитической деятельности осуществляется консультативно- методическая помощь, имеющая своей целью оказание консультационной и практической помощи библиотекарям. Эта помощь базируется на принципе активности, т.е. осуществляется не только по просьбе библиотекарей, которые в ней нуждаются, но и по инициативе библиотечных менеджеров (руководителей библиотек и методистов).

Важным направлением является инновационная деятельность, включающая поиск, разработку и использование новшеств, способствующих повышению эффективности и качества деятельности библиотек.

Имеются предложения ограничивать методическую работу инновационной деятельностью. Не отрицая важности и необходимости всемирной активизации именно этого направления

методического обеспечения, все же заметим, что методические центры не могут ограничивать свою деятельность только работой с нововведениями.

Ведущее место в методическом обеспечении принадлежит информационной функции, направленной на своевременную и полную библиографическую и фактографическую информацию библиотекарей на базе методического мониторинга о достижениях современной библиотечной теории и практики, о всем новом, что появляется в библиотечном деле.

Информационная функция получает все большее развитие. Обусловливается это рядом факторов, которые непосредственно связаны с возрастанием роли информации в совершенствовании библиотечного дела.

Информация является неотъемлемым элементом методической работы, инструментом анализа и контроля, распространения новшеств, помогает своевременно выявлять и предупреждать возникающие трудности и недостатки, служит средством связи методических центров и библиотек всех уровней, способствует обмену опытом.

Информационное обеспечение библиотекарей имеет большое значение для распространения новшеств по сети библиотек, так как новые формы и методы приобретают общественную значимость только в том случае, если будет обеспечена возможность их применения в библиотеках. Это означает, что методическое обеспечение деятельности библиотек должно опираться как на восходящих, так и на нисходящих поток информации о новшествах в библиотечном деле.

Информационная функция осуществляется в тесной связи с педагогической функцией, так как одновременно с процессом информирования происходит и процесс обучения библиотекарей использованию новшеств в их деятельности. В библиотечной литературе можно встретить утверждения, когда педагогическая функция рассматривается как второстепенная. Сводя методическую работу к управлению нововведениями, видя в этом главное и единственное ее предназначение, сторонники такой позиции рассматривают педагогическую функцию методической деятельности как второстепенную. Между тем недооценка этой функции лишает методические центры возможности целенаправленно влиять на уровень работы библиотек. Как показывает методическая практика, внедрение новшеств только с помощью организационных мер,

без продуманной системы обучение библиотечных кадров не дает желаемых результатов. Значение педагогической функции определяется тем, что методические центры призваны осуществлять обучение библиотечных работников. В основе ее лежит повышение квалификации и переподготовка библиотекарей, содействие их непрерывному образованию. Осуществление этой функции предполагает охват всех групп и категорий библиотекарей, дифференцированный подход к повышению их квалификации, последовательность и преемственность в обучении, использование различных форм повышения квалификации, в том числе и самообразования, повышение качественного уровня обучения библиотечных кадров.

Организационная функция предполагает включение в методическое обеспечение не только консультационно – информационной деятельности, но и практической помощи библиотекарям в реализации методических рекомендаций. Она особенно ярко проявляется в общении библиотечных менеджеров (руководителей библиотечных коллективов и методистов) с библиотекарями. Именно через эту функцию реализуется активное влияние на библиотечную практику, на освоение библиотеками новшеств.

К сожалению, организаторская роль библиотек – методических центров далеко не всегда активно реализуется в практике методического обеспечения. В деятельности методических служб нередко преобладают формы о посредственной методической помощи. Методические центры зачастую ограничиваются выявлением и описанием новшеств, сложившихся в библиотечной практике, и не оказывают своего организующего влияния на формирование и совершенствование новшеств, т.е. не управляют нововведениями. Все большее значение приобретает научно – исследовательская функция, так как в последние годы в методической деятельности произошли существенные перемены, связанные с повышением роли научных исследований в развитии библиотечной практики, с изменением соотношения научно-исследовательской и методической работы, что обусловлено тем, что уровень советов и рекомендаций во многом определяется глубоким исследованием, как существующей библиотечной практики, так и перспектив ее развития. В основе методического обеспечения должна лежать научно – исследовательская деятельность методических центров, поскольку в системе «Наука – методика – практика» методической деятельности принадлежит центральное место. Осуществление

научно – исследовательской функции предполагает изучение и обобщение библиотечной практики, экспериментальную работу методических центров в библиотеках.

Взаимосвязь научно – исследовательской и научно – методической деятельности – это проблема, которая в настоящее время является одной из актуальных, что обуславливается, с одной стороны, значительным расширением и углублением научно – исследовательской деятельности библиотек, все более широким вовлечением библиотекарей – практиков в исследовательскую деятельность библиотек.

С другой стороны, значительно возросли требования к методической деятельности библиотек. Ее эффективность во многом определяется тем, настолько методические центры опираются на результаты научных исследований, используют их в разработке методических рекомендаций, внедряют в библиотечную практику. Это ведет, в частности, к значительному расширению исследовательской функции методической деятельности, что, в свою очередь, способствует повышению научного уровня изучения и распространения библиотечной практики.

Методическая работа со времени своего появления и до наших дней прошла большой путь развития. В дореволюционной России не было системы подготовки и повышения квалификации библиотечных кадров, организованной методической помощи работникам библиотек. В 20-е гг. в губернских библиотеках были организованы кабинеты, а в уездных – уголки библиотекаря.

В 1934–1935 гг. при областных библиотеках создаются методические кабинеты со штатными методистами. В 1936 г. Было принято «Временное положение о краевом методкабинете по библиотечной работе».

Важнейшее значение для развития системы методического руководства имело создание в 1950 г. При Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина (ныне Российская Государственная библиотека) Научно-методического кабинета библиотековедения. В годы советской власти в стране была создана система методического руководства библиотеками, опирающаяся на методические службы центральных библиотек (научно-методические, методические, методико – библиографические отделы).

В настоящее время методическая служба библиотеки:

- чувствует в определении основных направлений деятельности библиотеки на текущий год и на перспективу; анализирует работу

библиотек и оказывает им консультационно – методическую помощь;

- выявляет и создает новшества, способствующие совершенствованию работы, и внедряет их в практику библиотек:

- содействует повышению квалификации и переподготовке библиотекарей;

- информирует о новой литературе и методических материалах по библиотечному делу;

- оказывает методическую помощь библиотекам других систем и ведомств в регионе;

- координирует методическую работу с библиотеками.

Подводя итог, можно сделать следующие выводы: методическая служба на пути преобразований столкнулась не только с тяжелым наследием предшествующего периода, но также с множеством явлений, связанных с ошибками современного реформирования, неблагоприятными экономическими и социальными условиями. В то же время она выступает в качестве важного стабилизирующего фактора в современной нестабильной действительности.

Происходит сближение научно – исследовательской и методической деятельности, которые становятся все более похожими одна на другую, тесно взаимосвязанными, взаимно проникающими.

Есть все основания полагать, что эта тенденция, которая является, безусловно, прогрессивной, так как способствует повышению эффективности и качества исследовательской работы и внедрению ее результатов в практику, в перспективе получит дальнейшее развитие, станет основным направлением совершенствования как научно – исследовательской, так и методической деятельности.

Исследование показало, что трансформации процесса методического обеспечения библиотек, вызванные реформой управления, тормозятся ввиду стихийного характера их освоения. Позитивные изменения в библиотечном методическом пространстве не являются всеобщими, поскольку состояние практики методической деятельности на современном этапе в различных регионах страны неоднородно. Во многом это обусловлено социально экономическим неравенством регионов, но также является результатом различной степени инициативности руководства библиотек. В качестве других причин выделены также отсутствие научного сопровождения,

недостаточность освоения современных механизмов и методов регулирования отношений методических центров и библиотек.

ЛИТЕРАТУРА

1 Справочник библиотекаря/ Науч. ред. А. Ванеев, В. Минкина. [2015. – 448 с.]

2 Качанова Е. Ю. Инновации в библиотеках [2015. с. 318]

3 Зайцев В.С. Библиотечная сфера в период преобразований: 1985-2005 гг.: факты, события, люди размышления руководителя [2016. – 199 с.]

4 Бачалдина Б. Н. и Иньковой Л.М. Менеджмент в научно-методической работе. [2015- 340с.]

5 Ванеев А.Н. Методическое обеспечение библиотечной деятельности: учеб. пособие/ А.Н. Ванеев.- М.: Издательство ИПО Профиздат.[-144с.]

6 Ахмадова Ю.А. Менеджмент качества и библиотека: учеб. практ. пособие [2017.- 88с.]

7 Управление библиотекой: учебно- прак. Пособ/сост С.А. Аверьянов; науч.ред.А.Н. Ванеева, Ж.С. Шадрина.- СПб. : Профессия, [2015.- 302с.]

ЧТО СЛУЧИЛОСЬ С ИНТЕРНЕТОМ В КАЗАХСТАНЕ?

КОПЕЕВ Н. Р.

студент, Высший колледж ИнЕУ, г. Павлодар

МАЛГАЖДАРОВ К. А.

научный руководитель, Высший колледж ИнЕУ, г. Павлодар

Интернет, как ресурс, дающий практически, неограниченные данные, а тем самым и свободу, сразу насторожил властей в странах с авторитарным и тоталитарным строем общества. Сегодня, мы с вами поговорим о глобальной проблеме, затронувшей почти весь мир, а именно интернет-цензура.

Интернет-цензура (англ. «Internet Censorship») – контроль и пресечение публикации или доступа к информации в сети Интернет. Своим появлением интернет-цензура обязана отсутствию каких-либо национальных границ в сети Интернет. Общую проблематику интернет-цензуры можно определить следующим образом: информация, передающая законам государства (режиму действующего правительства) и заблокированная на внутренних

ресурсах, может быть опубликована на веб-серверах в других странах.

Первая и самая сильная в мире интернет-цензура появилась в Китае, и стала носить неофициальное название Великий китайский фаервол, по аналогии с великой китайской стеной.

Проект «Золотой щит» (англ. The Golden Shield Project, кит., jīndùn gōngchéng) – система фильтрации содержимого интернета в КНР.

Проект был разработан в 1998 году, а в 2003 году он был введён в эксплуатацию по всей стране. Эта система включает такие подсистемы, как систему управления безопасностью, систему информирования о правонарушениях, систему контроля выхода и ввода, информационную систему мониторинга и систему управления трафиком.

В общем, этот проект регулирует доступ к интернету, путём блокировки и ограничения доступа к различным интернет-ресурсам.

Доступ к ряду иностранных сайтов с территории КНР ограничивается в рамках проекта «Золотой щит»;

Веб-сайты, базирующиеся на территории Китая, не могут ссылаться и публиковать новости, взятые из зарубежных новостных сайтов или СМИ, без специального одобрения;

Веб-страницы фильтруются по ключевым словам, связанным с государственной безопасностью, а также по чёрному списку адресов сайтов.

В частности, сайт Википедии также неоднократно блокировался на территории КНР. Причиной блокировки стало, в частности, описание событий мая – июня 1989 года, в Китае во время бойни на площади Тяньаньмэнь.

В 2008 году «Международная амнистия» сообщила о том, что десятки людей «до сих пор томятся в китайских тюрьмах в результате абсолютно несправедливых судебных процессов. Впоследствии в тюрьму попали и многие другие за то, что они поднимали тему протестов и ставили под вопрос действия, предпринятые властями в 1989 году».

Также, нельзя не сказать про ещё одну из самых сильнейших локальных интернет-систем мира, а именно северокорейский «Кванмён».

Сеть «Кванмён» – т.н. национальный интранет на территории КНДР. Создан в 2000 году по инициативе правительства КНДР и является одной из самых изолированных от Интернета

компьютерных сетей. Содержит, помимо материалов, восхваляющих чучхе и правительство КНДР, различные научные материалы (технические, естественно-научные тексты, сайты общения высших учебных заведений и т.п.). Доступна электронная корреспонденция, разрешены сайты частных пользователей. На 2014 год насчитывает, по разным оценкам, от 1 до 5,5 тысячи сайтов. Из них половина – учебные заведения и другие организации.

Ну и последнее, о чём нужно будет упомянуть, так это проект российского интранета, в народе обрётший название «Чебурнет».

Началась эта история в июле 2012 года, когда Президентом РФ был подписан Федеральный закон № 139-ФЗ, который внёс в другие федеральные законы ряд положений, предполагающих фильтрацию интернет-сайтов по системе чёрного списка и блокировку запрещённых интернет-ресурсов.

В дальнейшем, федеральная служба Роскомнадзор, которую неоднократно обвиняли в попытках цензурирования интернета и нарушения свободы слова, стала блокировать сайты и различные интернет-страницы, под предлогом отказа от переноса данных в Россию или «защиты детей от вредной информации» либо прямо критикующих деятельность Правительства или Парламента России.

В частности в разное время были заблокированы такие сайты оппозиционных СМИ и деятелей как Каспаров.ру, Грани.ру, Ej.ru (2014 год) и navalny.ru (2018), первые три из которых были заблокированы из-за «призывов к противоправной деятельности». Под блокировки также попадали различные мессенджеры, такие как Vchat, WeChat, а также интернет-рация Zello (в 2017 году) в «качестве эксперимента» по блокировке подсетей Amazon сервисов, которая использовалась дальнбойщиками для координации забастовки в 2015 году.

Никакого социального запроса на усилия государства в этой сфере не существует. Большинство россиян намеренно вводятся в заблуждение и отсюда получают различные некорректные данные, в частности всероссийского социологического опроса 2014 года каждый второй респондент отмечает, что цензура информации в Интернете необходима. Люди любят проводить много времени в Интернет и он стал настоящим образом жизни для миллионов россиян.

В 2016 году глава службы Александр Жаров заявил, что «...никакой цензуры у нас нет», так как, по его мнению, сайты блокируются после публикации информации, а не до.

Несмотря на то, что 5-м пунктом 29 статьи Конституции РФ запрещена любая цензура и гарантируется свобода СМИ, в России ситуация с интернетом становится с каждым годом всё плачевнее.

И вот, совсем недавно, 12 февраля 2019 года Госдума рассмотрела и приняла в первом чтении законопроект «об устойчивости Рунета», или, как его еще называют, о «суверенном интернете».

Законопроект предназначен для «обеспечения устойчивой работы российского сегмента интернета в случае отключения от глобальной инфраструктуры Всемирной паутины». На самом же деле, весь этот процесс является пресловутым «закручиванием гаек» и накрытием «интранет-куполом» всей страны и её близлежащих соседей.

Эксперты при правительстве России ранее заявили, что законопроект в случае реализации создаст риски нарушения работы Рунета и чрезмерно расширит полномочия Роскомнадзора по прямому управлению отраслью связи, а для компенсации проблем операторам связи может понадобиться до 134 миллиардов рублей в год.

На самом деле в статусе-кво ситуация становится всё хуже и хуже. Сейчас уже около двух лет, почти каждый вечер в Казахстане происходит «сбой» с видеохостинговым сервисом YouTube. Причиной этих сбоев, как вы уже возможно догадались, является его блокировка. Пока что это происходит лишь по вечерам и легко обходится сторонними ресурсами, VPN, прокси-серверами и даже онлайн-переводчиками.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 [https:// ru.wikipedia.org/wiki/Золотой_щит](https://ru.wikipedia.org/wiki/Золотой_щит)
- 2 [https://ru.wikipedia.org/wiki/События_на_площади_Тяньаньмэнь_\(1989\)#Санкции_в_связи_с_событиями_на_площади_Тяньаньмэнь](https://ru.wikipedia.org/wiki/События_на_площади_Тяньаньмэнь_(1989)#Санкции_в_связи_с_событиями_на_площади_Тяньаньмэнь)
- 3 [https:// ru.wikipedia.org/wiki/Интернет-цензура](https://ru.wikipedia.org/wiki/Интернет-цензура)
4. [https:// ru.wikipedia.org/wiki/Интернет#История](https://ru.wikipedia.org/wiki/Интернет#История)
- 5 https://ru.wikipedia.org/wiki/Интернет_в_КНДР#Внутренняя_сеть_«Кванмён»
- 6 [https://ru.wikipedia.org/wiki/Кванмён_\(сеть\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Кванмён_(сеть))
- 7 <https://ru.wikipedia.org/wiki/Роскомнадзор>
- 8 <https://www.svoboda.org/a/29765367.html>

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕТСКОЙ БИБЛИОТЕКИ

ЛАТЫПОВА З. Х.

к.ф.н., профессор ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ТІЛЕУБЕРДІ Г. Қ.

ст. преподаватель, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ДУКЕМБАЕВА З.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Актуальность темы заключается в том, что современная библиотека, преодолевая ряд определенных проблем коммуникационного, бытового и социального характеров, является достаточно прогрессивной системой, которая по мере своих возможностей приобщается к миру новых технологий, осваивается в современной социально - культурной ситуации, играет одну из основных ролей в процессе формирования полноценной личности, обогащаясь инновационными технологиями и нововведением в области образования и просвещения. Правительство ставит перед собой задачи дальнейшего развития и преобразования библиотечного дела в современном мире, путем преобразования библиотек классического образца в информационные центры, оснащенные инновационным оборудованием.

Подобные явления наглядно демонстрируют необходимость изменения библиотечного дела, как одного из значимого аспекта существования и процветания информационного, индустриального общества. Библиотека как культурный институт, привлекает к себе исследовательское внимание фактически с того времени, с какого она была осознана как специфический элемент жизни культурного человека.

Она становится необходимой, что является очень важным признаком автономной духовной жизни, вычлененности умственной культуры из еще слабо развитых и недифференцированных массивов в материальной и духовной культурах. Над сущностью библиотеки, которая очень рано начинает осмысливаться не только как механическое скопление книг, рукописей и других документов, запечатлевших слова и образы, но и как особое в качественном отношении образование, в котором человек реализует все возрастающее количество своих культурных запросов.

Однако, свойственный специалистам подход к библиотеке, к библиотечному делу отличается профессиональной ограниченностью,

пониманием их в культурно-утилитарном смысле, то есть без надлежащей широты представления самой проблемы.

Предлагаемое исследование представляет собой опыт исследования библиотеки как культурно-досугового учреждения, и опирающийся на широкую источниковедческую и теоретическую базу, представляемую современными науками о книге и библиотеке. На основе этого синтеза, если он удастся, только и возможно выработать целостное представление о данной культурной форме, обладающей своей структурой, системой организации, находящейся в эволюции своих институтов, организационных начал, социально-культурных функций.

Комплектуя фонды, следует хорошо знать книжную продукцию, читателей, особенности фонда, располагать сведениями о причинах отказа на ту или иную книгу и о пробелах в комплектовании. В первую очередь, такими сведениями обладают работники подразделений, обслуживающих юных читателей. Поэтому в формировании фондов должны активно участвовать работники библиотек-филиалов. Данные, необходимые для полноценного комплектования можно получить путем планомерной и систематической работы всех структурных подразделений ЦБС.

Изучение состава и запросов читателей, их потребностей в литературе – обязательное условие, обеспечивающее полноценное комплектование фонда. Особенно важен возрастной аспект. В каждой библиотеке – филиале должны быть данные о школьниках, проживающих в зоне обслуживания библиотек по возрастным группам. Нужно учитывать потребности читателей, которые занимаются в различных кружках, факультативах. В отдел комплектования и обработки литературы каждый филиал передает сведения о составе своих читателей.

Учет отказов и анализ их причин очень важны для совершенствования комплектования. В детских структурных подразделениях нужно выявлять книги, в которых чаще всего приходится отказывать читателям, и это не только произведения художественной литературы. Следует тщательно учитывать отказы на произведения, указанные в школьной программе. Сведения об отказах передаются в отдел комплектования и обработки литературы, где решается вопрос о целесообразности приобретения того или иного издания, а так же числа экземпляров.

Изучение состава и использования фонда – условие полноценного комплектования книжных фондов, в том числе для

детей. В процессе изучения фонда библиотекарь решает, какие издания следует оставить в фонде, что делать с изданиями, не пользующимися спросом, какими изданиями доукомплектовать фонд.

Фонд изучают различными методами. Важнейший среди них – статистический: анализ состава, развития и использования фонда каждого филиала, структурного подразделения. Данный анализ позволит в обобщенном виде представить величину фонда, распределение книг по отраслям знания, книг обеспеченность в целом и в отраслевом аспекте, книговыдачу, читаемость, обращаемость и другие сведения, необходимые для того чтобы сделать выводы о состоянии, качестве фонда конкретной библиотеки – филиала, о дальнейшем ее комплектовании. При помощи статистических данных можно сделать предварительные выводы. Более полно оценить качество фонда можно, анализируя его состав по содержанию.

Изучение использования фонда проводится в различных аспектах: возрастном, отраслевом, тематическом. Традиционный и эффективный метод изучения использования конкретных изданий – анализ книжных формуляров. Данный анализ даст точные сведения о том выдавалось ли данное издание читателям и сколько раз. Следует дифференцировать причины неиспользования читателями каждой книги (незаслуженно забытые издания, непрофильные, лишние дубликаты, морально устаревшие и т.д.). Необходим также анализ состава и использования текущих поступлений. Результаты изучения – данные о пробелах в фонде, о потребности в конкретных книгах, экзemplярности, темах, которые не обеспечены литературой, – передаются в отдел комплектования и обработки литературы ЦБ.

Правильная расстановка фонда имеет большое значение и для читателей и для библиотекарей. Так как от того как раскрыт фонд библиотеки, зависит его использование и качество обслуживания читателей. Правила расстановки фондов, открытых для читателей, и фондов, с которыми работает только библиотекарь, различны. Чаще всего в детских библиотеках используется систематико-алфавитная расстановка (документы расположены по отраслям знаний в соответствии с таблицами ББК, а внутри отраслевых разделов издания расставлены по алфавиту авторов). Преимущество такой расстановки в том, что она помогает библиотекарю быстро находить нужную книгу, даже не зная ее точного шифра, а если книги нет на месте, рекомендовать другую близкую по содержанию.

Весь фонд открытого доступа делится на несколько частей или фондов в соответствии с возрастной дифференциацией: литература для детей 5–7 лет; 8–9 лет; 10–11 лет, 12–14 лет. В фонде литература для каждой возрастной группы расставляется отдельно. Организация и систематизация каждого из этих фондов имеют свою специфику, обусловленную характером литературы и возрастными особенностями читателей. Поэтому в фонде литература для каждой возрастной группы расставляется отдельно. Чтобы облегчить использование и расстановку книг, каждый фонд получает условное обозначение: «Д., Мл., Ср., Ст.».

Книги для детей 5–7 лет по правилам библиотечной классификации, не систематизируются, они расставляются в алфавите авторов и заглавий; выделяют лишь отдельные темы – «Наша Родина», «Сказки», «О животных» и тд. Читатели 8-14 лет сами выбирают книги на полках открытого доступа. Предназначенный для них фонд систематизирован в соответствии с Таблицами ББК для детских библиотек. Книги для читателей Характер работы при открытом доступе к полкам требует тщательного отбора литературы с точки зрения ее содержания, количества и экземпляренности. Не следует загромождать фонд: книги на полках открытого доступа не должны быть представлены более чем в двух-трех экземпляров. На полочных разделителях название разделов фонда пишется четко крупным шрифтом. Для наглядности на разделители можно наклеивать соответствующие иллюстрации; особенно широко их применяют для читателей дошкольного и младшего школьного возраста. Читатель должен иметь ясное представление о том, как расставлены книги. С этой целью оформляются плакаты, знакомящие читателей с тем как расположена литература в открытом фонде. Каталог является важнейшим посредником между читателями и фондом. Полезно вывесить плакат, объясняющий роль каталога в выборе книг. Открытым доступом могут пользоваться все читатели библиотеки 8-14 лет. Тем читателям, которые не умеют или не хотят пользоваться открытым доступом, библиотекарь должен помочь найти нужную книгу.

В библиотеке надо создать условия, обеспечивающие сохранность книг: порядок на книжных полках, определенный санитарно-гигиенический режим, своевременный ремонт и переплет книг. Следует следить за расстановкой книг на полках, она должна быть свободной – тесно поставленные книги быстро изнашиваются. Для сохранности фондов имеет значение

поддержание режима: оптимальной температуры, влажности и чистоты воздуха. Чтобы книги преждевременно не изнашивались, их следует вовремя ремонтировать и переплетать. При выдаче и приеме книг библиотекарь должен просматривать каждую книгу и откладывать ветхие или порванные. Библиотекарь должен постоянно воспитывать у читателей ответственность за взятую в библиотеке книгу, за бережное отношение к ней, учить его строго выполнять правила пользования библиотекой и книгой.

Сегодня патриотическое воспитание-это комплексная система, включающая в себя большое количество направлений и сфер деятельности. В нем содержатся не только социальный, но и духовно-нравственный, культурно-исторический, военно-исторический, идеологический компоненты.

Главными целями этой системы являются развитие у подрастающего поколения гражданственности и патриотизма как важнейших духовно-нравственных и социальных ценностей, формирование у молодежи профессионально значимых качеств, умений и готовности к их активному проявлению в различных сферах жизни общества. Что может сделать в данном направлении библиотека? [1, с. 13]

В первую очередь – найти путь к сердцу ребенка через книгу. Для этого в библиотеке создается особая среда, побуждающая детей к общению, творчеству, деятельности. В основе работы по созданию такой среды лежат педагогика сотрудничества и сотворчества детей и взрослых, свобода выбора дел, которые предлагает участникам данного процесса библиотека, используя при этом различные формы библиотечной работы. Так, по каждому направлению системы патриотического воспитания в библиотеках оформлены традиционные выставки книжной и другой печатной продукции, которые по мере поступления дополняются справочными и документальными материалами. К особо значимым датам на информационном стенде делается подбор литературы, что является основой при дальнейшей работе библиотеки с объединениями центра. Это работа заключается в проведении бесед, викторин, конкурсно-познавательных программ, литературно-музыкальных встреч [1, с. 13].

В ходе этих мероприятий учащиеся не только познают общество, в котором живут, но и осознают права и обязанности гражданина, видят в их соблюдении важнейшее условие своего гражданского становления.

Отрадно, что патриотизм сегодня становится определяющим духовно-нравственным фактором в деле сохранения общественной стабильности, независимости и безопасности государства. Именно поэтому одним из приоритетных направлений Программы патриотического воспитания является формирование исторического сознания [1, с. 14].

Ведь сегодня, как это ни прискорбно, не только дети, но и многие подростки и даже взрослые не знают героев и их подвиги; не ориентируются во многих исторических событиях и не умеют найти логическую взаимосвязь между ними; не имеют понятия, что такое «города-герои», а уж назвать их все и подавно не могут; многие не знают имен прославленных полководцев, тех, кому мы обязаны Великой Победой [2, с. 28].

Художественные же тексты к сценариям подбираются таким образом, чтобы среди них были не только хрестоматийные и хорошо известные, но и совершенно новые, малоизвестные большинству. Новизна в данном случае, разумеется, – не самоцель, а средство усиления интереса аудитории к содержанию мероприятия [1, с. 15].

Идея патриотизма должна быть пропущена через сердце – и только тогда, наверное, она становится убеждением. Вот почему библиотекари делают ставку на интерактивные формы проведения мероприятий, предполагающие «обратную связь» с читателями, приглашение их к действию, к активному участию в общем деле. И такие наши мероприятия не обязательно ограничиваются стенами библиотеки. Ведать край родной — что может быть увлекательнее для юных сердец!? [3, с. 43].

Краеведческую деятельность можно рассматривать как один из ведущих компонентов системы патриотического воспитания детей и юношества. Обращение к архивным документам, материалам краеведческих музеев, периодическим изданиям, местным жителям — носителям информации о сравнительно недавнем прошлом — все это помогает познать историю родного края, полюбить его природу, понять те жизненные процессы, культурные традиции, которым жило и живет его население [5, с. 49].

Обращение к духовному наследию прошлого приобретает новое дополнительное измерение, когда дети общаются к традиционным видам народного искусства, праздникам, народным промыслам и ремеслам. Начать можно с того, чтобы дать юным читателям представление о об этом интереснейшем и богатом пласте народной жизни. И здесь на помощь приходит книга [1, с. 16].

Важно создать в библиотеке условия для проявления творческих способностей юных читателей. Детское творчество выстраивается на условиях свободной и смелой фантазии, но направляется она доброй целью и добрыми побуждениями – единственным обязательным условием любого творческого дела. Такое творчество воспитывает активное, оптимистичное, доброжелательное отношение к миру, построенное на основе сочувствия и сотрудничества [1, с. 17].

Таким образом, формирование ценностных ориентаций подрастающего поколения в современных условиях наталкивается на ряд нерешенных проблем. В их числе – противоречия, возникающие между декларируемыми ценностями, принятыми в обществе под влиянием СМИ, которые пропагандируют западный образ жизни и систему ценностей. Сегодня патриотическое воспитание – это комплексная система, включающая в себя большое количество направлений и сфер деятельности. В нем содержатся не только социальный, но и духовно-нравственный, культурно-исторический, военно-исторический, идеологический компоненты. Главными целями этой системы являются развитие у подрастающего поколения гражданственности и патриотизма как важнейших духовно-нравственных и социальных ценностей, формирование у молодежи профессионально значимых качеств, умений и готовности к их активному проявлению в различных сферах жизни общества.

В статье отражен важнейший аспект деятельности библиотек – создание и использование новых электронных документов для приобщения к чтению и развития культуры чтения юных пользователей.

Электронные формы библиографического информирования читателей, непосредственно связанные с компьютером, привлекают детей и подростков больше, чем традиционные. В статье идет речь о создании библиографических пособий для распространения в сети Интернет [5, с. 34–37].

Исходя из вышеизложенного можно выделить следующие задачи библиотек в системе популяризации чтения на современном этапе:

- содействие формированию благоприятной продвижения чтения информационной среды и создание условий доступности полезной для жизни и социально необходимой литературы, определение круга которой осуществляется библиографами;

- продвижение лучших образцов литературы в широкие слои читателей, в частности средствами рекомендательной (популярной, просветительской) библиографии;

- формирование в общественном мнении представлений о ценности и значимости чтения и книжной культуры;

- создание положительных и привлекательных образов читающего человека, книги, литературы, библиотек, книжных магазинов и других социальных институтов, связанных с чтением, для чего нужно в полной мере использовать потенциал рекламы и пропаганды;

- вовлечение в активное квалифицированное чтение нечитающих и малочитающих людей, в частности путем использования «малых жанров» рекомендательной, рекламной библиографии и пропаганды: планов чтения, книжных закладок, библиографических листовок, книжных выставок и пр.

ЛИТЕРАТУРА

1 Некрасова, Н. С думой о будущем / Н. Некрасова // Библиотека. - 2007. - № 2. - С. 13-17.

2 Ильина, Л. Любовь к отечеству сквозь таинство страниц / Л. Ильина // Библиотека. - 2006. - № 11. - С. 28-30.

3 Монастырева, Г. Поколение NEXТ. Их выбор / Г. Монастырева // Библиотека. - 2006. - № 12. - С. 42-45.

4 Нестерова, Н. Растим патриотов / Н. Нестерова // Библиотека. - 2006. - № 2. - С. 19-24.

5 Баркова, И. Путеводитель для детей. Библиографические пособия, предназначенные для распространения в сетевом формате / И. Баркова // Библиотека. - 2012. - № 8. - С. 34 - 37.

КІТАПХАНА ЖҮЙЕСІНІҢ ТАРИХИ, МӘДЕНИ ЖӘНЕ РУХАНИ МАҢЫЗЫ

ЛАТЫПОВА З. Х.

ф.ғ.к., профессор, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

КУРМАШЕВА Г. М.

магистрант, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Кітапхана – мәдени-ағартушылық мекеме. Кітапхана баспасөз шығармаларын жинау, сақтау, насихаттаумен, оқырмандарға баспасөз шығармаларын берумен, мәдени-ағарту және ғылыми-

көпшілік жұмыстарын ұйымдастырумен шұғылданады. Кітапхана атқаратын міндетіне, кітап қорының құрамына және жұмыс әдісіне қарай екіге бөлінеді: а) көпшілік; ә) ғылыми және арнаулы.

Көпшілік кітапхана – оқырманға қоғамдық-саяси, кәсіптік, жалпы білім беретін басылымдарды ұсынады. Ғылыми және арнаулы кітапханалар ғылым салалары мен белгілі бір ұйымдарға (мекемелер, оқу орындары, т.б.) қызмет етеді. Кітапханалар жазба ескерткіштердің қоғамдық қоймасы ретінде ерте заманда пайда болған [1].

Әлемдегі алғашқы кітапхана 8000 жыл бұрын пайда болған. Ежелгі Месопатамия тұрғындары тақтайшаларға балшықты жіңішке «сына» деп аталатын таяқшалармен жазған екен. Осы тәсілмен «сына жазуы» танымал бола бастады. Тақтайшаларды күйдіріп, олардың ішіндегі ең бағалыларын бұзылып кетпес үшін арнайы конверттерге салып қойған.

Археологтар үлкен сарайларда тақырыптарына байланысты іріктеліп сақталған осындай конверттердің біразын тауып алған. Осы кезден бастап кітапхана тарихының алғашқы беті ашылған. Ежелгі Египеттегі кітапханалар ғибадатханаларда сақталған. Оны шырақшылар қарауылдаған. Египеттіктер жазуды алғаш папирус ағаштарына жазып, ұштарына таяқшаларды тығып, орама үлгісінде орап қойған.

Ежелгі римдіктер өзгеше үлгіде кітапхана салуды ойластырады. Юлий Цезарь сол кітапхана ісіне бел шеше кірісіп, жобасын жасап, жоспарын да өзі құрады. Цезарь өмірден өткеннен кейін де оның бастамасымен салынған кітапханалар ерекше танымалдылыққа ие болған. Римнің бақуатты тұрғындары кітапханаларды арнайы кедей отбасындағылардың пайдалануына жағдай жасады да, өздері үшін таптырмас кітап қорларын көбейтті. IV ғасырда Римде 28-ге жуық кітапхана бой көтерді.

Біздің эрамыз басталар шақта кітапханалар шіркеулер мен монастырьлердің ажыратылмас бір бөлшегіне айналып алды. Тақуалар кітаптарды оқи жүріп, оны өздері де жазды. Сондықтан да олардың күшімен көптеген кітапханалар жандана түсті. Ортағасыр аяқталар тұста сәулеті көкпен таласқан шіркеулер салына бастады. Осы кезде кітапқұмар адамдар да құр алақан отырмастан, сол шіркеулердің жанына кітапханалар тұрғыза бастады. Университеттер де кітап қорын көбейту мақсатында білікті жұмыс атқарып, кітап жинауда белсенділік танытты. Париж университеті, Гейделберг пен

Флоренция университеттері өздерінің даңқты кітапханаларымен мақтанып, «бұғауланған» кітаптарымен таныла бастады.

Бірақ ол кездерде кітаптарды жасап шығару қиын іс болатын. Өйткені олар өркениетін жасырып ұстамаса да, «қызғанып» қатар-қатар болып тізілген қабырғадағы кітаптарын шынжырлап сақтады. Бүгін біздер жиі табылатын халықтық кітапханалар 100 жылдан бері ғана өмір сүріп келеді. Ағылшындық саясаткерлер XIX ғасырдың басында халықты еркін түрде кітапханаға шақыра бастады. 1850 жылдың соңында ағылшын Парламенті адамдардың бөріне арналған кітапханалардың бой көтеріліп, халықтың қолданысына беруге рұқсатын берді [2].

Адамға жарық сәуле кеңітетін сыйлап, білім көкжиегін орта ол сөзсіз кітапхана болып саналады. Ежелден кітапхананың қоғамдағы маңызы мен атқаратын рөлі жоғары екені белгілі. Тіпті, ұлы шайқастардың өзінде білім қазынасы жиналған ошақты жауынгерлерден сақтап қалуға тырысқан.

Оған дәлел ретінде сан жүз жылдар бойы әлемдегі ең бай кітапхана болып келген Отырар кітапханасын келтіруге болады. Шыңғыс ханның 150 мың әскеріне 5 ай бойы қарсы шайқасқан Отырар халқы көптеген кітаптарды үңгірге тыққандары тарихтан белгілі. Бұл дегеніміз, ата-бабаларымыздың өз өмірлеріне қауіп төніп тұрғанына қарамастан кітаптарды аман алып қалуға тырысқандары үлкен мақтаныш. Ежелде өмір сүрген ғұлама ғалымдардың кітапханаға деген шексіз махаббаты бүгінгі ұрпақты тандандырмай қоймайды. Мысалы, бұрынырақта өмір сүрген ғұлама ғалым, ойшыл, әлемнің екінші ұстазы атанған Әбу Насыр әл-Фарабидің Бағдад қаласына баруына бірден-бір себеп онда орналасқан бай кітапханаға деген қызығушылық әсер еткен көрінеді.

Демек, білім-ғылым жолын қуған жандар қаланың кітапханасында назардан тыс қалдырмаған. Ал, бұл күнде, ақпараттық технологиялар қарыштап дамыған заманда халықтың кітапханаға бару ықыластарын бұрынғымен салыстыруға келмейтін сияқты. Кітапхана орнын интернет, ал кітапты компьютер алмастырып отыр. Қазақтың белгілі орыс тілді қазақ ақыны Олжас Сүлейменов айтқандай «Оқырман қауымының басым бөлігі тыңдарман мен көрерменге айналып кетті».

Дегенмен, көпке топырақ шашудан аулақпыз. Әрине, кітапханадан ләззат алып табалдырығын тоздырып жүрген жандар жоқ демейміз, бар. Елбасы жыл сайынғы өз жолдауында жастарға кітап оқудың маңызы мен қажеттілігіне тоқталып өтеді. Осы жолы да

бұл үрдіс ұмыт болмады. Н. Ә. Назарбаев 2012 жылғы 14 желтоқсан күнгі өзінің жолдауында жастардың кітапқа деген қызығушылығын арттыру үшін ең үздік 100 заманауи кітапты іріктеп, оларды қазақ тіліне аудару туралы айтты. Бұл, әрине, еліміздің кітап қорына қосылатын үлкен байлық болары сөзсіз.

Сонымен қатар, «Мәдени мұра» бағдарламасы бойынша елімізде көптеген кітаптар жарық көрді. Мұның барлығы еліміздің мәдениеті мен өркениетін дамыту жолында Елбасымыздың жасап жатқан істері екені анық. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев кітап жайында: «Кітап – ең сабырлы ұстаз. Тек кітап қана қайырымдылық пен айуандықтың, ақиқат пен жалғанның ара жігін айнытпай танып білуге үйретеді» деген болатын. Сондықтан да жастардың кітапты аялап, құрметтеп, кітапқа адал болуға шақырады Елбасы [3].

Мәдени мұра – орны толмас құнды рухани, мәдени, экономикалық және әлеуметтік қазына. Мұра осы заманғы ғылым, білім мен мәдениеттің де қайнар көзі. Бұл, табиғи байлықтарымен қатар, ұлттық өзін-өзі сыйлауы мен әлемдік қоғамдастықты мойындатуына басты негіз болып табылады. Мемлекеттік бағдарламаны іске асыру Қазақстан тарихындағы шын мәнінде теңдесі жоқ, аса жемісті гуманитарлық акция болды. Отандық мәдениет пен ғылымды жоғары деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін жаңа құнды тәжірибе алынды. Еліміздің тарихи-мәдени мұрасын зерделеу, айрықша маңызы бар тарихи-мәдени және сәулет ескерткіштерін қайта қалпына келтіру жөнінде ауқымды жұмыс атқарылды.

Бүгінгі күні мемлекеттік мұражайларда екі миллионнан астам мәдени құндылықтар сақталуда. Ұлттық мәдениет пен жазудың сан ғасырлық тәжірибесін қорыту, әлемдік ғылыми ой-сананың, мәдениет пен әдебиеттің үздік жетістіктері негізінде гуманитарлық білімнің мемлекеттік тілдегі толыққанды қорын құру жөнінде жұмыс жүргізілді. Мемлекеттік бағдарламаны іске асыру барысында 35 тарих және мәдениет ескерткіштерінде жаңғырту жұмыстары, 30 қалашық, қоныс, тұрақ пен қорғанда археологиялық зерттеу жұмыстары жүзеге асырылды.

Кітаптың, әдебиеттің адам тәрбиелеу процесінде алатын орны сөзсіз. Қазақстанның қазіргі тәуелсіздік кезеңіндегі тарихи дамуында қоғамның мәдени саласының маңызы ерекше күшейіп, салмағы арта түспек. «Өткенсіз болашақ жоқ» немесе «тарихтан тағылым» деген қағидаларға сүйенсек, қоғам өміріндегі барлық

құбылыстардың себеп-салдарын өткен тарихтан іздеуіміз қажет. Осы тұрғыдан алғанда, мәдениетіміздің өткен тарихын жан-жақты сараламай, рухани өміріміздегі оң өзгерістер мен шешуін таппаған мәселелерді қарастыру мүмкін болмас еді. Кеңес дәуірінде қыспаққа ұшыраған төл мәдениетіміз неден ұтылып, нені жоғалтқанын тарихи тұрғыдан объективті түрде зерделеу қажет-ақ. Осы орайда, Француз тарихшысы Ж. Мишле атап көрсеткендей, «кімде кім, егер тек бүгінгіні ғана ұстанса, ол болашақты түсіне алмайды».

Баланың тілін дамытудың негізгі – көркем шығарманың мәтіні екеніне ерекше тоқталып өтуге болады.

Ж. Баласағұнның ізімен немесе, одан тәуелсіз ғылымнан не үздіксіз бәрін алу идеясын Махмұд Кашқари, Ахмет Үгенекі, Қожа Ахмет Яссауи, Имад ад-дин Әбул-Насыр Әл-Фараби, Реванди Хорезми, Сайф Сарай қайталайды. Ерекше езгешеліктері ғылым мен өнер, мәдени құндылықтар әрбір халықтың туған тілінде, халық оқымыстыларының, халыққа шын ықыласпен берілген білімпаз адамдардың күшімен жасалуы қажеттілігіне назар аударулары болып табылады. Туған тілдің ролін түсінудегі пікірлестік олардың түркі халықтарының рухани сұраныстары мен тілектеріне жақындастырды.

Қандай да бір ұлы педагог секілді ол энциклопедист-философ, психолог, тарихшы, лингвист, этнограф, фольклорист, әдебиеттанушы болатын. Түркі халықтарының рухани асыл қазынасы оның көз алдында болады, ғалым олардың мәдениетіндегі сабақтастық пен ортақтыққа қызықты. Адамдық жетілулердің мәні мен мазмұны жайлы түсінік тәрбиенің халықтық идеалдарының тұрақтылығынан куә етеді. Кемелденген тұлға сипаттары тек тілек-сөздер аумағында ғана мүмкін болған жоқ. Олар тәрбие тәжірибесі мен тығыз байланысты алға шықты, яғни сөз бен істің бірлігі халық педагогикасының ең күшті тұстарының бірі деп арнайы көрсетеді. Тәрбие мақсатын жүйеге келтіруге әрекеттенеді. Жақсы тілек, жақсы сөз, жақсы іс, автор көрсетуінде түркі халықтары үшін белгілі өсиет. Аса байқалатыны, олардың адамдық кемелдену заңдылығын тәрбиелеу, өзін-өзі тәрбиелеу, қайта тәрбиелеумен өзара байланыста, бірлікте қарастыратындықтары. Жетілу түркілер ұғымында тұлғаның ұнамды және ұнамсыз сапаларының бірін-бірі жоққа шығаруы. Жағымды сипаттардың қалыптасуы бұл жерде, ең алдымен адамның жағымсыз сапаларға қарсы тұра алатын ішкі күштерін қолдау ретінде түсіндіріледі. Егер адамда ізгілікке қарсы тұратын белгілерді женетін күш жоқ болса, онда ұнамды сапалар жойылады, жоғалып кетеді

Халықтық тәрбие дәстүрлерін жетік білу Баласағұнша мінез-құлық ережелерін жүйелеуге жәрдемдесті. Ол тұлғаға табиғаттың ықпалы жайлы халық сенімін өз сенімі тақырыбы етіп алады және табиғатқа үйлесімділік қағидасын ұсынады. Осылайша ұлы ұстаз алыптан үйрене отыра халықты үйретті. Халыққа қызмет ету оның рухани қазынасын игерусіз мүмкін емес: халықтық - халық балаларына, автордың негізгі өсиеті осыдан тұрды. Халықтардың рухани өмірінің мәнді нышандарын жетік білуге сүйенетін халықтық қағидасы. Баласағұни педагогикасына ерекше тартымды күш берді. Сондықтан бұл қағида оның педагогикалық жүйесінің патриоттық өзегі болып табылады. Құтты біліктің ғылымға белгілі веналық, каирлық және намангандық нұсқалары бар. Тұлғалы туынды Батыстағы әлемге австриялық шығыстанушы фон Хаммер Пургштал арқылы белгілі болады.

Ежелгі заманнан бергі жинақталған халқымыздың асыл мұрасы - ауыз әдебиетінен бастап, кеңестік дәуірде саяси қудалауға ұшырап, кейіннен ақталған барлық ақын-жазушылардың мұраларын жинау мен зерттеу ісінде, халыққа насихаттауда әдебиетші-ғалымдардың еңбектері зор. Сондай-ақ белгілі қайраткерлер мен танымал шығармашылық өкілдерінің өмірбаяны мен шығармашылық қызметін зерттеу ісіне маман тарихшылар да өз үлестерін қосуда. Қорыта айта әр туынды шығармалардың өз өзекті орны болады. Сол себептен бір шығарманы пайдалана отырып, оның түпкі түбіріне енбей қорытынды жасау өте қиын. Сол себептен әрбір туындының түбіне еніп, мән мағынансын тереңнен ашқан зор. Ежелгі заманнан бергі жинақталған халқымыздың асыл мұрасы-ауыз әдебиетінен бастап, кеңестік дәуірде саяси қудалауға ұшырап, кейіннен ақталған барлық ақын-жазушылардың мұраларын жинау мен зерттеу ісінде, халыққа насихаттауда әдебиетші-ғалымдардың еңбектері зор. Сондай-ақ белгілі қайраткерлер мен танымал шығармашылық өкілдерінің өмірбаяны мен шығармашылық қызметін зерттеу ісіне маман тарихшылар да өз үлестерін қосуда. Қорыта айта әр туынды шығармалардың өз өзекті орны болады. Сол себептен бір шығарманы пайдалана отырып, оның түпкі түбіріне енбей қорытынды жасау өте қиын. Сол себептен әрбір туындының түбіне еніп, мән мағынансын тереңнен ашқан зор.

Президент Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында «Гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы жүзеге асып жатқаны белгілі.

Жобаның мақсаты – гуманитарлық білімнің барлық бағыттары бойынша әлемдегі ең жақсы 100 оқулықты әр түрлі тілдерден қазақ тіліне аударып, жастарға дүние жүзіндегі таңдаулы үлгілердің негізінде білім алуға мүмкіндік жасау, бұл – алдағы бірнеше жылдың үдесіндегі мақсат-міндет болып табылады. Жобаны жүзеге асыру үшін Ұлттық аудару бюросы үкіметтік емес және коммерциялық емес ұйым түрінде құрылды.

Жоба аясында қазіргі әлемдегі (әлемнің алдыңғы қатарлы университеттерінде) философия, әлеуметтану, психология, мәдениеттану, дінтану, лингвистика және экономика салаларында ең танымал оқулықтарды қазақ тіліне аудару күтілуде. Осыған байланысты, Ұлттық аудару бюросы АҚШ, Ұлыбритания, Швейцария, Франция және Ресейдің жетекші басылымдарымен серіктестік орнатқан.

Соңғы уақытта Қазақстан азаматтарының, әсіресе, жастардың рухани-адамгершілік негіздеріне үлкен мән беріледі. Қазақстан Республикасы Президенті, Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында айтылғандай, жас ұрпақты тәрбиелеу ерекше маңызға ие [4].

Сонымен, жаңа мәдени құндылықтарды қалыптастыруда кітапхана үлкен рөл атқарады.

Кітапханалар білім беру және оқытудың ең үлкен қолдаушысы және өмірдің ажырамайтын бір бөлігі. Дамыған елдерде шамамен бір адамға жеті кітаптан тура келсе, бізде бір кітапқа жеті адамнан тура келеді. Саяси шешімдер институтының мәлімдеуінше еліміздегі ірі қалаларда тұратын халықтың 4/1 бөлігі бір жыл ішінде мүлде кітап оқымаған немесе өмірі кітап бетін ашпаған.

Кітап оқытындардың көпшілігі де егде жастағы кісілер, ал оқымайтындардың көпшілігі жастар. Ел болашағының атар таңы – бүгінгі жастарды кітап оқуға ынталандыру керек. Ата-бабаларымыздың кітап және кітапханаларға көп мән бергені тарихтағы іздерінен көрініп тұр.

Білім берудің және оқытудың кітап арқылы жүзеге асатынының шындық екені ойланып қаралатын болса, әр мектепке кітап қоры көп бір-бір кітапханадан керек екені аңғарылады. Педагогтарды дайындайтын оқу орындарына кітапханашылық сабағы енгізілу керек, сонда оқытушылар да оқушыларға кітап оқу құштарлығымен дағдысын қалыптастыра алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Қазақстан Республикасының Ғылым Энциклопедиясы

2 <https://massaget.kz/layfstayl/bilim/zharatylystanu/3871>

3 <http://old.el.kz/blogs/entry/content-4998>

4 Қазақстан Республикасы Президенті, Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы. <http://www.akorda.kz>

КІТАПХАНАЛЫҚ ПРОЦЕССТЕРДІ АВТОМАТТАНДЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ЛАТЫПОВА З. Х.

ф.ғ.к., профессор, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

КУРМАШЕВА Г. М.

магистрант, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Бүгінгі күні жас ұрпаққа берілер білім мен тәрбиенің өз мәнінде сапалы болуы бірінші кезекте тұрғаны анық. ХХІ ғасырда кітапхана саласын дамыту тек республика ішінде ғана емес, халықаралық ктпханалармен байланыс орнату, пайдаланушыларға сапалы қызмет көрсету, жаңа технология, бағдарламаларды енгізу, кітапхана қорын насихаттау, ақпараттық ресурстарды құру мен сақтау – бұл жаңа бағытта жұмыс істеуді талап етеді.

«Біз цифрлы технологияны қолдану арқылы құрылатын жаңа индустрияларды өркендетуге тиіспіз. Бұл – маңызды кешенді міндет. Елде 3D-принтинг, онлайн-сауда, мобильді банкинг, цифрлы қызмет көрсету секілді денсаулық сақтау, білім беру ісінде қолданылатын және басқа да перспективалы салаларды дамыту керек. Бұл индустриялар қазірдің өзінде дамыған елдердің экономикаларының құрылымын өзгертіп, дәстүрлі салаларға жаңа сапа дарытты. Цифрландыру дегеніміз Қазақстанның озық ел атану жолындағы мақсат емес, құрал. Бәсекеге қабілетті болу, өсімді, өнім өндіруді арттыру, міне, осы – мақсат», – деді Елбасы өзінің Жолдауында.

Цифрлы технология біздің өмірімізге тәуелсіздігіміздің бастапқы жылдары-ақ батыл енгізіле бастады. Ең алдымен, мектептерді жаппай компьютерлендіру қолға алынды. Компьютерлер кеңседе де, үйде де негізгі ақпараттық құрал ретінде пайдаланылып, ақпаратпен орындалатын кез келген жұмыс компьютер көмегімен жүзеге асырылатын болды. Ақпаратты сақтау да, тасымалдау да жолға қойылды. Президенттің Жолдауында елімізде үлкен

экономикалық және технологиялық дүмпу болуы тиістігі баса айтылды. Ал ол үшін, ең алдымен, тағы сол ІТ саласына басымдық беріледі. Жалпы, Қазақстанда ақпараттық технологияларды мемлекеттік секторға ендіру жұмыстары осыдан он жыл бұрын сәтті басталған. Оған мысал – «eGov» жүйесі немесе Қазақстанның электронды үкіметі. Дәл осы жүйенің көмегімен бүгінде жүздеген операцияны компьютер алдында отырып-ақ жүргізе аласыз. Құжат ресімдеу, коммуналдық қызмет түрлерінің ақысын, салық, айыппұл, сақтандыру және өзге де қызмет түрлерін үйде отырып төлеуге кез келген қазақстандықтың мүмкіндігі бар. Бұл істер алдағы кезде одан әрі жетілдіріле түседі [1].

Кітапхана саласында қолданылып жатқан жаңа ақпараттық технологиялар, электрондық ресурстар, пайдаланушыларға қызмет көрсетудің жаңа формалары, кітапхана қорларын сақтау – бүгінгі күннің белгісі. Библиографиялық қызмет көрсетудің өзінің қызмет аясы ретінде библиографиялық ақпарат – пайдаланушы жүйесі бар, мақсаты – библиографиялық ақпаратты оқырманға тиімді жолмен жеткізетін жағдай жасау болып табылады.

Оның нәтижесі ретінде құжаттар туралы мәліметтерді тарату мақсатында жүзеге асырылған шаралар жиынтығын атауға болады: орындалған библиографиялық тізімдер саны, әдебиеттер тізімі, Мамандар күндері, ұйымдастырылған көрмелер, әдебиеттер шолуы және т.б.

Аталған барлық нәтиже көз жетерлік, есепке алуға жеңіл, және оған қарап библиографиялық жұмыс ауқымы мен сапасы анықталады. Осы процестер жиынтығы – библиографиялық ақпаратқа деген сұранысты қанағаттандыру міндеттерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Кітапханалық-ақпараттық қызметтің ортақ міндеті қоғам мүшелерінің ақпараттық қажеттігін қанағаттандыру болып табылады. Сондықтан ақпараттық қажеттіліктер ерекшелігін зерделеу кітапханалық-ақпараттық қызмет жүйесін жасаудың негізгі іспеттес.

Кітапханадағы жүйелік тәсіл жалпы (типтік) үрдістерді, жұмыс істеу элементтерін, сондай-ақ олардың дәстүрлі нысандарын анықтауға мүмкіндік береді.

Осы негізде кітапханашылар жұмысының сапасын жақсарту мақсатында (соның ішінде олар үшін қолайлы жұмыс жағдайларын жасау) және пайдаланушыларға қызмет көрсету (тиісті және тиісті ақпаратты жедел беру) мақсатында кітапханаларда автоматтандыру

құралдарын пайдалану бойынша тиісті шешімдер (ұсыныстар) іске асырылады.

Кітапхананың қызметін жүйе ретінде анықтайтын процестердің 4 тобы бар:

- 1) басқарушы;
- 2) технологиялық;
- 3) кітапхана қызметі;
- 4) ақпараттық қолдау [2].

Дәстүрлі түрде кітапханалар жеке операциялардың өнімділігін басқа автоматтандырылған процестерді бірыңғай жүйеге біріктіруге тырысқан кезде елеулі проблемаларды тудыратын басқа өндірістік процестерден дербес түрде жетілдіру әдістерін пайдаланады.

Осы ережелер негізінде жүйені анықтау үшін оның кейбір моделін құру керек.

Бұл операция, әдетте, әзірлеушілердің гипотезасы ретінде тұжырымдалған жорамалдарды әзірлеу негізінде жүзеге асырылады. Соңғысы табиғаттағы ықтималдық. Зерттеу нәтижелері бойынша оны растауға немесе қабылдауға болады.

Егер гипотеза зерттеушінің жеке фактілеріне емес, әртүрлі салдарын куәландыратын өзара байланысты фактілер жүйесіне, атап айтқанда, гипотезаларды растауға негізделген болса, дәлел ретінде танылады (шындық).

Егер гипотеза расталса, ықтимал білім сенімділікке айналады, бұл зерттеу мәселесін шешуге ықпал етеді.

Гипотезаны қою зерттеуді нақты бағдарға қана қоймай, сонымен қатар үлкен эвристикалық құндылыққа ие, гипотезаның тұжырымдамасы «белгілі бір белгісіздіктен бөліп, бұл белгісіздікті интегралдық жүйе түрінде елестету» қажеттілігімен байланысты [3].

Жүйелік тәсіл жүйелік кестелерді, мақсатты жоспарларды, күрделі аналитикалық мақсатты функцияларды (модельдерді) және т.б. құру үшін қатаң негіздерді сақтауды талап етеді, бұл үлкен ақталмаған және нәтижесіз шығындарға әкеледі.

Сондықтан зерттеуге ақпараттық көзқарасты қолдану ұсынылады, ол эксперименталды және ғылыми зерттеулер үшін уақыт пен ақшаны қысқартады, сонымен қатар ғылыми құрылымдарды жеңілдетеді.

Ақпараттық көзқараста зерттеушінің назарын бір жүйені микро- және макро-өлшемді координаталық қатынастар мен коммуникацияларға зерттеу элементтерінен ауыстырады [4].

Жүйелік талдаудан ақпараттық тәсілдің айырмашылығы бар.

Біріншісі жүйелік талдаудың жоғарыда аталған аспектілерін зерттеудің негізгі аспектісіне қатысты «фон» ретінде қарастырады - құрылымдық элементтердің жасырын (ішкі) қатынастарын, олардың қасиеттері мен сипаттамаларын зерттеу, сондай-ақ ішкі қатынастардың (ішкі ақпаратты) сыртқы әлем (сыртқы ақпарат – сыртқы қатынастар)

Кітапханалық және библиографиялық үдерістерді автоматтандыру жүйелерін дамыту (сонымен қатар басқалары да) екі жүйелік аспектіден тұрады: талдау және синтез.

Біріншісі автоматтандырылатын үдерістерді таңдауды, оларды зерттеуді, белгілі бір үлгілерді, ерекшеліктерін анықтауды қамтиды.

Сондай-ақ құрылатын жүйенің мақсаттары мен міндеттерін анықтау қажет. Екінші аспект талдау, техникалық, технологиялық және бағдарламалық шешімдердің нәтижесінде алынған сыртқы ВАТ ұйымын ұйымдастыруды білдіреді.

Сәтті жобалау жұмыстары үшін жобаланған объектінің бір немесе бірнеше прототипін анықтау ұсынылады, олардың негізінде бірқатар ықтимал нұсқаларды әзірлейді (олардың саны, әдетте, анықталған үлгілердің санынан бірнеше есе көп). Мысалы, автоматтандырылған кітапхананың ұйымдық және басқару құрылымын прототип ретінде анықтау үшін оның қолданыстағы құрылымын пайдалануға болады.

Содан кейін алынған нұсқалардан баламалы нұсқаларды таңдау керек. Жергілікті жағдайлар мен жергілікті шектеулерді ескере отырып, қалған шешімдерді таңдап алыңыз.

Кез келген нысанды жобалау сәттен бастап жүзеге асырылады:

а) оның функционалдық мақсатын анықтайды (неге керек? әйелдер, жобаланған объектісі не және қалай);

б) логикалық байланыстарды анықтайды жобаланған объектінің функционалды мақсаты, яғни қалыптастыру және қандай ретпен өңделеді);

в) жобалық объектіні іске асырудың материалдық құралдарын таңдау – функционалдық, технологиялық және техникалық аспект (тасымалдаушылар, деректерді өңдеу және т.б.);

г) кеңістіктік (аумақтық) орналастыру үшін бөлінген немесе мүмкіндіктері бар жерлерде жүзеге асырудың материалдық құралдарын бөлу;

д) жобаланған объектінің ұйымдастырушылық және басқарушылық құрылымын қалыптастыру (бірліктердің құрамы, орган және қызметкерлердің функционалдық міндеттері).

Жобалау кезінде объектінің сыртқы және ішкі ортасы қарастырылады.

Кітапхананың макро ортасы: оқырмандар және олардың сұраулары; ақпараттық провайдерлер (ақпараттар туралы ақпарат) және кітапханаларға жіберілген ақпараттық ағымдар, сыртқы кітапхананы басқару органдары.

Қазіргі кезеңдегі қоғам дамуының негізгі факторларының бірі, сөзсіз, бүкіл әлем бойынша адамзаттың басымдықты ақпараттық ағындарының жалпы өсуі болып табылады.

Күн сайын ол әрдайым маңызды ақпарат алу үшін және бір уақытта, екіншіден, әрбір нақты пайдаланушы үшін маңызы жоқ жалпы ағыннан қорғау үшін барынша маңызды болып келеді

Мұндай мүмкіндіктер библиотехникалық процестерді автоматтандыру құралдарын қамтамасыз етеді.

Ғалымдар айтуынша, «кітапханалық-библиографиялық процессорларды автоматтандыру қажеттілігі ынталандыратын белсенді фактор болып табылады.

Бұл кітапханаларға түрлі техникалық құралдарды қолданумен байланысты қаражаттарды зерттеу және зерттеу үдерістерінде ынтымақтастық жолдарын іздеуге мәжбүр етеді» [5].

Автоматтандыру құралдарының бір уақытта бірнеше мақсатқа қол жеткізуге мүмкіндік беретіні анық. Мысалы, коллекцияны сатып алуды автоматтандыру кітапханашыларды уақыт жұмсаудан босатады, тапсырыс учаскелеріне тікелей баруды және әдебиеттер мен мерзімді басылымдарды сатып алуды, сондай-ақ олардың кітапханаға жеткізілуі физикалық еңбекпен байланысты, оқырманның кітап күту уақытын қысқартады, жеңілдетеді, қызмет көрсету мәдениетін арттырады және операциялық тиімділікке қол жеткізуге мүмкіндік береді. Библиографиялық үрдістердің компоненттерінің (элементтерінің) көпшілігі автоматтандырылуы мүмкін.

Дегенмен күрделі және қымбат спикерлерді қолданудың орындылығы кітапхананың түрі мен мақсаты, оның ғимаратының көлемі мен саны, жинақтың көлемі мен орналасуы, оқу залдары мен басқа кітапханалық бөлмелер, пайдаланушылардың саны мен кітаптары сияқты себептерге, сондай-ақ күрделі техникалық құралдарды қаржыландыру және техникалық қызмет көрсету мүмкіндігіне байланысты болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 <https://turkystan.kz/article/70078>
- 2 Алешин Л. И. М Автоматизация в библиотеке Ч. 1. М., 2015.
- 3 Библиотекovedческие исследования: Методология и методика. М., 2008.
- 4 Гаскюэль Ж. Пространство для книг: Руководство для всех тех, кто строит, оборудует и обновляет библиотеку. М., 2005.
- 5 Ляшенко И.П., Михалкина О.Б., Татаринов В.И., Цуркан В.В. Механизация и автоматизация библиотечных процессов. М., 2017.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЖУРНАЛИСТИКИ КАЗАХСТАНА В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

НЕФТИСОВА Е. К.

преподаватель, Павлодарский высший колледж управления, г.Павлодар

БОНДАРЕВА Д. О.

студент, Павлодарский высший колледж управления, г. Павлодар

Пути дальнейшего развития общества, скорость и направление социальных и политических изменений будут во многом определяться параметрами медиапространства и развитием медиа и медийной техники. Медиапространство во многом уже сейчас определяет параметры трансформации механизмов формирования политического поля через изменение базовых технологий взаимодействия государства и общества. Вот почему сегодня исследование медиапространства представляется особенно актуальным.

Во-первых, возрастающая роль информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) привела к появлению ряда концепций, которые ставят зависимость развития общества от прогресса этой отрасли. Обширный блок концепций связан с понятием «информационное общество». Программа развития информационного общества стала основой политической стратегии многих развитых стран, как США, Япония, страны Северной Европы, Великобритании, Германии и многих других. Сейчас к ним присоединились Южная Корея, Сингапур. Казахстан заявляет о своем стремлении к информационному обществу проектируя ряд экономических и политических программ, которые по существу стимулируют развитие онлайн-медиа, создают условия универсального доступа к Интернету в каждом ауле страны,

повышают качество предлагаемых услуг. Во-вторых, основным полем существования и функционирования информации является медиапространство и медиа-технологии, т.е. все, что связано с записью, хранением и передачей информации. В то же время медиапространство не может существовать вне социально-политических, экономических, культурных и иных контекстов, точно так же и общество не может эффективно функционировать без свободного и полного обмена информацией. На современном этапе развития все субъекты медиапространства должны активно участвовать в процессе демократических преобразований, поскольку масс-медиа стали общепризнанным инструментом целенаправленного конструирования политических порядков. Роль СМИ важна в силу их воздействия на общественное сознание. С помощью масс-медиа формируются демократические ценности, принципы и демократическая политическая культура, достигается национальная консолидация граждан, происходит приобщение к ценностям мирового порядка.

В-третьих, существуют разные уровни медиапространства – уровень одного учреждения или же города, региона, страны, нации или же глобальный, общемировой уровень. В период вхождения в мировое информационное пространство, развития и распространения Интернета, вероятно, следует говорить о глобальном расширении медиапространства. Медиапространство можно рассматривать и на качественно ином уровне в зависимости от доминирующей формы собственности СМИ: государственной, общественной или частной, что в свою очередь очень сильно влияет на эффективность функционирования масс-медиа как системы.

Сейчас буквально у каждого человека есть выход в интернет и свободный доступ к огромному количеству информации. Роль СМИ в современном обществе значительно изменилась.

«Исторически первым средством массовой коммуникации была печатная пресса, которая долгое время являлась лидером по популярности и масштабам распространения из всех масс-медиа. Даже изобретение радио не изменило статус-кво в этой сфере. Ситуация стала стремительно меняться с появлением телевидения. На заре новостного телевидения новостные сюжеты выходили в эфир с 2,3-дневной задержкой. Однако с появлением цифровых камер и спутников связи новости стали передаваться гораздо быстрее. Сегодня уровень технологий таков, что журналистам не надо обрабатывать свой материал, а достаточно иметь аппаратуру

с выходом на спутниковую передачу информации. Наступили времена новостей в режиме реального времени, или, как еще говорят, «живых новостей». Сидя у экранов телевизоров, можно узнавать о событиях абсолютно в то время, когда они происходят в той или иной точке мира. Телезрители становятся фактически очевидцами событий» [1].

По выражению известного американского исследователя Д. МакКуэйла, рыночные стандарты превращаются в «глобальную культуру масс-медиа» [2].

Можно проследить тенденции развития журналистики и СМИ в целом, которые коснулись и средств массовой коммуникации Казахстана.

Печатная пресса постепенно изживает себя. На фоне этого можно выделить первую тенденцию – это цифровизация. Технологии развиваются, и аудитория газет и других СМИ меняется. Чтобы оставаться читаемыми и востребованными газетам и журналам приходится значительно менять форму выпуска. В Казахстане существуют различные информационные порталы, а также приложения, которые можно установить на телефон и быть в курсе всех новостей. Такие приложения как «NUR.KZ», «Tengrinews», «Kaznews», «Караван». Это позволяет очень быстро доносить информацию для значительной части аудитории. «Характеристики новых технологий позволяют нам выйти за пределы традиционной массовой коммуникации. Эту новую область называют транзактной медийной коммуникацией» [3]. Это означает, что, каждая из сторон может выступать в качестве передатчика или получателя информации, что позволяет любому человеку или организации обращаться к множеству других людей. Таким образом, можно выделить одну из характеристик современных СМИ это интерактивность. В коммуникации такого вида получатель сообщения, как и его отправитель, является полноправным участником коммуникации.

Еще одна особенность это углубляющаяся коммерциализация печатной и электронной прессы. Как известно, средства массовой информации являются отражением социальных, экономических и политических процессов, происходящих в стране. Но в ходе монополизации прессы она теряет свою независимость и объективность и всё чаще используется в качестве инструмента для воздействия на читателей или слушателей. Новости и медиа-продукция становятся товаром, который можно продавать и

покупать. «По мнению авторитетных теоретиков масс-медиа Е. Фридлендера и Дж. Ли, возникает настоятельная необходимость учитывать ожидания рынка, для которого пишет данный журналист в данном издании» [4]. Это сказывается и на информации, которая нам предоставляется. Её круг значительно сужается и просветительская функция СМИ не выполняется. У аудитории формируется искаженный образ современного мира. «Так или иначе, но масс-медиа вынуждены либо считаться с конъюнктурой рынка и правилами маркетинга, чтобы обеспечить своё выживание и коммерческий успех, либо полностью строить свою деятельность на коммерческой эксплуатации рыночной конъюнктуры» [5]. Условия рыночной среды и жёсткая конкуренция оказывают своё влияние на издаваемые материалы. Следовательно, предпочтение отдаётся тем материалам, которые способны привлечь внимание и большую аудиторию, а также могут обеспечить изданию высокий рейтинг. В таких случаях требования рынка являются одним из основных критериев для создания новостей.

С развитием глобальной сети Интернет, быстрый доступ к информационным ресурсам стал открыт практически каждому. Вместе с его развитием, появляются новые каналы распространения информации. Интернет можно назвать коммуникационной средой, которая открыта для всех. У каждого появляется возможность создавать, использовать и обмениваться любой информацией, в зависимости от своих собственных интересов. В интернете отсутствует цензура, правила или ограничения для размещения информации. Интернет не имеет границ, то есть существует возможность мгновенно осуществлять информационные взаимодействия в виртуальной среде. Как итог, создаются интерактивные информационные конференции. Их примером являются блоги, которые относят к гражданской журналистике.

В заключении, можно сказать, что цифровые и компьютерные технологии играют огромную роль в развитии современных СМИ. Они работают в режиме реального времени, что очень важно для современных средств массовой коммуникации. Появляются новые формы массовой коммуникации. Широкое распространение приобретают интернет-СМИ. Массовые коммуникации всё чаще обращаются к демассификации. То есть они не стремятся к охвату огромной аудитории, а становятся узконаправленными. СМИ играют важную роль в создании картины мира каждого человека. Они так или иначе воздействуют на свою аудиторию.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Фомичева И.Д. Социология СМИ. М., 2007. С. 22
- 2 McQual, D. & Windhal, S. Communication Models for the Study of Mass Communication.
- 3 Брайт Д., Томпсон С. Основы воздействия СМИ.М., 2004. С. 396.
- 4 Михайлов С.А. Журналистика Соединённых Штатов Америки. СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2004 г.
- 5 Беспалова А.Г., Корнилов Е.А., Короченский А.П., Лучинский Ю.В., Станько А.И. История мировой журналистики. Изд. 3_е, исп. И доп. М.: ИКЦ «МарТ», Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2003. С. 415.

РОЛЬ ШКОЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ В СОЗДАНИИ ПОЛОЖИТЕЛЬНОГО ИМИДЖА

ОМАРОВА А. Е.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ЗЕЙНУЛИНА А. Ф.

к.ф.н., профессор, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Актуальность темы исследования связана с тем, что в современном мире, насыщенном информацией учреждениям и организациям приходится конкурировать друг с другом за привлечение и удержание внимания и интереса к себе со стороны различных категорий граждан, общественности, деловых кругов и т.д. Одним из действенных средств в этом отношении сегодня являются Public relations (далее – PR), которые активно используются и развиваются разными организациями, в том числе библиотеками [1, с.65-73].

Одним из важнейших приоритетов деятельности библиотек, является проблемы чтения, которая всегда была и остается доминирующей технологией освоения накопленного человечеством знания, важным элементом самообразования личности. Библиотеки Казахстана ищут эффективные формы работы с читателями, чтобы поддерживать высокий статус книги в обществе, формировать книжную культуру населения, особенно у молодого поколения казахстанцев, формирования таких качеств, как патриотизм, профессионализм, ответственность [2, с. 3].

Прививать любовь к чтению необходимо с детских лет, со школьной скамьи. В связи с этим современная школьная библиотека является не только информационным центром, но и центром интеллектуального, творческого развития учащихся, где библиотекарь способен обучить информационным навыкам всех участников образовательного процесса, развить культуру чтения учащихся, их функциональные навыки, творческое, критическое мышление на основе сотрудничества с учителями-предметниками, родителями, школьными сообществами, общественными организациями [3, с. 35–39].

Основной целью школьной библиотеки выступает продвижение предлагаемых библиотечных товаров и услуг к пользователю, формирование положительного образа библиотеки.

В целях создания положительного имиджа, а также популяризации и активизации чтения художественной литературы в библиотеке совместно с классными руководителями и учащимися проводится очень много массовых мероприятий, которые относятся к средствам PR [4, с. 8-10]. Рассмотрим Public relations в школьной библиотеке.

Графические органайзеры – очень эффективны в целях продвижения книги. Этот метод помогает организовать информацию на листе бумаги или экране компьютера. Учащиеся 5 «А», «В», 6 «А», «Б», 7 «А», 8,9, 10,11 классов успешно применяют данный метод после прочтения книг, решений сложных задач, проведении мероприятий. Метод, действенный для проведения занятий, требующий умственных усилий [5, с. 6–9].

Worksheet с картинками, фотографиями проведен с учащимися 5,6 классов.

Метод описательных текстов (повестей) проводится с учащимися 4,5,7 классов. В практике работы используются на интегрированных уроках совместно с учителями-предметниками описательные методы, которые улучшают запоминание информации, понимание прочитанного, развивают навыки критического мышления. Мы их используем

Прием толстых и тонких вопросов. Участвуют все школьники, посетившие библиотеку. Особенно активно участвуют ученики 5 «В» класса. Как правило, ответы на толстые вопросы более исчерпывающие, развернутые, а на тонкие вопросы ответы короткие, по факту, однозначные (см. фото).

Рисунок 1 – Графический органайзер

Рисунок 2 – Описательные методы

Игры «BOOK BINGO», «Кубики Рори», «Диксит» систематически дети 3,4,5 классов играют в читальном зале.

День Точки проводится с учащимися 3,4, 5,6 классов. Дети с удовольствием рисуют точки и анализируют произведение «Точка», завоевавшее мировую известность. Игра «Найди книгу» очень интересна, которую проводят с учащимися 1,2, 3,4, 5,6,7,8,9 классов. Данный метод очень мотивирует детей читать книги.

Рисунок 3 – Карточная настольная игра «Диксит»

Рисунок 4 – Интегрированный урок «Отбасым»

Разрабатываются буктрейлеры, посвященные знаменательным и памятным датам, например, к юбилею независимости «Тәуелсіздік – елімнің ерлік жолы», «Қазақстан балалары – нұрлы жолмен». Также представляют вниманию читателей буктрейлеры о библиотеках: «Библиотеки мира», «Методы работы со справочным аппаратом библиотеки» для учащихся 7 классов, «Кітап және жазу: тарихи фактілер»..

Рисунок 5

Рисунок 6 – Буктрейлер на книгу Б. Момышұлы «Ұшқан ұя»

Библиотечный урок.

Методы работы с книгой по поиску информации.

7 класс

Тест №2

Основные знания о книге.

Рисунок 7

Буктрейлер на библиотечный интегрированный урок «Методы работы со справочным аппаратом библиотеки»

Диаграмма Венна. Учащиеся 3 «А», «Б», 4 «В», 5 «В» классов на ярких красных, желтых, голубых кружочках выражают свои мысли о прочитанной книге, ассоциации, эмоции распределяя в соответствии со цветом или фигурой, в результате хаотичные образы приводились в стройный порядок.

Кластер құру. Данный метод улучшает запоминание информации, понимание прочитанного. С его помощью ребята учатся извлекать главную информацию и ее составляющие звенья.

Его применяют на уроках учителя начальных классов, а также учащиеся старших классов на уроках истории, литературы и т.д.

Акция «123». Учащиеся на протяжении 15–20 минут, обычно во время перерыва или после занятий читают книги и в течение трех минут пишут о книге на специальной карточке с изображением смайликов. Участвуют учащиеся вторых, третьих, четвертых, пятых, шестых классов. В результате, тот ученик, набравший большое количество смайликов получает приз.

Прием «Инсерт». Учащиеся 2,3,4,5,6,7,8 классов пишут свои мнения, выражают свои эмоции, впечатления после прочтения книг, статей. Данный прием представлен схемой, состоящей из четырех знаков. Где в первом «V» необходимо указать «уже знал» о рассматриваемой информации, во втором со знаком «+» ответить на вопрос «узнал новое», далее «-» «думал иначе», и в последнем «?» «есть вопросы». Когда ставятся перед тобой такие вопросы, появляется желание детально изучить информацию, продолжить поиск в других источниках. Данный прием способствует развитию навыков извлечения нужной, надежной информации из огромного потока, а также к ее критическому подходу.

«Говорящая стена». Учащиеся выражают свои мнения, отзывы, эмоции о книгах, прочитанных ко Дню Чтения.

«Караоке Time». Просмотр мотивационных фильмов «Менің атым Қожа», «Свадьба эльфов» и др. с учащимися 3,4,5,6 и др. классов.

Арт-терапия. Учащиеся 2,3,4,5 классов рисуют во время перемен и после занятий. Библиотекарь предоставляет большое количество черно-белых рисунков различной тематики для раскрашивания (рисунки не обычные, а специальные со множеством мелких линий для развития моторики, снятия напряжения в стрессовых ситуациях и т. д.).

«5W - 1H», «Теория множественного интеллекта», «Извлечение уроков из других стран» – национальные мероприятия продвижения чтения, а также другие активности. Применяется с учащимися 5, 6 классов во время больших перемен.

В заключении надо отметить, что инновационные формы и методы дают следующие результаты:

- улучшается запоминание информации;
- появляется интерес и мотивация к чтению;
- прививаются навыки критического мышления.

Решающую роль в формировании общественного мнения о библиотеке играют СМИ - газеты, радио, телевидение. Широко рекламируются массовые мероприятия на телевидении, Facebook Instagram и др.

Применение PR способствовало созданию положительного имиджа школьной библиотеки, обогащению содержания массовых мероприятий. Они стали более нравственными, более творческими, более креативными. Ведь, школьные библиотекари имеют отношение к воспитанию подрастающего поколения.

Таким образом, умело используя PR-технологии, школьная библиотека формирует и меняет свой образ. Для пользователей и читателей библиотеки важна ее высокая конкурентоспособность.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Бурсина Ю. А. Библиотечный PR. Технологии создания системы доверия во внешних партнёрских отношениях / Ю.А. Бурсина // Справ. рук. учреждения культуры. - 2015. - № 5. - С. 65-73.
- 2 Смагулова М.А. Паблик рилейшнз в Казахстане : организации и документы // Вечерняя Астана. – 2018. - № 5. – С. 3.
- 3 Воробьева Н. Е. Библиотека, общественность и СМИ / Н.Е. Воробьева // Библиотечное дело. - 2017. - № 16.- С. 35-39.
- 4 Исмаилова В. Положительный имидж библиотек // Школьная библиотека. – 2017. - № 8. – С. 8-10.
- 5 Вылегжанин Д. А. Связи с общественностью : теория и практика // Школьная библиотека. – 2019. - № 5. – С. 6-9.

БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІНІҢ КӘУСАР БҰЛАҒЫ

СЕРГАЗИНА А. А.

мұғалім, Дарынды балаларға арналған Абай атындағы
№ 10 лицей-мектебі, Павлодар қ.

Өркениет мұхиты шалқыған, заманауи игіліктер қазақ даласында кең қанат жайған осынау құтты дәуірде материалдық байлығымызбен қатар рухани қазынамыздың да молая түскен үдерісіне бәріміз куәміз. Қазақ бағзы заманнан – дана. Даналығының сарқылмас қайнар бұлағы – ол бабалар сөзі: нақыл сөздері, мақал-мәтелдері, жұмбақтары, жаңылтпаштары, аңыз әңгімелері. Қазақ балалар әдебиетіндегі балалар поэзиясының түп-төркіні, бастауы қазақ халық ауыз әдебиетіндегі бесік жыры, мал баласын сүю, санамақ, жаңылтпаш, батырлар жыры мен өтірік өлеңдерден бастау алары сөзсіз. Осы бастаудан сусындап, ата-бабамыздың ғасырлар бойы жинаған құндылықтарын бойларына сіңіріп өскен ақын-жазушылар балалар әдебиетіне зор үлес қосты деуімізге болады. Бұл жерде айтарымыз қазақ поэзиясының тарихын бағдарласақ, балаларға арнап өлең жазған қаламгерлер аз емес. Бұл қазақ даналарының, ұлт қаламгерлерінің жас ұрпақ тәрбиесіне ерекше шығармашылықпен көңіл бөлгендігін көрсетеді. Барлық елдерде балалар әдебиетіне деген көзқарас пен құрмет ерекше екені даусыз. Себебі балалар сол елдің болашағы болып саналады. Ал сол балаларға арнап қызықты, тартымды туындылар шығару екінің бірінің қолынан келе бермейді. Қазақ балалар поэзиясының шын мәнінде өркендеуінде Ы. Алтынсариннен бастап Б. Майлин, І. Жансүгіров, А. Тоқмағамбетов, Ж. Кәрбозин, Қ. Мырзалиев, С. Жиенбаев, Т. Молдағалиев, жерлес ақындардан М. Әлімбаев, М. Жаманбаев, Е. Ерботин және т.б. атап өтуге болады.

Қазақ поэзиясының көрнекті өкілі, аудармашы, әдебиетші, балалар ақыны, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік сыйлығының лауреаты, Қазақстанның халық жазушысы, Кереку топырағының тумасы Мұзафар Әлімбаевтың балалар поэзиясында алар орны ерекше. Ол – қазіргі қазақ әдебиеті мен поэзиясында жалпақ жұрттың жаңадан тіл ашқан бүлдіршінінен бастап, азды-көпті жасаған ғұмырында әлденеше қыр асқан қариясына дейін жаппай оқитын және танитын қаламгері, қазақтың көрнекті ақыны, балалардың сүйікті жыршысы, Қазақстанның халық жазушысы. Алғашқы шығармашылық қадамын Павлодар облыстық “Қызыл ту” газетінде жарық көруден басталған өлеңдері бүкіл қазақ елін

ән мен жырға бөледі десек, өтірік айтқандық емес. Халқымыздың рухани қазынасына айналған, бүгінде қазақ поэзиясының құнарлы топырағына өзіндік үлес қосқан, биік шығармашыл тұлға болып саналатын М. Әлімбаевтың шығармаларының қай түрін алсақ та, әсіресе балаларға арналған шығармалары тілі жатық, қызықты, бала жанын түсінетін айшықты иірімдерімен көрнекті. Баланың психологиясын, тілін, ой-мақсаттарын жете ұғына келе сатиралық өлеңдері де жас жеткіншектерді оқиғалылығымен, нақтылығымен, мөлдір сыршылдығымен қызықтырады. Оның шығармалары жас шәкірттерді адамгершілікке, ізгілік пен бауырмалдыққа, адал еңбек пен әділдікке, әдептілік пен сабырлыққа, зейінділік пен білімді еркін игеруге шақырады. Қанағатшылдық пен жомарттыққа, тазалық пен ұқыптылыққа баулитын өлеңдері де баршылық. Ол еліміздің қуанышы мен бақытын өз шығармаларында жырлай келе ыстық ықыласпен сүйеніш, арқау болатындай сырлы жырларын жазды.

М.Әлімбаев балалар әдебиетінің қалыптасып дамуына өзінің әр жастағы баланың ой-өрісіне сай лайықты етіп жазған, ақынның тілі шұрайлы, мысал өлеңдері қызық оқиғалы, олардың күлдіргі, тапқырлығы баланың нәзік жан-дүниесіне жол салады. Сол себепті де ақын шығармалары бастауыш мектеп оқулықтары мен хрестоматияларынан тұрақты орын алған. Өлеңдерін оқып шыққан бүлдіршіндер қазақ халқының бойындағы асыл қасиеттерін, ата сөздерінің ғажайып нәрін үйреніп жүр. Оның «Балдәурен шіркін, балалық», «Аянның алақаны», «Екі тақтай, бір көпір», «Аулақ бол жаман әдеттен», «Ақсерек те көксерек», «Тақпақтар, дастандар, ән-өлеңдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар», «Балдырғанның базарлығы», «Қоянның құлағы неге ұзын», «Дастандар. Балладалар. Аңыз-ертегілер», «Тәрбие туралы әңгімелер» және т.б. басылып шыққан кітаптарынан тәлім – тәрбиенің бастау көзін көреміз.

Сурет 1

Бабаларымыздың артында қалдырған асыл қазынасы – ауыз әдебиетіндегі, басқасын айтпағанда, мақал-мәтелдердің, нақыл сөздердің орны бір бөлек. Бір ауыз мақалдың ішіндегі даналыққа, фәлсафаға қайран қаласың. Небір киын кезенді бастан өткізген қазақ халқы, әрбір өмір сәттерінен ой өрнегін түйіп, сөзбен зерделеп, атадан балаға мұра етіп қалдырған. Иә, жүйелі, жарқын ойлы сөз – күдіретті де киелі. Ондай сөздің төркінін түсіну түгілі, күнделікті тұрмыстағы қажет тілін ұмытып бара жатқан ұрпаққа қалай әсер етуге болады? Осыны терең түсінген ақын мақал-мәтелдер мен нақыл сөздер теңізінде де еркін жүзіп, өзінің бар білген-тергенін әдебиет әлеміне енгізді. Қаламгердің мақал-мәтелдері мен нақыл сөздері өз алдына бір бөлек дүние. Халықтың ауыз әдебиеті - қанатты сөздер, мақал-мәтелдерді зерттеп, жинастырған еңбегі ақынның өзінің ғана емес, бүкіл елдің сусынын қандырғандай болды. Сөз өнерінің саңлағы балалар әдебиетінің бағбаны болған Мұзафар Әлімбаев қазақ сөзінің інжу-маржанын теріп, жинап, болашақ ұрпаққа мол мұра қалдырды. Қазақ әдебиетінің бай мұрасы - мақал-мәтелдердің бірден-бір жинаушысы, бірталай кітаптарды құрастырып шығарды, өзінің де жеке мақал-мәтелдері «Мақал – сөздің мәйегі» деген атпен бір том болып шығып, кішкентай оқырмандарының қолына жол тартты. «Маржан сөз», «Өрнекті сөз – ортақ қазына», «Мақал-мәтелдер» секілді кітаптары халықтың күнделікті қажет етер дүниесіне айналды. «Мақал – сөздің мәйегі» кітабын оқығанда бірден заман ағымын түсініп, соған ыңғайлап, екшеп жазған ақын шығармашылығына тәнті боласың. басқасын айтпағанда, мақал-мәтелдердің, нақыл сөздердің орны бір бөлек. Иә, жүйелі, жарқын ойлы сөз – күдіретті де киелі. Ондай сөздің төркінін түсіну түгілі, күнделікті тұрмыстағы қажет тілін ұмытып бара жатқан ұрпаққа қалай әсер етуге болады? Қазақстанның халық жазушысы, Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, көрнекті ақын Мұзафар Әлімбаевтың «Нақылдың төркіннамасы» атты кітабы – сол зерделі сөз, орамды ой түйінінің қазіргі заманға лайық жалғасы. Қызығы, Мұзағұл сөзді жона келіп, ойды ұштап, бір-екі сөйлемді иіріп жіберсе, ол нақыл боп шыға келеді. Мысалы: «Ессізге екі той бұйырмайды», «Еліне сенбегеннің еңбегі жанбас», «Жымысқы дегенше, қылмысты де», «Құлаған қисайғанға тіреу болмас», «Төніп тұрған пәле жоқ, сұр көжекте зәре жоқ», «Қар қатын ханға да тезек тергізер», «Міні бар кісі мінгірлеуік», «Қырсықты күннің қысқасы жақсы», «Ұсталықты берген құдай, кейде ұстамдықты қимайды»,

«Көп істің шала білгірі болғанша, бір істің дара білгірі бол», «Сөзіңе сүйінген – ісіңе күйінбесін». Осы нақылдың бәрі де тәлім-тәрбие емес пе? Оның үстіне нақылды айшықтандыра түсу үшін автор оқиға құрып, шағын әрі көркем миниатюралар жасаған. Әрі естелік, әрі кинодағы кадрлар сияқты әрбіреуі оқырманның көз алдына тізіліп тұра қалады. «Жәй сөзбен шұбыртып айтқанша, нақылмен бір-ақ ұрған дәл тиеді екен-ау» деп ойлайсың. «Сөз ауыздың дәмін кіргізер» деп Мұзағаң өзі айтқандай, бұл кітаптың, әсіресе, жастардың сана-сезімін ұштап, ой-түйсігін дамытуға әсері мол.

Өмірдің мән-мағынасын фөлсафалық оймен түйіндеп, оны шұрайлы да шырайлы бір-екі сөйлеммен үйіріп нақыл шығару – ақынның сана-сезімінің қуаттылығының жемісі деп білу қажет. Оның рубайлар мен нақылдары философиялық түйінділігімен, көркемдік нақышымен, ықшамдылығымен тартымды. Балалар әдебитінің дамуына тың серпін беріп, зор үлес қосқан талантты ақын, шебер жазушы Мұзафар Әлімбаевтың шығармаларын оқушыларымыз кітапханадан алып, қызыға оқиды, мазмұнына орай сурет салып, сахналағанды ұнатады.

Сурет 2

Ол - саналы ғұмырын халқымыздың бірлігі мен келісіміне, ұлт әдебиетінің әлемдік биікке көтерілуіне арнап, қазақ халқының рухани өсіп-өнуіне аянбай еңбек еткен қаламгер. Еліміздің жас жеткіншектері қазыналы қария, қарымды қаламгер, ұлтының сүйікті перзенті, адал ұлы Мұзафар Әлімбаевтың шығармаларымен сусындап өсуде. Сөз өнерінің саңлағы, балалар әдебиетінің

бағбаны болған Мұзафар Әлімбаев қазақ сөзінің інжу-маржанын теріп, жинап, болашақ ұрпаққа мәлім етті. Оның қаламынан туған «Естай-Қорлан», «Маралдым», «Мұғалім ол біздің» өлеңдерін әнге қосып, балалар шырқап өсіп келеді. Дархан мінезді, жаны жайсаң қаламгердің шығармалары уақыт озған сайын ұлт игілігіне қызмет етуде. Мысалы, ақынның «Ту тіккен» дастаны жеңіс туын желбіреткен Рақымжан Қошқарбаевтың ерен ерлігін шабытпен жырлай келе жас оқырмандарын отансүйгіштікке, ерлікке баулиды. Мұзафар Әлімбаевтың шығармаларының қай-қайсысын алсаңыз да ұлттық тәрбие мен сапалы білімнің, терең ой мен ұшқыр сананың қайнар көзі. Поэзияны, өнерді таптырмайтын тәрбие құралы деп ұққан, саналы өмірінде туған еліне өлең сөзімен қалтқысыз қызмет еткен дана ақын еліміздің болашағы деп саналатын бала өмірімен тығыз байланыста болғандықтан, оның шығармалары да өмірлі болмақ. Себебі оның шығармаларының негізгі тақырыбы адамның рухани дүниесімен астасқан гуманистік, адамгершілік мұраттар. Ақынның жас оқырмандарына арнаған шығармаларында туған жер, табиғат, адам болмысы, жақсы мен жаманды ажырата білу, достық пен жолдастық бәрі де маржандай тізіліп тұр. Өзінің өлеңдерінде өмірдің шындығын суреттей келе жас ұрпаққа парасаттылықтың қайнар көзін ашатындай. Шығармашылық жолында «Ізденгіштік – өнерпаздың ең құнарлы қасиеті» деген қағиданы берік ұстаған ақын бабамыз өмірдің сан алуан құбылыстарын ойлылықпен ұғынатын көркемдік ұстанымы – поэзияны өнегелі парасатқа бөлеп, зерделегені сөзсіз.

Елімізде бастауыш сынып оқушыларына арналып тұңғыш рет «Балдырған» журналы шыққанда 28 жылдан аса соның бас редакторы болып еңбек етті. Шығармашылыққа қадам басқан жас ақын-жазушыларды балапандай бағып, қырандай баулып өнер жолына жетеледі. «Балдырғанның» дайындалып, терімге дайын нөмір материалдарын Алматыдағы қазақ мектебінің бастауыш сынып оқушыларына барып оқып беретін едік... Балалар пікірлеріне қарап, қайтадан өңдейтінбіз» - деп еске алады бір естеліктерінде Мұзафар Әлімбаев. Оның «Өрнекті сөз – ортақ қазына», «Көңіл күні», «Қарағанды жырлары», «Алатау баурайында», «Менің Қазақстаным», «Тандамалылар», «Жолдар – жырлар», «Балдәурен шіркін, балалық», «Жүрек лүпілі», «Ер еңбегі – айнасы», «Маржан сөз», «Қалам қайраты», «Аянның алақаны», «Екі тақтай, бір көпір», «Нақылдар кітабы», «Аулақ бол жаман әдеттен», «Хат», «Көп томдық шығармалар жинағы» атты туындыларында ел тәуелсіздігі

жан-жүрегімен жырланып, қазақ әдебиетін жаңа биіктерге көтеруге талмай үлесін қосты, жас оқырмандарының сүйіп оқитын кітабына айналды.

Мұзафар Әлімбаевтың шығармашылығындағы аса үлкен арналы сала – балалар әдебиеті. Зерттеушілер де, қалың қауым да оны балалар поэзиясының классигі деп бағалайды. Оның танымдық та тәлімдік туындылары сонау елуінші жылдардың басынан бері бастауыш мектеп оқулықтарына, балабақша репертуарына молынан енген. «Жыл он екі ай» күнтізбесінен үзбей орын тепкен маңызды тақырыптардағы таңдаулы өлең-жырларының өзі бір төбе. Көптеген шығармалары бүлдіршіндердің қолынан түспес құндылыққа айналған. 1984 жылы «Аспандағы әпке» атты өлеңдер жинағы үшін Мұзафар Әлімбаевқа Абай атындағы мемлекеттік сыйлық берілді. Ол қазақ балалар әдебиеті бойынша осы сыйлықтың лауреаты атанған бірден бір қаламгер.

Мұзағаң, шын мәнінде, педагог-жазушы. Ол кісінің сонау алпысыншы жылдары қазақ радиосынан жүргізген лекциялары ата-аналарға таптырмас бағыт-бағдар болғаны рас. «Тәрбие туралы әңгімелер» (1972 ж.), «Халық қапысыз тәрбиеші» (1976 ж.), «Халық ғажап тәлімгер» (1994 ж.) соның нәтижесі. Халық творчествосындағы тағылымдық тенденцияларға арналған зерттемелері баспасөзде үздіксіз жарияланып келді. Мұзафар Әлімбаев – эссеист жазушы, әдебиет зерттеушісі, сыншы. Әсіресе, оның «Өрнекті сөз – ортақ қазына» (1967 ж.) атты ғылыми монографиясы мақал-мәтелдің көркемдік табиғатын, оны аударудың теориясы мен практикасын талдаған зерттеулері жоғары оқу орындарының студенттеріне оқулық әрі тәржімашыларға көмекші құрал болып табылды. Тілдің кәнігі өзегін білетін, мәйегін танитын, мағынасына, мәніне бойлай алатын бірегей қалам иесі болғандықтан М. Әлімбаев қазақ балалар әдебиетін көркем аудармалармен де байытты.

Әрбір қоғамда жеңілден, қарабайырлықтан жиреніп, биіктікке, парасаттылыққа құмартатын кез туары сөзсіз. Еліміздің дарқан дарын дөңдері көптеп өркен жайып өсе берсін, қазақ балалар әдебиеті ақын шығармаларымен көркейе түссін. Сонда санасы сәулетті, рухани дәулетті ұрпақ өсе береді. Ақын, біртуар тұлға Мұзафар Әлімбаевтың жүректен жүрекке, ауыздан ауызға таралып кеткен өлеңдері көркем әдебиетте өз орнын алып, өскелең ұрпаққа мұра болып қала берері анық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1 Алтын сандық: Ел аузынан жиналып “Балдырған” журналында жарияланған ертегілер, мысалдар, аңыздар/ Құраст. М.Әлімбаев, К.Толыбаев.- Алматы: Мектеп, 1984.- 184 б.

2 Әлімбаев М. Ақсерек те көксерек: Тақпақтар, дастандар, ән-өлеңдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар.-Алматы: Жалын1977.-191 б.

3 Әлімбаев М. Аспандағы әпке: Өлеңдер, ертегілер, жұмбақтар,жаңылтпаштар.-Алматы:Жалын,1982.-136 б.сур.

4 Әлімбаев М. Балдәурен, шіркін, балалық: Өлеңдер, әндер, аңыздар, ертегілер, дастандар.-Алматы: Жазушы, 1973.-376 б.

5 Әлімбаев М. Балдырғанның базарлығы. Мектеп пен балабақша сахнасына және сабақтан тыс оқуға лайықталған өлеңдер, әзіл-оспақ, жаңылтпаштар, жұмбақтар, әңгімелер.-Алматы: Қайнар,1977.- 156 бет,сур.

6 Әлімбаев М. Биікке, биікке: Балаларға арналған өлеңдер.- Алматы:ҚКӘБ,1955. - 75 б.

7 Әлімбаев М. Көңіл күнделігінен: Эссе, зерттеулер.-Алматы: Жалын, 1980.-239 бет

ТУҒАН ЖЕРДІҢ – ТҰҒЫРЫ БИИК

СҮЙЕСИНОВ Н. А.
тарих пәнінің мұғалімі

Көптен бері қауымның көсіліп айта алмай жүрген арманы мен мақсатын «Рухани жаңғыру» мақаласы тамырдан дәл басқандай болды. Әрқашан жарқын, жағымды ойлауға тәрбиелейтін бұл мақала ұлттық тегінді сақтап қалудың жолдары мен міндеттерін нақты көрсетіп берді. Елбасының ойынша ұлттық текті сақтап қалуға мүмкіндік беретін басты көрсеткіш – бұл патриоттық тәрбие. Қазақстандық білім беру жүйесінде балаларды патриоттық сезімге баулуға аса мән беріліп отыр. Балалардың жас күнінен Отанға деген сүйіспеншілігін, атамекенде өмір сүріп жатқан ұлт пен ұлыстардың мәдениеті жайында білім бере отырып, біртұтас қазақстандық қоғамды қорғауға деген түйсігін қалыптастыру қазіргі білім беру жүйесінің басты ұстанымы болып отыр. Мақалада әрбір азаматтың патриоттық сезімін қалыптастырып, сүйіспеншілігін арттыратын туған жер екендігі айтылады. Яғни, Елбасының сөзімен айтқанда

«Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қала мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады».

Осы бір ерекше шексіз патриоттық сезімді әрбір азамат пен жастардың бойына етене сіңіріп, қандарына дарыту үшін, сөздің ұғымын кең мағынасында түсіну үшін, Елбасы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында орындалу керек міндеттердің ішіне «Туған жер» бағдарламасын ұсынды. Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев бұл бағдарламаның мәні деп үш ерекшелікті атап көрсетті.

«Бірінші, бұл білім беру саласында ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізуді, экологияны жақсартуға және елді мекендерді абаттандыруға баса мән беруді, жергілікті деңгейдегі тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіруді көздейді». Иә, бірінші мәселе бойынша көптеген қалаларда тазарту жұмыстары мен қаланы таза ұстау акциялары жалғасын тауып та жатыр. Мәселен, Алматы қаласы бұрыннан «Біз таза қала үшін» ұранын ту етіп келсе, еліміздегі ең таза қалалардың көшін Орал қаласы бастап тұр. Бұл бағдарламаның тек қана айтылып емес, жүзеге асып жатқанын көрсетеді.

«Екінші, басқа аймақтарға көшіп кетсе де туған жерлерін ұмытпай, оған қамқорлық жасағысы келген кәсіпкерлерді, шенеуніктерді, зиялы қауым өкілдері мен жастарды ұйымдастырып, қолдау керек. Бұл – қалыпты және шынайы патриоттық сезім, ол әркімде болуы керек. Оған тыйым салмай, керісінше, ынталандыру керек». Шет елде тарыдай шашылып жүрген қазақ азаматтарының басын бір Отанға жинау, олардың келуін қамтамасыз ету жұмыстары да жүргізілгендігі белгілі. Көші қон жұмыстары оң шешімін беріп, елге оралып жатқан қандастарымыздың саны жыл сайын артпаса, азайған емес. Қазірдің өзінде шетте жүрсе де, ел үшін қам жеп, қазақтың атын шығарып, туын желбіретіп жүргендері қаншама?!

«Үшінші, жергілікті билік «Туған жер» бағдарламасын жинақылықпен және жүйелілікпен қолға алуға тиіс». «Бұл жұмысты өз бетімен жіберуге болмайды, мұқият ойластырып, халыққа дұрыс түсіндіру қажет. Туған жеріңе көмек жасаған жандарды қолдап-құрметтеудің түрлі жолдарын табу керек». «Қысқаша айтқанда, «Туған жер» бағдарламасы жалпыұлттық патриотизмнің нағыз өзегіне айналды». Батырлар мен ақындар бірі найзамен, бірі жырмен қорғап қалған ұлан байтақ даланың қазіргі иесі ретінде, әрбір Қазақстан азаматы өзіне жүктелген міндетті абыроймен атқару керек. «Туған жер» бағдарламасының жаппай халық арасында үлкен

күшке ие болуы, жастардың бойына патриоттық тәрбие ұялату үлкен міндет. Берілген тапсырманың үдесінен шығу ғана емес, оны бүгінгі күнмен өлшемей, ертенгі ұрпаққа жету үшін еңбек ету – басты парыз.

Туған өлкенің топырағы – әрбір қазақтың жүрегіне түптелген рухы. Туған жерді дәріптеу арқылы патриоттық сезімді қалыптастырудың ерте-кеші жоқ. Туып-өскен өлкенің қандай құдіретті істерге бастайтындығын аңдаған Елбасы ендігі кезекте тарихы бай ұлан-ғайыр алқаптың мәдени құндылықтары мен географиялық табиғатын қалыптастыруға мән беруде. Сол мақсат жолында «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары» немесе «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасын жүзеге асыруды ұсынды. Жобалар бойынша мәдени-географиялық белдеудің электронды картасы жасалып, әлемдік ғаламтор желісіне орналастырылмақ.

Елімізде екі мыңнан астам тарихи ескерткіш орындары мен мыңдаған туристік-мәдени жерлер орналасқан. Мұны мәдени-туристік кластер ретінде ұйымдастыра отырып, біртұтас мәдени жоба түрінде жасап шығуға болады. Қазіргі уақытта этнограф, картограф, геодезист ғалымдар тарихи мекендердің картасын жасауға зерттеу жұмыстарын жүргізуге аттанды. Нәтижесінде мәдени орындардың суреттері 3D кеңістікке көшіріліп, ақпараттармен қамтылмақ.

«Туған жер» деген кезде әрбір азаматтың, әрбір адамның жүрегінде тулаған шабыт пен сезім ұялайтыны анық. Туған жерге деген сезім мен махаббаттың өлшемі шексіз. Ғұлама ойшыл Әбу Насыр Әл-Фараби айтқандай, адам бойында үш қабілет ерекше жаралған, олар – дене құрылысы, жан құмарлығы мен ой-парасаты. Осындай көзқарастың қалыптасу мен даму тарихына көз жүгіртсек, оның адам баласының табиғатты танып-білуімен тікелей байланыстылығын аңғарамыз. Адам мен табиғаттың, табиғат пен қоғамның арасындағы қарым-қатынас өмір сүрудегі аса қажетті алғышарттар болып саналады. Философ, психолог-ғалым Ж. Аймауытов оқу-тәрбие мәселесіне көңіл бөле отырып «Табиғат біртұтас әлем, одан тысқары ештеңе болуы мүмкін емес», – деген болатын. Табиғат мейірімі, табиғат көркемдігі адам баласын да мейірімге бөлеп, ар тазалығын сақтауға бейімдеп отырады. Началы формасы

Енді өз туған жерім туралы қысқаша айтар болсам, талай қас батырлар жанын қиып, қорғап қалған, талай тіршілік иесі нәр алып жаралған, талай өзегі өртенген өкінішті жандар мен қуаныштан

жүрегі жарыла шаттанған пенделердің куәгері болған қасиетті туған өлкем – Семей. Биылғы жылы 100 жылдығы тойланып жатқан, Алаш Орда үкіметінің орталығы болған, сөйтіп бүкіл Алаш елінің астанасы ретінде танылған Семей шаһары 1917 жылдың маусым айында Семей қаласының бұрынғы «Заречная слободкасын» «Алаш» қаласы деп атау туралы шешім қабылданған. 1917 жылдың 13 желтоқсанында Орынборда ІІ жалпықазақ құрылтай жиынында Алашорда ұлттық-территориялық автономиясының астанасы етіп «Алаш» қаласын белгілеу туралы шешім қабылданып, автономияның басшылығы Алаш қаласына 1918 жылдың наурыз айында көшіп келіп орналасты. Осы дата Семей қаласының ресми түрде астана болғанын көрсетеді.

Сонымен қатар Семейдің атын шығарып, даңқын аспандатқан оқиғалар – Біртұтас Алаш идеясына ұйыған ұлт зиялыларының бір мүддеге жиналуы. Тарихы 1905 жылдан бастау алатын ұлт-азаттық күрестің белортасында Алаш қайраткерлерінің ұмтылысы тұрғаны анық. Белгілі алаштанушы ғалым Тұрсын Жұрбайдың айтуынша, «бір түп көдеден бастап аспан аясындағы алаш кеңістігін тұтас қамтыған атаулардың басын біріктіріп, жер дауы, жесір дауы, ру тартысы деген түсініктерді ұлттық сана, ұлттық ойлау жүйесі, ұлттық идея, ұлттық мемлекеттік құрылым, тәуелсіз үкімет алқасы, Алаш кеңесі, ұлттық саясат, ұлттық мүдде, ұлттық саяси экономика, ұлттық тіл, ұлттық ғылым, ұлттық қорғаныс, алаштың ортақ отаны, ұлттық намыс, ұлттық мойынсұнбау, ұлттық әдеби тіл, ұлттық ғылым тілі деген ұғымдардың дәрежесіне дейін қасиеттендіре көтеріп, мұқым қазақты Біртұтас Алаш идеясы деген киелі тудың астына біріктірді». Біріккен орталықтың ордалы ұйықты мекені Семей болғаны анық.

Жалпы Қазақ елі неше түрлі қилы-қилы замандарды басынан өткізді. Сонау ақтабан шұбырынды, отызыншы жылдардағы ашаршылық нәубет жылдары. Соның ішінде менің туған жерімді жабырқатар жайлар аз емес. Шын мәнінде Семей – Абай мен Шәкәрім, Мұхтар сияқты даналарымыздың туған жері! Семей – қазақ білімі мен ғылымының, әдебиеті мен өнерінің ордасы! Дегенмен, әлем жұртшылығы кезінде Семей өңірін полигон алаңы ретінде ғана білді. Семей полигонының төңірегіндегі экологиялық апатқа ұшыраған аймақ қана 300 мыңнан астам шаршы шақырымды алып жатыр. Қазақстан аумағының Германия аумағына бара-бар оннан бір бөлігі уланған құла дүзге айналып, жүздеген ядролық жарылыстар оған жазылмастай жарақат салды. Медеу Сәрсек атамыз айтқандай «Семей қасіреті-Қазақ қасіреті». Жарты ғасырға

жуық жарылыстардан зардап шеккен Қазақстан жерінде ядролық сынақтарды тоқтатуға Олжас Сүлейменов басқарған «Невада-Семей» қозғалысының белсенді қызметі көп жәрдемдесті.

1991 жылдың 29 тамызы күні Елбасымыз Н. Ә. Назарбаев Семей полигонын жабу туралы Жарлық шығарып, Қазақ елі атом қаруынан біржолата бас тартты. Полигонды жабу егемендігіміздің арқасында жүзеге асты. Халқымыздың қайсарлығы мен күш-жігерінің, ауызбірлігі мен жылдар бойғы табанды іс-қимылының нәтижесінде қол жеткізді. Полигон зардабын тартып, ядролық қарудан шыққан қайғы-қасіреттен көз ашпай келген халқымыз бұл бастаманы зор ризашылық сезіммен қабыл алды. Біздің бұл шешіміміз Жер шарының бейбітшілік сүйгіш миллиондаған адамдарына қуаныш сыйлады. Олардың бойында ядролық қаруды сынауды тоқтату мүмкін екендігі туралы сенім пайда болды.

Ядролық сынақтарды бастан кешкен адамдар және ең қорқыныштысы, олардың балалары сол сынақтардың қасіретті салдарын өз бастарынан кешуді жалғастыруда. Бұдан кейінгі 25 жыл жер асты жарылысынан адамдар түрлі ауруларға ұшырап, сол сырқаттың қасіретін әлі де арқалаумен келеді. Бұл сырқаттардың тұқым қуалайтындығы ғылыми негізде дәлелденді, оның қасіреті 300 жылға дейін созылуы мүмкін. Сол жылдары полигонға шаруашылық жайылымдар мен егістік жерлер тартып алынып беріліп, соның салдарынан аймақ экономикалық және әлеуметтік дағдарысқа ұшырады. Бастапқысында адамдарға, жануарлар мен табиғатқа тікелей зардабын тигізген ашық сынақтар жасалды. Халық өте ауыр және созылмалы сәулеленуге ұшырап, сынақ зардаптары Хиросима мен Нагасакидегі атомдық бомбалаудан 2,5 есе асып түсті. Семей маңындағы радиациялық әсер аймағында тұратын 500 мыңдай адам осы сынақтан азап шекті. Қасіретке айналған аймақ енді қайта сергіп, қайта түлеп, халыққа қызмет етуге тиіс. Сонымен қатар, Семей ядролық полигонын адамзат ұмытпауға тиіс. 29 тамызды тек біздің еліміз ғана емес, бүкіл әлем жұртшылығы адамзатқа қарсы жасалған зұлым қаруларды жою күні ретінде атап өтеді. Оның басында біздің еліміздің тұрғаны – мақтаныш. Конеч формы Началo формы

Туған жер – әркімнің кіндік қаны тамған қасиетті мекен. Оның күні де, түні де, тау-тасы да, сарқыраған өзені мен жайқалған көк майсасы, еркелей ескен желі, шұрқыраған жан-жануары, шырылдаған құстары – бәрі де жанына ерекше ыстық, ерекше жақын. Қайда жүрсен де өзіне тартып тұратын, есіне түссе көңіл

кобызынды беу-беулетіп, жүрек отын жағатын дүние есігін ашқан жерінді сүймеу, алыстасаң сағынбау мүмкін емес. Себебі, туған жер - Сахарада да туған жер. Жерінде жеміс-жидек бітік өсіп, көк желегі жайқалмаса да, қу шөптің басы қылтмайтын туған топырағын бәрі-бір де қасиетті, бәрі-бір де өзге жер, өзге мекенмен салыстыруға да келмейді.

Туған жерге, оның мәдениеті мен салт-дәстүріне айрықша атсалысу - шынайы патриотизмнің белгісі. Елім, жерім деп мақтану бір бөлек, кіндік қаның тамған өлкеге деген сүйіспеншілікті арттыру аса маңызды. Елбасы мақаласында өсіресе осы туған жер тақырыбы кеңінен тарқатылып, тіпті арнайы жоба құру керектігі де міндеттелді. Саяси-экономикалық дамудың сара жолы - рухани жаңғыру. Ал рухани жаңғыру үшін сіз бен бізге аса көп талап жоқ. Ең бастысы, ұлттық құндылықтарыңды ұлықтай отырып, елінді сүю, еңбекқор және көкірек көзінің ашық болуы. Бұл міндеттер кез-келгеніміздің қолымыздан келетіні анық. Сондықтан болашақта одан әрі еліміздің еңсесін көтеретін, туған жеріміздің көркеюіне мемлекет тарапынан да, туған жер топырағынан шыққан белгілі азаматтар тарапынан да игі істер жасалса деген тілек бар. Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр ала алмаса, ол адасуға бастайды. Сонымен бірге, рухани жаңғыру ұлттық сананың түрлі полостерін қиыннан қиыстырып, жарастыра алатын күдіретімен маңызды». Саяси, экономикалық реформаларда егеменді еліміз бірқатар жақсы нәтижелерге қол жеткізгені баршаға мәлім. Ол адами құндылықтар, рухани қазына, жастарды тәрбиелеу, олардың бойына патриоттық рухты сіңіре білу жұмысында рухани салаға басымдық берудің қажеттілігін алға қойып отыр. Бұл дегеніміз – ұлтымыздың барлық ұлттық салт-дәстүрлерін, мемлекеттік тіліміз бен әдебиетімізді, мәдениетімізді, ұлттық рухымызды жаңғырту деген асыл ұғымға келіп саяды. Елбасымыздың рухани жаңғыруға, руханиятқа, білім, ғылымға маңыз беруі – үлкен көрегендік пен ұлттың алға ілгерлеуін жылдам қарқынмен жылжытатын қозғаушы күш. Бұл – тәуелсіз еліміздің бақытты болашағы мен алаңсыз келешегі үшін жасалып жатқан жұмыс. Өйткені, рухани байлықтың кемел болғаны бұл жеке азаматтарымыз үшін де, әрбір жеке тұлғадан құралған қоғам, туған еліміз үшін де өте маңызды үдеріс.

Н. Ә. Назарбаев бұл ретте, тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бірнеше бағытына жеке-жеке тоқталады. «Сананы жаңғыртудың» мазмұнын негіздей отырып, Президент жаңғырудың алты бағытын белгілейді:

- 1 Бәсекеге қабілеттілік;
- 2 Прагматизм;
- 3 Ұлттық бірегейлікті сақтау;
- 4 Білімнің салтанат құруы;
- 5 Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы;
- 6 Сананың ашықтығы.

Аталмыш бағыттардың бәрі барынша өзектендірілген және уақыттың талаптарына нақты жауап береді. «Мәңгілік ел» болуымыз үшін бізге ауадай қажетті қасиеттер мен құндылықтардың қайнары тоғысып, ақыл-парасаты толысқан, ғаламдық ғылымды игерген адамдар көп болса, еліміз өркениетті, бәсекеге қабілетті болатыны ақиқат. «Болашақта ұлттың табысты болуы оның табиғи байлығымен емес, адамдарының бәсекелік қабілетімен айқындалады... Сондықтан, әрбір қазақстандық, сол арқылы тұтас ұлт ХХІ ғасырға лайықты қасиеттерге ие болуы. Ендеше, рухани жаңару арқылы әлем мойындар табысты ел болып, жарқын болашаққа деген сенім мен үмітті үндестіре отырып, баршамыз бірлік туы астында бақытқа бірге жетейік!

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Н. Ә. Назарбаев «Бейбітшілік кіндігі». – Астана «Елорда», 2001ж.керек.
- 2 «Егемен Қазақстан» республикалық газетінде ҚР Тұңғыш Президенті - Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»...
- 3 Медеу Сәрсекке «Семей қасіреті»-Астана:Фолиант,2016-856 б.

РОЛЬ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕСТВЕ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ

ТАСКАРИНА А. Е.

преподаватель, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

В настоящее время массовая культура стала не только важнейшим фактором современного общества, но и пространством рефлексии и теоретизирования в самых различных областях социогуманитарного знания – культурологии, эстетике, социологии культуры. Можно сказать, что массовая культура возникла в ХХ веке благодаря развитию техники, приведшему к такому

огромному количеству источников информации, а также развитию и укреплению культурных взаимоотношений между странами в период глобализации.

Массовая культура или поп-культура, культура большинства – культура быта, развлечений и информации, преобладающая в современном обществе. Она включает в себя такие явления, как средства массовой информации (включая телевидение, радио и Интернет), спорт, кинематограф, музыка, массовая литература, изобразительное искусство.

Содержание массовой культуры обусловлено ежедневными событиями, стремлениями и потребностями, составляющими жизнь большинства населения (мейнстрима). Термин «массовая культура» возник в 40-х гг. XX века в текстах М. Хоркхаймера и Д. Макдональда, посвященных критике телевидения. Термин получил широкое распространение благодаря трудам представителей Франкфуртской социологической школы.

Доминирующая критическая позиция представлена в книге Д. Макдональда «Теория массовой культуры» (1953). Массовой культуре присуща тенденция к гомогенизации, т.е. все элементы культуры становятся однородными. Так, в глянцевого журнала изображении обнаженной манекенщицы соседствует с фотографиями жертв нацизма или фотография голодающего крестьянина чередуется с изображением породистого рысака. Все эти различные по содержанию явления становятся фактом рекламы [1].

Культурологическая сфера нашла наиболее последовательное отражение в работах Т. Адорно. Специализируясь в теории различных видов искусств, Адорно показал негативное воздействие распространения стереотипов массовой культуры посредством массовой коммуникации на личность. Он сделал попытку измерить мобильность типов личности под влиянием стереотипов телевизионных передач [2].

В формах массовой культуры усматривается модель пассивного восприятия, стандартизации, посредством рекламы осуществляется массовый психологический контроль над аудиторией [3]. Развивая свою теорию, Ф. Ливис в своей работе «Культура и окружающая среда» (1932) выделяет основные характеристики современной культуры, имеющий, по мнению автора, полностью коммерческий характер [4]. В фундаментальном труде «Художественная литература и читающая публика» (1932) Ливис предлагает свою концепцию того, как происходит процесс воздействия современной

культуры на публику. Здесь рассматриваются процессы культурного потребления и показано, что обе стороны «культурной сделки» – производитель и потребитель – являются взаимозависимыми [5].

Несмотря на то, что культурный плюрализм стал основополагающей тенденцией к концу нашего века, все же нередко можно слышать мнения, во многом созвучные идеям «культурного модернизма» Ливисов и критиков массового общества. При этом нельзя не упомянуть столь важную фигуру как Х. Ортега-и-Гассет (1883–1955), который создал одну из наиболее критических концепций массового общества. Общество, по его определению, – это динамическое объединение меньшинства и масс, причем массы – это набор лиц, не отличающихся яркими индивидуализирующими чертами, это «средние люди». В своей работе «Восстание масс» (1930) «испанский философ выделяет такие признаки массового человека, как беспрепятственный рост жизненных запросов» и «безудержную экспансию собственной натуры», а также «врожденную неблагодарность ко всему, что сумело облегчить ему жизнь». Массовая культура направлена на удовлетворение требований и вкусов массового человека. В работе нашли свое выражение опасения автора за судьбы культуры, которой угрожает «тирания большинства» [6].

Массовая культура – это совокупность общемировых потребительских элементов культуры, производимых в больших объемах промышленным способом, культура повседневной жизни, предоставленная большей части общества по самым разным каналам, включая средства массовой информации и коммуникации, с которыми она тесно связана. Содержанием массовой культуры является продукция современного промышленного производства, кино, телевидение, книги, газеты и журналы, спорт, туризм и т.д. Потребление этой продукции – массовое, ибо аудитория, которая воспринимает данную культуру – это массовая аудитория больших залов, стадионов, миллионы зрителей телевизионного и киноэкранов.

Соединение культуры с развлечением определило главные особенности предметов массовой культуры. Они должны быть занимательными по содержанию и эффективными по форме, иметь всегда четкий сюжет с интригой и принадлежать конкретному жанру. Исходя из этого можно определить основные признаки массовой культуры:

- серийный характер предметов ее потребления;

- примитивные стандарты жизни и отношений между людьми;
- развлекательность, забавность, сентиментальность;
- натуралистическое изображение и смакование насилия и секса в произведениях художественной культуры;
- культ сильной личности, культ жизненного успеха.

«Массовая культура» сформировалась одновременно с обществом массового производства и потребления. Радио, телевидение, современные средства связи, а затем видео и компьютерная техника способствовали её распространению. В западной социологии «массовая культура» рассматривается как коммерческая, поскольку произведения искусства, науки, религии выступают в ней в качестве предметов потребления, способных при продаже приносить прибыль, если они учитывают вкусы и запросы массового зрителя, читателя, любителя музыки. Известно, что наиболее развитой является массовая культура в наиболее развитом демократическом обществе – в Америке с ее Голливудом, этим символом всевластия массовой культуры. Основателями «массовой культуры» были бизнесмены Голливуда (США). Они разработали целую систему производства подобных фильмов, которые сегодня заполнили экраны кинотеатров мира. Не случайно сейчас всё чаще говорят о художественной экспансии американского кинематографа в Европе, Азии и Латинской Америке. Подобной коммерциализации подверглись также книгопечатание, пресса, живопись, фотография.

Из всех средств массовой информации самыми массовыми являются телевидение и Интернет, а именно социальные сети. Они превратились в такую влиятельную культурную силу, которой нет аналогов в прошлом. Времена, когда люди с большим интересом увлекались литературой, живописью, искусством остались в прошлом. На смену этому пришла массовая культура, ориентированная на среднего потребителя. Во многом этому способствует реклама. Как и в любом другом виде коммерции, неотъемлемой частью «массовой культуры» является реклама. Некоторые кинокомпании, звукозаписывающие студии тратят огромные деньги на рекламирование своей продукции и на изучение вкусов её потребителей. В соответствии с запросами зрителей коммерческий кинематограф предлагает набор фильмов ужасов, мелодрам, боевиков. Учитывая потребности молодежи в самоутверждении, её стремление к лидерству, в кино Запада появились соответствующие герои – знаменитый Джеймс Бонд (007), Рембо, Индиана Джонс, Супермен, Гарри Поттер, наделенные

такими качествами, как смелость, решительность, ловкость. Они всегда одерживают победы.

В настоящее время на общество обрушивается бурный поток информации при помощи всевозможных средств массовой информации, этот фактор негативно влияет на психику взрослого человека, а тем более на психику уязвимого слоя населения, наших детей. А всевозможная доступность как положительной, так и негативной информации лишает их возможности передвижения и, как следствие, общения. Примером тому служат социальные сети, которые в свою очередь удобны тем, что облегчают жизнь и коммуникацию между людьми, но одновременно лишают нас живого общения.

Несколько слов о влиянии «массовой культуры» на психику человека. Вслед за австрийским психологом З. Фрейдом большинство исследователей считают, что при потреблении «массовой культуры» действует механизм «внушения и заражения». Человек как бы перестаёт быть самим собой, а становится частью массы, сливаясь с ней. Он заражается «коллективным настроением» и тогда слушает поп-музыку или смотрит кино в большом зале, и тогда, когда сидит дома у телевизора [7].

В произведении массовой культуры потребителя волнует, прежде всего, сюжет, в котором он ищет иллюзию жизненности, достоверности воображаемых героев, чтобы радоваться вместе с героями, сострадать их жизненным невзгодам. Зритель идентифицирует себя с героями кино, стремясь к идеалу, который воплощает несбывшиеся мечты. Массовая культура выступает в качестве иллюзорной компенсации за несправедливость жизни – отсутствие денег, успеха, признания и т.д. Ее потребитель получает возможность на время отвлечься от своих проблем, отождествить себя с благополучным героем, помечтать, разнообразить свое эмоционально бедное существование.

Люди часто создают себе кумиров из кинозвезд, ведущих телепрограмм, звезд эстрады, модных модельеров. Звёзды музыкальной эстрады или спортсмены превращаются в идолов, которым поклоняются их фанаты, увешивая стены своих квартир портретами и афишами своих любимых поп-идолов, подражая их причёскам и манерам. Дети, подростки, пенсионеры, домохозяйки, просиживающие свой день перед телевизором или блуждающие по просторам Интернета, наиболее подвержены такому влиянию,

забывая о том, что жизнь в кино, на экране и на сцене отличается от реальности.

Сегодня большинство людей, особенно молодежь, именно через массовую культуру получает представления о необходимом стиле поведения, образе жизни, карьере, отношениях между людьми. Пища, одежда, жилище, бытовая техника, предметы обихода, образование также поступают к человеку через механизмы массовой культуры. Сегодня какой-либо продукт считается престижным и ценным тогда, когда он становится предметом массового спроса. Массовая культура становится фундаментом мировой культуры, стирает и устраняет национальные границы. Произведения массовой культуры базируются на универсальных психологических (психофизиологических) характеристиках и механизмах восприятия, которые работают независимо от уровня образования и степени подготовленности аудитории. Более того, образование для нее даже вредно, поскольку мешает непосредственному эмоциональному восприятию, на которое нацелена массовая культура.

Современное информационное общество переживает духовно-нравственный кризис: сменились нравственные идеалы общества, совокупность ценностных установок, присущих массовому сознанию во многом стали деструктивны и разрушительны с точки зрения развития личности. Изменение же понимания сути нравственности в современной массовой культуре приводят к возникновению кризисных явлений в духовно-нравственной сфере.

При всем многообразии средств массовой информации, телевидение и Интернет, обладают огромными возможностями не только для объективного и оперативного информирования людей о реальных событиях, просвещения и воспитания, развлечения, но и для манипулирования. Нравственное самосознание, языковые нормы кардинально изменяются, поскольку охватываются основные мотивации жизнедеятельности человека его ценностные ориентации, убеждения, мышление, язык, индивидуальные интересы.

В процессе исследования доказано, что деятельность современных средств массовой информации вольно или невольно способствует деформации нравственного самосознания, разрушению языков массовой культуры.

Таким образом, массовая культура – многофункциональное, объективное явление современного этапа культуры, в которую неизбежно вовлечены все слои населения, и проблема заключена в управлении динамикой массовой культуры, то есть, выработке

эффективных механизмов отбора необходимых и перспективных ее направлений и выбраковке тех, которые приводят к необратимой деградации культурных ценностей и образцов.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 MacDonald D. A Theory of Mass Culture. – In : Mass Media and Mass Man. New York, 1968.
 - 2 Adorno T. Cultural Industry Reconsidered. – In : Culture and Society. Contemporary Debates. Cambridge University Press, 1995, p. 275 – 282.
 - 3 Leavis F. R. Mass Civilization and Minority Culture. London, 1930.
 - 4 Leavis F., Thompson D. Culture and Environment. Chatto and Windus, 1932.
 - 5 Leavis Q. D. Fiction and the Reading Public. London, 1932.
- КНИГИ, УЧЕБНИКИ:
- 6 Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. – Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры. Москва, 1991.
- ЭЛЕКТРОННЫЙ РЕСУРС:
- 7 Библиотека. Культурология. SuperInf.ru [Электронный ресурс] // URL: <http://www.k2x2.info/kulturologija/>.

«ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ ЖЕТІ ҚЫРЫ» АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ЕЛЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ

ТУРҒАНБАЕВА А. О., СУЙЕСИНОВ Н. А.
мұғалімдер, ФМБ Назарбаев Зияткерлік мектебі, Астана қ.

Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласында әрбір азамат туған жерінің тарихын білуге, құндылықтарын қастерлеп, дамуына өз үлесін қосу қажет деген міндетті қойып отыр. Осы бағытта тарих пәнінде ұлы дала кеңістігінен шыққан өркениеттік жетістіктерді ұмытпау әрі дәріптеу – келер ұрпақтың үлесінде екендігін ұғындыру аса маңызды. «Елбасының «Ұлы даланың жеті қыры» атты мақаласының кіріспесінде айтылғандай, біз өз отанымыз – Қазақ елі мен оның байырғы халқы – қазақ халқын, басқа өркениетті елдермен салыстыра отырып, тарих толқынында үздіксіз дамып келе жатқан өркениет ретінде қарастыруымыз керек [3].

«Бұл – тарихқа деген дұрыс ұстаным. Сол арқылы түп тамырымызды білуге, ұлттық тарихымызға терең үңіліп, оның түйінін шешуге мүмкіндік туады» – деген тұжырым бізге үлкен сенім артады. Ұлы даланың жеті қырының кез келгені қазақ елінің өміріндегі ерекше мұра. Ұлы даланы мекен еткен ежелгі адамдар талай техникалық жаңалықтар ойлап тауып, бұрын-соңды қолданылмаған жаңа құралдар жасаған. Бұларды адамзат баласы жер жүзінің әр түкпірінде әлі күнге дейін пайдаланып келеді. Атап айтар болсақ, біріншіден – атқа міну мәдениеті.

Сурет 1

Ат үстінде жүрген көшпенділер тақымына басқан сәйгүлігіне неғұрлым еркін мініп жүруі үшін биік ер-тұрман мен үзеңгіні ойлап тапты. Екіншіден - Ұлы даладағы ежелгі металлургия. Ата-бабаларымыз жаңа, неғұрлым берік металдар өндіру ісін дамытып, олардың жедел технологиялық ілгерілеуіне жол ашты [2]. Ежелгі замандарда біздің жеріміздегі дала өркениеті технологиялық тұрғыдан қаншалықты қарқынды дамығанын көрсетеді. Ұлы Даланың үшінші қыры – Аң стилі. Аң стилі бабаларымыздың айрықша жоғары өндірістік тәжірибесі болғанын көрсетеді. Олар оюлап кескіндеуді, металмен жұмыс істеудің техникасын, соның ішінде, мыс пен қоладан балқымалар жасаудың және құймалар құюдың, жайма алтын дайындаудың күрделі әдістерін жақсы меңгерген. Ұлы Даланың төртінші қыры – Алтын Адам. Әлемдік ғылым үшін сенсация саналған жаңалық – 1969 жылы Қазақстанның Есік қорғанынан табылған «Алтын Адам». Жауынгердің алтынмен

апталған киімдері ежелгі шеберлердің алтын өңдеу техникасын жақсы меңгергенін аңғартады.

Сурет 2

Бесіншіден – Түркі әлемінің бесігі. Орасан зор кеңістікті игере білген түркілер ұланғайыр далада көшпелі және отырықшы өркениеттің өзіндік өрнегін қалыптастырып, өнер мен ғылымның және әлемдік сауданың орталығына айналған ортағасырлық қалалардың гүлденуіне жол ашты.

Сурет 3

Ұлы Даланың алтыншы қыры - Ұлы Жібек жолы. Бұл жол халықтар арасындағы жаһандық өзара тауар айналымы мен зияткерлік ынтымақтастықтың қалыптасып, дамуы үшін орнықты платформа болды. Керуен жолдары Қытай, Үнді, Парсы, Жерорта теңізі, Таяу Шығыс және славян өркениеттерін байланыстырды. Жетіншіден, асқақ Алатаудың баурайы алма мен қызғалдақтың «тарихи отаны» екені ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Қарапайым, бірақ бүкіл әлем үшін өзіндік мән-маңызы зор бұл өсімдіктер осы жерде бүр жарып, жер жүзіне таралған. Атқа міну мәдениеті, ежелгі металл өндіру мен өңдеу технологиясы, өз жазуы мен мифологиясы бар озық мәдениетті Қазақ Елінің рухани байлығының айшықты белгісі – «аң стилі өнері», бүкіл әлемді тамсандырған Дала өркениетінің жәдігері – «Алтын адам» жауынгері, түркі

әлемінің бесігі саналатын Алтайдан бастау алатын Түркі тарихы, әлемдік экономиканың өркенденуіне септігін тигізген – Ұлы Жібек жолы жүйесі, Қазақ Елінің ұлттық брендіне лайықты алма мен қызғалдақтар, еліміздің аумағында орын алған тарихи жәйт қана емес, сонымен қатар әрбір Қазақ үшін де аса қымбат құндылықтар болып табылады [1]. Осы құндылықтарды оқушылар бойына сіңіру мақсатында мектебімізде тарих апталығы «Ұлы даланың жеті қыры» деп аталды. Оқушылар апталықтың ашылуында жеті қырды сахналық қойылым арқылы көрсете білді.

Сурет 4

«Ұлы даланың жеті қыры» тақыбында 7–8 сыныптарда Қазақстан Республикасының Ұлттық мұражайында мұражай қызметкері Қасенов Сырым Сериковичпен бірге «Ұлы Даланың жеті қыры» тақырыбында ашық сабақ өткізілді. Қызықты ақпаратқа толы сабақта оқушылар алтынды басқа металдардан

бөліп алу әдісі, археологиялық қазба жұмыстары нәтижесінде Қазақстаннан табылған алтын киімді адамдар, алтыннан жасалған әшекей, зергерлік бұйымдар, Ұлы жібек жолындағы құнды жәдігерлермен танысып, тақырып аясында қызықты дөңгелек үстелде пікір алмасты. Ұсынылған суреттер осы саяхат барысында түсірілген. Осы шаралардың оқушыларды елжандылыққа тәрбиелеуде орны ерекше. Оқушылардан мұражайға саяхаттан кейін алынған сауалнамада оқушылар 100 пайызға қанағаттанғанын айтып өтеді. Еліміздің тарихын оқуға құштарлықтары, қызығушылықтары артқанын айтады. Президент өз мақаласында еліміздің тарих жылнамасындағы ақтаңдақтарды қайта қалпына келтіруге жол ашқан «Мәдени мұра» бағдарламасының сәтті іске асқандығын айтып өтеді. Расымен де аз уақыт ішінде жарық көріп, көпшілік оқырман қауымның кең қолдануына мүмкіндік берген «Қазақтың мың әні», «Қазақтың мың күйі», 100 том «Бабалар сөзі», 100 том «Әлем әдебиеті кітапханасы», Сырым Датұлы көтерілісінен Желтоқсан көтерілісіне дейінгі оқиғалардың шежіресін қамтыған 21 том «Қазақ ұлтзаттық қозғалысы» сериялары, 20 том «Әлемдік мәдениеттану ойсанасы» мен «Әлемдік философиялық мұра» кітаптары тарихты тануға жол ашады. «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласындағы «Архив–2025» жобасы да тарих үшін маңызды болмақ. Әр мемлекеттің мұрағаттарында жатқан жылнамалардағы қазақ тарихы туралы деректемелер өз тілімізде көрініс тауып, ғылыми айналымға енетіні қуантады. Ұлт тарихын санаға сіңірудің бастапқы баспалдақтары да осы. «Ұлы даланың ұлы есімдері» аталатын тақырыпшада көтерілетін мәселе де – кезек күттірмейтін іс. Бұл іс алдымен әл-Фараби, Яссауи, Қорқыт, Абай, Шәкәрім шығармаларын әлемдік әдебиет нарығына сапалы аударма арқылы қосу ісінен басталуға тиіс [3]. Елжанды болу – еліміздің азаматының аса маңызды адамгершілік қасиеті. Елжандылықтың мәні отанға деген терең және саналы сүйіспеншілік, оған берілгендік, оның табыстары мен жетістіктерін мақтан ету, оны бұрынғыдан да көрікті, құдіретті етуге ұмтылу [5]. Түптеп келгенде Елбасы нақтылап өткен Ұлы даланың Жеті қырының әрқайсысы әр қазақстандықтың өткеніне үңілуі, қоғамның дамуына қосқан үлесін ой таразасына салуын, өз еліне деген сүйіспеншілікті, елжандылықты оятуды көздейді. Ұлы даланың Жеті қыры ұлттық сананың оянуына, жас ұрпақтың бойында елжандылықтың қалыптасуына жол ашары сөзсіз. Ұлы далда өмір сүріп отырған бүгінгі оқушыларымыз өткен тарихтағы

өр тұлғалардың ұрпағы екендігін мақтанышпен айтатын болса, болашақта еліміз мәңгі жасайды. Сондықтан осы бағыттағы жұмыстарды жалғастыру керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Бізге тарих арқылы өзіміздің болашағымызға жол салу қажет – саясаттанушы Елбасы мақаласы туралы
<https://bnews.kz>
- 2 Д.Қыдырәлі: «Елбасы мақаласы тарихты таныстыру ғана емес, болашаққа жол сілтеу» .
<https://egemen.kz/>
- 3 «Ұлы Даланың жеті қыры» елбасының мақаласы <https://aikyn.kz/>
- 4 «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласы жайлы пікірлер.
<https://egemen.kz/>
- 5 Қазақстандық патриотизм идеясын дамытудың негізгі бағыттары
- 6 «Егемен Қазақстан» республикалық газетінде ҚР Тұңғыш Президенті - Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Ұлы даланың жеті қыры мақаласы»...
- 7 Қазақстан Республикасының Ұлттық музейі- Астана қаласы.

НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЧОКАНА ВАЛИХАНОВА

ЧУЖАЕВА Т. Г.

магистрант, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

КАНАПЬЯНОВ К. Н.

к.ф.н., профессор ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ТІЛЕУБЕРДІ Г. Қ.

ст. преподаватель, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

Чокан Валиханов появился на свет в семье, где традицией, начиная с дедушки Вали (внука хана Аблая), последнего хана Среднего Жуза и бабушки Айғаным существовала прорусская, коллаборационистская направленность. В степи еще никак не загасло к моменту появления на свет Чокана желание сбросить автономию, защитить свою государственность, олицетворяемое Кенесары Касымовым, возглавлявшим национально-эмансипационные перемещение казахского народа. К отцу же Чокана Чингису царская администрация благоволила, о чем указывает назначение

его старшим султаном 1-го из округов и присваивание ему чина полковника. Но в то же время он был интеллектуальным человеком, в частности, помогая российским ученым в исследовании фольклора и быта.

Чокан Чингисович Валиханов – единственный из казахов ученых, получивших в XIX в. мировое призвание, прожил короткую, но яркую жизнь. Известный ориенталист Н. И. Веселовский, издавший впервые в 1904г. труды Ч. Валиханова, видел в его преждевременной смерти невосполнимую потерю для востоковедения: «Как блестящий метеор промелькнул над нивой востоковедения потомок киргизских ханов и в то же время офицер русской армии Чокан Чингисович Валиханов. Русские ориенталисты единогласно признали в лице его феноменальное явление и ожидали от него великих и важных откровений о судьбе тюркских народов, но преждевременная кончина Чокана лишила нас этих надежд» [1, с. 79].

Однако и то, что Чокан успел сделать за свою короткую жизнь, как справедливо писал академик М. Х. Маргулан, вызывает преклонение перед его необыкновенными способностями, жаждой знаний, широтой охвата и глубиной анализа научных проблем [2, с. 77].

Чокан Чингисович Валиханов (полное его имя Мухаммед-Ханафия, а Чокан прозвище, данное мамой) появился на свет в ноябре 1835 годы. Детские годы его миновало в степи, среди народа, изначальную грамоту он приобрел в родимом городке сельского типа Кушмуруне в индивидуальной казахской школе, где обучился арабскому языку, приобрел понимание о ориентальной версификации и обучался рисованию. Заключительное деятели существовало его искренней страстью и сохранившиеся зарисовки Чокана заявляют о том, то что в нем проживал дар необыкновенного живописца. Отец с небольших лет увлекал Чокана к сбору использованных материалов, касающихся сказаний и народных преданий, и втянул его в область просвещенных российских ученых, инженеров, офицеров.

Годы наиболее интенсивного духовного становления личности Чокана связаны с учебой в Омском кадетском корпусе. Здесь сложился круг общения, включавший и его наставников, так и одноклассников в лице ориенталиста Н. Ф. Костылецкого, историка П. В. Гонсевского, публициста, исследователя истории народов Сибири и Казахстана Н. М. Ядринцева, выдающегося географа Г. Н. Потанина, Н. Ф. Анненского и других. Впоследствии в этот круг вошли такие выдающиеся деятели как петрашевец С. В. Дуров,

П. П. Семенов-Тянь-Шанский, Е. П. Ковалевский, Ф. М. Достоевский. Последний писал в одном из своих писем к Чокану: «Я Вам объявляю без церемоний, что я в Вас влюбился... Я Вас так люблю, что мечтаю о Вас и о судьбе Вашей по целым дням». Из учебы в кадетском корпусе вышел человек, в котором были посеяны семена русской и современной передовой культуры, науки и искусства.

Дальнейшая продвижение по службе Чокана была определена семейной традицией и приобретенным воспитанием: он – общероссийский офицер, разведчик, политик и государственный служащий, выполняющий разнообразные задания царской власти. И в то же время он никак не имел возможность никак не ощутить собственной своей кожей, то что он остается «инородцем» (к образцу, низший уменьшенный группа преподавания в кадетском корпусе), никак не имел возможность не наблюдать, какие притеснения и оскорбления ощущают его одноплеменники, подвергая себя безграничному произволу с края наиболее конечного российского госслужащего и жандарма, и их районных прилужников. Сохранилась только одна вера остаться человеком – отдать себя «нейтральному делу» – науке и литературному творчеству.

Уже в кадетском корпусе у него зародилась страсть к путешествиям, и мечта «открыть миру неизведанную Азию». Мечте было дано свершиться, но в более глубоком смысле, чем предполагал юный Чокан: он не только исследовал и описал «неизведанные» европейской наукой места как географ, путешественник, он приоткрыл завесу над самым центром Азии – человеком, его историей, образом мыслей и чувств. Касается ли дело его знаменитой Кашгарской экспедиции, благодаря которой он прославился на весь мир как отважный путешественник, Иссык-кульской экспедиции или поездки в Кульджу – везде он выступает не просто как географ, экономист, этнограф, царский агент, а через все это и помимо этого перед нами выступает человек, стоящий на стыке цивилизаций способный взглянуть на виденное как изнутри, так и извне, глазами образованного европейца. Мировая наука обязана именно ему записью блестящего отрывка из «Манаса» – «Смерть Кукотай-хана и его поминки».

Наиболее древнейшие и устойчивые истоки казахского склада ума обнаружили отображение в линии его изучений, в частности, в заметках: «Следы шаманства у киргизов (казахов)», «О мусульманстве в степи». В исследовании зороастрийской природы шаманизма Чокану относится абсолютное лидерство. Религия

относится к роду явлений многоцелевого режима, известных повсюду. Церемониальные фигуры, маленькие воздействия, свойственные с целью мифологии равно как общей фигуры развития людского сознания, к каковой обязан быть причислен шаманизм, имеют вечную значимость в цивилизованной существования людей. Знаки домысла пробуждают, ориентируют, упорядочивают и привлекают человек в процедура существования и погибели.

Присушие зороастризму верования, требовавшие от индивида ответственности перед миром, людьми и перед самим собой, не потеряли своей непреходящей ценности. Зороастрийцы поклонялись множеству богов, силам природы, огню, воде, земле, солнцу, луне, ветру, отдельным абстрактным качествам справедливости, ярости разуму, истине. Принцип «истина – лучшее благо», требование жить в соответствии с благой мыслью, благим словом и благим делом содержат в себе нравственность самой высокой пробы.

Огонь и солнце почитались особо. Свойственный шаманству культ огня в целом и в деталях, как правильно отмечает Валиханов, зороастрийского происхождения. Почитание огня, солнца, обожествление неба и небесных светил, культ предков, признание богов-покровителей отдельных сторон бытия кочевников, кодекс должных поступков и запретов сохранились, по Чокану, от зороастризма у казахов в «совершенной целостности».

Всезнающему, премудрому и верховному божеству соответствует переданное через тюркскую традицию обозначение Тенгри – небесная обитель и само верховное божество. Отсюда выражение: «да наградит тебя небо», «проклятый небом», «клянусь небом» или «да побьет меня небо». Огонь считается прародителем всего сущего, очищает души от скверны, гнев страшен, целительное значение всеобъемлюще. Огню приносят жертвы в самых сокровенных случаях: при рождении ребенка или вступлении невесты в дом отца или деда мужа. О целительной силе воды, о святости Матери-Земли упоминается в древнетюркских рунических памятниках Кюль-Тегину и Бильге-кагану. О святости воды свидетельствует народный обычай ушықтау - опрыскивание водой.

Стихиям и некоторым предметам казахская традиция приписывает силу кие, поклоняясь которой и соблюдая определенные обряды, человек получает благословение от нее – кут, то есть счастье и благополучие. Но эта же сила обладает и карательной функцией кеср. Благословляющих и опасных сил полон внутренний

мир человека, здесь непоправимое влияние слова и конкретное действие глаза.

Синкретизм шаманства с исламом проявляется в таких принципиальных представлениях, как Аллах, отождествляемый с Тенгрием, Азраиль - со смертью, святость и святые – с архахами, с духами предков. Такова суть религиозно-культурологических исследований казахского просветителя, путешественника, историка, этнографа и фольклориста Чокана Валиханова.

Прожив два года в Петербурге, Чокан работал в Главном штабе над подготовкой к изданию карты Азии, он участвовал в изданиях трудов Русского географического общества, членом которого он был избран в 1860 году. Здесь Чокан публиковал работы, посвященные истории и культуре Средней Азии и зарубежного Востока; среди них исследования «Киргизы» (так тогда называли казахов), «Следы шаманства у киргизов», «Киргизское родословие», «О кочевках киргиз» и другие, в которых собран и обобщен огромный материал об истории, этнографии казахов, их быту, обычаям и культуре.

Устному народному творчеству казахов посвящены статьи «Предания и легенды большой Киргиз-Кайсацкой орды», «Очерки Джунгарии» и другие. Подчеркивая поэтическую и музыкальную душу народа, Валиханов рассказывает легенду, согласно которой есть сказочная птица, которая, пролетая прямо над землей, как бы одаривает находящихся в тени её крыльев частицей своего гения. Поверье же таково: над казахами птица пролетела совсем низко, из чего и проистекает их особая музыкальная одаренность. Валиханов подчеркивал так же, что народно-поэтическое творчество казахского народа дает «полную картину» его «исторической и духовной жизни». Интересны его высказывания об особенностях импровизаторского искусства акынов, о видах песен, о ритмике казахского стиха. Он записал народную эпическую поэму «Козы-Корпеш и Баян-сулу».

Ныне неподалеку от урочища Коген-Тоган, где был похоронен в 1865 году больной, трагически одинокий Чокан Валиханов, в местности под названием Алтын-Эмель, построен в честь 150-летия со дня его рождения (1985 год) мемориальный комплекс. Выдающийся вклад в изучение творчества Валиханова внес А. Х. Маргулан, благодаря которому в 1961–1972 годах было опубликовано собрание сочинений Ч. Валиханова в пяти томах.

Чокановская традиция бережного сбора духовного наследия народа нашла достойных продолжателей, в том числе в лице Затаевича, который сохранил образцы казахской песенного творчества для мировой музыкальной культуры. Идею Чокана о кровной культурно-исторической связи казахского и русского народа развил Л. И. Гумилев в своей концепции евразийства.

История с Атбасарскими выборами окончательно убедила казахского демократа в полной бессмысленности борьбы за справедливость и прогресс при том вопиющем невежестве и пассивности, которыми одержима вся масса общества, о чем он с сожалением писал своему другу – русскому поэту и демократу А. Н. Майкову [3, с. 153].

Возмущенный произволом царских властей, невежеством и лютой алчностью казахской знати и чиновников колониальной администрации, господством вопиющей несправедливости в Степи, просветитель отправился в Омск, чтобы там сплотить вокруг себя прогрессивных людей и дать решительный бой реакции.

Наряду с этим он развернул широкую политическую деятельность, в короткое время, с 1862 по начало 1865 г.г., он написал целый ряд превосходных работ, в которых подверг беспощадной критике идеологию и политику эксплуататорских классов. Среди них особой ценностью отличаются такие, как «Следы шаманства у киргизов» (1862), «Записка о судебной реформе» (1864), «О мусульманстве в степи» (1864), «О кочевках киргиз» (1864) и др. [4, с. 226].

В эти же годы он вел активную переписку с выдающимися деятелями русской демократической интеллигенции – с писателем Ф. М. Достоевским, ученым А. Н. Бекетовым, поэтом А. Н. Майковым, либерально настроенным представителем царской администрации в Казахстане К.К. Гутковским и многими другими.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Валиханов Ч.Ч. Собраний в 5 томах т 1 Алма-Ата 1984г., с. 79
- 2 Ирмуханов Б.Б. «Исторические воззрения мыслителей XX века» Алматы 1999г., с. 77
- 3 Валиханов Ч. «Сборник сочинений», т.5. Алма-Ата 1985 г., с.153
- 4 Сегизбаев О. «История казахской философии». Алматы 2001 г., с.226

1.4 Павлодар облысы белгілі тумаларының мәдени және рухани мұрасы 1.4 Культурное и духовное наследие знаменательных выходцев Павлодарской области

М. Ж. КӨПЕЙҰЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ИМАНДЫЛЫҚ-РУХАНИЯТ САБАҚТАСТЫҒЫ

ИДРИСОВА Қ. Ш.

мұғалім, Дарынды балаларға арналған № 8 лицей-мектебі, Павлодар қ.

Зерттеу жұмысымыздың мақсаты - Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы шығармаларын көркемдік тұрғыдан таразылай отырып, ақынның шығармаларындағы имандылық-руханият сабақтастығын айқындау. Бұл мақсаттарға жету үшін төмендегідей міндеттер қойылды:

Ақынның өлең және сөз өнеріндегі тәлім-тәрбиеге арналған лирикалық-дидактикалық поэзиясындағы нақыл, насихат, өсиет сөздердің маңызын айқындау;

Дін, діл, тілге қатысты шығармаларындағы тарихилық пен көркемдік мәселелерін байыптау.

Осы айтылған мәселелерді басты негізге ала отырып Мәшһүр Жүсіптің шығармаларындағы нақыл сөздерін бүгінгі күнгі жас ұрпаққа таныта білу және соның негізінде тіл байлықтары мен ой қабілеттерін дамыту.

Мәшһүр Жүсіп Көпей жыраулық поэзияның үздік үлгілері болсын, фольклорлық басқа жанрлар болсын, халықтық мақал-мәтелдер болсын- қазақтың әдеби мұра сөздерін жазып алып, қағазға түсіріп келген тұлға. Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының осы еңбектеріне және оның өзтума шығармашылығына зер салу біздің негізгі міндетіміз. Әрі ақын, әрі зерттеуші Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы ел арасынан түрлі шығармалар жинаған. Мысалы: «Еділ-Жайық», «Көр ақтарған Жаманбай», «Баһырам патша туралы», «Есен тентек туралы», «Ертеде бір хан болыпты», «Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама», «Еңсегей бойлы Ер Есім», «Алаша хан», «Жеті жасар Желкілдек», «Ер Төстік», «Әз Жәнібек және бір ұста», «Тама Сарыбас мерген», т.б.. Ақын мұрасының осындай жан-жақтылығын айта отырып, оның шығыс тақырыбын арқау еткен асыл сөздері мен азатшыл рухтағы өлеңдерін, әсіресе мол шығармашылығындағы

басты желі – азаматтық әуенді, әлеуметтік үнді зерттеп, зерделеудің қажеттілігі тақырыптың өзектілігін көрсетеді.

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының қолжазбалары Қазақстан Республикасы Ғылым Академиясының Орталық кітапханасының сирек кездесетін қолжазбалар қорында жатыр. Оның екі папка қолжазбасын 1932 жылы үлкен баласы Шарафитденнен Ғ. Мүсірепов алғызып, осы қорға өткізген. 1990–1992 жылдары Алматыдағы «Ғылым» баспасынан Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының таңдамалы шығармаларының екі томы жарық көрді. Сондай-ақ газет-журнал беттерінде соңғы жиырма-жиырма бес жылдың ішінде ақын жинаған халық ауыз әдебиеті үлгілерінің жиі басылуы ақын мұрасының құндылығы мен көлемдігін ашып берді. 1999 жылы Нартай Жүсіпов М. Ж. Көпейдің артына қалдырған бай мұрасының зерттелу тарихы, ғылыми пайдаланылуы жайлы еңбегін шығарды. З. Ақышевтың, Д. Әбілевінің, М. Базарбаевтың, М. Ғабдуллиннің, М. Бөжеевтің, Х. Досмұхамедовтің, т.б. әр кездері жарық көрген материалдарында ғұлама ақын, фольклортанушы Мәшһүр Жүсіп туралы дерек көздер бар. 2001 жылы шыққан Сейфитдин Сүтжанның Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының әдеби мұрасын ғылым тұрғыдан зерттеген «Мәшһүр мұрасы» атты құнды еңбегі бар.

Мәшһүр жүсіп Көпейұлы – көзі ашық, саясаттан хабардар, өзіндік көзқарасы бар тұлға;

Халықты дін мен діл түзеуге, имандылыққа, адамгершілікке шақырған азамат;

Шығармаларында көркемдік айшықтары мол, өзінше сөз қолданыстары көп, дара қолтаңбасы бар суреткер.

Әдетте кім-кімнің де жасаған жақсы ісіне, әйтпесе қарымды қызметіне риза болып жатсақ, «Мынау азамат екен» деп жатамыз. Сонда осы азаматтық дегеннің өзі не? Ақын-жазушылар шығармашылығындағы азаматтық бітімді, әлеуметтік әуенді қалай бағалап, қалай ажыратамыз? Бір қарағанда бұл баршамызға белгілі, оп-оңай танып, тауып алатын түсінікті ұғым көрінгенімен, іс жүзінде жеңіл, бадырайып көзге көрініп, айқайлап тұрған нәрсе емес. Ендеше ең әуелі ақын Мәшһүр Жүсіп поэзиясындағы азаматтық әуенді айқын танып, ажарын ашу үшін мұның өзі не нәрсе екенін өзіміз біліп алмай болмайды. Азаматтық жоқ жерде ақындық тұл. Бұл жерде сөзіміздің басындағы осындай ордалы ойға қайта оралуға, табан тіреуге тура келеді [3, 45 б.].

Ақынның төл поэзиясы топталған кітаптары – 20 томдық шығармалар жинағының, негізінен, 1-томы мен 4-томында берілген.

Осындағы ақынның жазылуы жөнінен бізге мәлім тұңғыш өлеңі – «Исабек ишан». Ол 1871 жылы қағазға түсіріліпті, бәлкім, осы томдықтарда Мәшһүр Жүсіптің бұдан да бұрын жазылған туындылары бар шығар.

Х. Досмұхамедұлы ақындық поэзия өкілдері туралы олардың ұлттық сөз өнерін сақтаудағы, дамытудағы қызметіне жоғара баға бере келе: «Қалың бұқара арасынан шыққан олар – халық әдебиетінің мән-мазмұны мен тіл тазалығын сырттан келетін жат әсерлерден қорғаушылар, әрі ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жеткізіп, қазақ халық әдебиетін сақтаушылар» [10, 32 б.], – деген екен. Шынында да Мәшһүр Жүсіптің осы көлемді туындысын ары қарай оқығанда оның кейіпкерінің балдырған ұрпаққа үздік үлгі, ал үлкендерге тағылым–тәрбиесі мол игі-таза тіршілік иесі, дін көсемі екенін көреміз:

Айбатың бар –ды әділ Омардайын,
Түзедің шариғаттың әрбір жайын.
Күндіз – күлкі, түн болса –ұйқы көрмей,
Дін ісін берік тұттың солардайын.
Шыншылдық Әбубәкір Сыдықтай бар,
Көрдін бе бір жалғанын, ей, жарандар?!
«Қолда барда алтынның қадірі жоқ»,
Артынан жұрт таба алмай, болдың ғой зар! [4, 230 б.]

Мақсат өзіміз жалаң түсіндіруші болып сөйлеп кетпей, ақын өлеңін нақты тану, өзіндік айтарын, өзгеше ерекшелігін ашу болса, мына шумақтардан дінге қатысты мол білім ала бастамаймыз ба?! Сол сияқты біз ислам дінінің бастауында тұрған Әбубәкір Сыдықтардан, Сәдуақас сахабалардан хабардар болып қана қоймай, ақын нысанасы Исабек ишанның да анық озық, керемет «көсем» кісі екеніне көз жеткіземіз.

Өлең жасампаздығында ақынның рухани әлемі бірінші орында тұрады да, ол ақынның рухани әлеміндегі қайшылық қақтығыстар мен әлеуметтік және мәдени танымның, сол сияқты қазандай қайнап жатқан қоғамдық өмірдің ықпалынан барып қалыптасады. Әлі он үштегі балаң ақынға талай жайт – оқиғаларға, «кісі-місілерге» сын көзбен қарау міндет те, қажет те емес шығар. Ол бәріне таза пейілмен, алғашқы әсермен – үлкендердің көзімен қарайды. Солай десек те осы өлеңде қанша ел, жер қамтылған. Тіпті Исабек ишанның Қой жылы, жетпіс тоғыз жасында ораза айы кезінде жұма күні кешке зәмзәм суымен ауыз ашып, намазшамды оқып болған соң өмірден өткені. Арғын, Керей, Қыпшақ, Найман елдері, солардан

тараған алуан рулар. Бұларды былай қойып, Жайылма, Ақкөлдей жер-сулар. Тіпті шумақ айтып жоқтаған Әжібайдың алты ұлы. Осыларды білудің өзі – қызық қана емес, тарих емес пе? Арада 140 жыл өткенде не болды сол жерлерде? Қандай халық отыр? Әлгі қасқа-жайсандар үрім-бұтақтары нендей күйде?! Мұның бәрін Мәшһүр Жүсіп жазып, қалдырған Исабек ишан өлеңі арқылы сараптаймыз. Географиялық атаулардың өзгеріске ұшырау деңгейін байқаймыз. Яғни бұл өлең осындай керегі бар, тереңі бар өлең бұл.

Мұхтар Әуезов: «Әдебиет тарихының ағы-бергі жолының толық қамтыла қарастырылуындағы ескерілуі тиіс ең басты мәселе ақынның өмірбаянын тексеру, сол арқылы жазған шығармалармен байланысын айыру, ақынды елінің өмірімен қоса қарастыру, ақынды және оның айналасын ұлттық болмыс тұғырынан зерделеу, ұлттың қоршаған табиғатпен байланысын, көрші халықтардың берген үлесін, өзара өнераралық ықпалдастықты біріктіре қарастыру» [5, 16–17 б.],- дейді. Шын мәнінде ақынның 1870–80 жылдары жазылған басқа да өлең-жырлары, өмір өрнектері, жоқтаулары, табиғат кестелері, көрнекті кісілерге арналған толғаулары да көбіне-көп осындай сипаттарға ие деуге болады. Айталық, «Аңқау адам туралы», «Мұса Шорманұлының асы», «Жарты нан», «Кедейліктің арканы», «Жаздың сөзі», тікелей діни тақырыпты қаузаған көлемді көптеген туындылары – осы сөзімізге дәлел.

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының ірі суреткер ақын екені, оның қазақ фольклорын жинаудағы, тарих, педагогика т.с.с. ғылым салалары бойынша жазғандары біршама зерттелді деуге болады. Мәшһүр Жүсіптің сонымен бірге дін тарихы, оның ішінде ислам діни тарихы, мәні, ерекшеліктері туралы жазғандары бір төбе.

Осы орайда: «Тән деген не? Жан деген не?» – деген сауалдары туатыны анық. Басқаны былай қойғанда, Алла сөзін жеткізуші Інжіл(библия) мен Құранда ерлі-зайыптылардың қосылуынан бөлінген ұрық негізінде пайда болған ана жатырындағы нәрестеге 40 күннен кейін жан салатыны айтылса, ғылым да ол енді-енді дәлелдене бастады. Атап айтқанда, 42 күннен кейін нәрестенің түрлі қимыл жасай бастайтыны ғылым жүзінде қазір дәлелденуі де Құранда айтылғанды растап отыр емес пе? Енді оны қарапайым пендеге ұғынықты етіп түсіндіру үшін, моторсыз машинаның дүрілдеп орнынан қозғала алмайтыны тәрізді жансыз тәннің қимыл жасауға дәрменсіздігі ойға оралады. Сонда 40 күннен кейін іште жатқан сәбиге періште жан салса, адам өлерінде салынған жанды екінші бір періштенің көзге көрінбей келіп алатыны шығады. Жан

алуға келген Әзірейілді бәтін көзі бар, демек әдеттегі адамда жоқ, ерекшені көру қабілеті бар әулиелер, немесе өлгелі жатқан адамның өзі ғана көре алады. Ендеше, өлгелі жатқан адам: «Әне келді!» деп, біз көрмейтінге қол созса, біз оны: «Сандырақтап жатыр» демеуіміз керек. Адам өлгелі жатқанда мысықтың үрейленіп мияулауы, сол үйден кетуге асығып, есікке ұмтылуы, сыртта үйшігінде жатқан иттің ұлуы оларда «бәтін»көз бар екенін, тек олардың не сезгенін бізге адам тілімен жеткізе алмайтынын зерделеген жөн. «1917 жылға дейін қазақ халқының пәлен пайызы ғана сауатты болған»-дегендерге айтарымыз: «Сауаттылық тек кітап оқи білумен өлшенбейді»Оған дәлел, бұрынғы «оқымады»делінген қазақтың өзі біреуді «өлді» деп айтпай, «қайтты» деуінің, кісі жерлеуге әйелдерді апаруымның мәнісі: «Алла өзі берген жанын өзі алдырды, демек жан Алладан келіп, қайта қайтты. Ал бейіт басына әйелдер барса, жылауы мүмкін, ол Алла ісіне қарсылық, өлген адамның сол күнге дейінгі өмірін қанағат етпеу» дегенге тіреледі.

Ең басты мақсаты- жоғарыда айта кеткендей, қазағын қатардан қалдырмау, озық жұрттар ортасына қосу, ел қылу.

Тақырыпты таразылауда ақынның «Ишарат өлеңдері» тарауынан басталатын көп томдығын ашып тұрған, 1911 жылы жазылған «Бір үйге» өлеңінен сабақтасак, бұл – күрделі де көркем, астары терең, философиялық туынды деуіміз керек.

Бір үйге көп қараймын тамаша етіп,
 Ұстаға соны салған көңілім кетіп.
 Алыстан анадайдан көзім түсіп,
 Қасына шыдай алмай бардым жетіпе.
 Әйнегі – су шыныдан, зұбаржаттан,
 Оқу бар ол әйнекте жазған хатын.
 От саулап ол әйнектен көрінген соң,
 Бұл дүние ома фиһа шықты жаттан.

Ақын Мәшһүр Жүсіп айтып, жырлап отырған бұл «бір үй» – жеке адамның баспанасы, әйтпесе бір бай, саудагер, бағланның зәулім сарай, ғимараты емес. Бұл- күрделі де көркем, қызықты да қиын өмірді тануға бастайтын білім үйі. Сондықтан ақын мұрасын жинап, көшірушісінің бірі Жомарт Жүсіұлы қолжазбасына түсірілген мына ескертпе жолдар көп нәрсені аңғартады деп ойлаймыз: «...Бұл кітаптан көрген сөз амас. Не біреуден естіген сөз емес. Он бес, он алты жаста болған балалардың бетіне қарап отырып жазған сөзі. Құдай тәбәрек тағаланың шеберлігін тамаша қылу үшін осындай сөзді жазуға себеп болған. Балаларды танитұғын көз қайда?! Бірақ,

не қылайын, наданда көз де жоқ, құлақ та жоқ. Соқыр мен саңырауға айттың не, айтпадың не?!». Осы кітаптағы шығармаларды дайындап, түсіндірмелерін жазған Ертай Қуандықұлының айтқандары да көкейге қонады: «Біздіңше, Мәшһүр Жүсіптің «Бір үйге» өлеңі идеясын толық түсіну үшін оны ақынның діни тақырыпқа арналған барлық өлеңдері, дастандарымен байланыстыра қарау керек. Сонда бұл туындыдағы идеяның оқшау қалмайтынына, жалпы Мәшһүр Жүсіп дүниетанымының, айтпақ ойларының бір бөлшегі екеніне көз жеткіземіз. Мәселен, сол ғажайып үйдегі оқу мәнісін (Оқу бар ол әйнекте жазған хаттан») түсіну үшін Алла сөзінің Құранда араб тілінде араб әрпімен, өзіндік белгілермен қағазға түскеніне де қойған жөн. Ұлы ақын Абайдың да алғашқы туындысы «Әлифби өлеңі» болуы тегін емес. Абайда: «Фи – файдаң тие ме деп жаза салды. // ...Каф – Камил (толық) ақылың асыл, затым//...Нон-Нала ғып қайғыңмен күйдірдің көп», – делінсе, Мәшһүр Жүсіпте: «Бір нон тұр қосылуға көфрке құмар, // Болған соң күнфи кун бұлар тұмар», - болып берілген» [13, 379 б.], – дейді.

Осы «Бір үйге» өлеңін түсініп, талдауды жеңілдететін бұл байламдар біздің дұрыс бағдарда екенімізді айғақтайтыны анық. Демек, мұндағы парсы сөзі ома- белгі мағынасын берсе, нон- араб әліпбиіндегі н әрпі. Ендеше бұл нон құдайдың қалымымен жазылса, шамшырақтай жанған оқу-білім қазығы жалған дүниені, мал-мүлікті есіңнен шығаратыны ақиқат қой.

Бұл – бір үй, қолыменен пенде қылмас,
Күнінде бір көрмесең, көңіл тынбас.
Қызыл йақұт есікте телефон тұр,
Машинамен орнатқан тозбас, сынбас [4, 5 б.]

Міне, осы үйді көру керек, сырын-тілін білу керек. Ол – дүние кілті, өмір көркі. Әйтпесе ақын айтқандай, бәрі бекер. Сондықтан оның қадірін білу шарт. «Не екенін танымайтын ит ап кетпек, // Бір сүйектің орнында тістеуменен». Түйіндей келгенде, ақын өлеңі-дін туралы өлең ғана емес, дін түзеу, сол арқылы жастарды жаңа, жарқын жолға бастау, жарық жағалауға жеткізетін жыр болып түзіліпті.

Мәшһүр Жүсіптің келесі өлеңі «Кәф пен Нон» да араб әліпбиінің екі әрпін өзек етіп, өмір туралы, өмірдің сәні мен мәні туралы терең де тамаша ой толғайды. «Поэзияда әртүрлі теңеу, салыстырулардың, бейнелі сөздердің қолданылуында бұрыннан келе жатқан әдеби дәстүрдің әсері күшті болады» [11, 15 б.] – дейді академик З.Ахметов. Әсіресе осындағы ақын нысанасы – өлең өнері

десек жаңылыспаймыз. Керемет ишара, көл-көсір философия, ой жатыр десек те жарасады.

Өлеңдердегі діни ұғымдағы жалпыға ұғынықсыз сөздердің мағынасын түсіндіре кеткен де орынды шығар. Бұған орай ақын неге халыққа түсініксіз сөздермен сөйлеген деуге де болмас. Өйткені осынау сөздерді қолдану шын қажеттіліктен туғаны күмәнсіз. Айталық, хикмет-даналық ұғымын беретінін көбіміз білсек, әдетте өзбектің сөзі делінетін кәлла сөзі арабша бас деген ұғымды береді. Сондай-ақ 1-ші том түсініктерінде де көрсетілгендей: «ғауамил-себеп-салдар, әсер етуші күш», «тараксид- құран, құрылыс, сөз тіркесі», «сарф-морфология, наху-синтаксис, таухид-біріктіру, кәләм-сөздер, ақайд-діни кітаптың аты, мантық-логика, ташрих-анатомия, хашия-діни кітаптар бетінің шетіне жазылатын сөздер, мұназир-жарыс сөз, айтыс, уафа-жалған, сондықтан биуафа – жалған емес, бахас-зерттеуші ғалым, дәфән-жерлеу, көму, Мән рәббик-«құдайың кім?» ұғымдарын береді.

Мәшһүр Жүсіп айтқандай жағдайға жетсе, елге пайдасын тигізбесе, орнымен жұмсамаса, мешіт те, дүние де жетім екендігі анық. Сонда ол айтқан басқа жетімдер – кімдер, немесе нелер? «Жаман байға кездескен жақсы қатын» да- жетім, «долы қатынға кездескен ақылды ер» де – жетім. «Көп ғалымның ішіне түскен» надан да – жетім: «отыса сөзге түсінбей аңырайып, жетімдік не болады мұнан жаман» Керісінше көп наданның ортасына түскен ғалымның әлгі наданнан да бейшара, жетім екендігі ақиқат.

Бір үйде оқылмаса Құран-кітап,
Ол дағы жетімдікке болған қисап.

Біз осындай жеті жетімдікке ұшыраған, тар болған бұл сордан құтқарар ғұламалары жоқ, бұл апаттан алып шығар ерлері жоқ елді де жетілген ел, жетім емес ел деп қалай айтармыз?

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы өз өлеңдерінде әлеуметтік хал-жайын, қоғамның өзгерісін, дін мен тілді, адамшылық пен имандылықты, аңыз, сапар, ишарат, сын, айтыс нақыштарын бере отырып, шынайы, тиянақты ой-байламдар жасайды. Ақын көркем ойлары мен сөздің дыбыстық әуезділігіне, өзара үндесулеріне көп көңіл бөлген.

Дыбысталу сапасының сөз мағынасына, сол арқылы шығарма көркемдігіне ықпал жасайтындығына назар аударған. Ақын өз ойларын әрдайым түйіндеп отырады. М. Ж. Көпейұлы адамгершілікті, гуманизмді, ар-намысты ту етіп көтерген ақын ағартушылық идеясын жарнамалаған, оқу оқып, білім алу, жан-

жақты өнерлі болу адам жанын тазартып, биік мұраттарға жетеді деп насихаттаған. Түйіп айтқанда, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы XIX ғасырдың соңғы ширегінде-ақ суреттеудің бай амалдарын: көркем жинақтау, шартты әрекетті қолдану, дерексіз ұғымды заттандыру, т.т. тебер пайдалану арқасында шағын жанр лирикасы эпос мүмкіндігіндегі жүк артып, шындықты кең қамту шеберлігін көрсетті. Біздің сөз етіп отырғанымыз теңіз тамшысындай ғана нәрсе. Мәшһүр Жүсіп жинаған мұра орасан мол құнды дүниелер. Сонымен қатар өзінің бұл идеяларын дінмен байланыстырып уағыздайды.

Зерттеу жұмысымызды қорытындылай келе, ақынның шығармаларындағы ұлттық құндылықтар - нақыл сөздер арқылы жас ұрпақты инабаттылыққа, кішіпейілділікке, шыншылдыққа, адалдыққа, шақырып, имани тәлім-тәрбие беруге болады. Және ол нақылдарды оқыту арқылы жас ұрпақ бойын рухани құндылықтармен байытарымыз да анық.

Мәшһүр Жүсіп Көпеев есімінің ел ішінде аңызға айналуына ақындығы да себеп болса керек. Мәшһүр Жүсіп мұрасының осы уақытқа дейін әлі де шешілмей келе жатқан тылсым тұстары, зерттелмеген еңбектері аз емес. Ақын мұрасының зерттелуін таусылмас ғасырлық шежіре деуге болады. Себебі, Мәшһүрдің өзі бұл туралы: «Менің еңбегімді зерттеуші адамға Нұқ пайғамбардың жасы. Аюп пайғамбардың шыдамдылығы, Ніл өзеніндей сия керек» дейді екен.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Әдебиеттену терминдерінің сөздігі- Алматы: Ана тілі, 1996.
- 2 Әшімбаев С. Екі томдық шығармалары. – Алматы: Жазушы, 2000.
- 3 Әуезов.М. Әдебиет тарихы. – Алматы: Ана тілі. 1991.
- 4 Жүсіпов Е. Бес парыз. Ислам әлемі. -№4. 1997.
- 5 Көпеев М.Ж. Ел аузынан жинаған әдебиет үлгілері. – Алматы: Ғылым, 1992.
- 6 Көпеев М.Ж. Таңдамалы. II том.- Алматы: Ғылым, 1992.
- 7 Көпейұлы М.Ж. Қазақ ауыз әдебиеті үлгілері, дастандары.- Алматы «Алаш» 2006 -38-39бет.
- 8 Қабдолов З. Сөз өнері.- Алматы. Қазақ университеті, 1992. -352-б.
- 9 Мәшһүр Жүсіп. Шығармалары. I том.- Павлодар. 2003.
- 10 Назарбаев Н.Ә. Туған елім-тірегім. – Алматы: Рауан, 2000.

11 Сарбалаев Е.Ж – автореферат.

12 «Баянауыл баурайы» газеті-2008ж. №29-2-3 бет.

13 «Сарыарқа самалы» газеті-2003 жыл. №126-4-5 бет.

К. САТПАЕВ И ЕГО НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ

РАХИМЖАНОВА Г. Х.

директор, музейный комплекс, ПГУ имени С. Торайгырова, г. Павлодар

В музейном комплексе нашего университета в двух музеях хранится немало экспонатов, связанных с нашим великим земляком – Канышем Имантаевичем Сатпаевым. В музее науки и образования хранятся рукописи и книги ученого, в Геологическом музее представлена уникальная геологическая коллекция, переданная университету дочерью и продолжателем его дела Мейиз Сатпаевой. Наша задача сохранить эти уникальные экспонаты для будущих поколений студентов, ведь на примере его жизни можно воспитывать сегодняшнюю молодежь, правильно направлять ее в построении своей жизни, достижении поставленных целей и прививать любовь к родной земле.

Жизнь выдающегося ученого и основателя казахстанской науки Каныша Сатпаева является примером беззаветной преданности науке. Многогранность ученого-энциклопедиста проявилась во многих областях науки. Но наибольший вклад в науку и экономику страны он внес как крупный инженер и ученый-геолог. Его заслуги перед страной не ограничиваются лишь научными открытиями. Он стал крупным организатором казахстанской науки и человеком, чья общественная жизнь является примером служения своему народу.

Президент Казахстана Н. Назарбаев, отдавая дань уважения ученому, писал: «Говорят, большое видится на расстоянии. Пожалуй, только сейчас мы осознаем и по достоинству оцениваем огромный вклад Каныша Имантаевича в исследование богатств природных кладовых на всей территории Казахстана. Материальным воплощением его многогранной деятельности стали не только Большой Жезказган и Жезды, но и крупнейшие горнометаллургические комплексы Центрального Казахстана, востока и юга республики, ему принадлежит особая заслуга в разработке нефтяных и газовых месторождений запада. Именно сегодня мы по-настоящему начинаем постигать масштабность,

огромную значимость научного и нравственного подвига великого сына казахского народа, крупного ученого, блестящего организатора науки» [1, с. 6].

Каныш Сатпаев стал первым казахом с дипломом горного инженера - геолога. Закончив Томский технологический институт, где в начале XX века сформировалась самая крупная в России школа геологов Сибири, он работал в геологоразведочных экспедициях. Надо отметить, что в советское время геологическая школа России была одной из самых передовых в мире, а сибирские ученые-геологи В. А. Обручев, М. А. Усов сформировали самую крупную в стране геологическую службу, в которой Казахстан занимал ведущее положение. В дальнейшем, научные идеи К. Сатпаева воплотились в рождение гиганта цветной металлургии в Центральном Казахстане, одного из первенцев индустриализации Казахстана. История освоения Джезказгана имеет особую роль в судьбе ученого. В начале XX века русские купцы-горнопромышленники продали его англо-французскому акционерному обществу, которые, не сумев наладить там производство, законсервировали его. С приходом в 1925 году в Джезказган К.И.Сатпаева работа закипела.

В своем письме к Т. А. Кошкиной, ставшей не только супругой, но и верным помощником в работе, К. Сатпаев писал из Карсакапая: «Строительный сезон разворачивается вовсю. Темп работы, особенно в части рабочих рук, оказался выше ожидаемого. Есть опасения, что получится перебой относительно своевременной подачи строительных материалов. Заграничное оборудование было целиком размещено еще до моего выезда из Москвы. Все это пока дает некоторую уверенность и бодрость на будущее. Судьба Карсакапая, видимо, разрешена положительно.. » 1927 год, 23 мая [2, с. 8]

В очень трудных условиях приходилось работать ученому, отсутствовала промышленность и коммуникации, не хватало рабочих и инженерных кадров, все научные центры были сосредоточены в Москве и Ленинграде и ни одного в Казахстане. Погрузившись в работу по освоению недр Джезказгана, Сатпаев ни на минуту не забывает о родных.

Из письма Т. А. Кошкиной, Москва, 1928 год, 7–10 мая

«...Положение в нашем ауле, судя по всему, создалось тяжелое. Ко всему, о чем писал раньше, присоединилась еще смерть отца и арест одного из двоюродных братьев... Каково положение пятерых малолетних детей и жены брата, а также моей старой матери – я не

знаю, так как вот уже два месяца, как нет писем от них.. Мне все это переживать тоже тяжело, но я все таки не падаю духом... » [2, с. 9].

В 1937 году разведанные запасы меди позволили назвать Джезказган крупнейшим месторождением меди в мире и уже через год началось строительство здесь горно-металлургического комбината. Помимо Джезказгана, таланту К. Сатпаева обязана своим рождением черная и цветная металлургия Казахстана, а также нефтегазовые комплексы республики. Ученый придавал большое значение созданию в Казахстане алюминиевой промышленности и настаивал на освоении уникальных запасов торгайских бокситов. Во время строительства Павлодарского алюминиевого завода, Сатпаев создал в Павлодаре Отделение АН КазССР по глинозему и физико-химическую лабораторию.

Сегодня известно, что во многом, благодаря дару прогнозирования ученого, Казахстан обладает крупными нефтяными месторождениями. В начале 50-х XX в. годов на полуострове Мангышлак казахстанскими учеными под руководством К. Сатпаева были обнаружены полезные ископаемые, в том числе и нефтяные запасы. Продолжая дело своего Учителя, видный геолог, академик Шахмардан Есенов был награжден Ленинской премией за открытие и освоение нефтяных месторождений Мангышлака.

В 1946 году состоялась торжественная сессия по учреждению в республике своей национальной Академии наук, первым президентом которой стал Каныш Сатпаев. В том же году в Гурьеве была создана Урало-Эмбинская научно-исследовательская лаборатория, ставшая первым региональным центром молодой академии. В 1960г. был открыт Институт геологии и геофизики, выросший в крупное научное учреждение и внесший значительный вклад в изучение и освоение природных богатств Казахстана. К выдающимся заслугам нашего земляка, академика К. Сатпаева можно отнести и открытие в республике в 1957 году Института ядерной физики, на базе которого шли изыскательские работы. Сегодня наша страна по запасам стратегического сырья – урановой руды Казахстан занимает ведущее место в мире.

К. Сатпаев очень любил Алма-Ату, но понимая, что город находится в сейсмически опасной зоне, в 60-х годах им были задуманы и проведены фундаментальные исследования по разработке методов оценки сейсмической опасности. В те годы в республике еще не было сейсмологов, поэтому ученый обратился

к ведущим ученым АН СССР с просьбой помочь подготовить специалистов

Еще в 1948 году, предвосхищая будущее, К. Сатпаев отмечал: «Расположение Алма-Аты в сейсмической зоне, недостаточность территории для расширения города, изменчивость природы сделают его в будущем непригодным в качестве столицы такой большой страны, как Казахстан. У нас в республике есть два города, подходящих стать столицей, – Караганда и Акмола. Однако первый из них стоит на толстом пласте угля, к тому же там мало воды. А у второго предостаточно и воды, и земли, расположен он почти в географическом центре всего Казахстана» [3, с. 2].

Три главных дела жизни Каныша Сатпаева - это Джезказган, Академия наук Казахстана и Институт геологии. Но наряду с этими его выдающимися достижениями нельзя не отметить его большое человеколюбие.

Из письма Директору Института хирургии АН КазССР тов. Сызганову А. Н.

Копия: начальнику хирургического республиканского госпиталя для инвалидов отечественной войны тов. Гинзбург Я. Е.

«Ко мне обратился с ходатайством инвалид Отечественной войны Иманкулов А. А. На войне он был контужен в лицо, и ему ампутировали нижнюю челюсть. В результате отсутствия зубов, как он пишет, у него начались болезни желудка. Облздрав Южно-Казахстанской области, куда он обратился, направил письмо в республиканский госпиталь для инвалидов войны для принятия необходимых мер. До сих пор нет вызова на него от вышеуказанного госпиталя. Прошу оказать возможную помощь тов. Иманкулову А. А. путем вызова его на лечение в республиканский хирургический госпиталь. О принятых Вами мерах прошу поставить в известность меня и тов.Иманкулова..» [2, с.41].

Благодаря К. Сатпаеву были спасены и нашли свою дорогу жизни дети репрессированных родственников и знакомых. Вместе со своей супругой Таисией Николаевной он принимал в своем доме многих баянаульцев, приехавших на обучение столицу. Каждый раз, приезжая на свою малую родину, в родной Баянаул, он подолгу любовался его красотой и встречался с земляками. Родная земля отвечала ему любовью и признанием народа. Сам же Каныш Имантаевич, несмотря на высокие кабинеты и статусы высокопоставленных персон, всегда с любовью рассказывал о своем народе. Выступая перед британским премьер-министром Уинстоном Черчиллем, наш выдающийся земляк сказал: «Тридцать

шестую часть света занимает свободолюбивый казахский народ. От одного названия «казах» веет духом свободы. Наш народ в течение многих веков непрерывно вел борьбу за независимое существование. В его сознании навечно закрепилось это священное и великое понятие..» [3, с. 2].

Не так давно к нам в университет приезжал сибирский ученый-геолог Егор Григорьевич Язиков и на экскурсии по университету я ему задала вопрос: как у них, в Томском политехническом университете, увековечена память нашего выдающегося ученого, академика К. И. Сатпаева. Ответ очень порадовал: памятник на аллее геологов центре Томска, именная аудитория, именная стипендия для отлично обучающихся студентов.

Когда создавался Геологический музей, само имя Каныша Имантаевича вызывало у всех с кем мы сотрудничали в сборе экспонатов, искреннее желание помочь. Добрым словом вспомнила своего Учителя директор научно-исследовательского музея Института геологических наук доктор геологических наук, профессор Н. К. Кудайбергенова, директор Информационно-аналитического центра геологии и минеральных ресурсов Б. Б. Джалмухамедова.

Каныш Имантаевич Сатпаев - личность мирового масштаба, он принадлежит мировой цивилизации, а не одной республике или области. Поэтому его имя останется в памяти миллионов людей, а нам, его землякам, надо достойно хранить его научное наследие.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Сборник статей «Мир Сатпаева» // Составители: Каменев Е.А. и др. - Алматы: Шартарап С, 1999
- 2 Академик К.И.Сатпаев // Из писем и заметок. Алматы: Атамура, 1998.
- 3 Казахстанская правда, 5 февраля 1999.

**АТАҚТЫ КҮЙШІ, ДӘУЛЕСКЕР ДОМБЫРАШЫ, ҚАЗАҚ
ССР-НІҢ ХАЛЫҚ АРТІСІ РҮСТЕМБЕК ОМАРОВТЫҢ
100 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН «ДАЛА ДАНАЛЫҒЫ»**

ТИЛЕГЕНОВ Е. Н.

аға оқытушы, ҚР еңбек сіңірген қайраткері,

С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

НЕГМАНОВА У. К.

доцент, мәдениет қайраткері, С. Торайғыров атындағы ПМУ, Павлодар қ.

Күй - адам жанының қатпарларын бейнелеп, күйініші мен сүйініші, мұң-шері мен шаттығын айшықтайтын эстетикалық – эмоциялық сезімнің сұлу көрінісі. Халық күйлерінің тартымды келетіні, жүрегіне қона қалатыны, олардың басқа өнер қуу мақсатында шықпай, табиғилық жағының басым болуында. Осы күнге дейін музыкалық тәжірибесі мол құлағымыздың өзі, жаңа шығарманы тыңдап, бейтаныс әуен теңізі ішінен бір халық күйінің тақырыбы естіле қалса, біраз уақыттан бері көрмеген, кездеспеген бір досыңның төбесі көрінгендей сезім пайда болады. Өйткені сол күй тақырыбы есіңе сан алуан оқиғаларды түсіреді, көркем өнер жасаймын деген алдын ала сызылған жоспар бойынша шыққан емес, өмірдің, табиғаттың өз туындысы. Халық күйлерінің үлкен қазына екендігі де осы қасиетінде, сол күйлерде, халық өмірінің сәулесі болуында.

Күй – көнеден келе жатқан музыкалық ұғым. Ертеде күй деген, сірә аспаптық және жеке дауыстық музыка шығармаларына берілген ат болуы әбден мүмкін. Кейбір түркі тілдес халықтарда қазірдің өзінде күй деп аспаптық музыканы елдің аузынан шыққан «күй» деген сөздің аспаптық музыкаға тән атау екені, оның түп-тамыры одан да арғы замандарда жатқаны XIV ғасырдан бері белгілі. Халық басына қара заман болып орнаған XIII–XIV ғасырдың тарихи оқиғаларын баяндайтын шығармаларды алсақ та жеткілікті. Қазақ халқының тұрмыс-тіршілігімен әрқашан да тығыз байланыста болған күй жүздеген жылдардан бері қанат жайып, өркендеп келе жатқан жанр. «Жалпы музыка атаулы нәрсе елдің сезім байлығы мен ішкі жаратылыс қалпын білдіретін болса, солардың ішіндегі ең толғаулы, ең терең, сырлысы-күй», – дейді классик жазушы Мұхтар Әуезов. Еліміз тәуелсіздігін баянды етуге ұмтылған, ғаламдану белең алған заманда халқымыздың ғасырлар бойы қалыптасқан әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін зерттеу арқылы ұлттық болмысты,

менталитетті жеке танып білудің, халқымыздың күйшілік өнерін зерттеп-зерделеудің көкейкестілігі артып отыр.

Тәуелсіздік кезеңінде отандық тарих пен төлтума мәдениетінің жеке зерттелмей келген кейбір тұстарына игі назар аударылып, соның ішінде қазақ музыкалық мәдениетіндегі күйшілік өнер дәстүрінің ерекшеліктеріне арналған ізденістер жандана түсті. Қазақ халқының тарихын, мәдениетін, тұрмыс-тіршілігін, дәстүрлі музыкалық өнерін зерттеуде белгілі бір күйшінің, орындаушы домбырашының болмыс-бітімін сипаттай отырып, оның орындаушылық мектебіндегі ерекшеліктерін, басқалардан даралап тұрған айырмашылығы мен ұқсастығын айқындаудың ғылыми маңызы зор екендігі белгілі.

Қазақтың күй өнерінде есімдері құрметпен аталатын тұлғалар аз емес. Олар өздерінің орындаушылық мектебімен ғасырдан-ғасырға жалғасып келе жатқан күй мұрасын бүгінгі замандарға жеткізіп, аманаттап кеткен аға ұрпақ дер едік. Қазақтың күйшілік мектебі туралы сөз қозғағанда көрнекті күйші, дәулескер домбырашы, Қазақ КСР-нің халық артисі Рүстембек Омаровтың есімі айрықша ілтипатпен аталатыны белгілі.

Рүстембек Бейсенұлы Омаров 1919 жылдың қыркүйек айының 7-ші жұлдызында Павлодар облысы, Лебяжье ауданы, Шарбақты ауылында дүниеге келген. Домбыра тартуды әкесінен үйренген бала, Садық, Тоқбай, Темірболат сынды әнші-жыршылардың ортасында өскен. Бала Рүстембектің музыкаға әуестігімен қатар әнге деген қабілетінің барын сезініп ауылда «әнші бала» аталған.

Ата-анасынан ерте айырылған Рүстембек Семей қаласындағы жетім балалар үйінде тәрбиеленген. 1934 жылы жерлесі Шарбақты ауылының тумасы әнші Темірболат Арғынбаев Алматы музыка театрымен Семейге гастрольдік сапарға барады. Онда спектакльдерде ойнаумен қатар концерттерде ән салады. Сол сапарында Семейде жүрген жерінен болашақ үлкен музыка шебері, Қазақстанның барлық жерлерінің күй орындау дәстүрін толық меңгерген Рүстембек Омаровты алып Алматыға келеді. Он бес жастағы Рүстембек Омаров, сол жылы әнші Темірболат Арғынбаевтың арқасында, Ахмет Жұбановпен танысып, жаңадан құрылып жатқан қазақ ұлт аспаптар оркестрінің құрамына алғашқы домбырашылардың бірі болып қабылданады. Өзінің орындаушылық шеберлігін жетілдіріп Дина және Оқап Қабигожиндардан Құрманғазы күйлерін, Қали Жантілеуовтен Мәменнің күйлерін, Жәлекеш Айнақовтан Қазанғалтың күйлерін, Әбікен Хасеновтен Тәттімбет күйлерін тартуды үйренеді. Күйші композитор

Дина Нүрпейісова, сол уақытта қартайған шағы болатын. Күйлерін болашақ ұрпаққа жеткізу үшін Ахмет Жұбановтан домбырашыларды, күй тартушыларды сұрап оларға өзінің шығарған күйлерін алып қалуға жағдай жасаған. Соның ішінде аса дарынымен көзге түскен, бірде-бір нотасын жібермей күйлерін ойнап берген Рүстембек Омаров күйші композитор Дина Нүрпейісованың алғысына бөленіп «Дәулескер» күйші аталған екен.

Кәсіби білім алу үшін Рүстембек Омаров Ленинград консерваториясының училищесінің орыс ұлт аспаптар бөліміне оқуға түседі. Алайда 1939 жылы Кеңес әскерінің қатарына шақырылып, Финляндия, Латвия елдерін қорғау шайқастарына қатысқан. Кейін әскери бөлімдері қоршауда қалып Рүстембек Омаров неміс концлагеріне тұтқынға алынады. Концлагерьде ол қолдан қазақтың домбырасын жасап, бүкіл неміс солдаттарымен, лагерьдегі тұтқындарды Моцарттың «Рондасын» және тағы басқа қазақ күйлерін орындап таң қалдырады. Оны естіген лагер коменданты Рүстембек Омаровтың орындаушылық өнеріне тәнті болып, ауыр жұмыс істетпей нан кесуші, таратушы жұмысына жібереді. Нан таратушы болып тұтқындағы қаншама Совет солдаттарын аштан аман алып қалады. Ұлы Отан соғысы жеңіспен аяқталғаннан соң, тұтқыннан босатылып «халық жауы» деп ату жазасына кесіледі.

Соғыс уақытында Совет үкіметінің саясаты бойынша тұтқынға түскен жауынгерлерге ауыр жаза ретінде заңымен өлім жазасы қолданған. Оны естіген Ахмет Жұбанов жоғарғы үкімет орны шешімі бойынша ауыр жазадан құтқару үшін, Сталинге өтініш хат жазып Рүстембек Омаровты ауыр жазадан аман алып қалған деседі [1, б. 56].

Бұдан кейін ол Ахмет Жұбановтың қолдауымен Алматы консерваториясына оқуға түсіп 1951 жылы тәмамдаған. Домбырашының орындау мәнерін Ахмет Жұбанов өте жоғары бағалап, өзінің «Ғасырлар пернесі» атты еңбегінде: «Рүстембек күйді «шегелеп», шапшаң, жай келетін буындарын бәрін де тастай түйіп, екпінін ауыстырмайды. Орташа ұзындықтағы саусақтарымен бір нотаны жаза баспай бәрін де өз орнында етіп орындайды» деп жазған [2, б. 129].

Рүстембек Омаровтың орындауындағы халық күйі «Ақсақ құлан», Құрманғазының «Ақсақ киік», «Жима», «Машина», «Қызыл қайын», «Серпер», Динаның «Байжұма», Кәуеннің «Сәнау», Абылдың «Нарату» күйлерінің нұсқалары кең таралып, домбырашылардың репертуарына енді. Сондай-ақ, Омаровтың орындауындағы Тәттімбеттің «Сылкылдақ» және «Саржайлау»

күйлерінің нұсқалары әлі күнге дейін ұлт аспаптар оркестрімен орындалып келеді.

Рүстембек Омаров орындаушылықпен бірге ұстаздық етті. Атақты Әзидолла Ескалиев, Боздақ Рзаханов, Рысбай Ғабдиев сынды домбырашылар Рүстембек Омаровтан тәлім тәрбие алды. Қазақстанның халық әртісі, профессор Қаршыға Ахмадияров Рүстембек Омаров туралы былайша еске алады: «1965 жылдың басы, ол кездегі Киров көшесі, 158-үйдегі Құрманғазы атындағы ұлт аспаптар оркестріне келсем, сырттағы жарнамада, бірнеше өнер шеберлерінің атымен қоса Рүстембек Омаровтың да фамилиясы жазулы тұр екен. Бала кезімізден Русаханның күй табақтарын естіп өскенбіз. Осы концертке құштар болған мен, ол кезде Алматы зооветериналық институтының студенті болсам да, қасымда ұстазым Нұрахмет Жорабеков тағы басқа студенттерімен кешкі концертке келдік. Сол концертті ол кезде Ленинград консерваториясының студенті Шамғон Қажигалиев басқарды. Концертке Ермек Серкебаев, Ғарифолла Құрманғалиев, Бибігүл Төлегенова және Рүстембек Омаровтардың қатысуы біз үшін қуаныш болды. Міне осы концерттен соң мен мал дәргерлік институтты тастап, ертеңгі күні қайтадан осы оркестрге келдім. Жұмыс жүріп жатыр екен. Шамғон ағаға кездесіп, өзімді таныстырдым. Менің сөзімді тыңдаған Шамғон аға Рүстембек ағаны шақырып: «Мына баланы тыңдайық» – деді.

Сонымен, сол кездегі оркестрдің бас мамандары мені тыңдады. Шамғон аға мына күйлерді кімнен алдың дегенде, Тәттімбеттердің «Сары жайлауын», Динаның «Бойжұмасын» Рүстембек Омаровтың орындауындағы күй табақтан алғанымды айтқанда, Рүстем аға маған қарап күлімдеп отыр екен. Сол күннен бастап Рүстем ағамен қоян-қолтық бірге жұмыс істеуге тура келді. Көп сөйлеп, сырын ешкімге ашпайтын, күй тартқанда дыбысқа өте мән беретін, сахнаға шыққанда тыңдаушысын сол дыбыс сазымен, бояуымен өзіне баурап алатын қағысымен қатар Рүстембек Омаров қазақтың барлық күйшілік мектептерін барынша меңгерген күйші болатын. Құрманғазы оркестрі алғашқы құрылғанда алғашқы бас домбырашы болған Қали Жантілеуов, Оқап Қабиғожинмен тағы басқа домбырашылар өз өңірінің күйлерін тартып келсе, Рүстембек Омаров қазақтың барлық өңірінің күйлерін меңгеріп келді. Өзі Арқада туып өссе де, Оқап Қабиғожиннің шәкіртті болды және Динаның, Мұрат Өскенбаевтің қолынан күй алған домбырашы. Алғаш күй сандықтың сүйемелдеуімен Ш. Шабельскийдің әдейі Рүстембек Омаровқа арнап жазған «Тойбастар» атты шығармасы әлі күнге домбырашылардың репертуарынан түскен емес. Осы

шығарманың үлгісінде еліміздің кәсіби композиторлары домбыраға арнап күрделі шығармалар жазу үстінде [3, б. 74].

1934 жылдардан Құрманғазы оркестрінде орындалған күйлердің үлгісі Қали Жантілеуовтен соң Рүстембек Омаровқа жалғасса, Рүстембек ағадан бізге жетті. Құрманғазы оркестрінің орындауындағы Құрманғазы, Тәттімбет, Дәулеткерей, Дина, Сүгір тағы басқа халық композиторларының шығармалары бүкіл дүние жүзіне таралса, ол жоғарыда аты аталған домбырашылардың орындаушылық шеберлігінің арқасы деп білемін. Рүстембек ағаның тартқан күйлерінің ішкі-сыртқы құрлысы, динамикасы күй жанрына лайықты, білімді музыкантқа сай құбылыс болатын. Мысалы, Динаның «Байжұма» күйін тек Рүстембек Омаровтың орындауында ғана ести аламыз. Ал Дина шешемнің тартқанының өзінше, күрделі шығарма ретінде қалыптастырған Рүстембек Омаров десе болады. Осындай дәстүр жалғастырған орындаушылар тарихта көп емес, соның бірі - Русахан. Мен өзім де Рүстем ағадан соң оркестрдің бас домбырашысы болғанымды мақтан тұтамын [4, б. 137].

Рүстембек Омаровтың дара виртуоздық дарынын дәріптеп Дәуіржан Төлебаев «Сайын даланын күй сазы» атты мақаласында былай жазған екен: «Бірде оркестрдің Қытайға сапары кезінде «Сарыарқа» күй орындалып бола берген кезде тындармандар жаппай орындарынан атып-атып тұрған екен. Сөйтсе, олар «Сарыарқа» күйінің екпініне, жігеріне қарап оны гимн деп қабылдайды. Міне, шеберлік! Міне, өнердің шынайы биіктігі!»

Кез келген өнер ұжымында сол ұжым мүшелерінің бетке ұстар адамдары болады. Ондайлардың қатарына біз, әдетте, талантымен дараланып, орындаушылық шеберлігімен өзгелерден оқшау тұрғандарды жатқызамыз. Олардың оркестрде еңбек етуінің өзі өнердегі жастарға үлгі-өнегедей еді. Құрманғазы атындағы оркестрдегі мұндай жарқын есімдерді айтатын болсақ, олар: Темірбек Ахметов, Рүстембек Омаров, Гүлнафиз Баязитов, Фатима Балғаева, Мағауия Хамзин, Әзидолла Есқалиев, Рысбай Ғабдиев, Бақыт Қарабалина, Қаршыға Ахмедияров, Тұякберді Шамеев және т.б. [5, б. 57].

Рүстембек Омаров қазақ халқының күй мұрасын, әсіресе, Құрманғазы күйлерін, оның орындаушылық дәстүрін жетік менгерді. Халқымызды сан ғасырлық мәдени мұрасымен қауымдастырды, таныстырды, табыстырды. Рүстембек Омаровтың орындауындағы Құрманғазының «Ақбай», «Кішкентай», «Көбік шашқан», «Кісен ашқан», «Түрмеден қашқан», «Төремұрат», «Сарыарқа», «Серпер», «Саранжап», «Машина», «Бозшолақ» күйлері – халқымыздың аспаптық музыкасын, дәстүрлі музыка өнер мәдениетін, халық

өнерін дамыту жолында кейінгі ұрпаққа бағыт-бағдар беріп, жөн сілтейтін өміршең туындылар.

Осы бағыттардың барлық қыр-сырларын жете түсініп, орындаушылық шеберлігінде орнықты жүзеге асырған Рүстембек Омаровтың ізденістері ілгеріде домбыра аспабында композитор күйлерін орындаушы жас өнерпаздар үшін өрнекті өнеге. Рүстембек Омаров Құрманғазының күй формаларының заңдылықтарын сақтай отырып, әрбір буынды ерекше екпінімен, көсіле орындайтын дауылды, екпінді шығармаларында кездесетін алапат қағыстар мен ырғақтар игерген. Ол шабыты тегеурінді талант-тұғын. Буырқанған алапат сезімге толы виртуозды тәсілдерге толы Құрманғазы күйлері орындаушылық тұрғыдан үлкен шеберлікті талап ететінін біреу түсінсе осы Рүстембек Омаровтай түсінуі тиіс. Құрманғазы күйлерінде оң қолдың қағыс ауқымы кең болуы жиі кездеседі. (Домбырашы мамандар кең ауқымды қығысты «тентек қағыс» – деп те есептеген). Құрманғазы күйлерін орындағанда дыбыстың интонациялық тазалығы мен тербелесін, ырғақтар мен қағыс өрнектерін дәл сақтау қажет. Құрманғазының шеберлігі кең ауқымдылығымен, телегей теңіз екпінді күйімен әрі нәзік те жарқын, мөлдір сезім иірімімен ерекшеленеді. Осы жоғарыда айтылған ерекшеліктерді біз дүлдүл дарын, дәулескер домбырашы Рүстембек Омаровтың орындауындағы күй әуендерінен анық байқауымызға болады [6, б. 268].

Рүстембек Омаров соңына шығармашылық мол мәдени мұра қалдырған дарынды домбырашы ғана емес, ол әйгілі күйші-композиторлар шығармаларын шәкірттеріне үйрету арқылы бүкіл күйші – домбырашылар мектебін жасап кеткен ұлағатты ұстаз.

Құрманғазы күйлерін орындауда Рүстембек Омаров өзінің қайталанбас виртуоздық қабілетімен ерекше көзге түскен ерен өмір иесі бола білді.

Рүстембек Омаров орындаған Құрманғазының көрнекті шығармаларының бірі «Кішкентай» күйі. Ұлы күйшінің шәкірттері мен ізбасарларының ойынша, бұл күй Исатай Тайманұлының көтерілісіне арналған [7, б. 154].

Құрманғазы қандай тақырыпта күй жазса да, онда адам сезімнің барлық түрі – махаббат та, мейірімділік те, жақсылық та, рақымдылық та болды. Оның өзіне тән орындаушылық стилі болатын, өзінің ұлттық домбыра мектебі де болды. Сол мектептің көусарынан сусындаған сұңғыла күйшіміз Рүстембек Омаров екенін айтудан жалықпаймыз.

Қазақтың күй өнерінің болашағына виртуоз орындаушы Рүстембек Омаровтың сіңірген еңбегі өте зор.

«Әр домбырашы өз мінезін тартады» – дейді халқымыз. Рүстембек Омаров жайсаң жанды, жер қозғалса қозғалмайтын салмақты, саликалы, кішіпейіл адам болатын. Рүстембек Омаровтың бізге жеткізген күйлері ешбір қосындысыз, бұрмалаусыз, кіршіксіз таза уыздай қалпында жетті деп айта аламыз. Рүстембек Омаров жалғастырған, бізге жеткізген Құрманғазының күйшілік дәстүрі Құрманғазы оркестрінің алтын қорына енген.

Рүстембек Омаров орындаған бірталай күй-қазына қазақ радиосының алтын қорында сақтаулы. Оның орындаушылық мәнерінде қызу, жалынды, жігермен нәзіктік, сыршыл, философиялық лирика терен табысқан.

Рүстембек Омаровтың қай композитордың күйін орындаса да өз бойына сіңіріп, жандандырып көкірегің жарып шыққан төл туындысындай тебіреніспен орындайтынына көзіміз айқын жетеді [8, б. 114].

Рүстембек Бейсенұлы Омаров 1988 жылдың 6-маусымында Алматы қаласында өмірден өткен. Ертіс жағасында аққу қонған мекенде Аққулы ауданы, Шарбақты ауылында туып, қазақтың күй өнерінің дамуына қомақты үлес қосқан, музыка майданының ыстығына шыдап, суығына тоңып, бар өнерін ортаға салып, білгенін ұрпаққа қалдырып кеткен көрнекті күйші, дәулескер домбырашы, Қазақ ССР-нің Халық артисі Рүстембек Омаровтың аты бұл күндері үлкен құрметпен аталады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Жұбанов А. Қ. «Ғасырлар пернесі» - Алматы, 1975 ж., 56 б.
- 2 Жұбанов А. Қ. «Замана бұлбұлдары» - Алматы, 1975 ж., 129 б.
- 3 Мерғалиев Т. «Домбыра сазы» - Алматы, 1972 ж., 74 б.
- 4 Өтеғалиев С. «Мангистауская домбровая традиция» - Алматы, 1997 ж., 137 б.
- 5 Сахарбаев К. Мұрат мұрасы «Музыкалық білім және музыкалық ғылыми-практикалық конференция материалдары» - Алматы, 2004 ж., 57 б.
- 6 Затаевич А. В. «Қазақтың 1000 әні» - Алматы: Дөлік пресс, 2004 ж., 268 б.
- 7 Сейдімбек А. «Күй өнері» - Астана, Күлтегін, 2002 ж., 154 б.
- 8 Алексеев А. «Қазақтың домбыра музыкасы. Қазақстанның музыка мәдениеті. Мақалалар жинағы» - Алматы, 1957 ж., 114 б.

МАЗМҰНЫ

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің ректоры, филос.ғ.к., Г. Ахметованың алғы сөзі3

1 Секция. Интеллектуалды және мәдени-рухани даму 1.1 Қазіргі кезеңдегі білім беру үрдісінің барысы. Педагогика

1 Секция. Интеллектуальное и культурно-духовное развитие 1.1 Современный образовательный процесс. Педагогика

Оспанова Л. Н.

Лингвистические аспекты важности изучения русского жестового языка4

Пешкова В. Е.

Подготовка педагогических кадров для преподавания предметов естественнонаучного цикла9

Пиговаева Н. Ю., Орманшина К. Т.

Формирование мотивации изучения иностранного языка у учащихся музыкальной школы17

Радькова И. А.

Организация детского экспериментирования во внеурочное время как средство развития исследовательской компетенции младших школьников в рамках обновления содержания образования на примере спецкурса «ЭкспериментариУм»23

Ракишева Б. Б., Дюсенова А. Ж.

Жанартылған бағдарлама – болашақтың кепілі.....28

Рахимбаева А. К.

Екібастұздағы № 25 қазақ қыздар гимназиясы – бәсекеге қабілетті білім ордасы.....33

Рыспаев Т. Г., Пиговаева Н. Ю.

Значение хореографического искусства в эстетическом воспитании детей.....40

Саворовский Ю. В.

Этнокультурное и поликультурное образование и воспитание детей и молодежи.....45

Саникей З.

Ел болашағы – дарынды ұрпақ.....49

Сарсенбаева Б. Г., Аубакирова Г. С.

Техникалық және кәсіптік оқыту оқу мекемелерінде білім алушылардың кәсіби қазақ тілі пәнін оқуда сабаққа деген қызығушылықтарын арттыру53

Сембина М. С.

Қазақ тілінің латын қарпіне көшуге мектебіміздің дайындық деңгейі.....56

Семенова А. А. Басты мақсатымыз – баянды білім беру	59
Стойнова М. Я., Заседатель В. С. Технологии быстрого прототипирования в физико-математическом образовании	64
Тарола Ю. А. Активные методы обучения на уроках английского языка	70
Таукешова М. А. Применение квест-технологии на уроках русской литературы	76
Ташкентбаева М. Х. Бастауыш сыныпта дарынды балаларды оқыту және тәрбиелеу	81
Темирбаева Д. Д. Тиімді оқыту арқылы қазақ тілі сабақтарында оқушылардың түйінді күзiреттiлiктерiн дамыту	88
Темиров Н. Р. Деректермен жұмыс жасау барысында талдау және синтез элементтерін қолдану арқылы оқушылардың доғары деңгейлі дағдыларын дамыту ...	94
Титченко А. П. Роль самообразования в развитии профессиональной компетентности преподавателя	98
Тогайбаев Р. К. «Дизайн мышление» как инструмент межпредметной интеграции в проектной деятельности учащихся	104
Токсанбаева Ж. А. Личностная включенность учащихся, как основное условие процесса мышления на современном уроке в рамках обновленного содержания образования.	109
Толубаева Ж. Б. Жаңартылған білім беру мазмұнында мектепті табысты дамыту үшін психологиялық қолдау көрсету жолдары	114
Тулеутаева Т. Б. Жаңартылған білім беру тиімділігі мен ерекшелігі	118
Уксукбаева Н. Т., Булекбаева С. Е. Психолого-педагогическая готовность детей младшего школьного возраста в условиях полиязычия	124
Хумархан М. Талантты және дарынды оқушылармен жұмыс	128
Шаймарданова А. К. Особенности осуществления проектной деятельности учащимися с нарушением слуха	132
Шушпаева Г. З., Оспанова Н. Н. STEM білім беру технологиясына кіріспелік шолу	137

Эрметова Ш. К. Географиялық білім беру жолдары арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру	140
---	-----

1.2 Психология ғылымы дамуының мәселелері. Көшбасшы психологиясы 1.2 Проблемы развития психологической науки. Психология лидерства

Абдурахманова Ф. Медиация. преимущества и примеры разрешения споров	146
Алпиева А. Т. Педагогтардың кәсіби іс-әрекетіндегі эмоционалды қажудың көріну ерекшеліктері	154
Алькенова А. М., Сәрсенбаева Б. Г. «Мен - тұжырымдамасы» Мінез-құлықты қалыптастыру ретінде	161
Аммри З. С., Серкенова Д. Ж. Влияние рекламы на подростков	168
Амреева Г. Мотивационная продуктивность памяти как фактор деятельности человекамотивация как фактор продуктивности памяти	175
Жакетаев Ж. А. Психологические приемы и механизмы используемые в создании фейковых новостей	182
Кохан С. Т., Симонова В. О. Психологические механизмы становления профессионального здоровья студентов с инвалидностью в университете	187
Матайбаева Ж. С., Сәрсенбаева Б. Ф. Болашақ мамандықты тандауда жоғары сынып оқушылардың педагогикалық және психологиялық бейімдеу шарттары	191
Молдасарина Г. К. Психология лидерства	199
Нургожина Б. В. Культура предпринимательства – одно из правил ведения предпринимательского дела	207
Перникуза О. В. Развитие дивергентного мышления педагогов на уроках в начальной школе	211
Сарсенбаева Б. Г., Алезанова А. Е. Баланы алғашқы мектепке бейімделу процесіндегі психологиялық қолдау және сүйемелдеу	217
Саттарова З. Р., Ушакова Н. М. Основные направления развития медиаобразования	224

Труфакин А. А. Категории общения и коммуникации в философской, педагогической и психологической литературе.....	230
Труфакин А. А. Теоретический анализ феномена доверия как социально-философской категории.....	234
1.3 БАҚ дамуының үрдісі және журналистикадағы заманауи медиатехнологиялар	
1.3 Тенденции развития СМИ и современные медиатехнологии в журналистике	
Бейскенова М. А., Бельгибаева К. К. Становление и развитие военной журналистики в Казахстане	239
Досмадиярова А. Е. Роль средств массовой информации в решении экологических проблем	244
Зейнулина А. Ф., Балагазина А. С. Қоғамдық пікір қалыптастырудағы БАҚ-тың рөлі.....	248
Зейнулина А. Ф., Кашкенова А. Ш. Көркем мәдениеттегі журналист бейнесі: жазушылардың журналистік қызметі	253
Зейнулина А. Ф., Ахметова Ж. Х. Кітапханалық-ақпараттық қызметтегі заманауи менеджмент және маркетинг технологиясы	257
Зейнулина А. Ф., Досмадиярова А. Роль средств массовой информации в решении экологических проблем	262
Каримова А. К., Зейнулина А. Ф. Теоретические аспекты методической деятельности библиотек. Цели, задачи, функции, проблемы методической работы.....	266
Копеев Н. Р., Малгаждаров К. А. Что случилось с интернетом в Казахстане?.....	275
Латыпова З. Х., Тілжуберді Г. Қ., Дукембаева З. Становление и развитие инновационной детской библиотеки	279
Латыпова З. Х., Курмашева Г. М. Кітапхана жүйесінің тарихи, мәдени және рухани маңызы	286
Латыпова З. Х., Курмашева Г. М. Кітапханалық процесстерді автоматтандыру ерекшеліктері.....	293
Нефтисова Е. К., Бондарева Д. О. Тенденции развития журналистики казахстана в информационном обществе.....	298
Омарова А. Е., Зейнулина А. Ф. Роль школьной библиотеки в создании положительного имиджа.....	302

Сергазина А. А. Балалар әдебиетінің көусар бұлағы.....	309
Сүйеинов Н. А. Туған жердің – тұғыры биік.....	315
Таскарина А. Е. Роль массовой культуры в обществе и ее влияние на развитие личности	321
Турганбаева А. О., Сүйеинов Н. А. «Ұлы даланың жеті қыры» арқылы оқушыларды елжандылыққа тәрбиелеу.....	327
Чужаева Т. Г., Кананьянов К. Н., Тілжуберді Г. Қ. Научная деятельность Чокана Валиханова.....	333

**1.4 Павлодар облысы белгілі тумаларының
мәдени және рухани мұрасы
1.4 Культурное и духовное наследие
знаменательных выходцев Павлодарской области**

Идрисова Қ. Ш. М. Ж. Көпейұлы шығармаларындағы имандылық-руханият сабақтастығы	339
Рахимжанова Г. Х. К. Сатпаев и его научное наследие.....	347
Тілегенов Е. Н., Негманова У. К. Атақты күйші, дәулескер домбырашы, қазақ ССР-нің халық артiсi рүстембек омаровтың 100 жылдығына арналған «Дала даналығы».....	352

**АКАДЕМИК Қ. И. СӘТБАЕВТЫҢ
120 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
ЖАС ҒАЛЫМДАР, МАГИСТРАНТТАР,
СТУДЕНТТЕР МЕН МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
«ХІХ СӘТБАЕВ ОҚУЛАРЫ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

ТОМ 15

Техникалық редактор З. Ж. Шокубаева
Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Жумабекова
Компьютерде беттеген: З. Ж. Шокубаева
Басуға 01.04.2019 ж.
Әріп түрі Times.
Пішім $29,7 \times 42 \frac{1}{4}$. Офсеттік қағаз.
Шартты баспа табағы 20,94. Таралымы 500 дана.
Тапсырыс № 3402

«Toraighyrov University» баспасы
С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64.